

Holdszugár
*Válogatás Cholnoky László
kiadatlan műveiből*

r e c i t i

ReTextum · 14

sorozatszerkesztők

HEGEDÜS BÉLA
VADERNA GÁBOR

technikai szerkesztő

MÉSZÁROS GÁBOR

alapító sorozatszerkesztő

LABÁDI GERGELY

Cholnoky László életművének jelentős része (tárcanovellák, publicisztikai írások, sőt, regények) a századfordulás és két világháború közötti időszak kiadványokban lappang. Jelen kötet ebből a több száz tételes korpuszból nyújt válogatást, megismertetve az olvasót többek között Cholnoky bizarr, a fantasztikum és az autofikció határán egyensúlyozó elbeszéléseivel, kultúrtörténeti vizsgálódásaival és két, eddig felfedezetlen tárcaregényével, a *Szabina királynővel* és a *Holdsgárral*.

A *reciti kiadó* ReTextum című könyvsorozata szövegeket közöl. A szerkesztőség és a sorozatszerkesztők koncepciója szerint egy adott szöveg kritikai igényű újra- vagy első közlése nem egy elvárt lépést jelent az ideálisnak feltételezett szövegállapot felé, mivel azt gondoljuk, hogy nincs egy ideális szövegállapot. A sorozatban megjelenő szövegek is csupán szövegváltozatok. Szándékaink szerint egy adott pillanat szakmai kritériumai alapján a legjobbak.

Hold sugár

Válogatás Cholnoky László
kiadatlan műveiből

•

Forrás kiadás

sajtó alá rendezte

WIRÁGH ANDRÁS

• r • e • c • i • t • i •

Budapest

2024

A könyv megjelenését az MTA Könyv- és Folyóirat-kiadó
Bizottsága és a BTK Irodalomtudományi Intézete támogatta

lektorálta
VADERNA GÁBOR

Könyvünk a Creative Commons *Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 2.5 Magyarország License* (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>) feltételei szerint szabadon másolható, idézhető, sokszorosítható.

A kötetek honlapunkról letölthetők. Éljen jogaival!

HU ISSN 2064-728X
ISBN 978-963-672-005-6
ISBN 978-963-672-006-3 (pdf)

Kiadja a *reciti*,
a BTK Irodalomtudományi Intézetének
tartalomszolgáltató portálja ► <https://www.reciti.hu>
Borítóterv: Szilágyi N. Zsuzsa
Tördelte: Labádi Gergely sablonja alapján Hegedüs Béla
Xe_{La}TeX, Linux Libertine, Linux Libertinum

Tartalom

Előszó	7
Szövegkiadás	13
Nyilatkozatok	15
Íróproletariátus, 15 – Írói műhelytitkok, 17 – Cholnoky László vallomása, 17	
Elbeszélések.	21
Galbory kisasszony, 21 – Márta névnapja, 24 – A tákerni kürtös, 29 – Marechal Niel rezidenciája, 33 – A harmadik bádogedény vagyis az utolsó budai csoda, 38 – Pszichiátria, 56 – Dobozom, 60 – Látogatóm, 62 – Sötét titok: Vallomás, 72 – Ügyész és betörő: Amerikai humoreszk, 89 – A démon, 94 – Menüett, 96 – Az Ezeregy Éjszaka ezerkettedik éjszakája, 101	
Regények, kisregények	105
Szabina királynő, 105 – Holdsugár, 172	
Publicisztikai írások	254
Abszolút kritika, 254 – Politika, 257 – Diridongó, 259 – Világosság, 262 – Gyilkos valóság, 264 – Az írók és az alkohol, 267 – Parainézisz, 271 – Útban a bűn felé, 273 – A pusztuló romantika, 283 – Új tragédiák: A divat és a kokain szerelmesei, 287 – A keresztény és a zsidó újságírás: Tanulmány, amelyik itt is, ott is csak bajt hozhat a szerzőjére, 290	
Utószó	297
Cholnoky László kiadatlan regényéről	299
Jegyzetek.	301

Előszó

Cholnoky László (1879–1929) ma nem tartozik a magyar irodalom szerzőinek első vonalába, de a századforduló és a két világháború közötti időszak bizonyos periódusaiban napjainkra kanonikusá vált kortársai között emlegették nevét. Két írása napvilágot látott a *Nyugat* első évfolyamaiban, neves, nagy példányszámú napilapok (*Budapesti Napló*, *Az Est*, *Független Magyarország*, *Az Újság* stb.) és folyóiratok (*Az Érdekes Újság*, *A Hét*, *Új Idők*, *Vasárnapi Újság* stb.) hozták szövegeit, de egyik orgánumnál sem tudott gyökeret verni. Amikor több évnyi hallgatás után, az első világháború utolsó éveiben egymás után több kötete is megjelent, a legnagyobb nevű kritikusok is az ígéretes szerzők közé emelték. Maga is tehetett arról, hogy végül nem vált ünnepezt íróvá, hiszen első kötetével csak negyven évesen debütált, ráadásul egy olyan évben, 1918-ban, amikor a megszerzett hírnév – az országban zajló események miatt – könnyen devalválódott. (Kortársainak jelentős része húsz és harminc éves kora között piacra dobta első kötetét, aminek hírére – a bezsebelt kiadói kapcsolat birtokában – azután jól hasznosíthatták a szerzői név irodalmi piacon való „értékesítése” során.) Noha a 20. század első évtizedeinek publikációs gyakorlatában egy-egy verset, tárcanovellát vagy regényt szerzőik többször is eladhattak, sőt, kisebb-nagyobb változtatások után is újraközölhettek, Cholnoky sportot űzött ebből a tevékenységből, ráadásul szövegszerkesztői praktikáinak gyorsan híre ment az irodalom belső köreiből. Csak egyetlen ilyen ügye kapott kisebb publicitást az 1920-as évek elején, de a szerző hagyatékában található publikálási napló feljegyzéseiből az tűnik ki, hogy ettől kezdve a lapszerkesztők és kiadók egyre gyakrabban utasították vissza írásait azzal az indokkal, hogy ezek már máshol megjelentek. Ezek mellett azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy Cholnoky szenvedélybeteg, alkoholista volt, függősége miatt pedig az első világháború előtt meghatározatlan ideig fizikai munkával (is) kereste kenyerét, sőt, hajléktalanná vált. A 20-as évek második felére szinte teljesen elszegényedett, sorban adogatta el könyvtárának darabjait és lakása bútorait. Az egyenletes irodalmi karrierépítés ilyen körülmények között szinte teljesíthetetlen volt, nem is beszélve a szerző sokak által felidézett nehéz természetéről, ami megnehezítette, hogy az érvényesüléshez elenged-

hetetlen irodalmi csoportok vagy klikkek tagja legyen. Cholnoky László harmincéves irodalmi pályafutása alatt mindentől és mindenkitől függetlenül magát, de közben végérvényesen magára maradt. Nem tudunk arról, hogy valaha is egy lap belső munkatársa lett volna. Életének utolsó éveiben egy rövid időre két lap szerkesztését is elnyerte magának, de ezek nem sokkal később meg is szűntek. Szabadfoglalkozású íróként kívánt boldogulni, de az elköteleződésektől (szerződéses viszonyoktól, így a szerkesztőségektől és házasságoktól is) kínosan tartózkodó Cholnoky egyre kevésbé tudta eladni magát az 1920-as évek beszűkülő irodalmi terében. Töredezett és változékony színvonalú életművéből minőség tekintetében az 1918-19-es „második pályakezdés” egyes darabjai, például a *Bertalan éjszakája*, a *Prikk menyeyi útja* és a *Tamás* című kisregények, illetve néhány elbeszélés biztonsággal kiemelhetők, de ez nem jelenti azt, hogy a többnyire korabeli hírlapokban és folyóiratokban „lappangó” oeuvre ne tartalmazna további érdekességeket.

Cholnoky László első ismert publikációja egy Heinrich Heine-vers fordítása volt szülővárosa, Veszprém egyik korabeli lapjában, a *Veszprémvármegyében* 1900. április 8-án. Pályafutása három évtizede alatt körülbelül 580 írását jelentette meg, az utolsó kettőt, öngyilkossága előtt húsz nappal, 1929. április 1-én a *Múlt és Jövőben*. Írásai között vegyesen voltak regények, elbeszélések és publicisztikák, de akadt köztük néhány vers és fordítás is. A fellelhetetlen és lappangó szövegek miatt Cholnoky teljes szövegtárháza (az utánközlésekkel, átirásokkal, plágiumokkal és önplágiumokkal együtt) körülbelül 2150 tételre becsülhető. Viszonyításképpen: a rendkívül termékeny Krúdy Gyulának negyven év alatt körülbelül 8500 írása jelent meg.

Az első Cholnoky-szövegkiadást Galsai Pongrác rendezte sajtó alá 1958-ban.¹ A három kisregényt és tizenhárom elbeszélést tartalmazó válogatást Vargha Kálmán 1971-es kötete² követte, amelyben néhány, az előző könyvben megjelentetett íráson kívül már a *Piros-*

¹CHOLNOKY László, *Prikk menyeyi útja*, s. a. r. GALSAI Pongrác. (Budapest: Magvető Kiadó, 1958).

²CHOLNOKY László, *Piroska*, s. a. r. VARGHA Kálmán. (Budapest: Szépirodalmi Kiadó, 1971).

ka és a *Régi ismerős* című regények is olvashatók voltak. Nemeskéri Erika 1989-ben kismonográfiát szentelt a szerzőnek,³ amely jelentősen hozzájárult a szerző ezredfordulós újrafelfedezéséhez. Már a *Vár Ucca Tizenhét* című negyedévkönyv 1997/3-as, egészében Cholnoky Lászlónak szentelt kötetében közzétettek eddig kevésbé ismert írásokat a korpuszból, de a Nemeskéri által szerkesztett 1998-as és 2000-as válogatások⁴ számos, addig csak korabeli lapokban lappangó elbeszélést hoztak napvilágra. Az azóta megjelent válogatások közül Kőbányai János⁵ gazdagította új, különböző zsidó lapokból és a hagyatékból kiemelt írásokkal a szövegegyüttest. Ma, néhány kivételtől eltekintve Cholnoky összes, könyvben valaha napvilágot látott szövege hozzáférhető különböző válogatásokból, sőt, a tömeges digitalizációnak köszönhetően számos elbeszélését és publicisztikai írását ismerhetjük meg a korabeli lapokból. Jelen válogatás célja az, hogy olyan írásokkal ismertesse meg az érdeklődőket, amelyek legtöbbje a kötet összeállításakor csak száz évvel ezelőtti lapokban, illetve ezek mikrofilmen archivált példányaiban volt olvasható.

Mivel Cholnoky László szövegszerkesztési eljárásaival több, ma már interneten is elérhető tanulmányban, illetve monográfiámban⁶ is részletesen foglalkoztam, úgy döntöttem, hogy a kötet végén található jegyzetek társaságában csak egyetlen olyan szövegről ejtek szót kicsit részletesebben, amelyet terjedelmi okokból végül nem vettem fel a válogatásba – mindezzel felszabadítva a helyet a szövegzéseknek.

A különböző korabeli lapok meglehetősen következtelenséggel alkalmazták a nyelvtani szabályokat, így a szövegzésközlésben bizonyos alakokat ('Czézár', 'a míg', 'ronggyá' stb.) megjegyzés nélkül javítottam, némelyeket, köztük a sajtóhibákat is viszont – a javítás tényének feltüntetésével – korrigáltam. A központosítást többnyi-

³NEMESKÉRI Erika, *Cholnoky László*. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1989).

⁴CHOLNOKY László, *Szokatlan vendégség. Novellák*, s. a. r. NEMESKÉRI Erika. (Budapest: Noran Kiadó, 1998); CHOLNOKY László, *Piroska. Hat regény*, s. a. r. NEMESKÉRI Erika. (Budapest: Noran Kiadó, 2000).

⁵CHOLNOKY László, *Búzakalász. Zsidó tárgyú novellák zsidó kulturális térben*, s. a. r. KŐBÁNYAI János. (Budapest: Múlt és Jövő Kiadó, 2016).

⁶WIRÁGH András, *A háló és az olló. Cholnoky László írásstratégiai és publikációs gyakorlata (1900–1929)*. (Budapest: Kijárat Kiadó, 2022).

re megtartottam, a változtatásokat külön nem jelöltem. Cholnoky egyéni szóhasználatát – kontextustól függően – igyekeztem megtartani, de a szövegeket általánosságban a kurrens helyesírási szabályok szerint modernizáltam. Kivételt képeztek olyan gyakori alakok, mint a 'mindég', vagy a 'halavány', amelyeket automatikusan a jelenkori szóalakkal cseréltem ki. A szövegközlés kétszintű jegyzetelést tartalmaz. A felső szinten a tárgyi magyarázatok, a beazonosítható vendégsszövegek forrásai és a jellegzetes intertextusok, az első szinten pedig az emendációs műveletek nyomai olvashatók. Minden további jegyzetet és megjegyzést a szövegekhez tartozó, a kötet függelékében található jegyzetapparátusba szúrtam be, ahol az írárok közlésével, illetve az írárok helyet adó lapokkal kapcsolatos információk is megismerhetők.

A könyvben található írárok leválogatását, illetve a kézirat összeállítását az NKFIH PD 128674-es számú posztdoktori ösztöndíja, a könyv megjelenését az MTA Könyv- és Folyóíráttámogatási Pályázata tette lehetővé.

Szentendre, 2024. január 3.

Szövegkiadás

Íróproletariátus

A magyar írónyomor kérdéséről és a megoldás módozatairól megindított ankétünkhöz e héten ismét egy illusztris magyar író, Cholnoky László szól hozzá. Cholnoky László, a kevésszámú magyar fantasztikus írók egyike, kinek regényei és novellái különös ünnepi termékei a mai magyar irodalomnak. Azt az irányt, mely Jókai gazdag fantasztikumának temőtalajából való, *Cholnoky* Viktor fájdalmasan kevésszámú, remek szép, a csodálatosan mély lelkivilág patinájával ékszeres írásaiban szökkent buja szárba, azt az irányt az író testvéröccse, *Cholnoky* László van és lesz hivatva kiteljesíteni. Megjelent írásai: a *Bertalan éjszakája* című mély és mesterien szép novelláskönyv, a *Régi ismerős* és a *Piroska* című regények, a napi- és hetilapokban szinte hétről-hétre felbukkanó különös ízű és mégis izzóan magyar novellái, különösen becsessé és népszerűvé tették ennek a gazdag fantáziával bíró írónak nevét, kitől az irodalom kevésszámú gourmandjai az új magyar regényírás reneszánszát várják. Cholnoky László az íróproletariátus problémájáról a következőket mondotta munkatársunknak:

– Hogy írónyomor *van*, és hogy *mennyire van*, azt bőven és részletesen kifejtették már a t. előttemszólók. Ami a megoldás – legalább átmeneti – módját illeti, itt két alapvető szempontot kell figyelembe venni. Ez a két szempont a következő:

– *Először*: annak a pénznek, mely *kultúrnyomort* van hivatva enyhíteni, ugyancsak *kultúrforrásból* kell származnia, nehogy a legkisebb mértékben is megalázó legyen az írókra nézve. *Másodszor*: nem egyszeri, egyszer és mindenkorra szóló, hanem *állandó, folytatólagos segélyezésről* lehet csak szó, mert az előbbi esetben egyegy nyomorgó írónak, a mai viszonyokhoz mérten, olyan horribilis összegeket kellene juttatni, aminő legalábbis egyelőre, elképzelhetetlen.

15 gourmandjai] gourmand: ingyenc, finom ételeket habzsoló

28 legalábbis] legalább *em*.

– Olyan kultúrintézmény, mely az ilyen segítségnyújtás céljaira alkalmas, mindössze egy van: a *színház!* *Konkrét javaslatom tehát az, hogy a magyar színházak juttassák a bevételük bizonyos percent-jét a nyomorgó magyar íróknak.*

5 – Az állami és szubvenció s színházaknál könnyű a dolog, mert azokra a kultuszminiszter egyszerűen ráparancsol, hogy röjják le ezt az újabb kultúradót. A magánszínházaknál már sokkal bajosabb a dolog, bár itt sem kivihetetlen, mert társadalmi úton ezeket is rá lehet szorítani erre az adakozásra. Sokat tehet itt például a Színpadi Szerzők Egyesülete, amelynek a színházaknál nagy súlya van.

10 – De nemcsak a színház adja oda erre a nem csekély fontosságú célra jövedelmének egy bizonyos százalékát, hanem – természetesen kisebb mértékben – maga a szerző is. *Őt a kultúra juttatta pénzhez – éspedig legtöbbször sok pénzhez, külföldi valutához – juttassa most ő pénzhez a kultúrát!*

15 – Igen ám! De itt jön most a kérdés bökkenője: ki az *író* és ki a *nyomorgó író*?

– Hát ehhez a kérdéshez már nem tudok hozzászólni. Katasztert csinálni, mint a kommün alatt próbálták, teljes lehetetlenség, mert hiszen elég volna a legkisebb kísérlet erre, már legalábbis egymillió *író* jelentkezne, és ezek között legalább egymillió-kétszázezer volna *nyomorgó író*. Bár természetesen csak valami *bírálbizottságról* lehet szó, de hogy viszont kik legyenek ennek a bizottságnak a tagjai, és kik válasszák meg ezeket a tagokat, azt én itt most nem tudom eldönteni. Én megadtam az alapötletet, a kivitel módolja ki más!

3–4 percentjét] percent: százalék 9–10 Színpadi Szerzők Egyesülete] helyesen: Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete, 1904-ben Budapesten alapított jogvédelmi szervezet, elnöke volt Berczik Árpád, majd – néhány évnyi háború szünetet követően 1917-től – Heltai Jenő. A Tanácsköztársaság után 1920 végén szervezték újra a szervezetet, 1922-től újból Heltai lett az elnök, őt 1930-ban Harsányi Zsolt követte. A szervezetet 1949-ben oszlatták fel. 18–19 Katasztert csinálni] Az 1919-es Tanácsköztársaság alatt az Írói Szakszervezetbe belépett 550 szerzőt különböző fizetési csoportok szerint rangsorolták.

Írói műhelytitkok

Idén jelent meg a *Génius* kiadásában *Régi ismerős* című regényem és *Légrádyék* kiadásában az *Ingovány* című regény. Sajtó alatt van az *Athenaeumnál* a *Mathild* című nagy regény, és ugyancsak megjelenésre vár *Tamás* című regényem és a *Fűrészpor* című elbeszélés-kötetem. Most dolgozom a drámámon, mely a *Belvárosi Színház* számára készül s melynek címe *A fátyol*, továbbá egy új és nagy regényemen, melynek címe *Szabina királynő* és a *Táltos* kiadásában jelenik meg. Végül munka alatt van egy testes kötet, mely a *Kultúra* kiadásában fog megjelenni s melynek címe és tárgya: *Cholnoky Viktor életrajza*.

5

10

Cholnoky László vallomása

A ragyogó tehetségű, korán sírba hullt *Cholnoky* Viktor öccse. Finom tollú, előkelő munkása a magyar irodalomnak *Cholnoky* László, aki *Bertalan éjszakája* című novellakötetével, majd *Piroska* című regényével tűnt fel annak idején s azután sorra aratta diadalait mély írói kvalitásokkal teli munkáival. Rövidebb lélegzetű dolgai, tárcái is jelentős értékei magyar irodalmunknak s a Magyarország olvasói hosszú évek óta szeretettel olvassák *Cholnoky* nevét lapunk tárcarovatában. Felkerestük *Cholnoky* Lászlót, és megkértük, hogy nyilatkozzék írói pályájáról. *Cholnoky* László a következőket mondta:

15

20

Ahogy az írói vallomásaimba belekezek, úgy érzem, mintha valami félig ismeretlen, idegen ember ülne itt a helyemen. És azt hiszem, ez attól van, hogy már vagy tizenöt esztendeje egyszerűen nem volt módom ahhoz, hogy komolyan és odaadón foglalkozzam a magam evolúciójával, terveivel, várnivalóival. Nem az időm hiányzott hozzá – nem hiszek a soha rá nem érő emberekben –, hanem a módom, mert ezt a kényes lelki műtétet semminek sem szabad megzavarnia, nem szabad, hogy a gondolatmenetnek bármi is az útjában álljon. Pedig valószínű, hogy a negyvenöt éves, befelé is élő ember – főként a művész – csak akkor adhatna teljes képet önmagáról, ha legalább tizenöt évvel ezelőtt kérdezték volna meg, és neki csak

25

30

1 Idén] ezidén *em.* 3 *Athenaeumnál*] *Athenaeum*-nál 14 annak idején] annak idején *em.* 15 lélegzetű] lélekzetű *em.* 24 ahhoz] ahoz *em.*

ma kellene a kérdésre válaszolnia. Ennyi idő lenne szükséges ahhoz, hogy az ember mintegy lefiltrálhassa önmagát, hogy mintegy a kvintesszenciáját adhassa önmagának.

5 *Ezért van, hogy ma erre a kérdésre: hogyan lettem íróvá, hogyan lettem azzá, aki vagyok? – a leghelyesebb válasznak ezt érzem: nem tudom bizonyosan, félig-meddig már elfelejtettem.*

10 A dolog ma, ebben az operett-életben, amit most élünk, úgy áll, hogy csak néha, valami régi arc láttára, valami régi hang hallatára, esetleg álmomban ismerek rá magamra egy-egy pillanatra, de
15 *nyomban azután, akár az elpattant húr, visszazsugorodom arra az örökké pénzt hajszoló, unalmas, rozzant vénemberré, aki sohasem ott van, ahol lenni szeretne, sohasem azt mondja, amit mondani szeretne, sőt, talán nem is azt érzi, amit érezni szeretne, az életnek azzá a kiábrándult, szomorú szerelmesévé, aki már nem hisz semmiben és nem vár semmit.*

Azt azonban változatlanul érzem ma is, amint éreztem már tizen-nyolc éves koromban is, *hogy valami megoldatlanságot, valami elintézetlenséget hordozok magamban.* És nem is lehet másként, mert az elintézett dolgok nincsenek tovább, *a művészet pedig maga a lát-
20 szólag egyszerűsödő, a valóságban azonban egyre összetebb és összetebb bogozódó bonyodalom.*

Mégis, ennek az elintézetlenség-érzésnek kell, hogy meglegyen a maga fejlődési folyamata éppen úgy, mint a normatívumoktól való bárminő testi vagy lelki elhajlásnak.

25 *Ez a kérdés nálunk, Cholnokyaknál nyíltan áll: kizáróan az apai ágról való átöröklésről lehet szó, mert befelé egyikünk sem az – és ezt a javunkra mondom –, mint kifelé.*

30 *Ez nem szójáték, hanem keserű valóság: a túlnyomó többség kifelé nem az, aki befelé, a mi külön végzetünk azonban úgy hozta magával, hogy befelé ne azok legyünk, akik kifelé vagyunk. Különös fajta ez – hat testvér közül ma már csak hárman élünk –, aki csak egyet ismer közülünk, az azt hihetné, hogy most már ismeri vala-*

2 lefiltrálhassa] filtrál: tisztít, szűr 31 *hat testvér*] Cholnoky Lászlónak öt testvére volt: Viktor (1868–1912), Jenő (1870–1950), Móric (1871–1877), Ferenc (1873–1947) és Erzsébet (1876–1919).

1–2 ahhoz] ahhoz *em.* 16–17 tizennyolc éves] tizennyolcéves *em.*

mennyit, de *aki mindnyájunkat ismer, az nem ismeri külön-külön egyikünket sem*. Írói munkáim bírálatainak olvasása közben mindig csendes, belső derűt okozott nekem az, hogy *egyetlenegy kritikus sem akadt, aki párhuzamba állított volna a meghalt bátyámmal, Viktorral*, iparkodva bizonyos gondolkozás- és felfogásbeli egyöntetűséget felfedezni közöttünk, holott *kétségtelenül bizonyos, hogy mint íróknak, semmi közünk sincs egymáshoz*.

5

És ha már a kritikáról szólok, örömet használom fel az alkalmat, hogy a magyar irodalmi kritikát illető felfogásomról is beszámoljak, hiszen ez a felfogás is egyik integráns része az író egyéniségének.

10

Kétségtelen, hogy aki a műzsák valamelyikét veszi feleségül, annak a kritika lesz az anyósa, hanem amint az anyósvicceknek legalább a fele túlzott és igaztalan, úgy itt sem kell valami fog- vagy legalább inycsattogtató, dühödt vénasszonyra gondolni, sőt, ellenkezően: *a mai magyar irodalmi kritika szinte hihetetlen könnyedséggel, teljes tájékozatlansággal, a mai ízlésről való minden komolyabb fogalom nélkül veszi tudomásul azt, amit felkínálunk neki, és ez az oka annak a teljes anarchiának, ami ma nálunk az irodalomban, főként pedig a színműirodalom terén elhatalmasodott*. Amint ma nálunk minden második ember színész, úgy viszont a minden megint második pedig író.

15

20

Ami csekélységet illeti, engem a kritika, a saját munkáimat illetően *sohasem érdekelt, pedig túlnyomóan igen sok szeretettel, megbecsüléssel, úri módon bánt velem*. Csakhogy annyira ismerem a magam értékét, *annyi hideg józansággal tudom olvasni a magam minden betűjét, főként pedig annyira tisztában vagyok a fogyatékoságaim természetrajzával, hogy úgy érzem: nekem ebben a tekintetben senki újat nem mondhat*.

25

Tudom, hogy azok a munkáim, amelyeket szeretettel, teljes átéléssel írtam, az idők lehiggadtával *a magyar termés java között találnak majd helyet*, ezzel szemben azonban tudom azt is viszont, *az úgynevezett kényszer-munkáim az előbbiektől mérhetetlen távolságra esnek*.

30

Munkáim közül a *Bertalan éjszakája* című novelláskötetet és a *Piroska* című regényt bizonyos Stefani J. Klein nevű, Svájcban élő derék, kellemes férfiú lefordította németre és franciára, *de nekem mindezekért soha egyetlen fillért sem küldött, sőt, a leveleimre sem válaszolt. Az irodalom tengerén is járnak kalózhajók.*

Az életem egyike a legkülönösebb magyar életeknek. A fiatalságom csodásan, szinte páratlanul szép volt, de a Budapesten töltött harmadik esztendő óta szinte szakadatlanul tépjükszaggatjuk egymást az étellel – kíváncsi vagyok, melyikünk bírja tovább. Kétszer nősültem: az első házasságom nem sikerült, anélkül, hogy ennek bármelyikünk is oka lett volna, a második feleségem azonban a kisfiammal együtt az egész életet kárpótolja a számomra. *Az első és a második házasságom között, vagy tíz évig, hihetetlenül romlott, kicsapongó életet éltem, de ez az idő telve volt csodálatos lelki gyönyörűségekkel.* A példás életűek számára ez hihetetlenül hangzik, pedig így van. A többi között *ezalatt az idő alatt léptem szoros barátságba a halál teljesen félreértett, szubtilis szenzációjának gondolatával.*

Végtelenül szeretem a mesterségemet: egy regény él a lelkemben, szinte egészen kidolgozva, *ezt még okvetlenül meg fogom írni.*

Mindent összevéve: *ma, negyvenöt éves koromban fáradt, kedvetlen és szomorú vagyok,* és most már megváltoztathatatlan bizonyossággal áll előttem, hogy *az élet nem sikerült a számomra.* De nem azért vagyok fáradt és szomorú, mert az élet nem sikerült, hanem megfordítva: az élet azért nem sikerült a számomra, mert fáradékonynak és szomorúnak születtem. A szomorúak nem szeretik az életet, természetes hát, hogy az élet sem szereti a szomorúakat.

9–10 Kétszer nősültem] Első felesége Furkó Mária volt, a második Sebestyén Mária, az első házasságból két lány és egy fiú, a második házasságból egy fiú született. 17 *szubtilis*] kényes, törekeny

2 Stefani J. Klein] helyesen: Stefan I. Klein (1889–1960) bécsi születésű német író, műfordító, a századfordulós magyar irodalom egyik legfontosabb korabeli fordítója. Mai ismeretünk szerint Cholnoky-fordításai nem jelentek meg. 16 *ezalatt*] ez alatt *em.* 20 *negyvenöt éves*] negyvenöt éves *em.*

Galbory kisasszony

Galbory kisasszony a nagybátyáméknál volt nevelőnö.

A kishúgomat, Jolánt tanítgatta, de nem sokra ment a dolgával, mert a leányka makacs, makrancos kis jószág volt. Amiben nagy része van Várhalmy Sárinak, az alispán leányának. Ő ugyanis túl-
ságosan barátságos volt a leánykával szemben, a köztük lévő nagy
korkülönbség ellenére is. Lehet, hogy ez is csak afféle feltűnési vágy
volt a Várhalmy leánytól, de tény, hogy amikor Jolán még csak tíz-
három éves fricsli volt, már úgy bánt vele, mint a barátnőjével.
És Várhalmy Sári akkoriban első leány volt a megyében, akinek barátsága után akárhány asszony is törte magát.

Mondom: a Jolán húgom valóságos zsarnok volt. Azt hiszem, szentül meg volt győződve, hogy nála tökéletesebb, okosabb és szebb leány nincs a kerek földön, vagy ha van is, csak egy: Várhalmy Sári. És ehhez a meggyőződéshez tartva magát, úgy pöndörgött, hányavetelkedett, hangoskodott, hogy sokszor igazán kész gyűlölet volt ránézni is. És az apja meg az anyja, persze a szülői szeretettől elvakítva, soha egyetlen rosszalló szót sem szólt neki. Pedig utóbb már igazán sok volt a rovásán.

Mert éretlen, elkapatott embernek sok mindent el lehet nézni abban a reményben, hogy utóbb majd csak megjön az esze. De ami sok, az sok. És amit Jolán a nevelőnőjével, Galbory kisasszonnyal művelt, az csakugyan sok volt.

De szerencsére: a hatalma végre megszűnt. Ugyanakkor, amikor Várhalmy Sári szinte lehetetlenné lett nálunk.

De éppen ennek a történetét mondjuk el itt.

Galbory kisasszony egyike volt Isten legszerencsétlenebb teremtséinek.

Ha úgy kezdem a leírását, hogy az arca csodálatosan szép volt, mindenki el fog csodálkozni, hogy hiszen az ilyesmi egyáltalán nem tartozik a szerencsétlenségek közé. Pedig még azt is hozzátehetem, hogy a termete tökéletes volt, a tudása pedig szinte páratlan. És Gal-
8 fricsli] fiatal kotnyeles lány, fruska 14 pöndörgött] pöndörög: feltűnős-
ködik

bory kisasszony mégis igen-igen szerencsétlen teremtés volt. Mert mindezen kiváló tulajdonságai mellett az egyik lábára – sánta volt.

Igen. A jobb lábán olyan vastag talpú cipőt kellett hordania, mint-ha valami szivaroskatulyán járt volna. De hiszen mindenki ismeri az effajta cipőt! Azt is tudja mindenki, hogy a két talp közt lévő rész parafával van kitöltve, hogy könnyű legyen. Olyan puha, lyukacsos fával, amilyenből a dugót csinálják. És mivel szegény Galbory kisasszony ezt a lábát még hozzá húzta is kissé, persze, hogy a Jolán elnevezte szegényt – Dugóhúzóznak!

Égészen határozottan emlékszem – pedig van ám már tíz esztendeje a dolognak –, hogy a Galbory kisasszony, amikor ült, gyönyörűszép volt. Éjszínkéék szemét hosszú, barna pilla árnyalta be, aranyszőke haja csak úgy villogott a napfényben. De amint felkelt, azonnal vége lett minden szépségének, mert akkor bizony mindenki elfelejtette a két szemet, az aranyszőke haját; akkor mindenki csak azt látta, hogy a kisasszony egyik talpa sokkal vastagabb, mint a másik.

És azután a kisasszony maga volt a megtestesült szelídség. Mennyit túrt például az éretlen kis Jolántól, de még Várhalmy Sárítól is, aki majdnem minden nap ott volt a nagybátyáméknál. Ez a szép, büszke leány folyton ölte Galbory kisasszonyt, csakúgy, mint mást, aki a környezetébe került. Sőt, őt még jobban, mert hiszen őnála még könnyebben talált sebezhető pontra, mint másnál.

Már akkor hittem, most meg már egészen bizonyosan tudom, hogy a szép Várhalmy leány ösztönszerű irigységből volt olyan keletlen Galbory kisasszonnyal szemben, amilyen volt. Mert bizonyára ő maga is érezte, hogy szépségben, de különösen műveltségben hozzá sem fogható.

Különösen olyankor volt gyűlöletes a nevelőnővel szemben, ha Szentirmay gróf is ott volt a társaságban, mert a gróf, aki mindig csak ülve látta a kisasszonyt, ahogy most visszaemlékszem, sokkal többet foglalkozott Galbory kisasszonnyal, mint Várhalmy Sárival.

Az alispánleány sokszor próbált, éspedig kíméletlenül és durván, célozni a nevelőnő testi hibájára, de úgy látszik, hiába. A gróf nem figyelt a dologra, vagy nem értette a célzásokat.

Már akkor is, pedig még igazán gyerek voltam, láttam, hogy ennek nem lesz jó vége. Semmi közöm nem volt a dologhoz, de azért úgy önkénytelenül is egyre aggódtam, mikor teszik tönkre teljesen, azért mondom, hogy teszik, mert a kis Jolán persze folyton a kezére járt a Várhalmy leánynak, a szegény Galbory kisasszonyt? Mert 5
hogy úgy lesz, arról szentül meg voltam győződve.

Pedig éppen ellenkezőleg történt a dolog.

Egyszer tudniillik, a nagynéném névnapján, sok vendég volt együtt nagybátyáméknál.

A többi közt persze ott volt Várhalmy Sári is. És ott volt Szentirmay gróf is. És ott voltam magam is; saját szememmel láttam a történeteket. 10

Uzsonna után lementünk a tenispályára, ahol a nagyok játszani kezdtek. A Várhalmy leány úgy csinálta a dolgot, hogy egy csoportban legyen a gróffal; Jolán szemben állt velük. Azt hiszem, ők már 15
előzőleg kicsinálták a dolgot. A mamák és a bácsik ott ültek a pálya mellett és ott ült Galbory kisasszony is, akinek, szegénykének, valahogy sikerült lemenet közben elpalástolni a gróf előtt a sántaságát.

Már javában folyt a játék, amikor egyszer Jolán, bizonyára szándékosan, úgy ütötte át a labdát, hogy az odagurult egyenesen a kisasszony lába elé. A gróf oda akart ugrani, de Várhalmy Sári, mintha nem vette volna észre a dolgot, feltartóztatta őt. És Jolán akkor már 20
kiabált impertinensen, parancsolólag:

– Kisasszony! Vegye föl! Hát nem látja?

Szegény Galbory kisasszony vörös lett, mint a rózsa, de a következő pillanatban halálos sápadtság ömlött el az orcán. Nem tehetett 25
egyebet: odabicegett a labdához és fölemelte.

Várhalmy Sári és a kíséretéhez tartozó megyei fiatalemberek idétlenül vigyorogtak.

A gróf ijedt csodálkozással nézte a kisasszonyt; meglátta a sántaságát. Azután körültekintett és meglátta a vigyorgást is. Bosszúsan 30
összehúzta a szemöldökét, majd a következő pillanatban eldobta a rakettjét, hátat fordított Sárinak, odament a kisasszonyhoz és karonfogva fölvezette a házba.

23 impertinensen] impertinens : illetlen, szemtelen 33 rakettjét] rakett : téniszütő

20 labdát] lapdát *em.* 27 labdához] lapdához *em.*

A tenispályán kínos csönd uralkodott.

A gróf vagy tíz perc múlva visszatért. Odament a nagybátyámhoz és hangosan, hogy mindenki hallja, azt mondta:

– Doktor úr, van szerencsém megkérni öntől Galbory kisasszony
5 kezét!

Hah, milyen fehér volt az alispánleány arca!

Azóta át sem lépte nagybátyámék küszöbét.

És vele együtt örökre eltűnt a Jolánka hatalma is. Kapott a Galbory kisasszony helyett egy öreg angol misszt, aki aztán úgy rend-
10 beszedte, hogy mukkanni sem mert.

Márta névnapja

Berky már felébredt, de a szemét még nem nyitotta fel. Mozdulatlanul, félálomban hallgatta, amint az esőcseppek meg-megkoppan-
tották az ablakot és zizegve végigszaladtak az üvegen. A szél unal-
15 mas, egyhangú dalokat túlköltött ott kint: az álom összekuporodva,
félve, dideregve gunnyasztott Berky ágya fejénél és semmiképpen
sem akart elmozdulni onnan.

Akkor azonban kinyílt az ajtó és Berky felesége lépett be rajta. Odament a férjéhez, föléje hajolt és halkán azt mondta neki:

– Öregem, tudod, hogy ma van Márta névnapja! Valamivel meg
20 kell lepnünk estére! Ugye lesz pénz?

– Feltétlenül! – mondta Berky nyomatékosan, de minden ben-
ső meggyőződés nélkül és megcsókolta a felesége kezét. – Éppen a
mai körutamon töröm a fejemet! Mindenekelőtt bemegyek a Nap-
lóhoz...

25 – Jár most attól neked valami? – kérdezte örömmel az asszony és
törülgetni kezdte a férje cipőit.

– Nem! Már le van minden... de a fiúknak szokott lenni! Szelé-
nyinél mindig van négy vagy öt forint... Hát mondjuk: kettő! Szóval
még délelőtt kettő egészen bizonyos! Ha az meglesz, beülök a Hun-
30 niába, ott megírom azt a novellát, amit már tegnap is említettem,
egyben pedig meglesem Boldvayt, mikor megy fel a redakcióba. Ar-

9 misszt] missz: nevelőnő 31 redakcióba] redakció: szerkesztőség

17 rajta] rajt *em.* 22 Éppen] épen *em.*

ra szokott járni. Ő mindig kifizeti előre... Van azután egy harmadik tervem is, de ezt, ha a másik kettő besikerül, meghagyom holnapra. Csak akkor használom fel, ha egyik sem sikerülne, ami azonban szinte ki van zárva! E pillanatban hogyan állunk?

– Hatvannégy krajcárom van! Ebből egy koronát odaadok neked, mert tudom, hogy a pénzszerzés pénzbe kerül és majd a vendéglőből hozatok fel ebédet. Azt hiszem, most még adnak. Még csak öt nappal tartozunk... De ugye, bizonyosan lesz pénz? A kis Mártának már tegnap megígértem, hogy kap valamit... Ma reggel, amikor felébredtem, azt mondta:

– Anya! Apa hoz kolyót! – Üveggolyót szeretne szegényke, meg olyan kis kádban fürdő babát! Meg aztán valami jobb vacsora is kellene ma! Ugye lesz pénz, édes József?

– Feltétlenül! Egészen nyugodt lehetsz! – mondta Berky és didegve felöltözött.

Amíg a ruháját kefélte, tréfált, bolondozott és behozatta a kis lányát. Márta nevetett, bicegette pajkosan a fejét és azt csipogta:

– Apa hoz kolyót!

– Lesz kolyó, egy félliterrel! Ne búsulj, te kis szörnyeteg! – kiabálta Bátky jókedvűen és felemelte a kislányt.

– Mondtam ugye: apa hoz kolyót! Olyant, amelyekben medve meg cica van! – mondta örömteljes diadallal az asszony.

Aztán a férjéhez fordult és megsürgette:

– Nesze, itt a korona! De most siess! Le ne késsél!

– Nem, édesem, nem! – felelte Berky, kivillantva fehér, nagy fogát. A szíve azonban fázósan, félénken reszketett, mert úgy érezte, hogy ma hiába fog járni. Hitte, szentül hitte mindazt, amit a feleségének mondott és komoly szándéka is volt mindazt végigcsinálni. De hiába, érezni nem érezte, hogy sikerül is, amihez hozzáfog. Pedig az olyan embernek, aki naponként hajszoja fel a pénzt, csodálatosan kifinomodik az érzéke, és lehunyt szemmel is tisztán látja, hogyan fogja lezárni a napot.

Berky vidáman vállára kanyarította galléros köpenyét, fejébe nyomta öreg kalapját, derékon ragadta az esernyőjét és kiment. Az ajtóból még visszaszólt:

– Kolyó! Lesz kolyó!

Amint a lépcsőházba ért, az arcáról eltűnt a mosolygás. Tétován, kedvetlenül lépegetett lefelé, nagyon szeretett volna visszafordulni. Azt hitte, egy órája bandukol már, amikor odaért a Napló szerkesztőségéhez. Már a folyosón hallotta, hogy ott bent lárma van.

– Legalább itt vannak a fiúk! – gondolta Berky. – Így talán... esetleg...

Benyitott. Akkor már megint mosolygott. Talán maga sem tudta, csak ösztöne vitte rá, az súgta meg neki, hogy a szomorú ember nehezen kap pénzt. Ha kap is, legfeljebb utoljára kap. Meg azután... rettenetes is az! Bolond dolog ugyan, de úgy van, hogy aki nevetve kér pénzt, az bolondos, könnyűvérű fickó, pompás cimborá. De aki szomorú arccal kér, az – könyörög. Az koldul.

Berky nevetett és pajzánul kiáltotta:

– Fiúk, pénzszagot érzek! Adjatok ide hamar két forintot!

– Berky, ne szemtelenkedj! Nem illik valakinek a szegénysége felett gúnyolódni! – felelte Sólyomi tréfás haraggal.

Azzal a segédszerkesztőkhöz fordult és folytatva a megszakított beszédet, azt mondta neki:

– Hanem mondom, üzenj fel a kiadóba! Három regényfolytatást biztosan megkapsz! Innánk egy pohár sört!

Berkynek megrezzent a szíve. Szinte csikorgott az arca, amint mosolygásra erőltette és halk, titkos hangokat hallott:

– Kolyó! Apa hoz kolyót!

Kénytelen volt még néhány percig maradni és valami másról beszélni. Elmondta valami régi legényhistóriáját és a végén odadobta pajzánul:

– Hja, de ha az ember megházasodik, vége a szép időknek!

Mosolygott, de ugyanakkor érezte, hogy valami szorongatja a torkát. A fiúk bolond és esetlen megjegyzéseket tettek, de ő nem hallotta őket. Ő csak azt hallotta:

– Apa hoz kolyót!

– Ne félj, édes kis jószágom, lesz kolyó! – felelte a titokzatos hangra. Azzal vette a kalapját és ment. Azon fondorkodott, hogy kifog önmagán és nem megy be a Hunniába, hanem az utcán várja meg Boldvayt.

10 legfeljebb] legeljebb *em*.

Csakhogy a tárcát meg is kell írni. Azt pedig az utcán mégsem lehet. Haza pedig nem megy pénz nélkül. Milyen örömködve menne elébe a felesége és milyen rettenetes lenne az!

Bement a kávéházba és reggelit rendelt. Még sejtelve sem volt róla, mit fog írni, azért egyelőre kinézett a hatalmas üvegtáblán és figyelte, amint az esőcseppek a pocsolókban ugrándoztak. Erről jutott valami az eszébe, valami nagyon hitvány, gyatra história, azt elkezdte megírni. Írta lázasan, sietve és bután. Főként bután. Ezt ő maga is tudta jól. Láthatatlan, irodalmi arca elpirult, de ő elhessegette a tolakodó pirosságot a varázsígével:

– Apa hoz kolyót!

Néhány sor volt még csak hátra, amikor Boldvay elegáns, gumiköpenyes alakja elsuhant az ablaktábla előtt.

– Na végre! – sóhajtott a Berky és lázasan befejezte a novellát. Fízett, felkapta a köpenyegét és szaladt fel Boldvayhoz.

– Itt a szerkesztő úr, ugye?

– Nem találkozott vele a lépcsőn? Éppen most ment le. Csak egy pillanatra volt itt fent. Ülésre ment...

– Hová?

Megmondták neki, de ő egyetlen betűt sem hallott a feleletből. Minek is? Mindegy, hová ment. Elment! És elvitte magával a kolyókat.

Lehetetlen volt egyebet tenni, mint hazamenni. És lehetetlen volt, amikor a felesége mosolyogva, boldogan kinyitotta az ajtót, egyebet tenni, mint visszamosolyogni melegen, jókedvűen és azt mondani:

– Még nincs, de már annyi, mintha a zsebeimben volna!

A vendéglőből ugyan felüzentek, hogy ez az utolsó, de azért még adtak ebédet. Ebéd tehát volt, jókedv is volt, őszinte, meleg jókedv, mert az ebéd végén már Berky maga is szentül hitte, hogy lesz pénz. Ha akárhonnán is, de lesz. Volt még egy terve, most azt ápolgatta, erősítette magában és olyan erősen átölelte, szorongatta a bizalmával, hogy a terv, az ábránd nem tudott a szemébe kacagni.

– Elmegyek – így mondta önmagának – Steiningerhez. Az bizonyosan ad öt forintot, kivágok öt régi tárcát, neki úgy is jó. Ő megveszi nyomtatásban is. A Világharsona olvasói, a segédjegyzők és a 8 elkezdte] el kezdte *em.* 12–13 gumiköpenyes] gummiköpenyes *em.* 17 Éppen] éppen *em.*

csendőrkáplárok ugyan nem tudják, mit olvasnak már, mit nem.

Ébéd után füttyürészve, jókedvűen előszedett a fiókjából öt régi tárcát és kivagdalta őket. Még csak fél három volt és Steiningerrel csak ötkor lehetett beszélni, de ő már vette a gallérját és elszaladt.

5 nyugtalan volt, a keze is reszketett kissé, mert ez már a program utolsó száma volt mára.

Kiment az utcára és körütekintett. Hűvös, nyirkos idő volt, már megint esett. Bement a Hunniába, hogy majd belebújik a lapokba, és úgy várja meg az ötöt. Úgy is tett. De minél mélyebbre húzódott
10 be a fekete betűk erdejébe, annál tisztábban látta a felesége reménykedő, örömködő, szelíd arcát. És ha egy percre sikerült belegondolnia magát abba, amit olvasott, azonnal összezavarta egy titkos, halk gyerekhang:

– Apa hoz kolyót!

15 Eljött az öt óra.

De Steininger megveregette Berky vállát és azt mondta:

– Nézze, édes gyermekem, majdnem belefutadok a tárcákba. Ingyen sem kellenek!

Berkyvel egyet fordult a világ. Nem nagyot, kicsit, alighogy valamit, de ahhoz mégis elég volt, hogy a gondolatai összezavarodjanak. Azt mondta hangosan Steiningernek:

– Apa hoz kolyót!

Steininger ijedten, csodálkozva nézett rá, aztán otthagya.

Berky hazament és lefeküdt a díványra. A kis Márta sírt, de az
25 anyja megvigasztalta:

– Ne sírj, kislányom! Majd hozok én neked holnap valamit. Nem úgy, mint az apád, aki kicsalta tőlem a koronát...

Berky lehunyta a szemét és halkán mondta:

– Igaz, igaz! Ne sírj, Márta, majd anya hoz kolyót!

5 program] programm *em.* 17 belefutadok] belefutadok *em.* 19 alighogy]
alig hogy *em.*

A tákerni kürtös

Elég kínos, ha csak egyszer is bocsánatot kell kérni, hogy a stuben-
bergi sekrestyést Drosselmann Cézárnak hívták. Ő pedig, szegény,
egész életében sem tett egyebet az apró sekrestyési teendőkön kívül,
mint hogy ráncokba csömörlött arcával és színes üveggolyóhoz ha-
sonló kék szemével bocsánatot kért mindenkitől és mindentől, hogy
Drosselmann Cézárnak hívják, holott az egész birodalma véget ért
a sekrestye meg a templom falánál. És a tudománya sem terjedt to-
vább a pluviálé aranyhímzésű szárnyánál és a monstrancia villogó
sugarainál. 5

Drosselmann Cézárnak csodálatosan lágy és puha volt a lelke. Ép-
pen mintha viaszból lett volna. Ez a hasonlat neki magának jutott
eszébe, amikor a gróféktól lehozta az újonnan ajándékozott gyer-
tyákat és berakta őket a szekrénybe. Az egyikbe ugyanis véletle-
nül belemerült a körme és hát a sérülés nyoma bizony ott maradt
a vastag viaszrúdon, amin különben igen díszes alakok kínlódtak,
tekergőztek, ugyancsak viaszból kiformálva. 10 15

– Lám, még a körmöm nyoma is ittmarad rajta! – töprengett Cé-
zár mester. – Fogadni mernék, hogy az otromba Hoffmannak, a
szomszédomnak még az arcán sem maradna semmi nyom, ha akár
sarlóval mennék is neki! De hiába, már ez csak így van! És én is
olyan vagyok, mint a viaszgyertya. Ha valaki csak sandán néz is
rám, én már napokig kérődzöm a ferde pillantásán! Hiába, már ez
így van! Bár ne volna így! 20

Talán különös, de bizonyos, hogy Drosselmann Cézár tényleg
szokott ilyenformán meditálgatni magában. Szokott ilyen magánje-
leneteket rendezni barna bársonymellénye alatt, amit úgy is lehetne
mondani, hogy a lelkébe. Mert tudjuk, hogy a lélek a test felsőbb ré-
szeiben, tehát körülbelül a mellény alatt tartózkodik. Elég az hozzá,
hogy Drosselmann Cézár intelligens ember volt. Hiszen kizárólag
csak azért sikerülhetett neki az, ami a történet végén sikerül is majd
neki. 25 30

1–2 stubenbergi] Stubenberg: község Ausztriában (hasonló néven létezik
egy német település is) 8 pluviálé] díszes papi palást 8 monstrancia] főbb
egyházi ünnepeken és körmeneteken látható liturgikus eszköz, szentség-
mutató, megszentelt edény

Csakhogy az volt a baja, hogy minden intelligenciája, minden öntusája és öntusájának minden szép és nemes, meg zengzetes hangja belefulladt abba a világoskék vízbe, ami ott lötyögött ijedten Cézár mester szemében.

5 Aki Cézár mester szemét látta, kénytelen volt azt gondolni:
– Rettenő nagy barom lehet ez az ember!

Drosselmann Cézár egészen öntudatlanul szokott átesni a töprengésein. Csak úgy elmotyogta őket önmagának és rendesen olyankor, amikor hazafelé ment a templomból. Soha esze ágában sem volt, hogy a maga okoskodásainak értékéről okoskodják. És ez tisztára szerencséje volt, mert szörnyű komplikációk ütötték volna fel a fejüket a lelkében valami ilyen eset kapcsán és azután vége lett volna a nyugodalmas lefekvéseknek, a pompás, ruganyos felkeléseknek, nem is említve azt, hogy esetleg a leggyászosabb gyászmise alkalmával is piros ruhát kínált volna fel zavarában a plébánosnak.

15 Ennek a nyugalomnak pedig az a titka, hogy Drosselmann Cézárral semmiféle nagy eset sem történt. Voltak természetesen esetei, amelyek utóbb nagygyá és dicsővé nőttek ki magukat Cézár mester nyugodt álmaiban, de ezek az esetek ugyanott, tudniillik a sekrestyés lelkében össze is zsugorodtak, el is pusztultak, ha valami más jött közbe. Ha például Cézár mesternek valami nagyon szép régi nóta jutott eszébe, amit aztán kénytelen volt egész nap dudorászni.

20 Hanem olyan igazi nagy eset, amelyik kifelé is nagy eset, amit igazában a láрма, a sok idegen beszéd tesz nagy esetté, olyan csak egy fordult elő Drosselmann Cézár életében.

25 Annak is már tizenhat éve.

Drosselmann Cézár tizenhat évvel ezelőtt kürtös volt a tákerni kőműves-zászló felszentelésének ünnepén. Kürtös volt; ő adta meg a kürtjelet, amikor a menet beért a templomba, amikor a menet kiindult a templomból és végül, amikor odaért a zászlóanya háza elé. Lovon ült; a testén – pedig akkor még ugyancsak daliás ember volt, amit ma is megmondhat minden kortársa – csodálatosan szép díszruha feszült. A ruha vegeyes volt kissé, de határozottan annál szebb, annál feltűnőbb és impozánsabb. Ami felől kétség sem lehet, mert
35 a ruha most is megvan, és Cézár mester azóta is többször megnézi
27 tákerni] Tákern: osztrák falu (mivel Stubenbergől távol esik, az elbeszélésben Cholnoky fiktív leleménye)

magát benne. Persze mindig olyankor, amikor egyedül van. Ez pedig minden este megtörténik vele, amikor a dolgai végeztével beveszi magát a lakásába.

Legszebb a kabátja volt. Fekete térdig érő kabátja, ami teli volt zsinórral és amit a temetkezési egylettől kapott kölcsön – örökre. Ez a kabát magában véve is szép volt, de hát még az a két színes szalagcsokor a vállán, amit a Schütz Adél varrt rá! Fején kemény csendőrkalap feszengett, csakhogy nem fekete, hanem hófehér tollal, ami szintén nem mindennapi dolog. A nadrágját azonban sohasem volt képes a maga egészében megnézni a tükörben, mert a tükör kicsiny volt. Már többször gondolt rá, hogy szerez valami nagyobb tükröt külön. Ezért, de hát, ami egyszer elhalasztódik, az többnyire máskor is a jövőre marad. Elég az hozzá, hogy a nadrágját sohasem tudta kellőképpen szemügyre venni. Pedig az is szerfelett jeles jószág volt. Alul azon is voltak zsinórok. Azonban hát mindent kibékített, elsímított a tudat, hogy annak idején, amikor ott fent ült a ló hátán, mindenki, akit illetett, megláthatta a pompás, szép zsinórokat. Mindezeknek a dicső szépségeknek a koronája azonban a kürt volt, ami sárga zsinóron függött a vállán. Ez a kürt is megvolt neki. Megvolt és sokszor kísértésbe hozta Cézár mestert. Sokat disputált ő már azóta azzal az instrumentummal. De csak úgy, hogy ő beszélt, a szerszám meg csak tátotta rá a sárga torkát. Nem szólt, de azért Cézár mester egészen tisztán hallotta, amit a rézmasina mondani akart:

– Fújj belém, Drosselmann! Emlékszel, minő csodaszépen, milyen dicsőn harsogtam, amikor összecsókolóztunk, amikor az én ajkam odaért a tiedhez? Fújj belém, Drosselmann!

Bizony, Drosselmann Cézárnak gyakran még könny is szökött a szemébe, hogy kénytelen volt a kürt beszédét elereszteni a füle mellett. Mert csak nem fújhatja meg ott, a nagy magányban, minden igaz ok nélkül! Hiszen egész Stubenberg bolondnak tartaná! Nem lehetett, hiába, nem lehetett! Ilyenkor nem volt más segítség, mint lefeküdni és az álomban folytatni azt, ami a valóságban kettészakadt.

Drosselmann tehát tette, amit tenni lehetett. Elzárta gondosan a díszes ruhát és a kürtöt, azután lefeküdt, lehunyta a szemét és várt. 20 disputált] disputál: vitázik, vitatkozik

Várt egészen addig, amíg egyszer csak megint ott termett a tákerni piacon. Fent ült díszes ruhájában a Probst lovának hátán, ide-oda léptetett és időnként meg-megfújta a kürtjét. A népség pedig hódolattal és elismeréssel nézett fel rá. Ő csak azokat látta most is, akár annak idején, akik hódolattal néztek fel rá. Azokat, akik a háta mögött vigyorogtak rajta, természetesen nem látta sem akkor, sem most.

És másnap újra nyugtalanul várta Drosselmann Cézár azt az órát, amelyikben megint egyedül lehet és felöltözhet a díszes ruhába, hogy visszaváltozzák a tákerni zászlószentelés kürtösévé.

Nagyon valószínű, hogy csütörtöki napon történt, mert olyankor korábban szabadult a munkájából. Drosselmann Cézár ott állt díszesen felöltözve a tükör előtt. Fejét ide-oda ingatta, hogy a fehér kócsagtoll meg-meglebbenjen. És a toll meg is libbent, sőt egyszer igen nagyot lebbent, mert az ajtó hirtelen feltárult és légvonat keletkezett.

A küszöbön az a Hoffmann jelent meg, akit Cézár mester a viaszgyertyával kapcsolatosan szokott emlegetni önmagának.

A nagydarab sváb megállt a küszöbön és elröhögte magát:

– Micsoda förtelmes maskara ez? Megbolondult, szomszéd?

Drosselmann Cézárnak igen sok vér szaladt a fejébe. Annyi, hogy az arca tűzvörös lett tőle. A keze valahogyan odatévedt a zsebéhez, ahol a bicskáját szokta tartani. De a díszruha volt rajta, amint már mondtuk is, és abban nem volt bicska. Azért Cézár mester csak lanyhán, kínosan nevetgélt és motyogott.

– Kisé különös... annyi bizonyos... de most csak éppen eszembe jutott... véletlenül a kezembe került!

Később jobban szóra jött, és elmesélte Hoffmannak a zászlószentelést. A sváb egyre csak mosolygott, és a végén azt mondta:

– No, én ezer pengőért sem bújnék ilyen maskarába! Mennyit nevethettek magán a népek!

A nagy, otromba Hoffmann elment.

Drosselmann gyűlölettel nézett utána, de aztán visszaállt a tükör elé. És amint bepillantott, megijedt. Valami végtelenül ostoba, nevetséges, kopott figura nézett vissza rá a hatalmas, nagy poros csendőrcsákó alól.

– Megállj, nyomorult, otromba állat te, ezt még megkeserülöd!
Szomorúan vetkőzött le, és szomorúan bújt az ágyába.

Másnap, templomba menet, okoskodni kezdett.

– Nagy gázságot követhetett el velem ez a cudar Hoffmann, mert
úgy érzem magam, mintha ezer pengőt loptak volna el tőlem!

5

De ennél tovább nem jutott. Néha valami nagyon halovány sejtelem átszaladt, átvillant ugyan az eszén, de hiába, egyiket sem tudta nyakon csípni, hogy hosszasan is a szemébe nézhetett volna.

Aznap este azonban nem öltözött fel. Másnap sem. Harmadnap sem. És még igen sokáig nem. És ha a régi, szokott álmok kezdték kerülni, az egyszeregyet kezdte mondogatni. Amennyiben emlékezett rá.

10

Eközben erősen kitavaszkodott. Egyik napon még éppen csak úgy ömlött a napsugár a templom tetejére. És az országúton, nem is nagyon messze, katonák mentek. A tiszt feltartotta a kardját, amire a trombitás rákezdte:

15

– Trara, trara...

Drosselmann Cézár megszédült könnyedén.

– Hej, az a tákerni zászlószentelés!

És este már újra ott állt a tükör előtt, a díszruhában. De az ajtót gondosan bezárta, hogy az otromba Hoffmann rá ne törhessen.

20

Marechal Niel rezidenciája

Ahogy a kocsi befordul a csapaki kanyarodónál, onnét alulról a miniatűr kis rónáról már belepiroslik, és pompás fehérségeivel szinte belevilágít az ember szemébe Niel marsall főúri rezidenciája. Két-
százhatvan rózsátó ontja, pazarolja az illatát egy csomóban ott a
haragoszöld tónus közepén. Szébb, pompásabb ez a csoport, mint
amikor utoljára láttam.

25

Utoljára pedig tíz évvel ezelőtt láttam, amikor nevelő voltam a gróféknál. Akkor sokat gyönyörködtem benne, de inkább csak úgy messziről, mert akkor még nem volt a mienk. Már úgy értem, hogy nem volt a grófé. Akkor még a Hoffmanné volt. Ha élne még, bizonyosan az övé volna ma is, mert semmiért sem volt hajlandó megválni tőle. De, amikor meghalt, az örökösei eladták a grófnak. Mit csináltak volna vele egyebet? Az egyik Szlavóniában lakik, a má-

30

sik meg valahol a Szilágyságban. Néhány száz pengőért adták oda, amit persze nem tettek volna meg, ha tudják, hogy a gróf az öreg Hoffmannak kerek tízezer pengőt ígért érte tizenkét évvel ezelőtt.

5 Bizonyisten, ha felkötnének, sem tudnám elmondani azt a komp-
likált processzust, amelyiknek az eredményeként az a félholdas ró-
zsatelep, meg a hozzávezető út, ott a grófék birtokának kellő kö-
zépén, mint valami csodás, mesebeli sziget, Hoffmann birtokában
maradt. A gróf, ha arra vitt az útja, messzire elkerülte a rózsaligetet,
10 ami valaha az apjáé volt, és amit még az öreg gróf nevezett el Ma-
rechal Niel rezidenciájának a pompás Marechal Niel rózsákról, amik
ott virultak a rózsaeerdő közepén. Amikor ő tönkrement, a birtokot
szétszedték a szomszéd birtokosok meg a barátságos pénzintézetek.
A fiatal gróf akkoriban külföldön járt, ahol teljesen kiszellőztette a
fejéből a régi magyar álmatagságot, és amikor hazajött, vad energi-
15 ával vetette magát a birtok visszaszerzésére. Eközben történt vala-
mi komplikáció, denikve a régi birtoknak vagy háromnegyed részét
visszaszerezte már, csak azt a félhold földet, meg rajta a rózsaeerdőt
nem volt képes visszakapni sehogy. Mint valami vérző, nagy seb
vöröslött az ott a grófi földek barna, nagy testén. A gróf többször
20 megpróbálta már, hogy visszaszerezze, de Hoffmann mindannyi-
szor csak mosolygott és barna, száraz kezét dörzsölgetve motyogott:
– Ráérünk még, gróf úr, ráérünk még. És az a rózsás különben
sem az enyém, hanem az asszonyé!

Ez az asszony, Hoffmann felesége, tavasszal és nyáron minden es-
25 te eljött a rózsásba, és ott ült órákszáma. Halovány, beteges, vékony
kis arca szinte elveszett a hatalmas fehér rózsák közt. Különben is az
egész kis beteges asszony sem volt nagyobb, mint akármelyik jól ki-
fejlődött rózsátó. Esténként az ura eljött érte, és aztán együtt mentek
haza. Amikor átmentek lassú, óvatos léptekkel a rozsok közt, bizony
30 mindenki inkább gondolta volna, hogy az a vékony, tüdővésztes kis
jószág Hoffmannak a leánya, és nem a felesége. Ez a grájzlerből lett,
durva kezű, barnaarcú zsidó földbirtokos szinte egész ruhatárt ho-

16 denikve] denique, denikve: végülis, egyszóval 31 grájzlerből] grájzler:
szatócs, kiskereskedő

4 Bizonyisten] bizony isten *em.* 16 részét] részit *em.* 23 enyém] enyim *em.*
25 Halovány] halavány *em.*

zott magával estéknként, ha az idő hűvösebbre vált, vagy ha néhány csöpp eső hullt a pompás vörös meg fehér rózsák szirmaira.

És a gróf minden igyekezete teljesen kárba veszett, hogy a rózsás félholdat visszaszerezze. Pedig lázasan, fanatikusan ragaszkodott a gondolathoz, és naiv módon küszött feljebb egészen önként, az árat illetőleg. Rendesen olyankor leste meg Hoffmant, amikor az az asszonyért ment. Akkor, mintha véletlenség lett volna az egész, megállította és biztatni kezdte. Azért eszelte ki így a dolgot, hogy az asszonnyal ne kelljen találkoznia. Azt a szíve mélyéből gyűlölte, mert őmiatta nem kaphatta meg a rózsást. Annak pedig, szegénynek, sejtelve sem volt arról, miket beszél olyankor a gróf a férjével. Isten tudja, miket füllenthetett neki Hoffmann, de annyi bizonyos, hogy nem tudott a dologról.

A grófné ezek alatt többnyire otthon volt Kürtön az édesanyjánál, csak néha jött haza néhány napra. Olyankor is mindig mosolygott az ura erőlködésén.

– Ugyan mi a csodát akar azokkal az ostoba rózsákkal? Vagy ha már akarja, fizesse le azt a zsidót, aztán kotorja ki onnét a kis penészvirágot!

– Nem lehet – mondta ilyenkor a gróf dühösen. – Nem lehet! Az a cingár zsidóasszony ott akar ülni, azt mondja, hogy már régen a föld alatt volna a nyomorúságos tüdejével, ha azok a rózsák nem volnának! Lám azelőtt, amíg otthon volt a falujában, jó volt neki a muskátli is, amíg az ostorszíjat tuszmálgatta el a pudli mögül! A férje meg, ez a vén szamá, aki az apja lehetne, csak vigyorog, mint a fakutya, ha erről beszélék vele.

– Nem lehet, nem lehet! Hová lenne estéknként az asszony? Ez a vén trotli most is szerelmes abba a heptikás penészvirágba. Ha arról beszél, úgy ég a szeme, mint a karbunkulus. Mit csináljak?

– Hagyja őket békében a rózsáikkal együtt! – mondta a grófné. – Majd ha az asszony elpusztul, – pedig nem adok neki még egy esztendő –, az a talepacs suvikszlovag is csöndesebben beszél. Legyen nyugodt.

24 tuszmálgatta] tuszmál: a *tuszkol* származéka, lökdösve, nógatva menni készlet 28 trotli] gyámoltalan, ügyefogyott ember 28 heptikás] tüdőbeteg, náthás 29 karbunkulus] vörös színű drágakő 32 talepacs] talapács: lomha, renyhe, ügyetlen ember

24 ostorszíjat] ostorszijjat *em.*

– Lehet – mondta a gróf. De ez a megnyugvása csak látszólagos volt. Amint a grófné újra elutazott, ő előlről kezdte a dolgot.

Egyszer, a gróf névnapján, amikor ebéden ott volt szinte a fél vármegeye, délután ájtött Hoffmann is, hogy meggratulálja a gazdát.

5 Csendesen, jelentéktelenül surrant be, de a gróf, aki már be volt csípve kissé, amint meglátta, rákiáltott:

– Áh, Hoffmann, maga az?

Majd odafordult a környezetéhez:

10 – Látjátok, urak, ez az öreg zsidóember, aki olyan makacsul ragaszkodik a mi pompás rózsáinkhoz, Niel marsall rezidenciájához! Nos, mi az ára?

– Tízmillió forint! – mondta Hoffmann szomorú mosollyal. – De hiszen úgysem lesz már sokáig az enyém. Ha meghalok, majd a gróf úrra testálom!

15 A gróf, aki mondom, már részeg volt kissé, felförtyent:

– Testálja a jeruzsálemi rabbira, tudja!

Dödögött, dobálózott egy darabig, majd az asztalra ütött és felhevült agyvelejének engedelmeskedve, felkiáltott:

20 – Hallja-e Hoffmann?! Én itt az urak előtt azonnal kifizetek magának tízezer pengőt Marechal Niel rezidenciájáért! Állja?

Most már a szelíd Hoffmann is indulatos lett kissé.

– Kérem, gróf úr – mondta –, én nem gseftelni jöttem, hanem azért, hogy méltóságodat meggratuláljam. Ez megtörtént, én megyek.

25 A gróf bíborvörös lett, szólni akart valamit, de Hoffmann elment.

Ez június huszonhetedikén történt. Ettől fogva a gróf nyugton hagyta Hoffmann, csak úgy messziről nézte esténcént a sápadt aszszonyt, amint ott ült a rózsáligetben.

30 Egy este azonban hiába várt, nem jött senki. Sem az asszony, sem Hoffmann. Marechal Niel rezidenciája ott pompázott, illatozott elhagyva, árván. A harmadik nap estéjén eljött Hoffmann, de csak egyedül. Nekiállt a töveknek, és a legpompásabb rózsákat barbár gyönyörűséggel vagdalta le. És amikor együtt volt a kezében egy hatalmas csokor, elsietett lesütött szemmel.

14 testálom] testál: örökül hagy, hagyományoz 22 gseftelni] seftel: üzletel

2 előlről] elülről *em*.

Ezen az estén jött vissza a grófné. Amikor meghallotta a blamázt, ami az urát érte, indulatosan mondta:

– Úgy kell magának! Mit erőlködik azokkal az ostoba rózsákkal? És egyáltalán minek áll szóba zsidókkal? Maga kedvesem, mamlasz ahhoz.

5

Másnap este, vacsora után a teraszon ültünk, amikor valaki fel-sietett a sötét lépcsőn. Barna arca idegenszerűen bukkant elő az éj-szakából.

Hoffmann volt.

Nem is igen köszönt, odailleszkedett a gróf mellé, és halkan, egyre mosolyogva a fülébe súgta:

10

– Méltóságos úr, Marechal Niel rezidenciája eladó. Száz pengő az ára.

A gróf idegenszerűen, kételkedve nézett Hoffmannra. De az me-reven, szigorúan nézett vissza rá. A gróf felkelt, bevezette a barna zsidóembert a szobájába. Nem telt bele egy negyedóra, már jöttek is visszafelé. Hoffmann szórakozottan dudorászott valami nótát, aztán lesietett a lépcsőn anélkül, hogy a grófnét üdvözölte volna.

15

– Nemigen értem a dolgot – mondta a gróf, amikor visszajött. – Nincs két hete, hogy tízezer forintot ígértem érte, és most hajlandó száz pengőért odaadni. Azt mondja: majd holnapután visszajön, és akkor nyélbe ütjük az üzletet. Nem értem ezt a dolgot. Nos, majd meglátjuk, mi lesz holnapután.

20

Akkor éjjel sokáig ébren maradtunk. Ott üldögéltünk a teraszon. És egyszer csak, éjfélkor, csodálatos, félelmes éneklés szüremkedett fel hozzánk az éjszakából. Lesiettünk. Hoffmann bolyongott ott Ma-rechal Niel rezidenciájában, ő énekelte a bús, rejtélyes nótákat. Szól-tunk neki, de nem is reflektált rá.

25

– Azt hiszem, meghalt a felesége – mondtam halkan a grófnak és a feleségének. Megőrrült...

30

A grófné elhalványodott és összerázkódott. Néhány pillanatilg a gróf sem szólt, akkor azonban gyáván, kísérletszerűen odaszólt az asszonyoknak:

1 blamázt] blamázs: kudarc, szégyen

6 teraszon] terraszon *em.* 24 teraszon] terraszon *em.*

– Megfázik, édesem!

Levette kabátját a válláról, és ráterítette az asszonyra.

Kínos, nehéz jelenet volt ez. A két ember úgy nézett egymásra, mintha akkor fedezték volna föl egymást.

5 – Nini, hiszen ez az én feleségem! – mondta az egyik magában.

– Lám, ez az én férjem – mondta a másik.

A rémes éneklés még hangzott egy darabig, de azután elhalt. És attól fogva Hoffmann sem élve, sem holtan nem látta senki.

A grófné harmadnap megint hazautazott az édesanyjához.

A harmadik bádogedény vagyis az utolsó budai csoda

1.

10 A Krisztina körút felől a Gránit lépcsőn jutsz fel a Várba. Kilenc lépcsősorból áll. Azért hívják így, mert nem gránitból, hanem dolomitból van. Hanem a közlekedésre így is igen alkalmas, de csak ősszel. Nyáron a legtöbb embert már a harmadik lépcsősornál megüti a guta, télen meg visszacsúszol róla. Jobb, ha az elsőről, és nem
15 a kilencedikről. Tavasszal bizonyos vizek jönnek lefelé, és ki szereti a vizet?

Egyszer, így ősszel, felkapaszkodtam a lépcsőn, és sikeremen egyáltalán fel nem lelkesülvén az egész télen át ott fent maradtam. Nem mentem le sem a lépcsőn, sem az ellipszisen. Minek csússzék le az,
20 akinek csak egy nadrágja van? Ott éltem egy szobában, egy vendéglőben, három utcában, és egy zsidócskánál, aki már korán reggel a világpiacra lökte a szesztermelés öreg csodáit: a törkölyt, a szilvóriumot, a rosztopcsint és egyéb illóolajokat. Ő mondta így, illóolaj. Művelt zsidócska volt.

25 A címtáblára az volt kiírva, hogy Mandl, de ez a zsidócska már valami rejtett utód volt. Ötlábú zsidónak hívták ott a környéken, mert mindig egy háromlábú széken ült. A székeknek volt három lába, neki kettő, az öt.

19 ellipszisen] itt: kerülővel, azaz a Vár ellipszis alakú körvonalát követve 23 rosztopcsint] rosztopcsin: rozspálinka, névadója Fedor Vasziljevics Rosztopcsin orosz gróf és tábornok

10 felől] felül *em*.

Beszoktam az Ötlábúhoz. Mocskos, későőszi hajnalokon szoktam be; a jeges, havas téli reggeleken már otthon voltam nála. Pedig néhez volt őslakóvá válnom, mert az igazi őslakók csak állóvendégeket tűrtek meg, de a két padot meg a három széket mereven őrizték. De a helyzet helyes felismerése mindenütt eredményre vezet. Ahogy egyszer alaposan végignézttem az agg őslakókat, láttam, hogy valamennyi olyan ember, aki egykori tekintélyek foszlányaiba burkolózik, és azokban melegszik a törköly közreműködésével. Mi tehát a teendő? Illemesnek lenni; köszönni:

– Jó reggelt uraim! Szabad? Kérnék szépen egy stamperli császárkörtét rummal! Ezek a bitang kölykök már megint minden utcát összezsúszkáltak!

Minden öregember haragszik a csúszkákra, hát egyszer aztán megkínáltak helyel. Attól fogva arra a helyre le nem ülhetett más, csak én.

Több ízben terveztem úgy reggelenként, hogy megnézek egy bizonyos csodálatos dolgot a túlsó pudlin. Ott ugyanis egy ősrégi pudli fedelének kifűrészelt része lapított, amire tizenegy kis bádofgal volt ráerősítve, amin tehát így tíz kis nyitott bádogdoboz keletkezett. Akkorák, mint egy-egy ivópohár. Csóválgattam a fejemet, és bár az Ötlábú szinte tolt el onnét a szemével, alapos vizsgálat alá vettem az ügyet. Hát látom ám, hogy mindegyik kis bokszt mellé egy-egy ősrégi, megbarnult cédula van ragasztva, és mindegyikre egy-egy rejtelmes név felírva.

Ilyenek: Izsépi úr, aztán A fázós, majd Egylábú, Tarhonya úr, Testvér, Szegfűszeg, Kamizólos, Stein bácsi és a többi. És a harmadik bádogdobozban, ami mellé az volt írva, hogy Kamizólos, egy üres, pókhálós kupica állt.

– Mi ez? Mi ez?

Az Ötlábú nem felelt.

Makacsul nem felelt még vagy egy hónapig. Addigra azonban annyira megkedvelt engem, hogy az egyik hajnalon, amikor réme-
9 Illemesnek] illemes: jól nevelt, illedelmes 10 stamperli] kisebb pálinkás, likőrös pohár, ua. stampedli 17 pudlin] pudli: bolti asztal, pult 26 Kamizólos] kamizol: zeke, mellény

1 Ötlábúhoz] Ötlábúhoz *em.* 5 mindenütt] mindenüt *em.* 11 kölykök] kölykek *em.*

sen kavarta a szél a havat, és nem jött senki, csak egyedül voltam, megint kérdezősködni kezdtem a dolog után, és akkor azt mondta:

– Nem bánom, most nincs itt egyikük sem...

– Hát azok közül jár még ide valaki? – kérdeztem bámulva.

5 Most az Ötlábú bámult el.

– Szent isten! Hiszen már hónapok óta jár ide velük együtt és nem ismeri? Az Izsépi úr az, aki mindig ott ül azon a hordón. A Stein bácsi, az a harákoló, tudja? A Tarhonya az, amelyik mindig azt mondja: Millen idő, millen idő! – és így elmondta valamennyit.

10 Leeresztette a hangját, és csak később mondta nagyon halkán.

– Csak a Kamizólos hiányzik! Mindig fekete kamizólban járt. Nem volt öreg ember, talán negyven, de az arca olyan halovány volt, mintha egyszer már meghalt volna. Bár tudja, ezek már akkor is idejártak, amikor ez az üzlet még a nagybátyámé volt. Én akkor még csak kiségiteni jártam ide. Akkor még nem ez az új pudli volt, hanem amelyikből az a darab ki van fűrészelve. Hát a bácsi csinált rá ilyen bádogrekeszeket, mindegyik mellé odaírta az illető nevét, és amikor nyitott, mindig odatette mindenkiébe a szokott italt. Amire jöttek, már ott is volt a snapsz.

20 Az Ötlábú kétségtelenül észrevette, hogy pokolian kíváncsivá tett, mert ettől fogva gyötörni, kínozni kezdett. Csak úgy apránként, töredékesen beszélt.

– Hát mi volt a Kamizólos foglalkozása? – faggattam.

– Semmi. Valaha az egyetemre járt, filozófiát tanult, de nem tudta bevégezni, aztán úgy gyerekeket tanított, most legutóbb meg, hogy már erősen ivott, csak úgy a kisebb kocsmákban irogatott leveleket, miegyebeket mások számára, meg tanácsokat adott, mert nagyon képzett ember volt.

– Mondjon még valamit a külsejéről, Ötlábú bácsi! – faggattam.

30 – Ez nagyon érdekel!

Az Ötlábú vállat vont.

– Nem erre a világra való ember volt, annyit mondhatok. Magas, hórihorgas, vékony ember. Az orra hajlott, horgas volt, mint a sas csőre. Mondom, nagyon halovány volt, de a haja fekete, mint a kórom, és fényes. Kár, hogy nemigen fésülködött. Hanem itt nagyon
35 8 mindig] mindég *em.* 18 mindenkiébe] mindenkijébe *em.* 21 apránként] apránként *em.*

szerették. Milyen csodálatos történeteket tudott az mondani ezeknek az öregembereknek! Az én eszem is sokszor ottfelejtkezett, pedig sok a dolgom.

– Nocsak, nocsak, Ötlábú bácsi, mondja már! – nógattam.

– Egyszer a Kamizólos elmaradt. Nem jött vagy három hétig. Végre az egyik hajnalon betoppant. Nagyon halovány volt, és nehezen lélegzett. A bácsi nagyon megörült neki, mindjárt odatette eléje a törkölyt. A Kamizólos nem felelt, felhajtotta a snapszot, és odanyomta a bácsi kezébe a négy krajcárt. De a bácsi keze akkor már nagyon remegett; a négy krajcár leesett. A bácsi éppen csak utána pillantott, én meg lebuktam, hogy összeszedjem. De amire a bácsi újra felpillantott, a Kamizólos eltűnt. Egy pillanatig sem tartott az egész, és a Kamizólos mégis eltűnt. A bácsi szívében megfagyott a vér. Kisietett az utcára. Lássá, itt sem erre, sem arra nincs mellékutca vagy három percnyire, el lehet látni jobbra is, balra is, és mégis, sehol senki. A bácsi remegve jött be. De ez még nem minden. Kerestem a négy krajcárt, de egyet sem találtam. Amint látja, nem gurulhatott be sem a pudli alá, sem egyebüvé. Különb is, az üzlet azóta számtalanszor lett sikálva, de soha egyetlen krajcárt sem találtunk... És képzelje, megtudtuk, hogy a Kamizólos már két nappal előbb meghalt. Aznap délután temették el a fekete kamizóliában, amelyiknek reggelén ez történt. Hát az, aki nálam volt, már csak kísértet volt. Nem hiszi? Itt nyíljék meg a föld a lábam alatt!

Borzongva néztem bele a hófogatagba. – Meg kell tudnom, mi történt, meg kell tudnom!

Meg is tudtam. Ha megengedik, a jövő héten elmondom.

2.

Tavaszkodott már, erős olvadások álltak be, az ellipszisen is, a Gránit lépcsőn is vizek csúszkáltak lefelé, hát még mindig nem mozdultam le a Várból. Hajnalonként továbbra is rendesen eljártam az Ötlábú zsidóhoz. Akkor már teljesen átalakultam őslakóvá, sőt, már a kütagokat is ismertem úgy ahogy.

7 lélegzett] lélekzett *em.* 10 remegett] remeget *em.* 29 Várból] várból *em.* 29 Hajnalonként] hajnalonkint *em.*

Már régebben feltűnt közöttünk egy magas, rőt és rövidre nyírt bajuszú, meglehetősen toprongyos ember. Sárga okuláréja ott, ahol az orrát megnyergelte, ősi szutykos kis rongydarabbal volt beburkolva. Tükrőfényes ferencjózsef-kabátban, hozzávaló, de már harmonikává gyűrődött nadrágban, ellenben mindezekhez sötétbarna vászon sportcipőben járt. A formáján meg a mozdulatain azonban meglátszott, hogy nem munkásember, hanem valami lecsúszott úrféle. Rendesen később jött, amikor a kompánia már együtt volt. Soha nem szólt egyetlen szót sem, csak leült az egyik rumoshordóra, és ott megszopogatta a kétszer kétdeci törkölyt, amit az Ötlábú eléje tolt.

A különös azonban az volt, hogy ez a különös, züllött, hallgatótag jövevény sohasem fizetett. Amikor a második stamperlivel is felhajtotta, felállt, és köszönés nélkül kimászott csendesen, mint a poloska.

– Mondja csak, Ötlábú bácsi, miért nem fizet soha ez a pocsek fráter? Mert nem úgy néz ki, mintha folyószámlája lenne önnél.

Az Ötlábú köhécselt, az öslakók feszengve összenéztek, azután mintha összebeszéltek volna, mindegyik fecsegni kezdett éspedig egészen másról, mint a nemfizető emberről.

– Különös dolgok folynak itt, gondoltam – és most már csak azért is a végükre járok. Akkor már kétéves újságíróság sivárkodott mögöttem; a lelkembe már belefészkelődött a mindentudni-akarás.

Elkezdtem leselkedni a toprongyos dzsentlmen után. Egyik nap delén, éppen akkor fordult ki a bástyasétányra nyíló apró utcák egyikéből, amikor én az Úri utcán hazafelé baktattam.

Bement a Baltába. Én nyomban utána. A vörösabroszos szobában ült le, én is. Ebédet rendelt, én is. Ebéd után húzta-halasztotta az időt, hogy engem majd csak elvisz az ördög, de én makacsul maradtam.

Már söpörni kezdtek, a csapos egyre undorítóbb pofákat vágott, de csak a szemüveges felé, mert az ott kuporgott egyetlen spriccer mellett már egy órája, én pedig furt rendeltem a borokat. Végre is

4 ferencjózsef-kabátban] a császár katonai zubbonyának mintájára készült szalonkabát 32 spriccer] fröccs 33 furt] folyamatosan

8 később] későbbem *em.* 29–30 maradtam] msradtam *em.*

tarthatatlanná lett számára a helyzet. Zavart köhécselések közt felállt és kisiklott megint. Ott sem fizetett.

A csapos gyűlölködve nézett utána.

– Ki ez? – kérdeztem a csapostól.

– Valami kirúgott komédiás lesz! – dörmögte az.

– És miért nem fizet?

– Azt a gazdám tudja! Ő mondta, hogy ez nem fizet.

– A kutyafáját! – gondoltam. – Itt valami nincsen egészen tisztában. Csakhogy láttam én már karón varjút, majd kihúzlak én az odúdból, kiskomám!

Ettől fogva rémesen nyájas, bizalmas és barátságos voltam az Ötlábúval meg a törzslakókkal szemben. Csendes, didergős tavaszi hajnalokon elpanaszoltam nekik a bajomat, hogy ezáltal is viszontbizalomra hangoljam őket.

Persze sokkal egyszerűbb lett volna, ha az egyik detektív ismerősömnek szólok, ő majd rövidesen ráhúzta volna a vizeslepedőt, de ezt a kuriózumot meg akartam tartani a magam számára. Végre is csak passzióból csináltam az egészet, mert hiszen nekem tökéletesen mindegy volt, hogy a sárga szemüveges fizet-e vagy sem. Nem az én pálinkámat itta, és nem az én ebédemet ette.

Utóbb még azt is sikerült megtudnom, hogy hol lakik. Az ellipsis és a Csónak utca sarkán lakott egy szutykos, ódon kis házban. Egyszer megkérdeztem a házmestert, hogy ki ez az ember. Kissé bizalmatlanul nézett rám, de aztán megmondta:

– Lutter Menyhért a neve.

– Micsoda?

– Semmi!

– Mit fizet a szobájáért?

– Nyolc forintot... De ezt csak úgy mondják, nem fizet az semmit!

A házmester megbánta, amit mondott, hirtelen befordult a szobába, és magára csapta az ajtót.

– A csoda ne sajnálja, ez az ember sehol sem fizet. Így nem kunszt élni! Vagy talán megfordítva van a dolog, és az az igazi kunszt, így élni!

7 Ó] ü *em.* 13–14 viszont-bizalomra] viszon-bizalomra *em.* 16 vizeslepedőt] vizes lepedőt *em.*

Ezt a fene kis fordulatot azonban csak magamnak dűnnyögtem már, mert teljesen egyedűl álltam a Csónak utca sarkán.

Végre április hetedikén hajnalban szórakoztattam Ötlábú tatát. Megtudtam ugyanis, hogy az Országház utcában egy újonnan épű-
5 lő házba az őszre egy ellenzsidó pálinka-engedélyt kért, és én titkos módokat suttoztam az Ötlábúnak, amelyeken még megakadályozhatná az engedély megadását, ha kellő protekciója van. Én ezt a protektori állást, hivatalnok ismerőseimben bizakodva, mindjárt magamra is vállaltam.

10 – Köszönöm, nagyon köszönöm – motyogta az Ötlábú. – Milyen nehéz is ma már az élet! Itt van a nyakamon az a piszkos csavargó is, ezt is kénytelen vagyok itt potyára itatni...

– Most itt az alkalom! – gondoltam. De azért közönyösen mondtam:

15 – Hát mi van tulajdonképpen ezzel az emberrel, mondja csak, Ötlábú bácsi?

– Ejh! – legyintett az öreg. – Utálatos dolog ez! Rajtam, a törzsvendégeken, és most már önön kívül csak ez az ember tudja azt, ami azzal az átkozott Kamizólossal történt. Tudja, azzal, aki meghalt, de
20 aki itt járt a halála után!

– Tudom.

– Hát az urak persze nem szólnak senkinek; önnek is bátran elmondom, mert látom, hogy úriember. Ez a gazember a temetés után való reggelen jött ide először, és nagyon barátságosan, nagyon sok jóakarattal figyelmeztetett, hogy ő tudja, mi történt, de ő nem szól
25 senkinek, mert ez a nép nagyon babonás, meg különben sincsen egészen rendben az eset, még azt gondolhatnák stb. Szóval simán tudtomra adta, hogy módjában állna elhíresztelni a dolgot. Aztán megivott két stamperli snapszot, és szórakozottságból nem fizetett.
30 Nem szóltam neki, hogy viszont ő is hallgasson. Attól fogva egyáltalán nem fizet.

Óriási nagyságú szeg ütődött a fejembe. De az Ötlábúnak nem szóltam semmit, csak közönyösen bólogattam.

Hanem még azon az estén megint meglestem a sárgaszeműveges
35 embert. Megint a Baltába ment vacsorázni. Kint az utcán meglestem, 19 Kamizólossal] Kanizólossal *em.* 23 úriember] uri ember *em.* 35 meglestem] megestem *em.*

amíg letelepszik a vörös asztal mellé. Akkor benyitottam, odamentem hozzá, és nyájasan ráköszöntem:

– Jó estét, Lutter úr! Megengedi?

És mielőtt válaszolhatott volna, nyugodtan leültem melléje.

Már most csak az van hátra, hogy elmondjam önöknek, amit a rejtélyes ingyenemberből kicsaltam; akkor kiderül minden. 5

3.

Amint mondtam, odaültem a rejtélyes ember mellé, a nevén szólítottam és barátságosan kezét nyújtottam neki.

– Minek búslakodjunk külön-külön asztalnál – mondtam –, amikor a terem szinte kong az ürességtől, azután meg félig-meddig ismerjük is egymást az Ötlábútól. 10

Eleinte riadt kétséggel nézett rám, de amikor nyájasan beszéltem vele, megnyugodott.

– Igaz, igaz! – motyogta bizonytalan hangon. – Tessék!

Sokáig beszélgettünk mindenféle közönyös dologról, de ahogy az idő múlt, a rejtélyes ember egyre nyugtalanabb lett. Látszott rajta, hogy szeretné, ha elmennék a fenébe, és nem volnék tanúja annak, hogy nem fizet. Hanem én éppen ezt a pillanatot vártam, tehát macacsul maradtam, sőt iparkodtam a beszédet az Ötlábú publikumára terelni, de ő ügyesen kisiklott a téma útjából. 20

Vége tarthatatlanná lett a helyzet; mennünk kellett. Amíg én fizettem, motoszkált ugyan a zsebében, mintha pénzt keresne, de aztán zavartan köhécselve feltette a kalapját, és indult.

– Ah – mondtam neki tréfásan ott kint az utcán –, ez már teszi! Enni jól, inni jól, és fizetni sehogy! Talán valami varázstallérja van, bácsikám? 25

– Abonens vagyok – nyöszörögte, de olyan bizonytalanul, hogy maga is elpirult a maga hangja hallatára. Vagy talán eszébe jutott, hogy akkor legalább könyvecskéjének vagy ilyesmijének kellene lennie. 30

Nem tagadom, kéjelegtem a vergődésében. Szeretek törbe csalni olyan embereket, akik másokat akarnak bolonddá tartani.

27 Abonens] előfizető, megrendelő

24 ott kint] ottkint *em.* 31 törbe csalni] törbecsalni *em.*

Gyötrelme azonban akkor lett igazán teljessé, amikor én nevetve, tréfásan belekérdeztem a veséjébe.

– Talán az Ötlábúnál is abonens uraságod?

5 Rákvörös lett, kínosan nevetgélt, de nem felelt. És csak mentünk, mentünk céltalanul. Ő nem mert mondani semmit, hogy hová megy, mert félt, hogy mindenhová elkísérem; én sem mondtam semmit, mert bizonyosra vettem, hogy ha megjelölök valami határozott irányt, azonnal rávágja:

– Ejnye, be kár! Nekem éppen az ellenkező irányban kell men-
10 nem! Isten önnel!

És leráz a nyakáról.

Tehát csak mentünk, mentünk befelé az Országház utcába. És én folyton és egyre több – látszólag jelentéktelen – kérdést spékelve belé, beszéltem az Ötlábú-féle hajnali otthon őslakóiról.

15 Végre, amikor a rejtélyes ember már viasszá lágyult, gyöttrődött a kezem alatt, hirtelen azt mondom neki:

– Apropó! Hallottam bizonyos kamizólos emberről, aki szintén járt oda az Ötlábúhoz és akiről valami ostoba, kísérteties históriát rebesgetnek! Járt ön már akkor is oda? Roppantul érdekelt volna az az ember! Ismerte őt?

– I-i-igen, azaz, hogy csak úgy láttam, vagy mi... Hanem hiába, mennyivel hosszabbak már az esték! Nem veszi észre kérem?

– De igen, észreveszem kérem – mondtam maliciózusan –, azonban ne haragudjék, ha makacsul visszatérek az előbbi témára. Vég-
25 telenül érdekel engem az az ember... Nagyon kérem: mondjon valamit a külsejéről. Ugye megteszi? Mondja csak kérem: magas volt vagy alacsony?

A rejtélyes ember hebegni kezdett:

– Nemigen emlékszem... azaz, hogy olyan középtermetű, vagyis
30 inkább alacsony... Igen, igen, határozottan zömök volt!

– Zömök volt? – gondoltam. – Ujjé! Ez a fickó úgy hazudik, mint-ha könyvből olvasná! A kamizólos ember határozottan magas, hó-rihorgas ember volt... Gyerünk csak!

– És milyen színű volt a haja? Szőke vagy fekete? Vagy talán
35 vörös?

3 abonens] abonáns *em.* 7 vettem] vetem *em.* 18 Ötlábúhoz] ötlábúhoz *em.* 21 hiába] hijába *em.*

– Fekete, koromfekete! – vágta rá mohó gyorsasággal a rejtélyes ember. – Igen, nagy, bozontos, koromfekete haja volt, erre egészen tisztán emlékszem!

Alaposan meg voltam akadva. Koromfekete haja volt? Ez egyezik! És milyen mohó sietséggel mondta ezt! Mi a csodát jelenthet ez? 5

Teljesen beletévedtem a labirintusba.

– És az arca? – kérdeztem.

– Pufók, pirospozsgás volt. Igen. Olyan egészséges, igazi falusi színű. 10

– Meg kell őrülnöm – gondoltam. – Most már megint hazudik! A kamizólosnak feltűnően halovány, beesett arca volt, amint az Ötlábútól hallottam. Olyanforma, amilyen azé a rejtélyes csavargóé volt, aki a csendes budai estében ott baktatott mellettem, és vergődött, hazudozott. 15

– Nem gyötröm tovább – gondoltam –, mára elég lesz. De most már nem szabadul a körmeim közül!

– No, isten önnel! – mondtam. – A hajnali viszontlátásig az Ötlábúnál!

– Isten önnel! – mondta örömmel, hogy megszabadult tőlem. Óvatosan körülnézett, és hirtelen befordult az egyik kis zugutcába, amely átvezet az Úri utcába. 20

Tehát nem hazafelé, a Csónak utca felé indult.

Nem tudtam, mit tegyek. Volt időm rogyásig. Körültekintettem és egy fura, ősrégi kis kocsmá tűnt a szemembe. 25

Ebben az agg, bolthajtásos budai kocsmában, úgy esténként, amikor már felgyújtották a ráncosképű petróleumlámpát, láthatatlan, régen meghalt kocsmaberek danolták sírbolti hangon az agg legendát:

Élt egykoron az eisenachi udvaron 30
Egy kis fattyú, Klein Zach's nevű
ha jól tudom...

30–32 Élt egykoron...ha jól tudom...] Részlet Offenbach *Hoffmann meséi* c. operettjéből

9 pirospozsgás] piros pozsgás *em.* 27 petróleumlámpát] petróleum lámpát *em.*

Halott emberek énekelhettek csak, mert nem volt ott senki más, mint én, és én egészen tisztán hallottam Hoffmann csodálatos meseinek rejtelmes, bujkáló lelkét, a Klein Zach's legendáját.

5 Nem volt ott soha senki; a kormos, alacsony bolthajtás csak én-rám nehezedett. A kocsmáros is csak hosszas üvöltözésre bújtt elő és aztán azonnal visszabújt valami láthatatlan lyukba.

Négy estén keresztül voltam ott; a negyediken hatalmasan zuhogott az eső. Az ablaküvegen nehéz cseppek futottak alá, és a legenda szebben hangzott a holtak ajkáról, mint valaha. Halkan, messziről,
10 de csodaszépen. Annyival is szebben, mert a vén óramuzsika kísérte, amit az egyik falmélyedésben fedeztem fel. Pedig a masina nem is azt az áriát játszotta, hanem azt, hogy:

Oh, du lieber Augustin

Ezen az esős estén megéreztem, hogy a rejtélyes embert csak itt,
15 ezen az őszi, titokzatos helyen roppanthatom össze. Itt abban a rá-mában lesz majd, az ősi, stílusos rá-mában, amelyikbe beleszületett, – mert bizonyára ő is már vagy ötszáz évvel ezelőtt megszületett és csak úgy ittfelajtódtott – itt majd megenyhül, és lefejtí magáról önként a titok páncélját, ami bizonyára szorítja a mellét.

20 Az esős éjjelre következő hajnalon bementem az Ötlábúhoz.

A rejtélyes ember már ott volt. Amikor meglátott, kedvetlenül, fé-lénken üdvözölt, és láthatólag kereste a módját, hogy elosonhasson. De én megelőztem. Gyorsan felhajtottam a snapszot, búcsúztam, és kimenve az utcára, odalapultam a szomszédos ház falához.

25 Néhány pillanat múlva jött a rejtélyes ember, pontosan körülnézett és az arcán bosszús ránc szaladt végig, amikor engem meglátott. De már nem menekülhetett.

– Jó reggelt, jó reggelt! – mondtam neki jól sikerült műnyájas-sággal. – Bevallom, hogy önt vártam. Ott bent nem akartam említe-ni a dolgot, itt azonban megmondom, hogy pompás, nekünk, halk-beszédű embereknek való helyet fedeztem fel, ahová önt ma estére ezennel ünnepélyesen meghívom. Eljön, ugye? El *kell* jönnie.

3 Klein Zach's legendáját] E. T. A. Hoffmann 1819-ben megjelent kisregé-nye. 13 Oh, du lieber Augustin] Egy 19. századi osztrák dal címe és kez-dősora.

29 Ott bent] ottbent *em*.

Eleinte húzódozott, de olyan nyájasan és őszintén kértem, hogy utóbb megígérte. Utolsó aggodalma ez volt:

– Hol van az a hely?

– Azt csak bízva rám! Azt a helyet ön soha az életében nem látta; azt én fedeztem föl. Azt azonban el kell néznie, ha az a hely nem egészen olyan elegáns, mint a Hungária étterme. 5

Ez megnyugtatta. Este aztán a kijelölt időben és helyen pontosan megjelent. Amikor vezetni kezdtem, eleinte óvatosan figyelte, hogy nem valami ismerős helyre megyünk-e, de amikor egyre távolodtunk az ősi centrumtól, a Dísz tértől, a nyugalma egyre erősödött. Amikor beléptünk, már egészen vidám volt. 10

– Hát, valóban nem egészen olyan, mint a Hungária – mondta nevetve –, de annál kedélyesebb.

– És nagyszerű bora van!

Leültünk. A petróleumlámpa már égett, de azért meggyújtottuk az asztalunkon álló faggyúgyertyát. Mert mindegyik asztalon állt egy-egy. 15

A rejtélyes idegen percről-percre jobban felmelegedett. Látszott rajta, hogy egészen őszintén beszél, amikor a kezeit dörzsölgetve így szólt: 20

– Sohasem voltam itt. Sejtelmem sem volt erről a helyről, pedig ugyancsak ősi lakos vagyok Budán!

Úgy határoztam, hogy ezt az estét tisztán arra fordítom, hogy egészen közel engedjem magamhoz a rejtélyes embert. Ezért egyáltalán nem törődtem a kamizólossal. Ehelyett inkább nagyon óvatosan és tapintatosan a személyi viszonyaira nézve kérdezgettem. 25

Készséggel, jókedvűen felelgetett egy bizonyos láthatatlan határig, ott azonban megcsökönyszerűsödött, és konokul kitérítette a beszédet.

– Jól van, ebben sem erőltetek – gondoltam. – Gyere csak olyan közel hozzám, hogy ezután bármikor is eljőjj a hívásomra; ez nekem mára elég... 30

Égészen tizenegy óráig pompásan, kedélyesen elbeszélgettünk. Több ízben véltem hallani a holt vendégek dalát, a Klein Zach's legendáját, mert a faggyúgyertya kedélyesen csóválgatta erre-arra a lángját. Akkor azonban a korcsmáros előbújt az odújából, és kelle- 35

metlen pofákat vágott. Mennünk kellett.

– Pardon – mondom – egy pillanatra. Rögtön jövök!

– Kérem – mondta a rejtélyes ember.

5 Kimentem, észrevétlenül félreszólitottam a kocsmárosot és kifizet-
tem az egész számlát.

– No, mehetünk – szóltam kedélyesen, visszatérve az asztalhoz
és cihelődni kezdtem.

– Hohó, nem addig van az – mondta boldogan a rejtélyes ember.

– Még nem fizettünk!

10 És mielőtt figyelmeztettem volna, a kezében lévő forinttal csen-
getett.

– Már most várjuk meg: mi lesz? – gondoltam.

A kocsmáros odamászott.

– Fizetek, kérem. Volt két liter...

15 A kocsmáros, a zordon, neveletlen öreg, rá sem figyelt többé,
visszatolta eléje a pénzt, azzal hátat fordított és ment.

A rejtélyes ember elsápadt, és egészen megtörtén suttogetta:

– Rettenetes!

– Mi baj?

20 – Nem fogadta el a pénzemet!

Az ajkamon lebegett, hogy megmondjam: én fizettem ki mindent,
de nem tettem. Nem tudom megmondani, miért, de nem tettem.

Amikor az utcára értünk, a kezét nyújtotta, és gyorsan el akart
menni.

25 – Várjon csak, kérem! – mondtam. – Holnap este ugyanebben az
időben okvetlenül, feltétlenül jöjjön el. Nagyon fontos mondaniva-
lóm van! Megteszi?

Igent bólintott.

30 Megindultam, de lopva visszanéztem. A rejtélyes ember ott állt
mozdulatlanul. Az arca nagyon sápadt volt. A bortól és a riadalom-
tól nedves szemével a holdat nézte.

16 hátat fordított] hátatfordított *em.* 26–27 mondanivalóm] mondani va-
lóm *em.*

Másnap este, a megbeszélt időben pontosan ott volt az a rejtélyes ember. Nagy tömeg – őiránta érzett – őszinte részvét halmozódott össze bennem az előző este hatása alatt; nem volt kedvem, hogy gyötörjem.

Különben is már az előző estén sejtettem, hogy a rejtélyes ember – akár gazember, akár hülye – megérdemel bizonyos érdeklődést. Hogy kár volna rálépni éppen a szívére, és szétpattantani azt. Lehet, hogy csak csiger folynék belőle, de az is lehet, hogy színarany. Körülbelül bizonyosra veszem azonban, hogy úgy a gazembernek, mint a bolondnak sokkal inkább telve van a szíve, mint nekünk, különös figyelemmel becsületesnek maradt embereknek. Nekem is, neked is, de még annak is, akit a puritán becsületesség sziklafoká- 10
gazember vagy buta fráter lenni. De egyikhez sem volt elég bátorsága. 15

Ha akarod, elfogadod ezeket az okoskodásokat, ha akarod, nem fogadod el. Mégis volna valami okom elvárni tőled, hogy elfogadd őket, mert a rejtélyes embert illetőleg most én diszponáltam, hát én állapítottam meg azt is, hogy mi a vele való bánásmód.

Különben is, igazam lett. 20

Jobb volt, hogy nem erőszakoltam a dolgot. Egy darabig nyugtalankodott, hallgatott, de aztán – gyötrelmes szavakkal – ő maga terelte rá a beszédet a tegnapi dolgokra.

– Hát, én azért haragudtam – mondta –, mert ez a korcsmáros nem fogadta el tőlem a pénzt... Nem is haragudtam, hanem tudja isten, nem értettem meg a dolgot... Igen rejtelmes ez az egész ügy. Nem tudom, hogy ön milyen véleményen van ezt a dolgot illetőleg, de énnekem szent meggyőződésesem, hogy teljesen értehetetlen az, ami velem történik. 25

Furdalt a lelkiismeret és ösztökélt, mondjam meg neki, hogy hiszen én fizettem helyette, de mégsem mondtam meg. Éreztem, hogy akkor kisiklik a kezemből. Pedig ez kitűnő alkalom volt. 30

8 csiger] rossz minőségű bor vagy borszerű ital 18 diszponáltam] diszponál: rendelkezik, határoz, intézkedik valamiről

Ezt az estét egyébként is egyenesen az én számomra és javamra szcenírozta a jó öreg alkotó. Bóra csapott le ránk a Karszt felől, és olyan hideg volt, hogy benne a szívünk melegét ezerszeresen éreztük. A legerősebb borból ittam, sokszor és sokat.

5 A gondolataim azt suttozták a rejtélyes ember felé:

– Beszélj, beszélj!

És ő megértette a hangtalan beszédet.

Szomorúan csóválta a fejét, és csüggedten mondogatta:

10 – Nem értem, nem értem! Azt hiszem, az ördög karmai közt vagyok... Hogy az Ötlábú nem fogad el tőlem pénzt, annak tudom az okát, de...

– Nos, hát miért nem? Miért nem?

Szomorúan sóhajtott.

15 – Hát, az úgy van, hogy én megtudtam annak az átkozott kamizólos embernek a dolgát, és az Ötlábú fél, hogy kikotyogom, ami pedig baj volna, mert itt rettenetesen buta, gyáva és babonás a nép. Hát, hogy a kedvembe járjon, ad ingyen pálinkát. Pedig isten bizony, sohasem kértem tőle, csak éppen, hogy említettem neki a dolgot, de minden célzatosság nélkül. Elfogadni, – megvallom – elfogadom, mert szegény vagyok. Nagyon szegény. Néha még ebédelni sem tudnék, ha az ennivalót is nem kapnám ingyen... De miért kapom, miért? Érthetetlen, megfoghatatlan!

Lehajtotta a fejét, nagyot ivott, de nem bírt hallgatni.

25 – Lássa, pedig azt hiszem, folytatta, amíg ott kint üvöltözött a hideg szél – vagy talán nem is hiszem, csak úgy érzem, hogy a többi helyen is, ahol nem fogadnak el tőlem pénzt, annak az átkozott kamizólos embernek a keze dülta össze a dolgaimat...

– De hát ki lehetett az? – kérdeztem halkán, sejtelmesen.

– Valami démon lehetett, vagy talán maga az ördög volt.

30 – Igyék, igyék! Jó ez a bor, és fene hideg van!

– Iszom, szívesen iszom... Ön olyan jó énhozzám... Önnek megmondom, hogy én már egyszer... már egyszer... meghaltam. Igen, és csak úgy visszasompolyogtam az emberek közé. És lássa, így le-

2 Bóra] száraz, hideg szél

2 szcenírozta] scenírozta *em.* 10 Ötlábú] ötlábú *em.* 15 Ötlábú] ötlábú *em.* 17 ad] *ád em.* 24 ott kint] *ottkint em.*

hetséges csupán, hogy nem fogadnak el tőlem pénzt. Mert... nem látnak. Mintha ott sem volnék!

– Tréfál? – kérdeztem nevetve, de magamban nagyon bosszankodtam, mert – amint hittem – a fickó szemtelenül hazudott. De ez a meggyőződése nyomban megingott.

– Nem látnak, nem! – motyogta ijedten.

– Ugyan, hát én akkor hogyan láthatnám? – kérdeztem bosszúsan.

A rejtélyes ember ijedten, könnyörögve nézett rám nedves szemével, és rimánkodva suttogetta:

– Ön se lát engemet, ön is más lát helyettem! Mondja, milyenek lát?

Most már magam is megdöbbsentem, de azért elmondtam, hogy vörösszőke, kopaszodó, hogy öreg szürke ruhát visel, meg a többi.

De ő szomorúan, mégis bizonyos diadalmaskodással rázta a fejét, és mondogatta:

– Tudtam, tudtam, hogy más lát helyettem! Én nem olyan vagyok, amilyenek ön mondott!

– Hát milyen?

– Fekete, fekete vagyok, mint a fából ácsolt sírkereszt. Mert nagyon, nagyon szomorú vagyok. Szomorú vagyok, mert Matild meghalt. És ő küldötte el értem a kamizólos embert, hogy elvigyen. El is vitt magával; én is meghaltam vele együtt egy téli hajnalon. A házbeliek azt hitték, hogy a Muharos susztert temetik: pedig bennünket temettek el egy koporsóban: a Kamizólos meg engemet! Meg is mondtam az ismerősöknek, az Ötlábúnak meg a többinek, hogy a Kamizólos meghalt, de arról nem szóltam, hogy én is meghaltam. Minek tudnák, minek?

Ekkor már tudtam, hogy ez a szerencsétlen ember nem gazember, hanem örült. És már azt is tudtam, hogy ki az a kamizólos ember. Valami ösztön kényszerített, hogy megkérdézzem tőle:

– Tudna beszélni a kamizólossal?

– Hogyne, hogyne! – mondta csodálkozva. Hiszen minden éjjel ott van nálam! Leülünk egymással szemben, és beszélgetünk.

– Mondja meg a kamizólosnak – mondtam szigorúan –, hogy okvetlenül akarok vele beszélni, és hogy holnapután reggel pontban öt

20 ácsolt] acsolt em.

órákor jöjjön el az Ötlábúhoz! Megteszi? Hiszen tudja, hogy pusztán az ön érdekében teszem.

– Tudom, igen – motyogta boldog készséggel a rejtélyes ember, aki akkor már teljesen a hatalmamban volt.

5 Beburkolóztunk és megindultunk. A bőra veszettül dühöngött.

5.

Másnap hajnalban, az alkalmat figyelmesen megválasztva, megmondtam az Ötlábúnak és az őslakóknak, hogy másnap eljön a kamizólos ember.

10 Eleinte úgy néztek rám, mintha őrült volnék, de amikor megint szilárdan ismételtam, hogy eljön, halálos sápadtság ült ki az őslakók arcára. Az Ötlábú pedig valóságos konvulzív rángatózásba esett a háromlábú széken.

– Hiszen meghalt! – nyögte.

– Nem halt meg! – ismételtam kegyetlenül.

15 A következő nap hajnalán gyötrelmes perceket élt át az Ötlábú butikjának publikuma. Nem tagadom, magam is izgatott voltam. Voltak pillanatok, amelyekben azt óhajtottam, bár ne jönne el.

Fél hatot ütött nyöszörögve az ősrégi falóra, amikor az üvegajtó feltárult, és belépett a kamizólos ember. Halálos csönd volt.

20 – Kérek egy kupica törkölyt.

Az Ötlábú reszkető kézzel mérte ki a törkölyt, az őslakók pedig lesütötték a szemüket. Nem mertek a feltámadt rémre nézni.

25 Az én szívem azonban zakatolni kezdett az örömtől. Már az első pillanatban felismertem a Kamizólost. Lutter volt, az én rejtélyes emberem. Úgy volt tehát a dolog, ahogy már az első pillanatban sejtettem.

30 Nem tudom, mi történt odabent azután, mert én kimentem az utcára, ott vártam meg. Jó tíz perc telt bele, amíg jött. Odalépett hozzám, merőn a szemembe nézett réveteg, ijedt szemével, és halkán azt mondta:

11 konvulzív] görcsös

7–8 kamizólos] Kamizólos *em.* 16 butikjának] putikjának *em.* 21 Ötlábú] ötlábú *em.*

– Itt vagyok.

– Nagyon köszönöm önnek, hogy eljött – mondtam, és megráz-
tam a kezét. – Ne vegye rossz néven, hogy fárasztottam, de okvet-
lenül meg kell tudnom öntől egyet s más. Mert – nem tagadom –
nekem az a szándékom, hogy agyonlövöm magamat. Az ön nagyra-
becsült ismerősétől, Lutter úrtól tudtam, hogy ön már meghalt egy
5 ízben. Nagyon kíváncsi vagyok rá, milyen a következő élet. Mond-
jon nekem róla valamit. Megteszi, ugye?

És eközben mentem egyenesen az Országház utcai kis kocsmá-
10 felé; ő jött velem. Útközben nem válaszolt, hanem amikor már ott
ültünk a szokott helyen, nyöszörögve, halkán így beszélt:

– Ne löjje agyon magát, uram, nem érdemes. Az ember lelkének
egy darabja mégis itt marad a földön... Vagy talán inkább úgy van,
15 hogy a lelkének egy darabja más külső formában visszasompolyog
a földi helyekre, amelyeket nem feledhet. Már azt is kezdem sejteni,
16 hogy az igazi, az egyetlen, az ősi Lélek, a nagy Isten így tagolódik,
17 így oszlik el a nagy mindenségben és betölti azt lélekkel. És innét
van, hogy az ember néha maga is olyan nagy, mint az isten... Nem
hiszi? Nekem volt egy barnahajú Matildom... Amikor a tavaszi es-
18 téken az ablaka alatt sétáltam, én voltam az ős-hatalmas istenség, és
19 egyetlen gondolatommal betöltöttem a nagy mindiséget pacsirta-
szóval, aranysárga kankalinnal és gyémántos verőfényvel... Csak-
20 hogy Matild meghalt! És ekkor éreztem, kötelességem, hogy az is-
tenség belémszakadt részleteit vissza kell adnom a ragyogó, hatal-
21 mas Ősléleknek. De nem volt hozzá bátorságom. Hanem a kamizó-
22 los ember...

Hirtelen halálsápadt lett. Látszott rajta, hogy már ő maga sem
tudja, kicsoda ő voltaképpen. Reszkető balkezével vonalakat rajzolt
23 az abroszra, jobbjával pedig a fejét gyötörte, amitől a koromfekete
haja szánalmasan félrecsúszott. Hanem a következő percben ismét
24 megnyugodott, és folytatta:

– Hanem a kamizólos ember segített rajtam. Ővele együtt haltam
meg... Ő volt az én legnagyobb jótévőm. Éjjelenként el-eljön hoz-
zám, olyankor átölelem és csókolom a térdét. De nappal még nem
25 láttam azóta, hogy meghaltunk. Ő, ha egyszer láthatnám a nap ra-
gyogó sugarainál is!

9 Országház] országház *em.* 12 löje] löjje *em.* 28 voltaképpen] voltaképen
em.

– Jöjjön, megmutatom! – mondtam neki erőltetett nyugalommal. A szívem valósággal vergődött a szomorúsággal telt részvétől; nem tudtam, miért mondtam azt, amit mondtam, nem tudtam, mi a tervem, hová megyünk, nem tudtam semmit. Ma is csak annyit tudok,
5 hogy egyszer csak ott voltunk a lakásom ajtaja előtt. Ott a kamizólos ember megfogta a karomat, és a fülembé suttogta:

– Uram, ha csakugyan meg akarja gyilkolni magát, én majd szólok a kamizólos embernek. Csak övele együtt édes a halál. Ha övele együtt hal meg, felröppenik a lelke a mérhetetlen magasságba, ahol
10 a barnahajú Matild könyököl ki az ablakon. És ne törődjék azzal se, ha a lelkének egy darabja itt is marad! Bízva csak magát egészen a bűvös Kamizólosra. Dicső lélek az, dicső! Ó, ha egyszer átölelhetném őt a napfényen is!

Benyitottam az ajtót, beléptünk.

15 A Kamizólos ment elől, és legelső pillantása beléesett éppen az ajtóval szemben álló nagy tükörbe.

Egy pillanatig merőn nézte magát, majd boldogan, diadalmasan üvöltöni kezdett:

– Ott a kamizólos ember, ott van! Ó, hadd öleljem át!

20 És mielőtt megfoghattam volna, belérohant a tükörbe. Az üveg csörömpölve hullt rá, és összemarcangolta a testét. A rejtélyes ember összeesett, kezéből, arcából vastag sugárban lövellt elő a vér.

Amire az orvost előráncigáltam, a szegény, nyomorult, örült kamizólos ember már mozdulatlanul feküdt a megaludt vértócsában.

25 De a lelke bizonyára már csókolgatta a barnahajú Matildot.

Pszichiátria

Wolf doktor, a lélektan tanára befordul az Arany Tükör vendéglőbe, mert hirtelen megeredt az eső, és nincs nála esernyő. Még sohasem volt ott, azért bizonytalanul mozog; alkalmas helyet keres. Csak-hogy éppen az eső miatt mások is beugrottak, azért minden asztal el
30 van foglalva. Egy mutatkozik csupán alkalmasnak, amelyiknél csak egy nagyon szomorú arcú fiatalember ül. A doktor tehát odamegy, azt mondja, jó estét és félszegen leül.

7 meg akarja] megakarja *em.* 14 ajtót] ajót *em.* 15 Kamizólos] kamizólos *em.* 15 elől] elül *em.* 23–24 kamizólos] Kamizólos *em.*

A szomorú visszabólint.

Ez a Wolf doktor valósággal mániákusa a pszichiátriának. Reggel, öltözködés közben perceig elnézi az arcát a tükörben, szigorúan összehúzza a szemöldökét, majd meg kutatólag néz, szóval erősítgeti magát a kutatásokra. Napközben aztán kutat. Akivel összehozza a véletlen, annak könyörtelenül belenéz a lelkébe. Már voltak briliáns sikerei. Így egyszer egy emberről, aki a kávéházban állandóan lehunyt szemmel ült, és fejét ide-oda lóbálta, és akinek hamuszínű volt az arca, rövid megfigyelés után megállapította, hogy nem vak, csak alszik, mégpedig valószínűleg az alkohollal való visszaélés következtében. 5 10

A szomorú fiatalember elég jól van öltözve, de a ruhája bizony már kopott kissé. Az arca szomorú; bizonytalanul, csüggedten néz a levegőbe. Előtte borospohár, amiben szemmeláthatólag igen finom bor van, de ő csak nagyon ritkán nyúl hozzá, és akkor is csak éppen a nyelvét érteti bele. A kezét, ami bizony nem egészen tiszta, gondosan rejtegeti. 15

A szomszédos asztalnál ketten ülnek: egy férfi és egy nő. A férfi elegáns, sőt, túlelegáns, de kissé csibészszerű. A nőről azonnal konstatálható, hogy nem karmelita apáca. Cigarettazik, és tünetően húzkodja le a fejét a füstgomolyokról. Mert a nők nem úgy fújják ki a füstöt, hanem lehúzzák róla a fejüket. 20

A doktort szerfelett érdekli a szomorú fiatalember. Így gondolkodik:

– Kétségtelen, hogy elszegényedett vagy elzüllött úriember. Lám, bizonyára az az utolsó pénze, ami nála van, de azért inkább kevesebb, de finom bort iszik. A ruháján, ha kopott is, meglátszik, hogy finom szövet. Lötyög rajta kissé, hát annakelőtte jómódban volt; bizonyára erősebb volt. Ezt a kezét, amelyik hozzám közelebb esik, állandóan dugdossa, és inkább a balkezevel iszik, mert a keze nem egészen tiszta. 25 30

Ez is úri szemérem. Már most csak az a kérdés, hogy elzüllött-e, vagy önhibáján kívül került ilyen szomorú sorsba. De már ezt illetőleg is biztos vagyok. Az elzüllött ember dacos, cinikus, sőt kihívó lesz a többi, rendes életű emberrel szemben. Ez pedig milyen sze- 35

2 mániákusa] maniakusa *em.* 2 pszichiátriának] pszichiátriának *em.*

rényen, milyen szomorúan néz! Nem, nincsen többé kétség benne: ez az ember egy elszegényedett úriember, akinek a lelkülete azonban még nincs megromolva. Úgy érzem, kötelességem a tudásommal segítségére sietnem. Jól fog esni, ha a szemébe mondom, hogy

5 meglátszik rajta: kicsoda és mi érte? Lássuk csak!

Megköszöri a torkát és nyájasan megkérdezi:

– Ugyebár ön is az eső elől tér be?

A szomorú fiatalember idegesen felkapja a fejét, figyelmesen néz a doktorra, és azt mondja:

10 – Igen!

A doktort felmelegíti kissé az első igen. Csak az bosszantó, hogy a cigarettázó leány vigyorog. Az udvarlója valami számárságot mondhatott neki.

15 A doktor érzi, hogy most nagyon diszkrétnek és tapintatosnak kell lennie. De azért azt is bajos elengedni, hogy a szomszédok meg ne hallják, amit mond, és így tanúi ne legyenek a pszichiátria dialának. Félhangosan, kíméletesen kérdi:

– És... és... ön már megvacsorázott?

20 A szomorú fiatalember megint idegesen néz rá, és tompán, hal-
kan, habozva azt mondja:

– Igen.

A doktor lelke egyre jobban átmelegsik.

25 – Hazugságra kényszerítettem szegényt – gondolja –, de nem baj. Biztos nyomon vagyok. Ha nem volna született úriember, megmondta volna, hogy még nem vacsorázott, sőt, panaszkodott is volna abban a reményben, hogy fizetek neki egy vacsorát.

Zavarban, kínosan, de azért még mindig úgy, hogy a szomszédok is meghallják, így beszél:

30 – Ne értsen félre, de azt hiszem, hogy az a vacsora, hogyan is mondjam... nem rontotta el az ön gyomrát. Hiszen végre is, nincsen abban semmi... azaz, hogy persze, könnyű ezt nekem mondanom, de, de önnek, akiről azonnal meglátszik az úriember... önnek gyötrelmes a nélkülözés, ami bizonyára a hibáján kívül csapott le önre. Bocsásson meg, és ne gondoljon tolakodónak, de ugyebár... a szerelem...

35 6 torkát] torbát *em.* 7 elől] elül *em.* 11 bosszantó] boszantó *em.* 16 pszichiátria] pszihátria *em.* 29 értsen] értsem *em.*

Kíváncsian, szinte esdve néz a szomorú ifjúra, mert érzi, hogy most remeket művel. A szomorú ifjú egy darabig hallgat, majd lesüti zavart tekintetét, és halkán azt mondja:

– Igen!

A doktor boldogan dörzsöli a kezét. Csak az bosszantó, hogy a cigarettázó leány megint vigyorog. De hát vigye el az ördög. Mi köze egy Wolfnak ahhoz, hogy mint vigyorog egy csavargó senki? 5

– Ne vegye a dolgokat olyan szomorúan – biztatja atyaian a fiatalembert. – Az ön korában még nincsen veszve semmi. De a szomorúság rossz tanácsadó; azt lökje ki a szívéből. Egyetlenegy igazi vigasztaló valami van a világon, a munka! Nos, és a szerencsés véletlenek! Lássá, minő szerencse önre nézve, hogy ma este összeke- 10
rült velem, a lelkek ismerőjével! Tehát csak dolgozni! De a szomorú ember nem tud dolgozni. Megígéri, hogy a szomorúságot kiveti a szívéből? 15

Ismét várakozóan néz az ifjúra. Az visszanéz rá, sokáig nem felel, végre kényszeredetten azt feleli:

– Igen!

Wolf doktor fizet, megrázza a szomorú ember kezét, megvető pillantást vet a leány felé, aki folyton vigyorog, és megindul kifelé. Büszke és megelégedett. Ottkint a sötétsben megkérdi a főpincértől: 20

– Ki az az úr, akivel együtt ültem?

– Az? Tűzilegény itt a Kammon kávéházban. Süketnéma szegény, csak annyit tud mondani, hogy igen. Ha azt tetszik tőle kérdezni, hogy ugye, maga marha, arra is azt feleli, igen. Sokat neveltünk már rajta. Pedig nagyszerű munkás. A jobb keze béna, de azért alig akad Budapesten ilyen ügyes tűzilegény! 25

A doktor kissé leforrázva távozik, de az utcán megáll, homlokára teszi az ujját, és diadalmasan szól: 30

– Hopp! Most már tudom, mit vigyorgott az a leány! Hiába, a pszichiátria...

24 Tűzilegény] tűzilegény vagy tűzlegény: a kávéházi személyzet tagja, a tűzre vigyáztak, illetve ők verték fel a habot

5 bosszantó] bosszantó *em.* 10 Egyetlenegy] egyetlen egy *em.* 32 pszichiátria] pszichiátria *em.*

Dobozom

Más ezt írta volna: szobám. De én nem írhatom, mert az, amiben én lakom, nem szoba, hanem valami nagyobb skatulya, doboz. Van benne egy ágy, egy kályhacső és hetvennégy poloska. Ezeket már név szerint ismerem. Mindennap másik és másik csoport az inspekciós, felváltva csipnek. És néha, úgy hajnaltájban, ott vagyok én is. De ha otthon vagyok, az ajtót nem lehet becsukni, mert a lábam kilóg. Bolváry bácsi, a végrehajtó már az előszobában tudja, hogy otthon vagyok, mert meglátja a lábamat. Akkor bejön, lefoglalja az inspekciós poloskacsoportot, és elmegy. Én pedig tovább alszom
10 vagy nézem a plafonról lecsüngő jégcsapokat, amiket enyhébb időben apró mocsarak, kis lápok pótolnak. Délután a háziasszonyom, egy kövér izraelita nő megvakarja a talpamat: ez a zsebóráim, erről tudom, hogy mennyi az idő. De egyéb szükséges dolgokat illetőleg is fordulnak elő ilyen apró cselfogások, helyettesítések. Teszem: a
15 mosdóállványt teljes megelégedésemre helyettesíti egy öreg nád-szék, amiből én a nádtöredékeket egy szeles éjszakán kiégettem. A törülköző tisztét egy agg lepedő fele tölti be, a gyertyatartót pedig azok a fagyúcsappok pótolják, amelyikkel a gyertyát odaragasztom az ágyam szélére.

Majdnem elfelejtettem, hogy pókháló is van a dobozomban. Persze, hogy van, de még mennyi! Meg aztán a jobb oldali ötödik falhasadékban három svábbogár lakik. Sokszor megfigyeltem már őket a csendes éjszakákon és arra a meggyőződésre jutottam, hogy mind a három vénleány, mert szörnyen ösztövérek, szomorúak, és sokat
25 cívódnak. Főként pedig abból következtek vénleányi mivoltukra, hogy szörnyen csóválják a fejüket, és dohognak, ha éjjelenként, amikor hazamegyek, borszagot lehelek. Bezzeg a férfias poloskák egészen másként cselekednek ilyen esetben. Vidáman nekemrontanak, és kiszívják belőlem a bor tekintélyes részét. Több ízben meg-
30 esett már, hogy reggelre kissé becsíptek.

Most megint elfelejtettem valamit, és pedig a legfontosabb dolgot. Tudniillik még valami lakik a kis skatulyában. Az én dobozomban
4–5 inspekciós] ügyeletes, szolgálatot teljesítő 24 ösztövérek] ösztövér:
sovány, száraz, terméketlen

4 név szerint] névszerint *em*.

lakik a legrémesebb, a legsivárabb magány. Meg sem tudnám mon-
dani, mikor költözött oda hozzám végleg, mert azelőtt csak úgy né-
ha látogatott meg. De aztán csak beszokott valahogy. Állandóan ott
bent kuporog a kályhacsőben, mert azt mondja, onnét pompásan
hallja az éjjeli szél sikoltozását, és akkor nem fázik, mert a szíve
5 átfűlik a szomorúságtól. Amikor otthon vagyok, akkor sem búvik
elő, hanem megvárja, amíg a faggyúgyertyát meggyújtom, és akkor
elkezd halk, suttogó hangon mindenféle csodálatos történetet me-
sél. Beszél régi, kisvárosi kertekről, amikben vidám napsugarak
bolyonganak, azután beszél jó édesanyákról, akik csöndesen nevet-
10 géltek, és mély hangon beszéltek a jó meleg szobában; beszél izzó,
forró szerelmekről, amelyek rózsaszínűvé teszik az arcot, és fényes-
sé, csillogóvá a szemet. És a rejtélyes, láthatatlan mesélő hangja egy-
re halkabb lesz, mert most már feleségekről és gyerekekről mesél.
Amikor azután végleg elhal a hangja, én szólalok meg félálomban: 15
– Végtelenül szeretném látni a te rejtélyes embereidet. Milyen kü-
lönösek is lehetnek azok!

És most jön az én dobozom legcsodálatosabb tulajdonsága. A kály-
hacső rejtélyes lakója, a magány, valami varázslatot művel és erre
az én undorító kis fészkem kitégűl, és pompás, napsugárverte virá-
20 goskertté bővül. A porondos, fényes, illatos utakon pedig jönnek a
mesebeli emberek. Valahonnét előcsoszog az öreg népiskolai tanító,
akinek rejtelmes, fontos notesz lapít a zsebében; jön a vén levéltá-
ros, aki mindig hajszálnyira egyforma lépésekkel ment haza délben
a hivatalából a kisváros utcáin. De még el sem tűnt a pompás, vi-
25 rágos fák között, már hallom az én apám mély, szelíd hangját. Jön.
Amint egy-egy lépéssel közelebb ér hozzám, a virágoskertre egyre
jobban ráborul az alkonyati homályosság. Már egészen sötét van,
amikor odahajol hozzám, és végtelenül szomorúan azt mondja:

– Nem segíthetek a szomorúságodon, édes fiam, mert én már tíz
30 éve halott vagyok!

Elmegy. Még sokáig hallom a porondon recsegő lépéseit.

Most az alkonyati homály egy pillanat alatt meghal. Tizenkét nap
gyúl ki egyszerre az égen, tizenkét nap sugarai döfik át a sötétség
35 merev, lomha testét. A verőfény tombol, hullámszik a kert felett és

3–4 ott bent] ottbent *em.* 24 mindig] mindég *em.*

a lagpompásabb tamariszkusz bokor mögül egy női arc bukkan elő. Rámnéz, és aztán eltűnik. Pokoli sötétség borul a kert fölé és én, hogy ne lássam az infernális feketeséget, lehunyom a szememet. Ekkor a rejtélyes mesélő azt mondja halkán:

5 – Vége.

Ráfelelem.

– Igen, vége mindennek!

10 És reggel, amikor felébredek, a meseemberek helyett undorító poloskák és svábbogarak nyüzsögnek körülöttem. Nem tudom, mi visz rá: belevágom a késemet az ágyam fölött függő képbe, amelyikre az isteni jószág van felmázolva. Mert ilyesmi is van az én dobozomban, csak elfelejtettem megemlíteni. De hát érdemes az effélékről beszélni?

Látogatóm

1.

15 Otthon kuporogtam, és vártam az esti hat órát. Olyankor ébred fel délutáni álmából a vendéglősné, akivel lehet értelmesen beszélni. A férje zárkózott, rideg ember, akinek sejtelve sincs a hitel óriási közgazdasági jelentőségéről.

20 Úgy emlékszem, hogy egyszer már elmondtam a szoba-ügyeimet. Akkoriban még egy dobozban laktam, de azóta jelentékenyen javult a helyzet, most már egy egészen elfogadható cylinder-skatulyában lakom és a lábam sem lóg ki belőle, mint a régi dobozban történt, ha esténként – reggel fél nyolckor – lepihentem.

25 Ez a mostani szobában már egészen más: vízvezeték is van benne, csak az a kár, hogy kissé szortyog. Talán nem is nagyon „kissé”, mert már többször hallottam, amikor mosdóvizet eresztettem a lavoárba, hogy a szomszédos szobában meg-megszólalt valaki:

– A nagy magyar író mosdik!

A beszéd többnyire áthallatszik egyik szobából a másikba, mert a falat besározott papundeikli-lemezek helyettesítik. Villanyos világi-

1 tamariszkusz bokor] tamariszkusz-bokor *em.* 1 bukkan] bukkanik *em.* 25 mosdóvizet] moszdóvizet *em.* 29 papundeikli-lemezek] pakundeikli-lemezek *em.*

tásom is van, de a lámpáson nincsen körte, és emiatt a meggyújtása annyi technikai nehézségbe ütközik, hogy nem is vesződöm vele, hanem a cigarettámat erősebben szívom, és így tájékozodom.

Otthon ültem, amikor valaki szerényen kopogtatott a cilinder-skatulya tetején. Összelapultam, amennyire csak lehetett, mert nálam többnyire kellemetlen emberek kopogtatnak, de már későn volt, mert az ajtó felnyílt és egy apró, ráncos, förtelmes kis izraelita csúszott be rajta. A kalapját nem vette le, hanem megvakarta a fejét és uborkaszerű, fanyar mosollyal szólt:

– Cholnoky László urat keresem! 10

Az arcomat szomorúra igazítottam, sóhajtottam és feleltem:

– Unokabátyám volt szegény. A múlt héten halt meg Tördemicen, kanyaróban. Jó fiú volt, az antialkoholisták egyik vezéremberüket veszítették el benne!

Furcsa kis látogatóm enyhén, megbocsátón mosolygott, legyintett a kezével. 15

– Ne tagadja le magát – mondta –, nem vagyok hitelezője. Egészen másért jöttem.

– Az más. Tessék helyet foglalni.

Megtörtént. 20

Már néhány másodperce ült a mosdó szélén, amikor megszólalt:

– Fa Mór vagyok.

– Jó név – mondtam. – Nem volt ön római katolikus apátplébános Halápon?

Megint elnézően legyintett. 25

– Régi tréfák ezek – mondta szomorúan. – Én zsidó vagyok és magányozok.

– Az a legjobb. Mivel szolgálhatok?

– Aztatát még magam sem tudom. Majd beszélgetünk egy kicsit.

– Helyes. Mit szól uraságod az argentinai húsbehozatalhoz? 30

– Semmit. Én nem értek az ilyesmihez. Nem ilyen dolgokról szeretnék beszélni. Majd én kezdek valamit. Jó?

– Jó. Csak ne sokáig. Mindjárt fél hat és...

– És akkor el kell menni pénzért, vagy dolga van, vagy ilyesmi,

27 magányozok] különváltak, kiváltak

2 nehézségbe] nehézségekbe *em*.

ugye? Ne féljen, kap éntőlem pénzt, amennyi mára elégséges, csak inkább maradjon nyugodtan, és figyeljen jól rám.

– Értelmes, okos beszéd ez, Fa úr. Hallgatom, ameddig kívánja.

5 Fa Mór körülnézett, és a mocskos, nyomorék kis bútorfoszlányok láttára hangtalanul zötyögve nevetgélt. Bántott kissé az ügy, mert éppen a minap vettem egy tükröt tizenötért. Észrevette a kínos hatást, abbahagyta a nevetést, és tengerzöld szemével belenézett a semmibe.

10 Figyelmesen néztem az arcába; végtelenül érdekelt ez az apró emberke. Ugyan mi a fenét akarhat? Ki lehet ez a rejtélyes ember, aki nem ragad elő a zsebéből valami ősrégi, szutykos számlát, hanem ellenkezőleg, pénzt kínál, pedig soha életemben nem láttam?

15 A lebukó nap utolsó sugara ekkor éppen behullott Fa Mór szemébe. És az olyan lett tőle, mint az a veszedelmes, feneketlen tenger, amelyikbe az ábrándok futnak bele, ha már megöregszenek és nem tudnak úszni többé. Ványadt kis testét zöldre kopott őszi fekete kabát fődözgette, lábán rengeteg nagy cúgoscipő lötyögött.

Talán két percig is hallgattunk, amikor végre megszólt:

20 – Milyen mások maguk, író emberek, odakint az utcán, meg odahaza! Ha jól meg vannak beretválva, meg a ruhájuk ki van vasalva, azt hinné az ember, hogy maguk lakják valamelyik belvárosi ház egész első emeletét. Itthon meg... Hiszen ez nem is szoba!

– Nem – mondtam. – Ez az egyik bátyámnak egy régi cilinder-skatulyája.

25 Kötelességtudóan mosolygott kissé a buta viccen.

– Hagyjuk ezt! – mondta. – Mondja csak kérem, szerelmes maga most valakibe?

Meghökkenem. De azért szilárd és komor maradtam.

30 – Tudja, kedves Fa úr, ez igazán egészen az én privát ügyem. Mit érdeklí ez önt?

– Jó, jó! – mondta a látogatóm. – Csak ne legyen olyan büszke. De ilyen volt már gyermekkorában is, nagyon jól emlékszem.

Dühbe gurultam.

35 – Az ördögít magának, Fa úr, hát mit akar? Hogyan a fészkes fenébe emlékezhethnék rám, mint gyerekre, amikor én magát még 1 éntőlem] én tőlem *em.* 6 tizenötért] tizenötér *em.* 13 éppen] épen *em.* 16 Ványadt] ványadt *em.* 26 Hagyjuk] hagyuk *em.*

soha az életben nem láttam? Nyögje ki, mit kíván?

– Förtelmes, goromba ember maga! Pedig jó lenne más hangon beszélni velem, mert ne felejtse el, hogy pénzt hoztam!

Meghiggadtam, mert beláttam, hogy Fa Mórnak teljesen igaza van.

5

– Úgy – mondta biztatóan, amikor látta, hogy visszazökkentem régi hangulatomba. – Csak semmi keveredés! Legyen szíves, és adja ide nekem azt a levelet, amit tavaly decemberben kapott attól a szép, magas, barna Sándor utcai leánytól. Remélem, megvan!

Most már komolyan felfortyantam.

10

– Attól a szép, magas, barna Sándor utcai leánytól én egyáltalán nem kaptam levelet, érti? Ha kaptam volna, bizonyára megvolna, de az akkor is koppannék magának! Érti?

Fa Mór most már impertinensen mosolygott.

– Elszólta magát, el bizony! – mondta diadalmasan. – Most már rendben vagyunk. Hát a Rózsi, ugye, a szép Rózsika? Most csak maradjon nyugodtan, mindjárt készen leszünk. Mikor beszélt vele utoljára?

15

A leány nevének hallatára összeszorult a szívem. Már nem haragudtam Fa Mórra, mert azt mondta: a Rózsi, a szép Rózsika. Hanem most már végtelenül érdekelt a dolog.

20

– Hát kérem, Fa Úr, végre talán...

– Igen! – mondta Fa Mór. Belenyúlt a zsebébe, letett az asztalra egy húszkoronást, és azt mondta:

– Ma van a Rózsika névnapja, küldjön neki egy szép csokrot.

25

Felugrottam.

– Háziaszony! – ordítottam. – Jöjjön be egy percre!

Fa Mór meglegedetten mosolygott.

14 impertinensen] szemtelen, pimasz

14 impertinensen] inpertinensen *em.* 24 húszkoronást] húsz koronást *em.*

Fa Mór búsan, töprengve nézte a piszkos padlót. Pedig lett volna oka a vidámságra, mert nekem nagyfokú derút okozott a csokorra adott pénzzel, és az ilyesmi legtöbbször visszaragad arra, aki az örömet okozta.

5 Csakhogy velem éppen ellenkezőleg történt.

Az az öröm, amit abban a percben éreztem, amelyikben a házfelügyelőt elküldhettem csokorért, Fa Mór bórszerű, bús arcának láttára lassanként elszivárgott. És figyeljétek csak meg, hogy ha az ember valami ilyen váratlan szerelmi örömet kénytelen gyorsan, 10 időnek előtte elhantolni, annak a sírdombján olyan mérges virágok nőnek, hogy az embernek a könnye is kifacsarodik az illatuktól.

Velem is körülbelül így történt.

Amikor ott ültünk egymással szemben hallgatagon, előttem hirtelen feltárult a csendes Sándor utca, és amikor gondolatokból össze- 15 varrt lábszáraimmal végigtopogtam rajta, éppen szembejött velem kék tollas kalapjában a Rózsi, akinek nevét ez a rejtélyes Fa Mór olyan váratlanul beleszúrta a szívembe.

Megszólítottam a Rózsit, de mindig úgy intéztem a beszédet, hogy ő ne felelhessen. Mert ha felelhet, vagy éppen, ha ideje marad ar- 20 ra, hogy ne felelhessen, bizonyosan eltűnik és helyette itt marad Fa Mór, aki nagyon derék legénynek látszik, de mégsem a Rózsi, hanem Fa Mór.

Így beszéltem hozzá gyors egymásutánban:

– Jó estét, édes Rózsi, emlékszik-e még, amikor valami hecc volt 25 az utcán, és maga ott kint állt a kapuban, én is kimentem, maga kezét nyújtott, és otffejejtette a kezét az enyémbe, én pedig megcsókoltam azt, aztán a haját és a vállát? Hát arra emlékszik-e, hogy egyszer ott maguknál megcsókoltam a meztelen nyakát, és maga azt mondta, hogy ezt is csak nekem engedi meg, senki másnak? És 30 arra is kellene emlékeznie, hogy egyszer nagyon keményen összezsidott: ha még egyszer reggel jövök haza, és be leszek durrant-

66.31–67.1 be leszek durrantva] bedurrantva: berúgva, lerészegedve

15 végigtopogtam] végig topogtam *em.* 18 mindig] mindég *em.* 26 otffe-
lejtette] ott felejtette *em.* 26 enyémbe] enyimben *em.*

va, szóba sem áll velem többé, ha ellenben három napig józanul lát, megengedi, hogy megcsókoljam az ajkát.

A láthatatlan Rózsi még láthatatlanabbul igent bólintott és eltűnt. A szeme akkor olyan volt, mint az asszonyi könnyekbe áztatott karbunkulus.

5

Rózsi tehát eltűnt, de Fa Mór ott maradt.

– Ha olyan buta volnék – mondta végre halkán –, amilyen butának maga gondol, akkor most azt kérdezném, hogy kire vagy mire gondolt. Mivel azonban én sokkal okosabb vagyok, mint hetven magyar író, végre is nekem mindig van pénzem, hetven magyar írónak pedig összesen csak hetven krajcárja van, egyenesen azt mondom magának: most a Rózsikára gondolt!

10

Elfutott a méreg.

– Ezt ugyan nem volt nagy mesterség kitalálni – mondtam –, mert ha hajnali vagy délutáni négy órakor mondaná nekem ugyanezt, akkor is igaza volna!

15

Fa Mór mosolygott.

– Különös, szélsőséges terminusokat mond nekem... Reggeli és délutáni négy óra? Hátha éjfél után egy órakor mondtam volna?

A szívem megjegesedett, tökéletlenül nyekeregtem:

20

– Akkor... nem lett volna igaza!

Fa Mór diadalmasan, undorítóan mosolygott.

Éppen meg akartam kérdezni tőle, hogy milyen rejtélyes útonmódon látott be úgy a szívembe, amikor az ajtó feltárult, és becsúszott rajta a házfelügyelő, kezében egy óriási rózsacsokorral.

25

– Kérem – mondtam neki –, legyen szíves, és vigye el ezt a csokrot a Sándor utca 17. alá, erre meg erre a címre.

A házfelügyelő kisurrant.

– No, most már beszélhetünk nyugodtan – mondta Fa Mór annyi szupremáciával, amennyi megint az arcomba kergette a vért.

30

De nem szólhattam.

– Ha megígérné, hogy nem heveskedik – folytatta –, megkérdezném magától, hogy kire gondol olyankor, amikor nem gondol a Rózsira.

4–5 karbunkulus] vörös színű drágakő 30 szupremáciával] szupremácia: fölény, fensőbbiség

23 meg akartam] megakartam *em.* 30 szupremáciával] szupremáciával *em.*

Hirtelen valami égi világoŝság gyúlt a fejembe. Azt mondtam:

– Magára, kedves Fa úr! Arra az emberre, aki ilyen nyíltan megkérdezi tőlem, hogy kire gondolok olyankor. Mert ezzel a dologgal magam sem vagyok tisztában. Gondolok az édesanyámra, az elhalt
5 öcsémre, a gyerekkori pajtásaimra, főként pedig egy asszonyra, akinek a szíve gyémántból van. Ha az Alkotó, az az öreg izraelita tudná, hogy egyszer végre milyen tökéletes lényt tudott teremteni, ő maga is meglepődnék a saját diadalán.

– Jó, jó – mondta Fa Mór –, de hát tisztában van ön a saját érzésével? Tudja, hogy kit szeret valóban? A Józsit vagy az édesanyját? Hiszen lássa, éppen azért jöttem, hogy ezt a kérdést szépen, nyugodtan tisztázzuk.

Most már teljesen kiesett a lelkemből az a mocskos kis bohém-öröm, amit a váratlan pénz okozott, és erőt vett rajtam a velem egy
15 és ugyanazon pillanatban született magyar úr.

Dölyfősen és buta dühöncködéssel kérdeztem:

– Hát mondja meg végre, hogy kicsoda maga, és mit akar?

– Már mondtam – felelte nyugodtan –, Fa Mór vagyok és pénzt akarok adni magának.

– Már adott pénzt, a csokrot már el is küldtem.

– Pénzt? Az nem volt pénz. Hanem lássa, milyenek maguk. Egy nyomorúságos húszkoronásnak már megörülnek. Pedig az nem pénz, az még csak a pénz szaga. Éppen azért kellemetlen is, mert hiába beszélnek akármit, a pénz bizony bűdös.

– Legkellemetlenebb szaga pedig akkor van, amikor csak a szaga van meg, ő maga pedig nincsen sehol, vagy ha van is valahol, feltétlenül másnál van – mondtam szellemesen. Mosolyogni is próbáltam hozzá, de az arcom úgy csikorgott, mint a kenetlen szekér. Vétlenül, az átellenben függő tükörben magam is észrevettem ezt a borzasztó, hiáavaló erőlködést, és ezen megint felbőszültem. Csak-hogy tehetetlen voltam. Csak annyi telt tőlem, hogy idegesen kapkodtam a zsebemhez, mintha az órát akartam volna megnézni, majd meg a falra pislogtam, de persze sehol híre sem volt az órának.
30

14 a velem] avelem *em*.

Fa Mór azonban ezt is észrevette. Nyugodtan kihúzta ősi duplafedeles ezüstóráját, nagy figyelemmel nézett rá, és végül kijelentette:

– Pont fél nyolc.

– Akkor még nincs baj – mondtam a meggyőződés legcsekélyebb morzsája nélkül. Mert ugyanezt feleltem volna akkor is, ha Fa Mór azt jelenti, hogy éjfél után két óra van.

5

3.

A cilinderek-skatulyában – amint én a mostani szobámat szellemesen elneveztem – hirtelen felgyúlt a villanyos lámpa. Ezt én módoltam ki még délelőtt, amikor felkeltem. A dolognak az a magyarázata, hogy ez a lámpa csak este nyolctól reggel nyolcig ég. A zsebórámat már régebben elbocsájtottam, de azért az időre kíváncsi maradtam. Ha tehát reggel akarok felkelni, éjjel égve hagyom a lámpát, és reggel arra ébredek, hogy hirtelen kialszik. Ha este akarok felkelni, reggel, amikor lefekszem, nyitva hagyom a vezetéket, és este arra ébredek, hogy a lámpásom hirtelen felgyúl. Ebből is látható, hogy ötletes ember vagyok.

10

15

Most is így történt. A lámpás hirtelen felgyúlt. Fa Mór megijedt, és még ezerszeres rútabb lett, mint volt. Olyan megszeppent, tökéletlen kis alakká zsugorodott, hogy igazán fürtelem volt ránézni.

A legnagyobb változás azonban énvelem történt.

20

Most, amikor e sorokat írom, annyira összevissza van szaggatva, marcangolva a lelkem, hogy igazán képtelen volnék nyugodni magyarázatát adni a velem történt nagy változásnak. Pedig kötelességem volna, mégsem tudom megtenni. Kérem szépen az olvasót, képzelje el, hogy túlfeszített lelkiállapotában valamelyik fázós alkonyaton ott ül a sötét szobájában és hirtelen vakító fényesség támad. Olyan érzés, mintha az alagútban szorult ember előtt hirtelen feltűnik a mozdony lámpája.

25

Felálltam, és az ajkam remegését a lehetőség szerint elsikkasztva, súlyosan kérdeztem:

30

– Fa Mór, ronda, megijedt kis Fa Mór, most már mondja meg, hogy kicsoda maga.

1–2 duplafedeles] duplafödeles *em*.

Fa Mór kissé billegett és felelt:

– Látom, hogy most már komolyan beszél. Én is komolyan felelek. Hogy ki vagyok, azt majd csak a végén mondom meg. Egyelőre kérdezzen egyebet.

5 – Helyes. Miért jött hozzám?

– Mert maga ma hajnali négy órakor odaizent értem.

– Én ma hajnali négy órakor aludtam.

– Tudom. Félálmban izent értem.

– Nem értem!

10 – Látta, kínjában még rímeket is farag. De nem baj. Majd később megért mindent. Kérdezzen tovább.

– Miért adott nekem pénzt?

– Hogy jobb kedve legyen.

– És mennyit ad még?

15 – Kétszáz forintot.

– Mit csináljak a kétszáz forinttal?

– Figyeljen ide. Most, majd ha én már elmentem, tegye le a pénzt az asztalra. Aztán hajtsa le a fejét a bal karjára és szundikáljon. De el ne felejtse a jobb kezét rátenni a pénzre. És amíg alszik, költse el a pénzt. Csak arra figyeljen, hogy az utolsó vasig elköltse, mert ha úgy egy vagy két forint megmaradna belőle, nagyon elszomorodnék, amikor felébred. De ha egy krajcárja sem marad, jókedvű lesz, mint a madár a napsugaras hajnalon.

– Jó, majd lesz rá gondom. De mégis, mire költsem el a pénzt?

25 – Nevetséges, hogy egy újságíró kérdez tőlem, a szürke emberektől ilyesmit. Mindenekelőtt vegyen magának egy elegáns áncugot, hiszen maga csinos, jóformájú ember, akinek nem ilyen förtelmes, öreg, hamuszürke fityfenében kell járnia, amilyent most visel. Azután érezze magát biztonságban, hogy az arca olyan üde legyen, mint azelőtt volt. Akkor fogadjon egy fiákert, és hajtasson el valami elegáns vendéglőbe, amelyekben akkor véletlenül éppen ott van a Rózsi az édesanyjával. Érti?

30 – Csak sejtem. Azt akarja mondani, hogy szép, diadalmas pillanatok árán hozzam a szívemet heves lüktetésbe.

26 áncugot] áncug: öltöny, öltözet

3 végén] végin *em.* 10 később] későbbben *em.* 18 bal karjára] balkarjára *em.* 28 fityfenében] fittyfenyében *em.* 30 azelőtt] az előtt *em.* 31 éppen] épen *em.*

– Igen.

– Jó. De miért legyen ott a Rózsi édesanyja is?

– Hogy maga még kevésbé tudja, melyiküket szereti.

A lelkem olyan kicsinnyé zsugorodott, hogy a szoptatódajkák rajszámra jelentkeztek volna a láttára. De nem látta senki, csak a rejtélyes Fa Mór. El is szomorodott rajta, és cihelődni kezdett. 5

– Hohó, barátom, Fa Mór! – mondtam neki. – Várjunk csak! Még hátravan a legfontosabb, legsúlyosabb kérdés.

Fa Mór kelleetlenül, gúnyosan mosolygott.

– Tudom, mit akar – mondta. – Hanem csodálom, hogy ön, akit okos embernek tartanak, ilyen buta kérdéssel tud engem kínozni. Azt akarja kérdezni, hogy ki vagyok, ugye? De ha magának nem derogál ilyesmit kérdezni, nekem derogál megfelelni rá. Itt a pénz, én most megyek és hogy ki vagyok, azt találja ki maga. Ha nem találja ki, számár, ha pedig kitalálja, reggelre egy pompás piros rózsa lesz a gomblyukában. 15

Fa Mór elment.

Egyedül maradtam a homályos szobában. Bezártam az ajtót, és úgy tettem pontosan, amint a látogatóm mondta. Lehajtottam a kezemet a karomra, a jobb kezemet rátettem a pénzre, és szundikálni kezdtem. 20

Reggel erős, kellemetlen illatra ébredtem.

A gomblyukamban pompás rózsa piroslott.

Tudtam már, hogy ki volt Fa Mór. Az a jó, öreg, apró kis zsidó, aki még gyerekkoromban, otthon Veszprémben kihúzott egyszer a Balog-tóból, amikor télen, korcsolyázás közben belepottyantam. Le-fektetett az ágyába, figyelmesen nézett a szemembe, és nagyon csóválta a fejét, hogy olyan komoly és szomorú vagyok. 25

– Furcsa fiú maga, ifiúr – mondta mint valami szomorú öregember. – Ha valami bántja a lelkét, csak jöjjön el hozzám, én majd megvigasztalom. 30

Hát ez az apró, jó kis zsidó volt a Fa Mór, ezt már tudom. Azt is tudom, hogy a pénzből reggelre nem maradt egyetlen vas sem, pedig el sem mozdultam a karosszékéből. Diadalmas és szép éjszaka volt. Csak azt nem tudtam még akkor sem, hogy kit szeretek: a Rózsi-t-e 35
3 kevésbé] kevésbé *em.* 18 szobában] a szobában *em.* 20 jobb kezemet] jobbkezemet *em.* 24 ki volt] kivolt *em.* 27–28 csóválta] fcsóválta *em.*

vagy az édesanyját.

Erre csak akkor kaptam meg a választ, amikor reggel, az álomtól mámorosan kiléptem az utcára. Éppen a kapu előtt ment két munkáskülső férfi, és az egyik azt felelte valamire a másiknak:

5 – Az mindegy!

Szomorúan baktattam tovább, de a legközelebbi utcasarkon megálltam, visszafordultam, és hangtalanul odaszóltam a távozó embernek:

– Igazad van: minden mindegy.

Sötét titok

Vallomás

10 Közel húsz éve nyomja valami a lelkemet, közel húsz éve rejtegetek egy sötét titkot, de most, az elkerülhetetlen megöregedés legelső szomorú jegyeit észrevettem magamon, nincs erőm többé a színleléshez, a titkolózáshoz, elmondok mindent úgy, ahogy történt, hogy hátralévő éveimet a gyónás gyönyörűségeiben megfürösztött, megtisztult lélekkel élhessem le. Elmondok mindent szóról-szóra, úgy, 15 mintha valami költött történetet mesélnék az olvasónak, pedig csak a pusztá, szomorú valóságról fogok beszámolni.

1. A zöldszakállú vadember

Huszonhatéves koromban, egy őszi, esős délelőttön ott álltam a Keleti pályaudvar érkezési oldalának peronján; a bőröndöm ott hevert 20 mellettem a földön, körülöttem mint a méhraj, nyüzsgött az utasok tömege, akik velem együtt érkeztek meg Gyékényes felől a gyorsvonaton, én azonban ügyet sem vettem senkire, észre sem vettem, ha valaki megtaszított, vagy oldalbaütött a csomagjával, fáradt könnyel néztem a pályaudvar kormos üvegtetejét, mintha a fürgén 25 aláfutó esőcsöppeken kívül semmi más sem érdekelt volna, pedig azokban a percekben határoztam magamban az életem további sorsa felett.

21 Gyékényes] község Somogy vármegyében

3 Éppen] épen *em.* 18–19 Keleti] keleti *em.* 19 peronján] perronján *em.*

Tizenegy óra már elmúlt, a hivatalomból alaposan lekéstem, pedig táviratilag már háromszor is kértem tíznapos szabadságomnak meghosszabbítását – semmi kedvem sincsen hozzá, hogy végighallgassam a száraz, hüllőszerű hivatalfőnök prédikációját, főként éppen most, amikor a lelkem még telve van a szabadságidő édes emlékeivel, a szerelem drága álmaival. Hazamegyek, lefekszem aludni, és álmodom tovább az életet, azután majd lesz, ahogy lesz, hiszen úgy még sohasem volt, hogy valahogy ne lett volna. 5

Kocsiba ültem és hazahajtottam.

Késő délután volt, amikor felébredtem, akkor elmentem a vendéglőbe, utána felkerestem a kedves, régi helyeket, ahol rátaláltam a jóbarátokra, aztán – aztán egyszer megint csak hajnal lett, és másnap sem mentem be a hivatalomba. 10

És nem is mentem be többé soha.

Itt most hosszadalmas lenne elmondanom a pusztulásom történetét, pedig elég gyorsan ment a dolog. Elrontani valamit milliószor könnyebb, mint megcsinálni – három hónap múlva már megkezdődött az emberek elől való bujkálásom, a nappali alvás, és az éjszaka várása, mert az éjszaka sok olyasmit eltakar jótékonyan, aminek a napfény szemtelenül és kihívóan a szemébe nevet. Eleinte még kaptam különböző címek alatt hivatalos pénzeket, a végkielégítés is felemelt újra egy rövid időre, de azután megkezdődtek a titokzatos zálogházi kirándulások, és megkezdődött a kopott ruhák, a tintával bepingált, kirepedt cipők ideje. Akkor már írtam egy-két lapba, és az írásaimért kapott pénzből tengettem az életemet, de valóban csak tengettem, mert akkor már rámkapcsolódott az alkohol démona, és egyre szorosabbra fűzte körém a karjait. A mámorban éltem tovább az életemet, a mámorban szőttem a dicsőség, a hírnév álmait, mert a valóságban már nem volt élet a számomra az, amit éltem. 20

A legközelebbi évnegyedben feladtam a lakásomat is, és kiköltöztem a hetedik kerület külső részébe, ahol egy ócska, régi ház első emeletén béreltem hónapos szobát. A lakásban kívülem még három albérlő lakott: egy férfi és két nő. A férfi valami elárúsító volt a vásárcsarnokban: ő már hajnalban elment, és csak este jött haza; a nők egyike virágot árult, a másik meg – valami jobbfejta iparos felesége, akit azonban a férje elhagyott – mosónő volt. Az első időben 30 35

úgy éreztem, és úgy is viseltem magamat közöttük, mint valami el-
átkozott herceg, akit csak a balsorsa sodort oda közéjük, de ennek
is hamarosan vége lett és attól fogva már úgy volt minden, mintha
már évek óta ott éltem volna közöttük. Erre különben majd rátérek
5 még.

Az igazi otthonom azonban mégsem ez a furcsa, sötét, dohos szo-
ba volt, amelyben meghúzódtam, hanem a kis vendéglő, vagy talán
inkább a kocsmá, amelyet a Hernád utcában fedeztem fel, és ame-
lyik a *Vademberhez* volt címezve. A bozontos, meztelen férfiú – a
10 kocsmá cégére – ott állt kifestve a bejáró mellett, amint hatalmas
bunkósbotjára támaszkodva leste a vadállatokat, hogy elejtse őket
és ebédet rendezzen magának a pecsenyéjükből. A félelmes kanni-
bálból azonban a múltó idő, az utcai por, a közeli pályaudvar korma,
az eső, a hideg és a rekkenő nyári napfény csak részleteket hagyott
15 meg: legjobban az arcát lehetett kivenni, amit valami csodálatos,
zöldszínű szakáll körített. Hogy ezt a szakállt a piktör mázolta-e
zöldre, vagy az csak az idők folyamán változott ilyené, azt nem le-
hetett már kideríteni, hanem ez akkor már nem is volt fontos, mert
a kocsmát a környékbeliek már évek óta *Zöldszakállú vadembernek*
20 nevezték, és ez a név – pars pro toto – lassanként átragadt magára a
kocsmárosra, Hambalek Gottlieb-re is, akinek pedig egyáltalán nem
is volt szakálla, vagy ha lett volna is, bizonyára olyan tűzvörös lett
volna, mint az orra.

Ebben a kis vendéglőben szoktam ebédelni úgy három óra táj-
25 ban és azután ott is maradtam egészen éjjel utáni egy óráig, ami-
kor a kocsmát bezárták. Nem voltam ott egyfolytában, közben el-
elementem a dolgom után – ha volt –, tettem egy-egy pénzügyi ki-
rándulást, de bármerre jártam is, mindig oda tértem vissza. Oda kap-
tam a leveleimet is, ott írtam meg a cikkeket és a novellákat, ame-
30 lyekből éltem, ott kerestek fel az ismerőseim, ott intéztem el min-
den dolgomat, sőt, ott voltak az írószereim és a könyveim is a belső
szoba egyik befallazott ablakának széles deszkáján. Az a zug ott, a
sarokasztallal együtt az enyém volt – aki már megfordult egyszer
a kocsmában, az meg sem próbálta azt az asztalt elfoglalni, a helyi
35 viszonyokkal ismeretlen idegeneket pedig a Hambalek hessegette
el onnét.

20 pars pro toto] rész az egész helyett

Mert ez a hatalmas, lomha sváb nagyon szeretett engem, pedig szakadatlanul bosszantottam és ugrattam. De ő csak nyugodalmasan, lassú zötyögéssel nevetgélt a dolog felett, és ami a legfontosabb volt, ugyanilyen nyugalmas fejbólintással vette tudomásul azt is, ha kijelentettem neki, hogy a mai számlát csak holnap fogom elintézni. Az ilyen eseteket eleinte pontosan feljegyezte, de amikor látta, hogy kárbaveszett fáradság az egész, abbahagyta a feljegyzéseket, és legfeljebb megvakargatta az orrát, amitől az csak még vörösebb lett. 5

2. A kétéltű Versinszky

A *Zöldszakállú vadember* törzsvendégei igen különböző társadalmi osztályokat képviseltek. A külső, vörösabroszos szobában a közeli pályaudvar hordárjai szokták szidni az utasokat egy-egy félmesszely mellett, éjszakai leányok mocskolták egymást a piszkos konkurencia miatt, bérkocsisok rázták le köpenyükről és legyúrt szélű kalapjukról az esőt vagy a havat, és félreismerhetetlen csirkefogók beszéltek meg halkán a terveiket egy-egy féldeci törköly árnyékában. A belső termet, az ebéd ideje alatt, főként szolid és hallgatag nők látogatták, mert Hambalekné kitűnően és olcsón főzött, de este hat óra után, amikor a műhelyeket és üzleteket bezárták, jómódú iparosok és kereskedők kezdtek ellepni az asztalokat, hogy hatalmas kiállítások és asztaldöngetések között lejátsszák mindennapi kártyacsatáikat. Este kilenckor azonban elvonultak a polgárok, és ekkor vagy kétórai csend következett, amit csak itt-ott szakítottak meg egy-egy bevetődött idegen rendelkezései, hanem aztán a késő éjjeli órákban megjelent az én társaságom: újságírók és öröklump színészek vegyesen, akik már tudtak az én itt-tartózkodásomról, és akik már megfigyelték, hogy Hambalek az én nyúlós, végeszakadatlan hitelemnek áldásait hajlandó a barátaimra is kiterjeszteni. Éjfél után egy óraker azután elvonultunk valami külvárosi kávéházba, hogy csak reggel, kapunyitás után térjünk vissza. 10 15 20 25 30

12–13 félmesszely] messzely: régi ürmérték, kb. 3 dl

7 abbahagyta] abbanhagyta *em.* 13–14 konkurencia] konkurrencia *em.* 22 Este] esti *em.*

Az én napom fénypontja részint az az említett kétórai idő volt, amely alatt a kocsmá megcsendesedett, részint meg az az idő, amikor hajnalban hazatértem a lakásomra. Ott a kocsmában ugyanis akkor bevettem magamat a megszokott sarkomba, és amíg odakint
5 lassan, sziszegve szitált a hó, vagy a hideg őszi eső verte az ablakot, lassú iddógálás között elmerültem gondolataimban, vagy beletemetkeztem valami érdekes könyvbe, vagy az újságot olvastam, vagy pedig, ha akkor éppen neki sem volt valami különösebb dolga, a kocsmárossal beszélgettem a régi, jó időkről, a kocsmá törzsvendégeiről, miegyéből.

Hajnalonta pedig, amikor hazamentem, Olgával, a virágárusnővel beszélgettem, akivel a barátságunk egyre szorosabbá, meghittebbé vált. Egészen véletlenül történt egyszer, hogy ő is ugyanakkor ment haza, amikor én, hanem attól fogva már megvártam. Eleinte csak titokban, mintha megint csak a véletlen hozott volna össze
15 bennünket, hanem később már nyíltan és bevallottan. Idővel aztán már úgy lett, hogy ilyenkor vagy ő látogatott meg engem, vagy én őt, és még sokáig elbeszélgettünk a bajainkról halkán, hogy a szomszédjaink ne tudjanak a dolgról.

Egy őszi estén, amikor a véletlen úgy hozta magával, hogy egészen egyedül legyek a kocsmá belső termében, egy különös öregember lépett be oda, és sok piszmogás, huzavona után leült a velem szemben álló asztal mellé. Akkor már napok óta szomorú és ideges voltam: bosszantott az ismeretlen öregember minden mozdulata, ahogy lassan, megfontoltan kicsavargatta magát a felsőruháiból, ahogy a bajuszát ezerszer is végigtörülte tarka zsebkendőjével, ahogy a székét gondosan leporolgatta és nagy nyögdecselések és sóhajtozások között leült rá. De bele kellett nyugodnom a dolgokba – csak nem ronthatom Hambalek üzletét, és csak nem kiálthatok rá
25 a különös jövevényre, hogy hordja el magát, amikor hetek óta szinte szakadatlanul csak felírásra ettem a vendéglős ebédjeit és ittam a borát!

Egyébként is az idegfeszültségem pár perc múlva megenyhült, – amint ez lenni szokott az élet hajótöröttjeinél, főként az izákosoknál – sőt, valami csodálatos, váratlan hangulatváltozás útján bizonyos lelki melegséggel kezdtem környezni a titokzatos jövevényt,
35 14 attól fogva] attólfogva *em*.

sőt, nemsokára az a meggyőződés kezdett kialakulni a lelkemben, hogy ennek az embernek még fontos szerepe lesz az életemben. Az ilyeneket az ember előre meg szokta érezni, és ebben a megérezésében ritkán téved.

Aminthogy vagy félóra múlva kezdetét is vette az az esemény-sorozat, amely eldöntötte a további sorsomat. 5

A különös jövevény, amikor megkapta a fél liter borát, meglepődött mosolygással dörzsölgetni kezdte a kezét, és amúgy gyönyörteljesen, szinte kéjelegve szürcsölte a piros kadarkát, egyre megértőbb, barátibb pillantásokat lövellt felém. Egyszer aztán felkelt, csoszogva odajött az asztalomhoz, pergamenszerű kezét ráfektette az abroszra, és ősz fejével nyájasan bicegetve, azt mondta: 10

– Versinszky vagyok, az öreg Versinszky, amint mondani szokták! Uraságod, amint látom, úriember, de szegény és szomorú! Engedje meg hát, hogy ideüljek önhöz, mert én is szegény vagyok és szomorú... mi ketten majd jól meg fogjuk érteni egymást! 15

És ült mellém, anélkül, hogy az engedelmemet bevárta volna. Azóta már ezer más esemény, millió más és más hangulat vonult el mellettem, de arra azért ma is egészen tisztán emlékszem, hogy még azon az estén meleg barátság fejlődött ki közöttünk. Ahogy egyre többet iddogáltunk, a lelkem egyre inkább kitaródott, felnyílt: új ismerősömmek elmondtam magam felől mindent nyíltan és őszintén, ő pedig azt mondta magáról, hogy valamikor gyáros volt, de tönkrement, és azzal a csekélységgel, amelyet a vagyonából meg tudott menteni, visszavonult a magánéletbe, hogy a hátralévő éveit szegényesen bár, de mindenkitől függetlenül élhesse le. A szegényvöltát több ízben is hangsúlyozta, és ez volt az egyetlen, ami az együttlétnket megzavarta, de amikor egyszer keményen rászóltam, hogy semmi közöm sincsen a vagyoni viszonyaihoz, ez is elszállt közülünk. 20

Versinszky attól fogva mindennap eljött. 25

És gépileg ugyanúgy csinálta mindig: pontosan fél liter bort ivott meg mindig, és amikor fizetésre került a dolog, elővette félbarnára züllött zsebkendőjét, elkezdte azt kihengerelni, és a legvégéből elővette a bor árát, ami az utolsó krajcárig ki volt számítva. A zsebkendő 7 fél liter] félliter *em.* 20 közöttünk] közöttünk *em.* 31 attól fogva] attól fogva *em.* 32 fél liter] félliter *em.* 35

dőben akkor már nem maradt semmi, viszont a megelőző, elbarnult és elmélyedt ráncok nyíltan bevallották, hogy egyikükben a reggeli, másikkban az ebéd ára húzta meg magát szerényen és így tovább. Amikor pedig az óra elütötte a fél tízet, Versinszky a kronométer pontosságával elvonult.

Versinszky felől, mindezek után, mindenki azt hihette volna, hogy egyike azoknak a horáciuszi nyugalmat, de vele együtt az élet apró örömeit is szerető, szegény, becsületes, viharvert úriembereknek, akik elég nagy számmal járták valaha, a régi jó időkben az esti és az éjjeli fővárost. Nekem azonban a szegények ösztönös ébersége és az írói mivoltommal járó embermegfigyelési hajlam következetesen visszatartott az elhamarkodott ítélettől: mindig az volt a meggyőződésem, hogy Versinszky hazudja az életet, és valami titok lappang a dolgai mögött.

Két hét múlva bizonyosan is tudtam, hogy igazam volt.

3. A hajnal rózsaszála

Kinyílt a tavasz, gyönyörű idők jártak akkor; Olga az egyik hajnalon, amikor tétován belépett hozzám, elővette a kosarából az egyetlen megmaradt rózsát, és amíg beletűzte kabátom gomblyukába, halkán azt mondta:

– Ezt eltettem... külön... magának!

Nem tudom, mi lelt ebben a pillanatban: a rózsát kikaptam a kezéből, odadobtam a lábához, és égő lélekkel, gyűlölködve azt mondtam neki:

– Eltetted, mert rákényszerített a lelkiismereted! Esküt mernék tenni rá, hogy ma éjjel megcsaltál engem!

Soha még csak szó sem esett közöttünk a szerelemről, soha még nem tegettük egymást, de ezen a hajnalon pár perc alatt elintéződött minden. Olga, aki már nem volt éppen fiatal, nem is nagyon szép, sokáig sírdogált, de amikor végre halkán visszaosont a szobájába, már minden gondolatával az enyém volt. Amikor elváltunk, felvettem a földről a rózsát, megcsókoltam, és azt mondtam az életem új társának:

4 kronométer] különösen pontos, a másodperceket is mérő óra

4 fél tízet] féltízet *em.* 31 földről] födről *em.*

– Ezt a rózsát elteszem örökre... de az igazi rózsza te vagy, te vagy az én hajnali rózsaszálam!

Attól fogva, minden nyomorúságom mellett is, gyönyörű életet éltem, mert volt már titkom, szerelmes titkom, és volt a küzdelmes nappalon és a tikkasztó éjszakán keresztül mit várnom. Néha föl-
bukkantak ugyan lelkemben a féltékenység gyötrő kínjai, de ezeket
gyorsan elhallgattattam – fáradt és gyáva voltam akkor már az ilyen
lelki megrázkódtatások elviseléséhez, de meg az alkohol jobban és
tökéletesebben elmos mindent, mint akár a Niagara zuhataga.

Annál gyönyörűbbek voltak azonban a hajnalok, amelyeket e-
gyütt töltöttünk.

Olga felkuperodott az asztalomra – bátran tehette, mert azon u-
gyan nem volt más, mint néhány elviselt gallér –, és körmét rágsál-
va elmondta az élete történetét. Elmondta, hogy egy jómódú, vidéki
iparoscsaládnak a gyermeke, de mivel a városkában időzött ripacs-
társaság egyik tagja, a hősszerelmes elcsábította, el kellett szöknie
hazulról, és azóta semmit sem tud a szüleiről, azok sem öröla. A kis-
fia, akinek életet adott, meghalt, és ő azóta egyedül járja az élet útja-
it, és nem enged magához közel senkit, mert az emberek gonoszak
és hazugok.

Ilyenkor én lecsókoltam az ajkait, és titokzatos kijelentéseket tet-
tem neki a jövőt illetően, mert ott, a lakótársaim között következe-
tesen végigjártam a komédiát, mintha valamely titokzatos, gaz-
dag úr volnék, akinek azonban valami különös kedve telik az ilyen
szándékos kilengésekben, sőt, nagyon jól emlékszem, egyszer azt is
elejtettem, hogy mint írónak van szükségem az efféle élettapaszta-
latokra.

Így telt el a gyönyörű nyár, ami alatt néha hetekre is hűtlen lettem
a *Zöldszakállú Vademberhez*, mert odakint jártam a ligetben, vagy a
budai hegyek között.

Hanem amikor az első őszi szél végigsöpört a városon, megint
bevettem magamat az ősi ablaksarokba, és minden úgy ment tovább,
mint azelőtt.

Versinszky akkor már éppen olyan törzslakó volt ott a kocsmá-
ban, mint akár magam.

3 Attól fogva] attólfogva *em.* 3 mellett] mellett *em.* 26 efféle] eféle *em.*

És nem tudom, mi volt az, ami olyan erősen hozzámfűzte, de ha csak két napig nem látott, a harmadikon már valósággal szemrehányásokkal illetett a hanyagságomért. És nekem ezek a szemrehányások jól estek – most már este is, reggel is volt, aki várt rám,
5 holott azelőtt senki sem törődött velem.

Október első napjainak egyikén, a kora délelőtti órákban dolgom akadt az Aréna úton. A korai felkelés nehézségein úgy tettem túl magamat, hogy egyszerűen le sem feküdtem, hanem az éjszaka múltán itt és ott – pálinkamérésekben és kávéházakban –, csavarogva
10 vártam be a kellő időt, akkor azután a külső hetedik kerület zug-utcáin keresztül megindultam a liget felé. És ahogy ezeknek a félig beépített, félig üres telkekkel szegélyezett utcáknak egyikében jártam, váratlanul Versinszkyt pillantottam meg, amint éppen kilépett az egyik rozszant, sárgára festett, egyemeletes ház kapuján. Nyakára,
15 mint rendesen, hatalmas kendő volt csavarva, nehéz, meleg sapkája egészen a vastagkeretű szemüvegéig becsusszant a fejébe; nem vett észre, sietve ment, majd hirtelen befordult a harmadik házban lévő kávéházba.

Nem tudom miért, annyira érdekelt most ez a különös ember,
20 hogy nyomban lemondtam az eredeti tervemről, és elhatároztam, hogy most végre megtudom, ki is voltaképpen az én különös barátom.

Amikor Versinszky eltűnt a kávéház ajtajában, bementem a sárga ház kapuboltja alá, amelyből kilépett. A lakók névjegyzékében, az első emelet hatodik számú lakásának megfelelő kockában ezt láttam egy szennyes, elsárgult papírosra felírva: Versinszky Sámuel magánzó.
25

Habozás nélkül felsiettem az emeletre, és becsengettem a lakásba. Tudni akartam, hogy Versinszky egyedül lakik-e vagy sem. Nem volt mitől tartanom: keresni fogom őt, és legfeljebb azt mondják majd, hogy éppen most ment el hazulról.
30

A csengő hosszasan, visszhangosan szólt a tágas előszobában, de nem jelentkezett senki. Versinszky tehát egyedül lakott, legfeljebb takarítónő járt hozzá, aki majd csak később érkezik meg.

Lementem ismét az utcára, megálltam a túlsó gyalogjárón és töprengeni kezdtem. De erre nem sok időm jutott, mert Versinszky ak-
35 6 kora délelőtti] koradélelőtti *em.*

kor már ki is lépett a kávémérésből, és gyors tempóban megindult befelé, a város felé anélkül, hogy engem észrevett volna.

Akkor már tudtam, mit kell tennem.

Beléptem én is a kávémérésbe, leültem az egyik sarokasztalhoz és amikor a kisasszony elhozta a kávémat, tréfásan udvarolni kezdtem neki. Akkoriban még csinos legény voltam, ahogy ott ültem, a cipóm és a toalettem egynémely fogyatékoságai sem látszottak: a kisasszony szemmel láthatóan szívesen fogadta az udvarlást, és készségesen felelgetett a kérdéseimre. Amikor ezt észrevettem, könnyedén, mintha éppen csak az eszembe ötlött volna, megkérdeztem tőle:

– Mondja csak, kedves, ki az a különös vénember, aki éppen az előbb lépett ki innét?

– Ez? – mondta a leány, megvetően vállat vonva. – Ez bizonyos Versinszky nevű vén gazember, a környék legfélelmesebb uzsorása, aki a szegény emberről a bőrt is lenyúzná... Annyi a pénze, hogy majd felveti, de inkább hagyná magát felnégyeltetni, hogysem bárkinék egyetlen krajcárt is adna!

Sokáig beszélgettünk még a különös emberről, akkor aztán hamentem aludni, és csak estefelé keltem fel.

Amikor a *Zöldszakállú Vademberhez* beléptem, Versinszky már ott volt. Ezen az estén rendkívül nyájas voltam hozzá, anélkül persze, hogy a reggeli dolgokról csak említést is tettem volna neki. Megpróbáltam a beszédet a vagyoni viszonyaira terelni, de ő ilyenkor hallgatag és elzárkózott lett. Hanem én csak mosolyogtam magamban, mert valami távoli, halálsápadt gondolat kezdett lebegni körülöttem, hogy megborzongtam tőle, mint a hideg felől.

Ennek a napnak a hajnalán Olga szomorú, kedvetlen volt és panaszkodott, hogy a virágüzlet nagyon rosszul megy. Én azonban lecsókoltam szeméről is a könnyeket, és azt mondtam neki:

– Bízál bennem! A hajnal rózsaszálának szépnek és pompásnak kell lennie!

És akkor már magam is hittem abban, amit mondtam.

8 szemmel láthatóan] szemmel láthatóan *em.* 9 készségesen] készségeen *em.*
17 hagyná magát felnégyeltetni] fel hagyná magát négyeltetni *em.*

4. Hogyan dolgozik a gondos kertész?

November közepére az idő már egészen téliesre fordult. Hideg szél szaladgált sikongva az utcán, a keresztvezéseknél dermesztő légörvénné csavarodva, a hó apró pelyhekben repült a szél szárnyán, és reszketve, dideregve sokáig megült az emberek ruháján.

5 Ezekben a napokban úgyszólván ki sem mozdultam a Zöldszakállú Vademberből. Ahogy az ebédemet megettem, és a többi vendég elszállingózása után egyedül maradtam, nyomban nekifogtam a munkának, és szinte gyártottam a tárcákat és a cikkeket a különböző lapok számára, de volt úgy is, hogy a mély elgondolkozás
10 ürügye alatt egyet-egyet szundítottam, vagy mindenféle összefüggéstelen zagyvaságot firkáltam az üres papírlapra: a célom az volt, hogy a szakadatlan és lázas munka benyomását tegyem.

Hambalek, aki akkor már szinte a fiának tekintett, gyakran odaállt mellém, és jóakarató, elismerő fejbólogatással kísérte az erőfeszítéseimet. Ilyenkor elmondtam neki, hogy a jövő hónap elejére nagyobb összeg pénzre van szükségem, azért feküdtem úgy neki a munkának. Még valami sikerült hazugságot is kieszeltem, hogy mire kell majd a pénz, de ezt a mesét már elfelejtettem. A jóságos óriási sváb megdicséért az igyekezetemért, és azt mondta, hogy csak dolgozzak, ne forgácsoljam szét az időmet apró-cseprő munkákkal, és
20 hogy ezt megtehessem, kijelentette, hogy egy teljes hónapig hitellebe ehetem-ihatom nála, amennyit akarok, sőt, mindjárt némi készpénzkölcsönt is nyomott a kezembe.

Mindez úgy jött, mintha maguk az egek is azt akarták volna, hogy
25 semmi se állja útját rettentő tervemnek. Azokért a dolgaimért, amelyeket komolyan írtam, meg is kaptam a magam pénzét – gondtalanul éltem, de akkor ez csak másodlagos cél volt a számomra. A fő célom az volt, hogy az ismerőseim előtt érthetővé és természetessé tegyem, hogy decemberben nagyobb pénzösszeghez jutok, meg
30 hogy Versinszky is azt higgye felőlem, hogy a pénzkérdés sohasem okoz nekem gondot, és csak a javíthatatlan bohémtermészet visz rá, hogy az időmet ott pocskéoljam a kocsmában.

A gondos kertész figyelme, aki a hajnal rózsaszálát dússá, pompássá akarja fejleszteni, mindenre kiterjed.

27–28 fő célom] főcélom *em.* 30 higgye] higgye *em.*

A korán beállott télnek, a zimankós időnek egyébként egy másik, különös hatását is módomban volt megfigyelni.

Versinszky most már, hogy elment a kedve az utcán való csatangolástól és a kirakatok nézegetésétől, pontosan érkezett, akár az óramű. Mosolyogva, dörmögve, a kezét dörzsölgetve lépett be a belső terembe, mintha hazaérkezett volna, és nyomban odatelepedett mellém, mintegy megosztani velem a meleg szoba biztosságának csendes gyönyörűségét. A barátságunk napról napra jobban elmélyült; különösen ismerősöm egyre hevesebb gondot fordított rá, hogy lelkének minden kis ajtaja tárva maradjon előttem – akkor már néha említést tett az „ügyfeleiről”, akikkel sok a dolga, a vesződsége, de sohasem magyarázta meg, kik ezek az ügyfelei, és mi dolga van velük, én pedig soha, egyetlen szóval sem kérdezősködtem tőle az ilyesmik felől, ami láthatóan jólesett neki. Minek is kérdezősködtem volna, amikor úgyis tudtam, miről van szó?

De a legkülönösebb változáson én magam mentem át, amint ezt utólag megállapítottam – már amikor a sorsunk, Versinszkyé is, az enyém is betelt –, mert akkor, az események közepette nem tudtam semmiről és nem vettem tudomást semmiről. A sejtelmek néha egészen a közvetlen közelségemig eljöttek. De akkor elűztem őket, mert... De hiszen majd érthetővé válik minden... A dolog tehát úgy állt, hogy magam is nagyon megkedveltem Versinszkyt, és szinte már vártam a percet, amelyben együtt lehetek vele. Pedig akkor már biztosan tudtam, hogy nincs kegyelem a számára, hogy ő lesz az, aki a hajnali rózsaszálat új, pompás, dús szirmokkal fogja felékesíteni a maga akaratán kívül is, de mindez úgy volt – én úgy éreztem –, mintha a kétélű, vén uzsorás valamit barátságosan megígért volna nekem, és most csupán az lenne a célom, hogy ezt az ígérését betartassam vele.

November harmincadikának hajnalán Olga, amikor észrevétlenül besurrant hozzám, hirtelen hevesen zokogni kezdett, és bevallotta, hogy titkos szerelmünk megteremtette a maga gyümölcsét, és összetett kézzel könyörgött, hogy ne hagyjam cserben, mert akkor meg kell hálnia.

Amikor befejezte, megfogtam a kezét, megcsókoltam, és a maguk dolgában biztosaknak fölényes mosolyával azt mondtam neki:

22 állt] áll *em*.

– Ezerszer is megmondtam neked, hogy bízzál bennem!

Magamban pedig ezt gondoltam:

– Sietni kell... Nagyon kell sietni!

5 December másodikának estéjén a téli szél úgy dudált és úgy sikoltozott, mintha ezer őrült szabadult volna ki a börtönéből és voltak percek, amelyekben a kavargó hótól egyetlen lépésnyire sem lehetett látni.

10 Félttem, nagyon félttem, hogy Versinszky, a fázékony öregember ezen az estén nem fog eljönni a kocsmába, de eljött. Mint mindig, úgy ma is mosolyogva, a kezét dörzsölgetve lépett be, és szinte odabújt hozzám, mint a lázas kisgyerek az édesanyjához. Határozottan emlékszem, hogy amikor a kezemet megszorította, magamban ezt mondtam:

15 – Maga a sors viszi előre az eseményeket... jöjjön, aminek jönnie kell!

Pár percig még mímeltem az írást, akkor lecsaptam a tollat és duhajkodva azt mondtam Versinszkynek:

– Nem tudom, mi lelt, de ma feltétlenül le fogom inni magamat! Tartson velem, kérem, és legyen a vendégem!

20 Versinszky eleinte szabadkozott, de mivel nagyon szerette az italt, főként azt, amelyik nem került semmibe, fél óra múlva már ő is abban a tempóban ivott, mint én.

25 Éjfél már elmúlt, amikor – a részegyet mímelve – elkezdtem neki mesélni, hogy soha még olyan számárságot nem csináltam, mint azon a napon, mert egy rokonom jött fel a vidékről, és én átadtam neki éjszakára a szobámat úgy, hogy magam most hajléktalanul maradtam és kénytelen leszek reggelig virrasztani.

30 Amikor befejeztem, titokban vizsgálgatni kezdtem Versinszky arcát, és láttam, hogy erős küzdelmet folytat önmagával. Az óvatos, sivárlelkű ember küzdött az alkohollal, hanem pár perc múlva ez az utóbbi győzött.

Versinszky az asztalra ütött, és pártfogói hangon azt mondta:

– Nincs mitől tartani, amíg öreg barátja, Versinszky itt van! Jöjjön el hozzám aludni, legyen ma éjjel a vendégem!

35 Megtöltöttünk még két hatalmas flaskót borral, és amikor a kocsmát bezárták, szakadó hóban és üvöltő viharban megindultunk a külváros felé.

Hajnali öt óráig ittunk, és amikor végre lefeküdtünk, Versinszky teljesen részegen, magam csak kissé becsípve, már mindent tudtam, amit tudni akartam.

5. A gyilkosság

December ötödikén este, amikor a *Zöldszakállú vademberből* elindultam szokásos adminisztratív körutamra, az utcán egyszer csak azt éreztem, hogy a kezeim kezdenek megdermedni. Azon a télen ez először történt meg velem, és nyomban azután felderült előttem az is, hogy amikor mások már régen bundába burkolózva róják az utcákat, én még mindig csak felöltőben ténfergek, egyszerűen azért, mert nincs télikabátom. Valahogyan úgy volt, hogy erre addig nem gondoltam, de amint ez a tudat belefűrődött lelkembe, a rozzant, vékony felöltő, a hűséges jóbarát, valami gyűlöletes, nevetséges ronggyá tökéletlenedett a vállaimon, ami után minden járókelő megfordult, hogy mosolyoghasson felette. Akinek ilyenemben nem volt még része, talán nem is hiszi el, pedig valóban úgy van, hogy amíg az ember maga nem érzi valamely ruhadarabjának rozzant vagy divatjátműlt voltát, addig az másnak sem tűnik fel, de amint az ember úgy érzi, mintha az a ruhadarab szinte égetné a testét, mindenki gyanakodva vagy szánakozva méregeti az illetőt.

És ez a perc egyebet is tartogatott még a számomra: a bús felfedezés nyomán hirtelen minden egyéb baj is feltárult előttem. Nyilvánvaló lett, hogy a telet nem fogom bírni kihúzni. A szerkesztőségeknél, amelyeknek dolgoztam, nyakig ültem már az előlegekben, egyéb jövedelemem nem volt. Hambalek is egyre gyakrabban tett gyengéd célzást arra, hogy a becsületes ember minden körülmények között megtartja az ígéretét, legfőként pedig Olgától már nincs erőm elszakadni többé – nem volt más út a számomra, mint az, amelyeknek a sejtelve már előbb is motoszkált a lelkemben. Csakhogy most már biztosan és határozottan tudtam, mit kell tennem.

Ennek az éjszakának a hajnalán, amikor elváltunk, azt mondtam Olgának:

– Holnap szép hajnalunk lesz, okvetlenül várj meg, bármilyen későn jövök is!

8 róják] róják *em.*

Késő délután volt, amikor felébredtem.

Üde és jókedvű voltam, és amíg a kopott ruhadarabokat magamra öltöttem, pontosan kidolgoztam magamban nemcsak az aznapi, de a további teendőimet is, és biztosan tudtam már, hogy Olga az enyém
5 lesz, akár az üdvösségben, akár a kárhozatban.

Elsiettem a *Zöldszakállú Vademberbe*. Hambaleknek kegyesen megveregtettem a vállát, és miközben többször is vén svábnak neveztem, biztosítottam őt, hogy valóban igaza van: a becsületes ember csakugyan megtartja az adott szavát, ahogyan majd én is meg
10 fogom tartani a magamét. És arra kértem, hogy csak még ma engedje túllépnem a rendes napi hitelt, és ha majd elmegyünk, töltsön be nekem három liter bort, hogy elvihessük magunkkal, mert a holnapi születésnapom előestéjét, a jobb jövő reményében, szeretném színesen, melegen megünnepelni. A születésnapot ugyan úgy koholtam csupán, de a fő az volt, hogy Hambalek nyájas mosollyal
15 beleegyezett a dologba.

Estefelé kószálni mentem, be-bekukkantottam az ismerős szerkesztőségekbe, vacsorára aztán vidáman, szinte ugrándozva, mint aki valami pompás, kellemes dolog elé indul, visszamentem a *Vad-
20 emberbe*.

Határozottan emlékszem, hogy ezen az estén minden kellemes és különös volt, minden úgy alakult, hogy a lelkem melegségét szítsa, hogy derűssé és ennek révén magamban-bízóvá tegyen.

A kellemetességek azzal kezdődtek, hogy vacsorára füstölt húst
25 kaptam lencsével, utána pedig káposztáskocka következett, mindkettő a kedvenc étel, márpedig mindig nagy súlyt helyeztem arra, hogy jó étvágygal egyem, mert ez volt az egyetlen, amivel az iszákosságomat ellensúlyozhattam, vacsora után pedig Hambalekné – nem tudom, mi szállta meg – pompás, erősen megrumozott
30 teával kedveskedett, amihez a férje egy daliás média-szivart csatolt. Később pedig az történt, hogy a Vera, a korcsmárosék cselédje, akire már nem egyszer vettem kajánul sóvár pillantásokat, mert rendkívül csinos, húsos kis nőszemély volt, valami ürügy alatt odajött az asztalomhoz és amikor orozva megcsókoltam, hirtelen körülnézett, átölelte a nyakamat, megcsókolta az ajkamat, azután lángvö-
35

15 de] d em. 24 füstölt húst] füstölthúst em. 31 Később] későbbem em.

rös arccal elsietett... Nevetnek, ugye, ezeken a nyavalyás, alpári kis szenzációkon, de az olyan életbe, aminőt én akkor éltem, minden csekélység új szint, új hangokat vegyített.

Versinszky ezen az estén csak 9 órakor érkezett meg, de én egy pillanatig sem aggódtam, hogy el fog maradni. Tudtam, hogy feltétlenül el kell jönnie... a végzet keze már megmozdult... a dolgoknak maguktól kellett tovább bonyolódniuk. 5

Az öreg uzsorás jókedvűen jött; szerette a zord időt, mert akkor nagyobb gyönyörűséget talált a meleg szobában és a jóízű borban. Sokáig tipegett-topogott, nyögött és szuszogott, amíg kifejtette magát a sok meleg göngyölegből, akkor azután odaült mellém. 10

És attól fogva megkezdődött a végzet beteljesedése.

Ahogy a kezeit dörzsölgette, utóbb meg a poharát melengetve, elmondta, hogy ma különösen jó hangulatban van, mintha valami kellemes meglepetést sejtene, felhasználtam az alkalmat, és azt mondtam neki: 15

– Nem tudom, kedves, öreg barátom, mennyire becsüli a barátságomat, de ha becsüli valamire, akkor valóban vár önre némi csekély meglepetés! Ma ki fogunk rúgni a hámból, iszunk egy nagyot, mert ma van a születésem napjának előestéje. Az ivást már itt megkezdjük, és a záróra után majd valahol máshol, talán, ha úgy tetszik, önnél folytatjuk... már gondoskodtam a megfelelő anyagról! 20

Versinszky az első percben nem felelt; láttam, hogy küzd magával. Félt a rendes, a gépi életből való kilendüléstől, viszont az ingyenbor kilátása erős hatással volt rá. Végre is ez az utóbbi győzött, Versinszky egyszer halkán azt mondta: 25

– Rendben van! Mulassunk egyet! Ön adja hozzá a bort, én meg a poharakat és miegymást! Van otthon némi hidegsültem is!

– Rendben van! – ismétellem én is, és összeütöttük a poharainkat. 30

Ettől fogva gyorsan mentek a dolgok.

Nemsokára megjelent az asztalnál Hambalek is, kezében két liter borral, amit ő ajánlott fel az ünnepélyre.

Éjfél felé a gyors ivástól szédülést kezdtem érezni, hogy el ne rontsam az éjszakámat, pár percre lehunytam a szememet, és le- 35
1 ugye] ugy-e *em.* 7 bonyolódniuk] bonyolódniok *em.* 31 Ettől fogva] ettőlfogva *em.*

hajtottam a fejem az asztalra.

Záróra felé sok-sok nép jött a terembe, és valami különös kardalt énekeltek. Eleinte meglepődtünk az eseten, hanem azután ment minden a maga útján.

5 Éjfél után egy órakor elindultunk Versinszkyvel.

Pompás, szép, tiszta téli éjszaka volt; a frissen esett hó elborította a világot. Vidám beszélgetés között mentünk ki a külvárosok felé, de egyszer, már közel Versinszky otthonához, az egyik kis mellék-
utcában valami sötét tömeg állta el az utunkat.

10 Amikor odaértünk közvetlen melléje, láttuk, hogy egy temetési menet állt meg az út közepén. De ily különös valamit még soha életemben sem láttam: sem az emberek, sem a gyászkocsi lovai meg sem mozdultak és néma volt minden és mindenki, mint a sír. Ha valahol Észak-Szibériában lettünk volna, azt hihettük volna, hogy az
15 egész menet egyetlen pillanat alatt megfagyott. Félelmes, kísérteties látvány volt, de én elnevettem magamat, megböktem Versinszky oldalát, és halkán azt kérdeztem tőle:

– Mit gondol, öreg cimborá, nem magára várnak ezek itt?

Versinszky nem felelt, vállat vont – továbbsiettünk. És attól fogva
20 a lépéseink zaját elnyelte a friss hó; úgy mentünk, mintha repültünk volna a hideg éjszakai légen át.

A falon függő ócska bádogóra éppen a hajnali négyet ütötte, amikor a kést belevágtam a holt részeg Versinszky szívébe. Olyan hidegen, olyan nyugodtan és annyi meggyőződéssel, mintha valami megszokott tennivalómat végeztem volna. Amikor láttam, hogy
25 meghalt, kikutattam a szobáját, ráakadtam a hatalmas, tömött erszényre, azt beletettem a zsebembe, azután vártam. Ez a várás, ez rettenetes volt, de egyszer csak hallottam, amint a kaput kinyitották.

30 Akkor kiosontam és hazasiettem.

Olga már otthon volt; láttam, hogy az ablaka világos.

Odaosontam és bekiabáltam.

És láttam, hogy Olga egy idegen karjaiban vergődik.

Egy pillanatig sem haboztam: felsiettem a harmadik emeletre és
35 levettem magamat az udvar köveire.

19 attól fogva] attólfogva *em.* 31 ablaka] ablakja *em.*

Rettentőt zuhantam; a bal karom majdnem kitörött.

Amikor felnyitottam a szememet, Vera állt előttem, a Hambalekék cselédje, aki akkor – korán reggel – takarította a kocsmaszobát. Részvétellel lehajolt hozzám, és az örök nő következetességével azt mondta:

– Oh, tudom, hogy miattam itta le magát a fiatalúr! A vendég-
lősnek nem volt szíve, hogy ebben a hideg időben elengedje, azt
mondta, hogy csak hadd aludjon itt! Ígérem, hogy máskor nem le-
szek olyan... olyan... mint voltam az este!

– És mi lett Versinszkyvel? – kérdeztem.

– Ő is részeg volt, de azért a zárás után elment haza!

Levertem a ruhámról a port és elsiettem. És útközben arra gon-
doltam, hogy éppen olyan bűnös vagyok, mintha valóban megöltem
volna Versinszkyt.

Hanem haza, a lakásomra nem mentem soha többé.

És ma sem tudom, mi történt tovább az én hajnali rózsaszálam-
mal, a kedves kis Olgával.

Ügyész és betörő Amerikai humoreszk

Amióta a világ világ, soha még két ember a meglepetéstől olyan
együgyűen nem nézett egymásra, mint William Jenkins, Wiscon-
sin állam államügyésze és Fred Winston, vagy amint társai röviden
nevezték, Win, az egykor híres gavallér, ma toprongyos betörő, aki
ott állt az előbbi lakásának közepén, kezében álkulcsokkal, feszítő-
vasakkal és más hasonló, barátságos szerszámokkal.

Hanem hát könnyű is elképzelni a helyzetet: az államügyész, va-
lami rendkívüli dolga miatt pár napra félbeszakítja a nyaralását, fel-
utazik a fővárosba, a pályaudvarról egyenesen régi barátjának laká-
sára hajt, ott megebédel, ebéd után egy flaska pompás burgundi
kísérete mellett kedélyesen elbeszélget, azután hazatér, hogy körül-
tekintsen és egy órácskát szundikáljon és hát, uramisten, a lefüg-
gönyözött, naftalinos lakás közepén ott találja, a legfélreérthetle-

1 bal karom] balkarom *em.* 6 fiatalúr] fiatal úr *em.* 13 mintha] mint ha
em. 27 ebéd után] ebédután *em.*

nebb helyzetben és szándékok közepette az ő egykori vetélytársát, a még tíz évvel ezelőtt is irigyelt, elkényeztetett világfit, kezében a már említett fesztívóvasakkal.

5 Mert megismerte nyomban, megismerte a toprongyos, szurtos ruhákban, és megismerte annak ellenére, hogy a szép Winston egykor tükörsimára beretvált arcát most őszbevegyülő, borostás szakáll borította.

10 A két férfi pár pillanatig némán farkasszemet nézett egymással, azután, persze, a betörő találta fel magát előbb, és halkán megszólalt:

– Jó napot, államügyész úr! Ugye mindenre előbb gondolt volna, mint arra, hogy engem itt talál? Mert látom, megismert, pedig az utóbbi időben már nem fecsérlek annyi időt a toailetemre, mint azelőtt!

15 – Úgy van, Winston – mondta az államügyész, magához térve első meglepetéséből –, megismertem! De micsoda örült vakmerőség az, hogy éppen, de éppen nálam próbálkozik ilyesmivel, az államügyésznél és... és...

20 – És az egykori vetélytársnál! – fejezte be Win. – Nos, államügyész úr, ennek három oka is van. Először is – itt egy széles gesztussal szertemutatott a szobában – innét szépen van mit elvinni, másodszer biztosra vettem, hogy ha rajtacsípnek is, az államügyész úr nem fog zajt ütni, elvégre vannak dolgok, amiket az ember nem szívesen kavar fel, harmadszor pedig, bocsásson meg, államügyész úr, az emlékek...

25 Nem folytatta, csak színpadias szomorúsággal mosolygott és sejtelve sem volt róla, hogy talán először életében igazat mond. Tudnunk kell ugyanis, hogy Winston valamikor a szépséges Eveline Burnettnek udvarolt, aki akkor már asszony volt, de az ezt a teljes sikerrel járt udvarlást követő botrány után kelepcébe került, mert halálosan beleszeretett Eveline testvérhúgába, az akkor még hajadon Maudba, akit azonban Jenkins elhalászott az orra elől. Azután jött a lassú, de szörnyű bukás, hanem bármi történt is, Winston szívében sohasem lobbant ki ez a szerelem, és íme, most ott lehetett 30 abban a környezetben, amelyben ő élt, bár ez az úgynevezett otléte

11 Jó napot] jónapot *em.* 15 magához térve] magához térve *em.* 30 sikerrel] sikerű *em.* 35 otléte] otlétele *em.*

meglehetősen távol állt a romantika legelemibb fogalmától is.

Az államügyész lelkét az előbbi impertinencia hallatára harag töltötte el, de azután arra gondolt, hogy hiszen voltaképpen ő is oka a híres szeladon bukásának, mert az talán, ha elnyerheti Maud kezét... és a többi... És amikor erre emlékezett, lelkében a harag helyét 5 a győztes hím büszkesége és fölényes megbocsátása foglalta el.

– Mindez nagyon szép – mondta leereszkedően –, de mondja csak, Winston, mit is csináljak én most voltaképpen magával?

– Semmit! – mondta a betörő cinikusan. – Belátom, hogy örültséget és gaszágot akartam elkövetni, ünnepélyesen bocsánatot kérek 10 öntől és szavamat adom, hogy soha többé az életben... nem találkozunk.

Jenkins pár pillanatig hallgatott, elmerült az emlékeibe. A megívott kitűnő burgundi rendkívül kellemes lelkiállapotba ringatta; visszaemlékezett rá, mily diadalmas napok voltak azok, amelyeken 15 szárnyra kelt a hír, hogy Winston, a félelmes asszonyevő kénytelen leverve elvonulni, mert a fiatal államügyész kivetette a nyeregből. Ezeket az emlékeket teljesen és tökéletesen ki akarta élvezni, azért azt kérdezte a betörőtől enyhén, megbocsájtón:

– Mesélje el, mi történt azután a híres kártyabotrány után, amelynek nyomán önt kigolyózták a klubból? Erről még tudunk mindnyájan, de azután elveszítettük önt a szemünk elől. Nos, mi történt 20 azután?

A betörő legyintett és fanyarul mosolygott.

– Ez az a bizonyos régi történet, államügyész úr, amely mindig 25 új marad! A nagy, az érdekes, a nevezetes bukás után jönnek az egyre közönségesebbek, egyre ócskábbak, amíg végre a börtönajtó becsukódik az ember mögött. Most is éppen a bednarsi fogházból jövök, ott eszeltem ki ezt a bizarr, különös tervet...

– Amelyen azonban rajtavesztett! – mondta az államügyész és ez 30 a kijelentése szinte teljessé tette az érzést, amelyet csak a teljes és feltétlen fölény tudata szerezhet meg az ember számára. Csak egy hiányzott még: ennek a végtelenül kellemes hangulatnak a meg-

2 impertinencia] sértés, szemtelenség 4 szeladon] fiatal csábító, hódító

16 szárnyra kelt] szárnyrakelt *em.* 20 azután] az után *em.* 25 mindig] mindig *em.*

őrzése, mintegy konzerválása. Ebbéli törekvéseiben hirtelen eszébe jutott, hogy a szomszédos szoba faliszekrényében okvetlenül kell lennie egy üveg konyaknak, ami még a tavaszi vendéglátások után maradt ott.

5 Felállt, átment a mellékszobába, de úgy, hogy hivatlan vendégének minden mozdulatát figyelemmel kísérhesse: a falitükörből előkereste a konyakot, megtöltött vele egy pohárkát, és azt kiitta egyetlen kortyra. De ugyanekkor és ugyanazon tükörből azt is meg kellett látnia, hogy a betörő sóvár szemmel, a szó szoros értelmében
10 szomjas pillantásokkal kíséri ezt a műveletet. Jenkins, kivételesen, valóban intelligens ember volt, minden jogi tudása ellenére is, és a tükörkép nyomán nem zárkózott el azok elől az emlékek elől, amelyek megboldogult jogászkorát juttatták az eszébe, amikor ő maga is szinte meghalt a vágytól egyetlen falatnyi étel, vagy egy korty
15 ital után. Előkeresett még egy pohárkát, és most már a kettővel és az üveggel megterhelten visszatért a fogadószobába, ahol Winston állt mozdulatlanul, teljesen leszerelve az emlékektől és a szokatlan, váratlan helyzettől.

– Valami jutott az eszembe – mondta, a flaskát kegyesen és csalogatón lóbálva a kezében. – Arról már esett szó közöttünk, hogy mi lesz ezután?

Megtöltötte a pohárkát, odanyújtotta Winstonnak, aki azt minden teketória nélkül kihajtotta, és azután azt mondta a most már vendéglátó házigazdájának:

25 – Hogy mi lesz, arról fogalmam sincs. Pillanatnyilag csak azt tudom, hogy ez a pohárka konyak kitűnő volt! Nem kínálna meg még egygel az államügyész úr?

Jenkins egyetlen atomnyi időtartamra kivált önmagából, látni vélte a fürdőhelyen pompázó feleségének minden hódolatkeltő mozdulatát és a maga dicsőséges hatalmát még nagyobbnak érezve, hirtelen teletöltötte mind a két pohárkát, és az egyiket odanyújtva a betörőnek, nagszerű hanghordozással azt mondta:

– Koccintani ugyan, érthető okokból nem koccintok magával, de hogy megkínáljam, azt szívesen megteszem! Hiszen tudja, hogy én
35 minden... hogyan is mondjam csak: méltóságom mellett is csak Jen-

7 konyakot] konyhakést *em.* 25 sincs] snics *em.*

kins vagyok... a régi... aki önt...

Most már kissé kihívóan nevetett, kiitta a maga pohárkáját, azután benyúlt a zsebébe, és a nagyszerűségi rohamnak ellenállni nem tudván, kivett a tárcájából egy jelentékenyebb bankjegyet, és oda-
nyújtotta azt a betörőnek, azt mondta:

– Nézze, Winston, én egészen bizonyosan tudom, hogy maga, ha innét tőlem eredménytelenül elmegy, kénytelen lesz magát valami újabb gazságra adnia! Fogadja hát tőlem ezt a csekélységet, és ígérje meg, hogy... de hiszen a többit úgyis tudja, ugye? És nem bánom, ennek a közöttünk való megbékülésnek és megértésnek az emléké-
re...

Megint teletöltötte mind a két pohárkát, az egyiket odanyújtotta a betörőnek, a másikat hirtelen kiitta, azután hatalmának és erkölcsi túlsúlyának tudatában végigvetette magát a pamlagon, és elegáns könnyedséggel beszélt:

– Megértheti, Winston, minő lehetetlen helyzetbe hoztam magamat én, az államügyész, az ön kedvéért. Hanem hát én nemcsak az igazság ellenőre, hanem ember is vagyok, aki mindent megért! Hogyan is mondjam csak: maga, nevetnem kell a dolog felett, valamikor rivalizálni akart velem! Csakhogy ez bajos dolog! No mindegy, ne bolygassuk ezeket az ügyeket! Tudom, hogy az ilyesmi fáj magának! Jó volt ez a konyak, mi? Lássá, én most ott élek Mauddal a tenger partján, a pompás Northbathban, annak is a legelegánsabb hoteljében, a Palmirában, és igazán mindenkire gondolok, csak éppen magára nem!

Hirtelen, minden átmenet nélkül elaludt. Nem is annyira az utazás fáradalmai és az alkohol erőszakoskodásai, mint inkább a számára oly szokatlan, mert a saját dolgaira vonatkozó lelki kilengések nyűgözték le.

Winston még várt néhány pillanatig, amikor azonban meggyőződött róla, hogy az államügyész valóban alszik, kivette a zsebéből tárcáját, még egy hatalmasat húzott a konyakosüvegből, azután a hátsó ajtón úgy, ahogy jött, észrevétlenül elvonult.

Nyugodtan, látszólag, de valóban csak látszólag minden izgalom nélkül átballagott a város legtávolabbi negyedébe, ott beült egy korcsmába, torkig teleette magát, azután levélpapírt kért, és a borí-

tékot a hallott adatok alapján pontosan megcímezve, a következőket írta az államügyész feleségének:

„Édes Maud, férje holtrészegen fekszik otthon, a lakásán. Ez azonban nem gátol engem abban, hogy imádjam magát most és mindörökké. Ámen.”

Winston

A démon

Ahogy ott ültek egymással szemben, a férfi szeme előtt időnként ködszerű fátyolfoszlányok vonultak el arra a gondolatra, hogy ez a nő, ez a pompás, hófehér nősténytigris ugyanaz, akivel ő tizenöt évvel ezelőtt órákig el tudott játékosan bujkálni a Misszúri partjának buja erdőseibeiben. Akkor még Mildrednek nevezték a bogárszemű leánykát, aki azonban ma már a pompás Amarillisz néven kapja a szerelmeslevelek egész özönét. Azóta most találkoztak harmadszor újra, először pár héttel ezelőtt, Amarillisz világában, a röviden Burmans Gaily-nek nevezett félig színház, félig varieté kulisszái között, és a férfi azóta mint álmokóros járt a nő nyomában, csakhogy most már nemcsak a régi, lilomtiszta szerelemtől, hanem a legsajgóbb, a legemésztőbb vágytól is űzve.

A nő alabástrom-válláról, nem egészen véletlenül, mélyen lecsúszott a tűzvörös selyempongyola: koromfekete, izzó szemével mozdatlanul nézte az előtte vergődő rabszolgáját. Az ő lelkében is visszajajdultak egy-egy pillanatra az elmúlt idők tündéreképei, de a hűvös okosság és a hosszú időn át megszokott acélkemény céltudatosság csakhamar rakásra gyilkolta őket. Egyszer aztán halkán megszólalt:

– Sajnálom magát, kedves barátom, mert látom, hogy valóban szenved. De nem segíthetek magán, szerelem nélkül nem dobom oda magamat önnek, a régi kedves loagnak, szeretni pedig nem szeretem, talán sohasem is szerettem. Nem is vagyunk mi egymáshoz valók, én a festett világ szabad, léha tündére, maga józan, komoly polgára, ha jól tudom, a Metropolitan Bank főpénztárosa...

10 Misszúri] helyesen: Missouri, az Egyesült Államok leghosszabb folyója

Elhallgatott, és unottan játszott parfümös üvegcéjének csiszolt dugójával.

De hirtelen valami jutott az eszébe.

Mosolyogva, mintha csak tréfálna, de igen halkan azt mondta:

– Ha azonban valóban annyira emészti miattam a szenvedély, amint mondta, akkor talán mégis volna egy mód... 5

A férfi felfigyelt, és az orrcimpái kitágultak, akár az éhes vadállatái.

– Holnapután – mondta Amarillisz suttogva, mialatt betanult, leányos szendéséggel lesütötte a szemét –, holnapután estig ötvenezer dollárt kell kifizetnem, mert különben komoly bajba keveredem. Ha a segítségemre tudna lenni, természetesen én sem lennék hálátlan... 10

A férfi révetegen, álmodozva hordta körül a tekintetét a fal ál-goblenjein. Tudta, hogy a reményei összeroskadtak, semmivé foszlottak, de nem bírta mozdulni. 15

Hirtelen azonban öneki is jutott valami az eszébe, amitől a szíve feldobbant a torkáig. A szeme lecsukódott, és lecsukott szeme előtt Amarillisz hófehér teste lebegett, mint félálmában már annyiszor.

Az arca nem halovány, hanem fakósárga volt, amikor halkan megszólalt: 20

– Amarillisz, várjon reám holnapután délután hat órakor!

Azon az egész napon keresztül úgy érezte magát, mintha nem is ő volna ő, hanem valaki más, mintha valami új, idegen ember szállásolta volna be a lelkét az ő testébe. 25

Már amikor a hivatalos óra elmúltával ideges, gyors léptekkel le-sietett a bank épületének szőnyeges lépcsőjén, a zsebében volt a pénz, de úgy érezte, hogy a selymes, lágy papírszeletkéek helyett valaki súlyos, szögletes, durva utcakövet dugott a zsebébe. Megpróbált mosolyogni efelett az ötlete felett, de ahogy a szája szegletét félre-vonta, a fogai halk zörejjel összeverődtek. 30

Ebédre nem ment haza – nőtlen, magányos ember volt, azt csinált, amit éppen akart, legfeljebb Orsolya, az öreg gazdasszony jól összeszidja majd estére –, bevette magát az Eighteenth Street, a ti-

1 parfümös] parfömös *em.* 29 utcaövet] uccakövet *em.* 30 efelett] effe-
lett *em.* 32 magányos] magános *em.* 34 Eighteenth] Eightteent *em.*

zennyolcadik utca egyik jobbfejta vendéglőjébe, és amíg a pompás lakoma után gyönyörködve fújta a levegőbe kocsirúdnyi szivarjának lilaszínű füstkigyóit, megpróbálta izzó képzelete elé varázsolni azt a pillanatot, amelyben majd...

5 De nem ment vele semmire.

Amikor kilépett az utcára, az égbenyúló házak végtelen sora és az emberek hömpölygő áradata mint óriási, sötét kerék, forogni kezdett körülötte, és ő akkor hangosan is kimondta Poe Edgár híres versének, *A hollónak refrénjét*: told the raven never more – szólt a holló: soha többé –, de ő maga sem tudta, miért mondta és hogyan jutott az eszébe.

Amikor a karmeliták templomában hatot ütött az óra, felsietett Amarillisz lakására.

15 Amikor kezet csókolt a nőnek, az rá sem igen pillantott, a hangjából, a keze szorításából is tudta már, hogy úgy történt minden, ahogyan történnie kellett. Mosolygott azon, hogy mindez olyan egyszerű és természetes.

20 A férfi arca, amikor a pénzt átnyújtotta, hirtelen ólomszürkére vált. Olyan volt, mint a kétnapos halottak arca, akik már nem látják a női hús fehérségét.

Amarillisz a bankókötegecskét hanyagul odadobta az asztalra és belenézett merőn a férfi szemébe. Tudta, hogy mi történt, és akkor az ő szeme előtt is elsuhantak újra a Misszúri partján ékeskedő ligetek. Régi, kedves hangokat is hallott, de mindez csak egyetlen pillanatig tartott.

25 Felvonta a vállát, és hangtalanul azt kérdezte magától:

– Kérdezi a vadász a fácántól, hogy leterítheti-e? Erről egyébként mindjárt eszembe is jut, hogy nagyon szeretem a fácánpecsenyét.

30 Mosolygott, és a teljes megadás jeléül kihúzta azt a pompás, gyémántos tűt, amely a ruháját összetartotta a mellén.

Menüett

Walter M. Cadwore már a normális iskola tantermében is olyasmiben törte a fejét, hogy milyen pompás is lenne, ha a padoknak

1 utca] ucca *em*. 14 kezet csókolt] kezetcsókolt *em*.

egymásba rótt sora, mint valami vonat, egyszer csak megindulna, és sisteregve, zakatolva elvinné őt valahova messzire, ahol ahelyett, hogy például az első emberpár bűnbeesésének történetét kelljen magolnia, szabadon futkározhatna a tenger fővényes partján, vagy felmászhatna az égbenyúló pálmafákra, amelyeket az unokabátyja tankönyvében látott lepingálva. A tanórák között lévő szünetek unalmát pedig azzal űzte el, hogy az iskolatársaitól mindenféle furfangos, egyre új és újabb, csodálatos mesékkal kicsalta a vajaskegyeret, vagy más tízórait, amit azok hazulról hoztak magukkal. Nem volt semmi szüksége ezekre az egyszerű, szegényes kis falatokra, legtöbbször meg sem ette őket, hanem odaadta valamelyik nincstelen kis pákosztosnak és mégis megtette, mert a siker boldogsággal töltötte el. Általában sohasem mérlegelt semmit, sohasem voltak aggodalmai, fontos csak az volt a számára, hogy amit magában kiészelt, az a valóságban is megtörténjen. És az akadályok elhárításában sohasem lopta az időt fölösleges aggodalmaskodásokkal, mert nem volt hajlandó tudomásul venni, hogy a szabad és a nemszabad között feneketlen úr tátong. Lehet, hogy néha valami olyan csodahídről is tárgyalt saját magával, amelyik ezt a szakadékot átívelné, de ez nem egészen bizonyos.

Mire a középiskoláit elvégezte, már hosszú sora állt mögötte azoknak a kilengéseknek, amelyet a peterheadi polgárok csak az édesapja kedvéért voltak hajlandók elfelejteni, amikor pedig az edinburghi főiskolán megszerezte a mérnöki oklevelet, és a szülei elnevezték, hogy külföldre menjen, ő, hogy függetlenítse magát, gazdag nagybátyjának nevét ráírta egy hosszúkás papírlapra, azután ezt a hosszúkás papírlapot beváltotta az egyik edinburghi bankban. Maga is csodálkozott rajta, hogy mily rendkívül egyszerű dolog volt az egész, és később is egészen természetesnek találta, hogy a gazdag nagybácsi nem engedi beszennyezni a hótiszta Cadwore nevet, hanem fizet.

Mindezek után különféle bolyongások következtek, amíg végül elhatározta, hogy Mezopotámiában, egy mosszuli angol kőszénbánya 12 pákosztosnak] pákosztos: torkos, falánk 22 peterheadi] Peterhead: város Skóciában 33 mosszuli] Moszul: Irak második legnépesebb települése 3 történetét] történeté *em.* 14 aggodalmai] aggodalmai *em.* 19 saját magával] sajátmagával *em.*

nyatársaságnál mint bányamérnök végleges talajt keres a maga számára.

Csakhogy az ő elhatározásai rendszeresen rövid életűek szoktak lenni.

5 Úgy jött ugyanis, hogy működésének már a harmadik hónapjában rájött, milyen óriási tömeg pénzt kereshetne, ha birtokában lenne néhány olyan okmány, amelyik a kellő aláírásokon kívül a bányatársaság pecsétjeivel is el volna látva. Nagyon jól tudta azonban, hogy a társaság nem lenne hajlandó őt ezekkel az okmányokkal
10 megörvendeztetni, ezért elhatározta, hogy maga lép a tettek mezejére.

Miután az aláírásokat hosszú és rendszeres gyakorlat után a tökéletességig elsajátította, elhatározta, hogy a pecsétek ügyét valamilyik olyan napon intézi el, amikor a kollégái nincsenek a hivatalban.

15 Karácsony előestéje volt; a fiatal Cadwore odabenn ült a hivatalos szobájában. Mindenki tudta róla, hogy hihetetlen szorgalom és törekvés lakik benne, meg aztán hogy semmibe sem veszi, sőt improduktív időfecsérlésnek tekinti a kegyeletes hagyományokat, ünnepi szokásokat, senki sem csodálkozott vagy ütközött meg azon,
20 hogy ő a szentestét is az iratai között tölti. Hivatalos volt a moszuli angol követ vacsorájára is, de ezt a meghívást is visszautasította a kellő úri formák között, mert úgy gondolta, hogy az obligátpuding és puncs helyett majd azt eszik és iszik annak idején, amit éppen akar, a még obligátabb angol misszek helyett majd azzal a nővel
25 tölti az idejét, akivel neki éppen tetszik. Cadwore okos ember volt, és az okos ember nagyon jól tudta, hogy mindennek megvan a maga módja és a maga ideje.

Az öreg szolga még egyszer körültekintett, megnézte a kályhát, megkérdezte Cadworetől, parancsol-e még valamit, azután boldogan elvonult, hogy otthon része lehessen a fiai, meg az unokái karácsonyesti örömeiben.

A fiatalember most hátradőlt a karosszékében, és várt. Nem azt várta, amit a regénybeli csirkefogók, betörők, sikkasztók, hamisítók és mások szoktak várni, hogy az utolsó lépés hangjai is elenyéssze-

22 obligátpuding] itt: a puding mint kötelező fogás

3 rövid életűek] rövidéletűek *em.* 22 obligátpuding] obligátpudding *em.*

nek, vagy ilyesmi – nem. Ő már egészen biztos volt a maga dolga felől. Voltaképpen nem is várt, hanem inkább átadta magát annak a bódítóan pompás érzésnek, amelyik a teljes siker közvetlen küszöbén vár a maga emberére. Pompás az ilyesmi, de az okos ember azt is tudja, hogy egy pillanattal sem szabad több időt vesztegetni rá, mint amennyi megilleti, mert akkor megerjed, és elveszíti a zamatját.

5

Cadwore tehát beszűntette a lelki lakomát, és kitette maga elé az íróasztalra a revolverét, egyetlen, igazi jóbarátját, aki éppen azért volt egyetlen és igazi, mert még sohasem tettek egymásnak semmit. Jóbarát pedig feltétlenül kell az elhatározás pillanataiban. Ez a jóbarát lehet az óra nyájas zakatolása vagy akár valami régi nóta rózsaszínű foszlánya is. De jóbarát kell.

10

A vezérigazgató fiókja már három perc múlva nyitva volt, öt perc múlva pedig már a szükséges pecsétek is ott pompáztak az okmányokon.

15

Csakhogy persze most nyomban elmenni, a lámpásokat leoltani – ez lenne a legnagyobb ostobaság, amit el lehet képzelni. Ő most dolgozik – az ilyen hazug patrónusok mellett ki kell tartani.

Cadwore – minden eshetőségre készen – eltette az írásokat a zsebébe, valami hivatalos irkafirkát tett maga elé, azután a szivarját szopogatva, féloldalt belenézett a kályha tűzébe. Ott, Mezopotámiában ritka vendég a tél, de ha néha eljön, zsémbes, követelő és szemtelen.

20

A Tigris-folyó völgye felől hideg szél pördült táncra, és tisztán lehetett hallani, amint a zúzmarát lepergeti a fákról.

25

Cadwore szemét fogva tartotta a kandalló izzó kis pokla, amit az angol bányatársaság koromfekete, zsíros, csillogó szeme tüzesített át. A lángok ünnepe már lezajlott, most már csak a zsarátnok izzott, sziszegett, pörölt a széllel, de azt is kezdte már orvul hatalmába keríteni a hamu.

30

Akkor azonban két apró lángocska, mint két izzó kis kígyónyelv, pattant elő kanyarogva az izzó zsarátnokból. Ide-oda perdültek, egymásba fonódtak, meg újra elváltak, az egyik semmivé zsugorodott a 29 zsarátnok] felülettén már nem, csak belül izzó parázs

18 ostobaság] octobaság *em.* 25 felől] fölül *em.* 27 fogva tartotta] fogva tartotta *em.*

másik előtt, mintha letérdelt volna előtte, az meg magasra szökkent büszkén, de kecsesen, elismerően, s kész multság volt ott a kietlen magányban.

– Megbolondultak ezek? – kérdezte a fiatalember magában. –

5 Mintha menüettet táncolnának!

Az izzó kígyónyelvek akkor megint egymásba fonódtak, hirtelen szétpattantak, meghajtották magukat egymás előtt, aztán kilobbantak.

– Visszontlátásra tízmillió év múlva!

10 Cadwore még nézte néhány percig a kandalló elsötétülő száját, azután unalmában a naptárt kezdte forgatni. És látta, hogy a mai este az első emberpárnak, Ádámnak és Évának a névünnepe.

Most valami hirtelen, feltarthatatlan zajlás indult meg a fiatalember lelkében, aminek az elülte után hirtelen felderült előtte a tudásnak, a megértésnek tiszta világossága. Csak pár pillanatig tartott az egész, azután már tudott mindent.

Ráeszmélt, hogy Mezopotámiában van, a Paradicsom elárvult pusztságában. Az a szén ott az Édenkert fáinak, és az ős-szülők testének a koromfekete hamva.

20 Tudta már, hogy az előbb kik táncolták előtte a menüettet és kik adtak találkát egymásnak.

A fiatalembert vigasztalan, tikkasztó szomorúság fogta el. És hirtelen feltűntek előtte a régi peterheadi karácsonyfák lángocskái és hallotta az Északi-tenger téli siralmát, amint hideg hullámaival hiába csapkodja a skót partokat. És mindez valami színekből, képekből és hangokból fonódott fátyollá sötétült előtte, ami mögül csak a karácsonyi lángocskák derengtek elő.

30 Felnyalálolta a pecsétetes okmányokat, beleszórta a kandalló tüzébe, és amíg e finom, kemény papír sziszegve hamvadozott, valami régesrég menüettáriát füttyörészett, amit még a nagyapjától hallott, azután a revolver csövét gondosan, figyelmesen a halántékára illesztette.

Az Ezeregy Éjszaka ezerkettedik éjszakája

Azt hiszem, a város legöregebb lakói sem ismerik azt a mocskos kis sikátort, amelyik a Piazzetta Colombináról átvezet a rakpartra.* Ez azonban itt most teljesen mindegy, mert erről a sikátorról mindössze annyit érdemes tudni, hogy csak két kapu nyílik rá, de ezek is inkább csak rovátkos, szúette, mohos fabástyák, mert egyiket sem nyitották ki már vagy tíz év óta. Az, amelyik közelebb esik a rakparthoz, valamikor egy selyemgyár bejárója volt, de amikor a rakpartot megemelték és a sikátoron ennél fogva vagy a hólé, vagy az eső csordogált alá, a gyár ezt a bejárót rövidesen befalaztatta, és az utca felől törtetett új kaput. 5

Szóról szóra ugyanez történt a másik, díszesen faragott, de utóbb szinte szürkére rothadt szárnyasajtóval is, amelyik valamikor mint főbejáró vezetett a Montalbani grófok kastélyába. 10

Ennek az újreneszánsz kastélynak – mai értelemben már csak kényelmetlen, filigrán, egyemeletes kis fészeknek – szintén az utca felől volt már a bejárata, a csatagos kis zsákutcára csak egy elhagyott lomtár, meg a cselédszoba ablakai nyíltak. 15

Ezek után aztán már kezdetét is veheti az Ezeregy Éjszaka ezerkettedik éjszakájának csodálatos története.

Esteban Moretti, andalúziai születésű spanyol matróz három nappal azelőtt érkezett a kikötőbe Buenos Airesből a Bolivar nevű kereskedelmi hajóval, ami nagyjából konzerveket, gyümölcsöt, manillát és finom bőroket hozott magával Dél-Amerikából. A vámvizsgálat, a lejelentkezés, miegyéb még két napot igénybe vett, de tegnaptól kezdve a matróz szabad volt, mint a madár, mégpedig olyan földön, ahol még sohasem járt. Lehet, ha megkérdezték volna tőle, hogy hol van, meg sem is tudta volna mondani, hogy Itáliában, a klasszikus földön szívja tele mellkasát a szabadság levegőjével... Mít törődik olyasmivel egy közmatróz, ami a tisztek dolga? 20 25

*Az olvasó tájékoztatása céljából megjegyezzük, hogy a történet Livornóban játszódik. Persze ma, a legújabb időkben. (Cholnoky jegyzete)

22–23 manillát] manilla: karperec, fémgyűrű

10 utca] ucca *em.* 14 újreneszánsz] új-renesszánsz *em.* 15 utca] ucca *em.*

16 zsákutcára] zsákuccára *em.* 21 Buenos Airesből] Buenos-Ayreből *em.*

23 Dél-Amerikából] Délamerikából *em.*

Hanem ha az ódon város teljesen ismeretlen volt is előtte, ősi matróz-ösztönét követve sokkal könnyebben ráakadt a legelső albergóra – kocsmára – mintha a katedrális templomot kereste volna.

Ráakadt, be is ment, jól teletömte magát szkampival, olajos és va-
5 jas ambróziákkal, és az éhes gyomor egyéb örömeivel, azután pedig áttért a kiantival telt poharak serény üritgetésére.

És itt tudnunk kell, hogy a világ minden kikötővárosának minden kocsmá-öslakója feszült figyelemmel kíséri, és kitörő örömmel
10 üdvözli egy-egy idegen hajó befutását. Tudják, hogy a matrózoknak van pénzük bőven – mire is költenék a zsoldjukat a hajón, ahol ingyen kapnak mindent –, ha tehát egyszer, hosszú hónapok után bevehetik magukat a kocsmába, bizony nemcsak maguktól, de más-
tól sem sajnálják a gondúzó nedveket.

Ezért volt, hogy Moretti még a második litert sem kezdhette meg,
15 az asztala máris megtelt kíváncsiakkal, akik állítólag a matróz élményeit szerették volna hallani, a valóságban azonban a kianti cseppjeit akarták díjmentesen vegyelemzés alá venni.

Hogy rövidke legyünk: Moretti úgy este hat óra tájban kezdte
meg kis lakomáját, és tíz órakor már az egész asztaltársaság *készen*
20 *volt*.

Aránylag legjózanabb volt közöttük maga Moretti – hiszen ő nem potyabort ivott –, legrészegebb viszont az a lehetetlen frizurát viselő, szemtelen, pökhendi borbélylegény, aki egész este a szerelmi kalandjaival mulattatta a matrózt, gyakran mutatva neki egy brilli-
25 ánsokkal kirakott, pompás arany karkötőt, amit az *isteni Angelától* kapott szerelmének zálogául, amint ezt ezerszer is megismételte.

Amikor a társaság szétoszlott, Moretti egyedül maradt a borbélylegénnyel, aki akkor már úgy löködött ide-oda, mint valami korpával telt zsák, amibe hol jobbról, hol meg balról rúgnak bele. A jólelkű
30 matróz egy darabig csak vesződött vele, vezetgette, de azután elunta a dolgot, és leültette a borbélylegényt az egyik ház tövébe.

Már menni készült, amikor az a kitűnő gondolata támadt, hogy borbélylegénynek nem való brilliánsokkal kirakott arany karkötő, sokkal jobb lesz az az ő menyasszonyának, aki otthon vár rá hűsé-
35 gesen Andalúzia rózsaszínű ege alatt.

6 kiantival] kianti: chianti, olasz vörösbor

4 szkampival] szkampival: homárral

Kivette tehát az ékszert a borbélylegény zsebéből, és valami ten-
gerészdalt dudorászva ellépett.

Hogy még hány kocsmát járt be, és hány liter bort ivott meg, azt
most már lehetetlenség lenne kideríteni, ellenben kétségtelen, hogy
éjfél után egy órakor valahogyan beténferedett abba a kis sikátorba, 5
amelyet a történet elején említettünk.

Körülnézett, és mivel a helyet elég diszkrétnek és elhagyatott-
nak találta, elhatározta, hogy a pompás tavaszi éjszakában ott hajtja
álomra fáradt fejét.

Így is történt, és nem lett volna semmi baj, ha úgy két óra táj- 10
ban meg nem eredet volna az eső. De megeredt, és nemsokára apró
kis patakocskák surrantak el a matróz teste alatt, ami annak nem
szerzett valami különös örömet.

Morgott, dörmögött, azután felkelt, hogy újabb, szárazabb szállás
után nézzen. És akkor az egyik ház falán – ez a ház történetesen 15
a Montalbanik kis kastélya volt – egészen alacsonyan, nyitott ab-
lakot vett észre. Az eső egyre jobban szakadt, Moretti részeg volt,
nem habozott hát sokáig. Bemászott az ablakon, a sötétben ide-oda
fészkelődött, végre lefeküdt a földre. Az utolsó mozdulata az volt,
hogy elővette zsebéből az ékszert, megvan-e, de eltenni már nem 20
volt ereje. A karkötő ott maradt az összeszorított öklében, ő maga
pedig elaludt, mint a bunda.

Hanem ahogy a hajnal első, violás sugarai besurrantak az abla-
kon, felébredt.

Felébredt, de azt kellett hinnie, hogy még mindig álmodik. 25

Szétzilált hajjal, igéző pongyolában, ahogyan az ágyból kikelt,
pompás szőke nő állt előtte, és amikor látta, hogy a matróz felnyi-
totta a szemét, összetett kézzel, rimánkodva kérlelni kezdte, hogy
nyomban, azonnal, mielőtt még világos lesz, ugorjon ki megint az
ablakon, és tűnjön el, mint a kámfor. Közben pedig az ékszert sürgő- 30
sen, remegő kézzel egyre mélyebben tuszkolta a matróz öblös zse-
bébe.

Moretti felugrott, megdörzsölte a szemét, de már akkor érezte is,
hogy a sokáig nélkülözött szerelem hevesen kezdi követelni a maga
jogait. 35

Itt most a köteles diszkréciónak megtiltja, hogy a legközelebbi percek eseményeiről beszámoljunk, de az bizonyos, hogy amikor Moretti csökönyösen ragaszkodott a játék folytatásához, az agyonrémült, védtelen leány, csak hogy szabaduljon tőle, egy csomó pénzt nyomott a markába, azután valóságos kilökte az ablakon.

A sikátor is, az utca is üres volt még teljesen, volt még idő, hogy a matróz visszaforduljon egy pillanatra.

– Mondja, szépséges angyal, mi a neve, hogy el ne felejtsem soha?!

A leány halkán azt susogta:

– Angela! – azután búcsút intett a kezével.

Moretti délután már másik albergóban ült, és mélységesen eltűnődött a dolgok felett.

Történt pedig, hogy tűnődései közben véletlenül észrevett valamit: a karkötőbe bevéssett kilencágú grófi koronát.

Akkor a homlokára ütött, és dőcögve nevetgélni kezdett.

Okos fiú volt, megértett mindent.

De hidegen hagyta a dolgok mikéntje.

Fontosnak csak azt tekintette, hogy volt pompás karkötője, volt pénze és, no igen, volt egy tündérien szép emléke.

És mindez mintha csak a jóságos dzsinnek ajándéka lett volna.

Ez a története az ezerkettedik éjszakának.

Regények, kisregények

SZABINA KIRÁLYNŐ

1. A tenger

Gilván, a szófukar dalmát halász ott babrált a tengerparton a rongyos hálójával. Nem volt hét, hogy javítania ne kellett volna az öreg jószágot, de nem fáradt bele. Így volt tavaly is, a nap akkor is ily könnyörtelen erővel tűzte sugarait a hófehér, gömbölyű parti kövekre, a lankáson álló halászkunyhóban pedig Szabina, a halász felesége főzte az ebédet akkor is úgy, mint most. A Sólýom, a viharlatta halászbárka tavaly is mozdulatlanul állt a tenger síkján, a lángoló nyári délelőttön, mint hatalmas, szárnyaszegett madár – nem változott meg semmi. 5

Gilvánnak négy meghitt barátja volt: a tenger, amelynek ismer- 10 te minden fodrát, az égbolt, amelynek ismerte minden csillagát, a csendesség, amelynek ismerte minden regéjét, és Gregorics, a fél-szemű glinai halász, akinek ismerte minden titkát. Hetenként egyszer találkoztak, amikor a glinai halászok bementek a városba.

Most is őt várta, ahogy hálójának foldozása közben fel-feltekintett, 15 mert már látta, hogy a glinaiak csoportja apró pontok alakjában kibontakozik a szürke messzeségből. És akkor, mint rendesen, feljebb ment a lankáson és odakiáltotta feleségének:

– Jönnek!

Amikor aztán a halászok odaértek, az asszony is lejött. Az volt a szokása, hogy a bronzvörös haját igazgatta. Néha virágot viselt benne, amelyeket nagy csokrokban ilyenkor kapott a menyecskéktől és a leányoktól. Nem szerette senki, némelyik félt is a büszke arcától, de azért még otthon, indulás előtt, bizonyosan elkezdte valamelyik: 20

– Vigyünk virágot Szabinának, úgy sincs nagy mulatsága! 25

A halászok közeledő csoportjában az alakok egyre nagyobbak lettek. Lassan átvonultak azon a sötét, szürke sávon, amelyet az egyik felhő árnyéka festett a kopár, csenevész cserjékkel itt-ott benőtt partra, és amikor újra kibukkantak a verőfényre, a halász már felismerte valamennyit. 30

13 glinai] Glina: jelenleg Horvátországból eredő folyó

A nap lángolón tűzött alá, de a halászok szaporán jöttek. Itt, az öbölben mindig pihenőt szoktak tartani, amíg a halással, meg a feleségével beszéltek. Amíg az asszony leért a lankáson, a hálászok ledobták a batyuit. A fiatalabbak szidták a forróságot, és barnára
5 égett kezükkel törölgették veritékes homlokukat. A félszemű Gregorics Gilvással beszélt, a többi meg a leányokkal ingerkedett vagy a kosarával bajlódott, de valamennyi ócsárolta a vásárbiztost, amiért elrendelte, hogy már jókor este foglalják el helyüket a másnapi vásárra. Mivel pedig ezen változtatni már nem lehetett, hogy az idő
10 hiába ne teljen, leheveredtek az árnyékban, már ahol a tenger pusztá partján ilyesmi akadt, előszedték a magukkal hozott ennivalót, megebédeltek, azután egyre halkabban és bágyadtabban fecsegve átszédültek az álomba, amely ott jár minden tikkasztó nyárdélutánnak a nyomában.

Gregorics a Gilván kosztján, a Gilván kunyhójában ebédelt, amint ez is már szokás volt közöttük. Bevették magukat a belső szoba hűvös szögletébe, csámcsogva rágcsálták a paprikás tokányt, amelyet Szabina rakott eléjük, mértékletesen, meggondolva szürcsölgették a vérvörös dalmatinót, mert odakint nagy a meleg, és ilyenkor a veszedelem ott jár az ittas ember sarkában, nagyritkán szóltak, összebólintottak, de azért megértették egymást, és tisztába jöttek a maguk dolgaival.

Az asszony pedig mindezek alatt mintha ott sem lett volna közöttük. Ha valaki bekandikálhatott volna az apró, homályos ablakon,
25 amely a legforróbb nyári napon is zárva volt, hogy moszkitók milliói el ne lephessék a házat, azt hihette volna, hogy az asszony csak hidegen, közönyösen be-benyit hozzájuk, odarakja eléjük az ennivalót, mintha a jószágait hizlalná, aztán megint kipenderül a konyhába, azok pedig csak esznek, isznak, bólogatnak, és többé semmi
30 közülük sincs egymáshoz.

Pedig mindez másként volt.

Gregorics, a vénülő, magányos ember, izzó dalmát vérének minden hevével imádta az asszonyt az első perctől fogva, hogy az oda-
került közéjük. De a szerelme útvesztőbe tévedt akármerre indult is
35 el, hogy odaférközhessen a márványarcú, hideg bálvány közelébe. A tengernek ez a dúvadja, akit nem kötött senkihez semmi, mert
32 magányos] magányos *em.*

már régen elhalt mellőle minden hozzátartozója, a hosszú, magányos téli estéken, amíg odakint bömbölt a bóra és az egekig vágta a tenger jeges habjait, sok csodálatos történetet eszelt ki gyermekes képzeletével, amelyeknek mindegyike a fehérarcú, büszke Szabina köré fonódott, és telve volt lángoló szerelemmel: egyszer valami szörnyű égésből mentette ki az asszonyt, aki akkor nyaka köré fonta márványos karjait, máskor rettentő vihar üvöltött a par-
ton és Szabina, aki egyedül jött haza a városból, kénytelen volt az ő kunyhójába menekülni, ahol aztán letérdelt előtte és megvallotta neki szerelmét; de volt úgy is, ha a halász a megszokottnál gyakrabban kereste elő a sarokból a pálinkásüveget, hogy az éjszakai szél, amint pokolbeli áriákat fütyörészett a kunyhó bádognyílásán, lassan-lassan átalakult rózsástestű kis tündérré, csodálatos áriákat dudorászva besiklott a kunyhóba, ahol azután Szabina asszony lett belőle, és betöltötte az álmodozónak minden lángoló sóvárgását, zsarátnokos reményét.

De reggel, amikor felkelt, hogy elmenjen a dolgai után és belenézett a fakó, kajla tükörbe, amelyet még katonáéktól hozott magával, szomorúan csóválgatta hatalmas fejét annak az egyszemű, cserfakó arcnak a láttára, amelyik a tükörből visszánézett rá, és amelyiket mindezekhez még a halántékától az alsó ajkáig tűzvörös forradás szelt keresztül, mint egy régebbi kocsmai verekedés makacsul ragaszkodó emléke. Akik a tenger mellett élnek, azoknak a természet a tanítómesterük, azoknak a természetes esze pontosabban dolgozik, mint a gép: a halász nagyon jól tudta, hogy ezzel az arccal csak akkor lehetne asszonyfélét lépre csalni, ha a gazdája marokkal tudná szórni a klárist, meg a gyöngyöt, vagy édesen tudna szólni, mint csalogány. De Gregorics szegény volt, mint a márna, amelyet tavasszal ezrével gyűjtött a hálójába és amelynek szintén csak a tenger a mindene – ezenkívül azt is tudta magáról, hogy egyetlen összefüggő mondatot sem tudna összeilleszteni az asszony előtt, főként, ha a szerelemre fordulna a szó.

2 bóra] a téli évszakban fújó száraz, hideg szél az isztriai és dalmát tengerparton 16 zsarátnokos] elhamvadt, belül izzó parázs 27 klárist] kláris: gyöngyhöz hasonlító golyó, vagy korall

1–2 magányos] magános *em.*

De a rútságánál és az együgyű voltánál is kegyetlenebből útját állta mindennek az a nyers, kőből faragott becsület, amelyet a dalmáta esztergályoz ki a maga számára. Ez a különös becsület még csak karcolást sem szenved holmi lopás, orgazdaság vagy bicskázás nyomán, de nyomban porrá omlik, ha a morlák megcsalja a barátját vagy a cinkostársát. Pedig Gregorics és Gilván nemcsak szerették egymást a maguk módja szerint, hanem egyesek voltak az orvhalászatban is, eltekintve némely egyéb apróságtól, amelyeket szintén elfelejtettek az illetékes hatóságnak bejelenteni. Ezért volt, hogy a félszemű, szerelmes halász ábrándjai gyakran jutottak holtpontra olyankor, amikor Gilván alakja, eleinte csak, mint szürke ködfoszlány, de utóbb a maga szomorú, hallgatag valóságában megjelent kettőjük között.

Néha megpróbálta az izzó történeteket úgy bonyolítani, hogy Gilván a bárkájával együtt belevész a tengerbe, vagy az útonállók leszúrják, amikor pénzzel megrakodva hazafelé jön a vásárból, és ő aztán magához veszi az özvegyiségre jutott asszonyt, de ilyenkor mindig valami idegenkedés, hideg megvetés fogta el őt önmagával szemben, és arra gondolt, hogy jobb volt, amikor Szabinát még nem ismerte egyikük sem, és ők nyugodtan éltek az életüket anélkül, hogy minden gondolatukat, minden percüket lefoglalta volna a maga számára a fehérarcú, égőszemű jövevény.

Azelőtt, amíg Gilván háztartását a nővére vezette, a két halász, egy-egy beszédesebb órájában, el-elnevetgélt a régi, legénykori szerelmek felett, felelevenítették egymás között katonaéletüknek csinyeit, amelyeket egy-egy városi csaposleány vagy szakácsnő festett tulipirosra, de aztán ennyi is volt az egész, mert a tenger, a zöldhajú asszony, egész embert kíván magának, és a férfi szerelmén nem osztozik meg senkivel.

[2.] De aztán jött a fehérarcú asszony, és ő erősebb volt a tengernél is. Mert Gilván nővére, két évvel ezelőtt, ködös őszi estén megadta magát a tüdővésznek, miután két férjet, két morlák csempészt tisztességgel eltemetett, és miután öt évi özvegyisége alatt pél-

5 morlák] keresztény paraszti közösség Hercegovinában

5 porrá omlik] porráomlik *em.* 16 megrakodva] megrakódva *em.* 17 özvegyiségre] özvegyiségre *em.*

dás rendben tartotta a testvérbátyja konyháját és a fehérműjét. Gilván akkor beszögezte kunyhójának ajtaját és ablakait, hosszabb időre elvitörülözött, de egy tavaszi reggelen a Sólyom megint befutott a kis öbölbe, és akkor már ott volt fedélzetén Szabina is, és nézte egykedvűen, megvetően a lankás tengerpartot, rajta az elszórt halászkunyhókat, a kavicsos heverő kiszáradt, elhasznált, korhadó csónakokat, a csenevész rekettyét, a dagály nyomán maradozó zombékos dágványt, mindazt, ami új otthonában majd a barátja, az ismerőse lesz. A partlakók, a régiek, eleinte idegenkedve nézték az új vendéget, de azután megszokták, anélkül, hogy meg is szerették volna, de azt soha senki sem kérdezte, hogy mely vidékről szállt oda közéljük. Aki a csendességet szereti, mint a parti ember, az nem szívesen avatkozik bele a mások dolgába, mert tudja, hogy az ilyesmi a lárma, a zaj szülőanya. Gilván, amikor az új asszonyt meghozta, eleinte elkerülte a régi embereket, mert valami szégyellnivalót, valami gyerekeset érzett abban, hogy vénülő korára megint előlről kezd a komédiát, de aztán ment minden tovább a maga útján.

Ezért volt, hogy aki a szivárványos ablakon betekintve, azt gondolta volna, hogy a két halász ügyet sem vet az asszonyra, amint-hogy az sem törődik velük, az nem a valóságot látta volna. Mert a valóság az volt, hogy Gilván, a gazda, ha a tekintetét valósággal bele is fúrta a tényérjába, nagyon jól látta, inkább csak érezte az asszonya minden mozdulatát, mert reszketett érte, Gregorics lopva oda-odakapta a fél szemét Szabinára, mert az éhségét és a szomjúságát nem tudta elűzni paprikás tokánnyal és vérvörös dalmatinóval – az asszony pedig? Néha, lopva, az asszony is végignézett rajtuk: ha férjére esett tekintete, szemét az unalomban erőtlenné hígult lenézés bágyadtsága tette homályossá, ha meg a félszeműre nézett, a félelemmel határos idegenkedés szinte kiült az arcára. Irtózott tőle, nemcsak azért, mert minden fiatal, viruló élet irtózik a másiktól, a fonnyadozótól, amely a szerelmét akarja, hanem főként azért, mert tudta, hogy az vigyáz rá. Szabina mindent látott és tudott: látta és tudta, hogy az a fél szem jobban őrzi őt, mint ezer más, amelyiknek látását homályossá teszi a közöny. Pedig nem kellett rá vigyázni,

8 dágványt] mély sár mocsaras területek mellett

15 szégyellnivalót] szégyellnivalót *em.* 24 fél szemét] félszemét *em.* 33 fél szem] félszem *em.*

hiszen olyan távol tudta magát tartani mindenkitől, mintha ott sem lett volna közöttük.

Délután, amikor a nap heve már ernyedni kezdett, a halászok nekiindultak, hogy eleget tehesenek a vásárbiztos rendelkezéseinek.

5 Lassan aztán lebukott a nap, és az ég alján vérszínű fátyol terült el. A tenger akkor kezdett apadni, és a dagály zajgása után álmos mozdulatlanság feküdt sötét tükrére. A parton is elhalt minden zaj; voltak, akik a szombat estét felhasználva, bementek a városi kocsmákba mulatni, mások, akik hajnalban át akartak hajózni Raguzába, nyugodni tértek. Nagy messzeségben nem hallatszott más, mint a leszálló madarak búcsúzó sikongása, a konyha felől pedig Szabina halk dúdolása.

15 Gilván odakint hevert a tornácon, és két kezét a feje alatt összefonva, nézte az ég elboruló kárpitját. Az volt a pihenése, hogy végignézte az isteni színjátékot, amint a napvilág utolsó maradványa is eltűnik leverve a távoli hegyek ormai mögött, amint az égbolt sötétliláról szürkévé, majd feketévé válik, amíg végre kigyúlnak rajta a csillagok. Akkor kiválasztott a csillagok közül kettőt, és arra gondolt, hogy azok Szabina szemei.

20 Mert imádta az asszonyát, de ezt a titkát jobban őrizte, mint az életét. Valamikor, még gyerekkorában azt hallotta az édesanyjától, hogy odalent a tenger fenekén tündéri paloták, pompás kertek terülnek el; ha majd egyszer észreveszi, hogy az asszony másra veti ragyogó, gögös szemét, leviszi őt oda magával, ott letérdel előtte, megvallja neki szerelmét, azután bezárja legpompásabb a korálpalotába, és nem enged ki abból többé.

A tenger tanítja, neveli a gyermekeit, de minden partlakó nép másként és másként érti meg titkos beszédét. Amelyik a szeszélyes-
30 séget, az örökös mozgást és változást látja benne, amelyiket nem ünnepi félelemmel, de kislelkű megdöbbenéssel tölt el tomboló dühe, az fecsegő, könnyűvérű, dalos és hányaveti. És lusta. Vérforralón, undorítóan lusta. Amelyik meg, mint az ír, a skót és a dalmata, a végtelen erőt, a felséges nyugalmat vagy tombolásakor a megfektehetetlen hatalmat látja benne, amelyiknek lelkét fogva tartja a
35 tenger ismeretlen mélységeiben élő kifürkészhetetlen titok ősi sejtelve, amelyik regéket, álomidéző meséket fűz a zöld habok végtelen 27 gyermekeit] gyermekiet em.

lenjéhez, a part nedves, maszatos köveihez és iszapos kagylóihoz, az elszánt és hallgatóg.

És a dalmát partok bércei közt kanyargó végtelen, apályzöld víztest nem is hasonlít Les Landes vagy a Médoc sík rónáival összefolyó azúrkék tükörhöz, amelyet izzó arannyal hint be a napsugár, és amelyből a partvidék csapongó lelkű franciája kihallja zendülni a végtelen szabadságnak dalát. A dalmát tenger nem barátja, hanem tápláló ura vazallusainak, akiket magához köt, csodálatos erővel odaláncol sívár, bőraverte partjaihoz. Nem kérdez és nem felel, csak parancsol. És azok, akiknek ura, megértik a beszédjét.

Amikor az asszony vacsorára hívó szava hallatszott, Gilván felgyenesedett fektéből, lassan belépett a kunyhóba, és az ajtót nyitva hagyta maga mögött.

A telihold akkor bukkant elő a felhők közül.

Leültek egymással szemben, és a halász, amikor már az utolsó morzsát is felszedte barna ujjával, halkán, vontatottan elkezdett beszámolni a napi fogásról, meg a vásárosokkal kötött megállapodásairól. Voltaképpen ez a félóra volt az egész, amíg egymáséi voltak, de ezt is csak a halász gondolta így, mert az asszony csak bólogatott, csak néhány közönyös szót mondott.

Gilván felállt, hogy a szekrény sarkából előkeresse a borosüveget, amikor az ajtó hirtelen elsötétedett.

A küszöbön magas, napégette, szikár férfi jelent meg és levett sapkáját a kezében forgatva, tanácstalanul, de azért valahogy mégis sokat látott emberek biztos tudnivágyásával tekintett be homályos a kalyibába, amelyet csak az olajlámpás gyatra fénye derengett be. Koromfekete haja csapzottan omlott homlokába, sápadt, éles arcát felverte a sörte, de mindez csak jól illett széles vállaihoz és domború melléhez, amelyen a fakókék, viharlatta matrózzubbony a szakadásig megfeszült.

Jován volt, a halász unokaöccse, akivel már öt éve nem is hallottak egymásról.

Gilván pár pillanatig merőn nézte a jövevényt, amikor aztán felismerte, kedvetlenül, halkán azt kérdezte tőle:

6 csapongó lelkű] csapongólelkű *em.* 18 Voltaképpen] voltaképen *em.* 21 előkeresse] előkerese *em.*

– Hogy kerülsz ide?

Jován legyintett.

– Hosszú története van annak! – mondta. – És most nagyon fáradt vagyok, alig állok a lábamon... Adsz-e szállást az éjszakára itt a tornácon?

A szóváltásra Szabina is kijött a szobából, és ahogy tekintete a váratlan vendégre esett, alabástromfehér arca most még fehérebb lett, olyan, mint a frissen leesett hó. De már a következő pillanatban ismét elfordult és tett-vett tovább, mintha semmi sem történt volna. Ez a különös asszony mindent egyetlen pillanat alatt intézett el, azután nem bánta, hogy utána a sivár unalom következik-e, vagy egyéb. Pedig mindig tudta, most is, hogy mi vár rá.

Gilván befordult a kalyibába, de nemsokára visszatért és miután ócska rongyokból fekhelyet készített az öccsének a tornácon, gondosan bezárta a kalyiba ajtaját.

A fiatalember még sokáig állt ott mozdulatlanul, remegő szívvel; lehunyta szeme előtt ott reszketett, hajladozott a hófehér arc, ott égett a nedves, sötét szempár, amelyről annyit álmodott és amelyet most váratlanul feltalált újra.

Kezével eltakarta az arcát és felsóhajtott:

– Szabina királynő!

Azután végigdobta magát a fekhelyén, és felnézett az égre.

[3.] A halászkunyhó belsejéből halk, álomszerű női ének foszlányai lebegtek ki hozzá. Csak pár pillanatig tartott az egész, de azért megismerte a régi dalt, az ódon isztriai románc utolsó versét:

Szavam lesz majd a szellő,
Rózsák közt szállva át,
Szemem az esti csillag,
Kedves, jó éjszakát!

A Göncöl szekere szikrázva égett a nyugati égbolton, és ahogy fáradt, lezáródó szemével hosszan elnézte, a ragyogó csillagkép lassan megindult. A legény mosolygott, halkán, nesztelenül felállt, és karjait kitarva az ég felé, felkapaszkodott a mennyei szekerre.

2. Utazás a Göncöl szekereén

Pirkadni kezdett, amire Triesztbe megérkezett.

Ott a ragyogó szekér egyre halványabbra vált, amíg egészen elmerült a hajnal violaszínű vérében. Ő pedig a mólón besétált a városba.

A *Gallo doró*hoz, az *Arany kakashoz* címzett albergo olyan igénytelenül húzódik meg trieszti piazzára nyíló egyik kis mellékutcában, mintha valóban abból a néhány kikötőmunkásból és kivénült kishivatalnokból élne, akik a déli órákban nagy delíciával szörpölgetik az osztrigát, hogy azután torkig ihassak rá magukat sörrel, alkonyat felé pedig a vérszínű dalmatinó mellett beszélnek meg a környék nevezetesebb eseményeit és botrányait. Az első kis termet, ahol az asztalok tarka abrosszal vannak leterítve, állandóan és elűzhetetlenül betölti a vastag, nehéz halszag, a konyhából az edények csörömpölésén kívül behallatszik a szolgálólányok éneke – valamennyi egyegy elveszett operai primadonna –, de a belső két nagyterem sötét és csendes, akár a pír, azokban napközben csak a jóllakott legyek alusszák bódult álmukat.

De amikor leszáll az este, főként pedig ha új hajó fut be a kikötőbe, az *Arany kakas* képe is gyökeresen megváltozik.

A külső terem törzsvendégeire többé ügyet sem vet senki, a belső teremben felgyúlnak a villamos lámpák, a házrengeteg valamelyik sikátorából előkerülnek a vak zenészek, megérkeznek a szerződött táncosnők, akik a kontinens minden országából verődtek össze a miniatúr, keleti Marseilleben, azután megkezdődik a tánc, amelyben a világ legtarkább népe vesz részt.

Csodálatos kép ez, amelyben egyesül a kelet és nyugat minden hangulata és színe.

Pattog a citera, zeng a zongora, a tánc pedig forog, mint az orsó. A táncosnők között ott a szőke, ábrándos német leány, aki évekkal azelőtt talán mint nevelőnő hagyta el a halkan suttogó, regékkal teljes teuton erdőket, de aztán az idegen talajon elhervadt, legázóldott, ott a szénfekete hajú és szemű, dalosajkú görög leány, aki

5 albergo] borozó 8 delíciával] delícia: gyönyörűség, élvezet

2 halványabbra] halaványabbra *em*.

erre született, mert ez is egy neme a munkátlan, vidám naplopás-
nak, az ál-török bajadér, aki itt leplezetlenül mutogatja az arcát, az
izmos magyar leány, akinek arcáról az éjszaka ellopta a hazulról
hozott rózsákat, a nyelves és szemtelen francia grizett, a hervadozó
5 szicíliai virágszál, és ott van, aki sehonnan sem hiányozhat, a fáraók
barnatestű, fattyú ivadéka, a cigánylány.

A gavallérok pedig a világ minden hajósnemzettségének matró-
zaiból kerülnek ki.

A beretváltarcú, feszes tartású skót egy világért le nem venné
10 fejéről a szalagos matrózsapkát. Kimérten, feszesen táncol, mint-
ha a szolgálati szabályzat valamelyik paragrafusát lenyelte volna és
az most nem engedi meghajolni a derekát. Amikor mulat, akkor is
olyan, mintha ágyúgyakorlatot tartana az állomáshajón. Utána sző-
ke hajú német fiú ugrik be a kolonba, ő már derűs és vidám, mert
15 az *Arany kakasban* jó sört mérnek. Táncosnőjével, a fekete görög
leánnyal veszett iramban szaladgálja be a termet, néha leguggol,
összezsapja kezeit, azután már viszi is tovább Afrodité leányát, aki
pompásan mulat a szilaj gavallér felett. A terem közepén olajbarna
arcú, karcsú olasz tiszt járja, a sapkája csupa arany, a karja telve
20 fényes csillagokkal. Az olasz még az egyenruhájában is pazar, mint
a muzsikájában és plasztikájában. Táncosnője hozzásimul, inkább
csak beszélgetnek, mint táncolnak.

És ha a muzsikában szünet áll be, a kék meg fehér blúzos matróz-
legények visszaülnek a fal mellé, a keskeny márványasztalokhoz a
25 pálinka, a bor, a sör és a konyak mellé. Az olasz tisztnek ezt a mu-
latságot már megtiltja a sok arany paszománt, amelyet az unifor-
misán visel, ő odavezeti táncosnőjét a kijáratához, és ott hosszasan
elbeszélget vele. Az lesüti a szemét a padlóra, és csak néha szól,
anélkül, hogy felnézne. Azután kezét szorítanak, az olasz szalutál,
30 és kifordul. A leány hozzátámaszkodik az oszlophoz, és belebámul a
pirosvilágú táncterem füstös, poros levegőjébe. Mit lát és mire gon-
dol mélézása közben?

Hirtelen az ablakhoz siet, és a világos éjszakában hosszan elnéz
arra lefelé, a tenger irányában. Mert csak arra mehetett az olasz, és
2 bajadér] indiai táncosnő 4 grizett] párizsi varrólány 14 kolonba] kolon:
hadsereg-egység, itt csoport

13–14 szőke hajú] szőkehajú *em.*

talán ott a tenger határvonalánál szakadt el az élet egy rövid, de édes költeménye.

A tánctermeteket semmi különösebb zaj sem veri fel, a legények még csak egymás fejét sem szakítják be. Ezt odakint az utcán szokás elvégezni. És a gavallérsereg is egyre változik, mert az idő lejára, és legénységnek vissza kell térnie a hajóra. Hanem a zongorahangok talán örökre visszazengenek ezeknek a fiúknak a fülébe, táncosnők szeme meg bevilágítja a tenger néma éjszakáját.

Pedig, ha látnák azokat a szemeket a nap világa mellett! Akkor nem a ledérség villog elő belőlük, hanem az élet nyomorúsága.

Alulról, az utcáról pisztolylövések zaja hangzik, és az emberek menekülve tódulnak fel a lépcsőkön, be a termekbe. Kiabálás, ablakcsörömpölés, lótás-futás. A görögök megszúrtak egy francia matrózt, a többi francia meg belelőtt a görögökbe. Apró kis intermezó... Kit érdekelne az ilyesmi?

Két évvel a történetünk előtt, egy csipős őszi estén is nagy vigalom volt az Arany Kakasban.

Az egyik sarokban magas, szikár, napégette arcú dalmát legény álldogált az egyik osztrák-magyar hajózási vállalat egyenruhájában, és nézte a táncolókat. Ő maga nem táncolt, mert tudta, hogy a haditengerész-legénység nem jó szemmel nézi az ilyesmit, és ismerte magát, hogy könnyen felforr a vére, és akkor kész a baj.

Az Orion, amelyen szolgált, aznap tért haza Bombayból; a legénység most hosszabb időre, a vámvizsgálat, átrakodás, és egyéb formaságok idejére szabadságot kapott.

Később, amikor az idő múlt, és a hadihajók legénységének számára elérkezett a takarodó, a jövevény is leült az egyik márványasztal mellé, bort rendelt, és türelmesen, a dalmata fatalizmusával várta, hogy a sors melyik leányt vezérli oda hozzá, mert el volt határozva, hogy ha majd a zene újra fellendül, azzal fogja járni a táncot ő is.

Erre azonban nem került sor, mert akkor feltűnő szépségű leány ment át a termen, aki szemmel láthatóan a háziak közé tartozott, mert biztos mozdulatokkal nyitott utat magának a táncolók között, és ügyet sem vetve rájuk, sietett a vendéglős magánlakosztálya felé. Egyszerű, de gondozott ruhája szorosan odasimult karcsú, ma-

18 szikár] szihár *em.* 32 szemmel láthatóan] szemmel láthatóan *em.*

gas természetéhez, sötét haja hullámokban omlott alá halvány arcára, amelyből izzó, fekete szempár villogott elő.

A tánc egy pillanatra megakadt, mindenki utána nézett a távozonak, a legények sóváran, a leányok irigyen, és itt is, amott is felhangzott a gúnyos sziszegés:

– Nézzétek: a királynő! Szabina királynő!

Jován, az érkezett, csodálkozva nézett a távozó után, majd odafordult az egyik festett arcú leányhoz:

– Ki ez?

A leány felbiggyesztette az ajkát:

– Ez? Valami rokona a kocsmárosnak, de csak olyan cselédféle! Hanem azért büszkébb, mintha az övé volna az egész ország!

– Azt ugyan jól teszi! – mondta a fiatal dalmata, aki a lelke mélyén maga is gögös volt, mint valamelyik törzsfőnök őse. – Ha ti is ilyenek lettetek volna, nem jutottatok volna ide!

A leány gyűlölködve nézett rá, és valami aljas gorombaságot fecscentett feléje, de Jován már nem hallotta azt. Szinte szédülve nézett Szabina után, aki mögött azonban akkor már bezáródott a lakás ajtaja.

És attól fogva minden este ott volt az Arany Kakasban.

[4.] De nem táncolt, csak várta, míg a királynő átmege a termen. Akkor otthagyta az Arany Kakast, elbolyongott a néptelen kikötőben, majd bevette magát valami más kocsmába, és hajnalig is elbeszélgetett valamelyik pajtásával mindenféle haszontalanságról. Ez volt a kedvenc időöltése mindig, ha szabad volt, mert alapjában véve kényelmes és lomha volt, ha a csontos, szikár külseje mást mutatott is. Volt benne több ilyen különös ellentét is. Akinek még nem gyűlt meg vele a baja, az szelídnek és barátságosnak ismerte, de aki összeakaszkodott vele, az tudta, hogy semmitől sem riad vissza, ha a maga igazáról van szó. Tanulni sohasem szeretett, jóformán csak a betűket ismerte, mert azokat bottal verték beléje, viszont az éles megfigyelése és biztos ítélete, amelyekkel hajóséletének ezer tapasztalatát feldolgozta, és magáévá tette, valami derűs, fölényes, szinte úrias világszemlélet birtokába juttatta. Mivoltának ezekből az összetettségeiből következett azután, hogy soha semmiben sem végzett egészszet. Szerette a mesterségét, mert szerette a változatos-

ságot, a szakadatlanul megújuló panorámát is, de ezzel azután be is érte, mert a becsvágyát már régen leszoktatta arról, hogy kellemetlenségeket okozzon neki. És nem vitte semmire szerelmeivel sem, pedig akadt neki bőven, mert szép volt, mint valami nemes vadállat, és mert semmibe sem vette a nőket. Matróz létére nem is igen jutott ideje egyébre, mint a kikötőkbeli, pénzen megvásárolható szerelmekre, de ha a sors mégis összehozta volna valami neme-
sebb érzéssel, óvatosan kitért előle, mert féltette a megszokott életét, a lelke lusta nyugalma. És így volt most is. Amikor Szabinát elő-
ször meglátta, biztos körvonalakkal kialakult benne az érzés, hogy ez a halovány arc még sokáig fogja kísértetni, valami szolgálai, odaadó vonzalom is kialakult iránta lelkében, de amikor a fantáziája olyan légvárakat kezdett építeni, amelyekben méltán tudhatná magáénak a büszke, rangos leányt, fáradságot érzett, és inkább beült a kül-
város egyik kurtakocsmájába, hogy valamelyik matrózpajtásával a
hajószakács csalásairól beszéljen.

A második hét végén történt, hogy amikor ott lopta a napot az Arany Kakasban, a kocsmáros, a kövér Olifanti az egyik táncszünet alatt megállt a terem közepén, és hangosan azt kérdezte a táncoló legényektől:

– Van-e itt valaki az Orionról?

Jován lustán felkelt, és megfontoltan odament Olifantihoz:

– Itt vagyok.

A kocsmáros szakértői szemmel végigmérte, azután intett neki, hogy kövesse.

Jovánnak sejtelve sem volt Olifanti szándékáról, csak azt látta, hogy affelé az ajtó felé tartanak, amelyik mögött Szabina el szokott tűnni, és ez elég is volt ahhoz, hogy minden habozásának kitekerje a nyakát. Hogy őt valahogyan másképpen is megláthassa, mint a szokott keretben, amikor gőgösen átsiet a táncosok között, azért mindenre hajlandó lett volna.

És ez az óhajta nyomban be is teljesedett, mert ahogy a kocsmáros nyomában belépett annak lakásába, az első, akit megpillantott, Szabina volt. A leány ott ült az asztalnál valami korhadtnál vénasszony mellett, aki nyilván csak a kocsmáros édesanyja lehetett, és éjsötét szemével ő is végigmustrálta leplezetlen bizalmatlansággal a belé-
29 másképpen] másképen *em*.

pőt, mintha ez valami hagyomány lett volna a családban. Hanem amikor a legény bátran, férfiasan őszinte szomjúsággal visszanézett rá, a leány bosszúsán elfordította a tekintetét, mintha ráismert volna: nini, ez az a mamlasz, aki mindig ott ül mozdulatlanul a fal mellett!

5 – Nos, vitéz úr, üljön le! – mondta Olifanti azzal a nyálas-nyúlós nyafogással, amellyel a félolasz szokott beszélni, és leültette a legényt Szabina mellé. – Valami csekély szívességre akarom önt megkérni és bizonyos lehet felőle, hogy nem leszünk hálátlanok. Sem én,
10 sem pedig az másik, akiről szó lesz. Hallottam, hogy az Orion most, a legközelebbi útján, érinteni fogja Marseille-t, és ott pár napig vesztegel. Marseille-ben él nekem egy rokonom, az ő számára szeretnék elküldeni csomagot és néhány írást, amelyek mindenki más számára értéktelenek, csak neki rendkívül fontosak. Azonban nem tudom
15 a pontos címét, az irkafirkát meg utálok, mint a csömört. Ezt az embert tehát önnek fel kellene keresnie, és neki a küldeményeket átadnia. Igaz, hogy az Orion csak tíz nap múlva indul, de beláthatja, hogy előbb bizonyosat kell tudnom! Azután meg azért is jobb lesz, ha még ma lebonyolítjuk az ügyet, mert Scagardelli, akinél a csomag meg az írárok vannak, reggel elutazik és jó Isten tudja, mikor
20 jön vissza... Nos, ifjú barátom, elvállalja a megbízatást?

– Miért ne? – mondta Jován közönyösen. – Marseille nem a világ, majd csak megtalálom azt az urat!

Belecsaptak egymás tenyerébe, azután a kocsmáros bort hozatott és iddogni kezdtek. Olifanti tövéről hegyére kikérdezte a legényt a nacionáléja felől, azután viszont saját magukról kezdett beszélni, aminek a révén Jován megtudta, hogy Szabina egészen távoli rokona a családnak, és mint árva leány inkább csak félig rokon, félig cseléd ott náluk.

30 Vagy fél órát töltöttek el így, akkor Olifanti odafordult a leányhoz:

– Szabina, menj ki a konyhába, és amint szoktad, mondd meg az asszonynak, hogy hagyja abba a kotyvasztást, mára elég volt, azután jöjj vissza, és kísérd át a vitéz urat Scagardelliékhez! Jobb, ha
35 összeismerkednek.

28 árva leány] árvaleány *em*.

Jovánnak nagyot dobbant a szíve. Csak most, amikor már tudta, hogy egyedül lehet majd a leánnyal, hogy négy szemközt beszélhet vele, csak most érezte, mennyire lebilincselte az minden gondolatát.

Szabina, aki eddig szótlanul ült az asztalnál, most felállt és kilépett a táncterembe. De nemsokára visszajött, és unottan azt mondta a legénynek: 5

– Ha úgy tetszik, mehetünk!

Jován felállott.

A hátsó ajtón léptek ki a szűk, görbe utcára, amelyen akkor már nem járt senki. 10

– Ki az a Scagardelli, akihez megyünk? – kérdezte Jován, csak éppen, hogy mondjon valamit. De Szabina nem felelt, csak legyintett, mintha azt mondta volna: hogy ki? Édes Istenem, hát épp olyan tökféjú polgár, mint Olifanti vagy mint a többiek! 15

Megindultak. 15

Szabina ment elől, de alig tettek néhány lépést, hirtelen megállt, hátrafordult, és gúnyosan, de egy kevéssé kacéru is azt kérdezte Jovántól:

– Mondja csak, ugye, maga az, aki ott szokott gunnyasztani a fal mellett egyedül, anélkül, hogy bárkivel is beszélne? 20

Jován a holdfényen belenézett a leány szemébe, és nyugodtan azt mondta:

– Igen, én vagyok.

– Nos, és... és mit csinál ott?

Jován felvonta a vállát. 25

– Nem csinálok biz én voltaképpen semmit! Megvárom, amíg maga végigmegy a termen, azután szépen elballagok!

– Én? – kérdezte Szabina csodálkozva, pedig egészen bizonyosan sejtett valamit már régebben.

– Igen – mondta Jován nyugodtan és egyszerűen. 30

[5.] – De hát mi van rajtam néznivaló?

– Azt kegyed éppen olyan jól tudja, mint bárki más! – mondta a legény, és mélyen belenézett a leány szemébe. – Lássá, kisasszony, én tengerészember vagyok, sok világot bejártam, sok mindent láttam, tapasztaltam, de még soha életemben sem láttam nőt, aki úgy meg tudta volna fogni a férfiak szemét, mint maga... Nem hallotta 35

13 épp] ép *em.* 32 éppen] épen *em.*

még soha, hogy csúfondárosan Szabina királynőnek nevezik? Lás-
sa, ez is attól van, nem pedig attól, hogy büszke! Büszke leány van
még más ezer is a világon, azért mégsem nevezik egyiket sem ki-
rálynőnek!

5 – Igen, hallottam felőle – mondta Szabina zavartan. Mondott vol-
na még egyebet is, de nem jött a nyelvére semmi. Megszokta, hogy a
férfiak, főként a csapszék vendégei, otrombán és tolakodón próbál-
janak feléje közelíteni, mások meg meglapultak előtte, de a legény
tiszteletgondos, okos, formás beszéde, amelyet azonban átizzított a
10 vallomás, teljesen kihozta a megszokott hangulatából.

Ismét megindultak, és azután nem szóltak egymáshoz mindaddig,
amíg a leány meg nem kopogtatta az egyik rozszant ház kivilágított
ablakát.

15 A kopogtatásra mozgolódás támadt odabenn, és nemsokára hal-
latszott, amint valaki félretolja az ajtó záróját.

Beléptek.

Az ajtóban hórihorgas, ragyásarcú, orgyilkos tekintetű talján állt,
és gyanakodva mérte végig a jövevényeket.

20 – Buona sera, signore Scagardelli – mondta Szabina erőltetett nyá-
jassággal –, elhoztam azt a vitéz urat, aki majd a leveleket elviszi
magával.

A talján kedvetlenül morgott valamit, hogy ilyen késő este már
nem szokás az ember lakásába betörni, de azért bevezette és leül-
tette őket. Hanem azután, amíg az irományokat előkereste, oly pök-
25 hendien és szemtelenül viselkedett mindkettőjükkel szemben, hogy
Jován végre is elunta a dolgot.

– Hallja-e – mondta az elfojtott dühtől rekedt hangon –, én velem
ilyen hangon nem lehet beszélni! Ha tudtam volna, kihez küldenek,
eszem ágában sem lett volna a lakása küszöbét átlépni... Jöjjön, kis-
30 asszony – mondta Szabina felé fordulva, és felállt.

Scagardelli ökölbe szorította a kezét, de ahogy a dalmata herkule-
si termetét, villogó szemét és hatalmas ökleit látta, jobbnak találta,
ha tréfára fordítja a dolgot.

35 – Nem is tudtam – mondta elnevetve magát –, hogy önök tenge-
részek ilyen érzékeny emberek! Nem kell komolyan venni a dolgot,
én kissé ideges ember vagyok, ennyi az egész.

17 talján] talián *em.* 22 talján] talián *em.*

– Sokat törődöm én a maga idegeivel! – mondta a legény ingerülten. – Keresse elő az írásokat, azután semmi dolgunk többé egymással!

Scagardelli bement a másik szobába, és ott sokáig keresgélt. Kínos percek voltak ezek; senki sem szólt egyetlen szót sem. A talján felesége ott ült az asztalnál, mellette púpos, szeplősarcú, gonosztekinetű emberke, akit a többiek Fridolinnak szólítottak, és mindketten gyűlölködő pillantásokkal méregették vendégeket. 5

Az írások végre előkerültek, és ők elköszönhettek.

– Ha csak magamról lett volna szó – mondta Jován a leánynak odakint az utcán –, vigye fránya, hallottam én már különb imádságokat is! Hanem amiért magával is oly szemtelen volt, azért bizony Isten bizony szerettem volna megszorongatni a torkát... 10

– Ha egyedül lettem volna, bizonyára másként beszélt volna velem – mondta Szabina, és nevetni próbált, de az arca lángba borult. 15
Jován megállt, és csodálkozva nézett a leányra.

– Vagy úgy! – mondta azután indulatosan. – Most már értem, hogy miért kívánt engem a pokol fenekére! Szavamra mondom: most már egyenesen sajnálom, hogy ki nem tekertem nyakát.

Szabina elnevette magát, de az arca ismét kipirult. 20

Amikor visszaértek a kocsmá hátsó bejáratához, Jován azt mondta a leánynak:

– A csomagot és az írásokat vigye be magával, én már nem megyek be. Majd eljövök holnap este is, úgy, mint eddig... Jó éjt kívánok! 25

Egy pillanatig habozott, hogy kezét nyújtsa-e a leánynak, az is, mintha várt volna ilyesmit, de azután csak elváltak, mintha idegnek lettek volna.

Pedig akkor már úgy voltak, mintha régen ismerték volna egymást. 30

Szabina, amikor lefeküdt és egyedül maradt, nem szívesen gondolt vissza az elmúlt estére. Úgy érezte magát, mint aki valamely régen és szeretettel védelmesített álláspontját feladja, vagy múltját megtagadja. Az árvasága, meg a szokatlan, rendkívüli szépsége büszke elzárkózottságra kényszerítette, amiben azután később megtet- 35
5 talján] talián *em.* 13 Isten bizony] Isten *em.* 15 lángba borult] lángba borult *em.*

szett magának, már az ősi emberi gyengeség miatt is, hogy látnia kellett: mennyire érdekessé és fontossá teszi ez az elzárkózottság a férfiak és a nők előtt egyaránt. De őszinteség is volt sok ebben az elszigetelődésben. A szoborszerű, hideg külső alatt meleg, ábrándos lélek lakott, telve álmokkal, de mivel ezek az álmok messze túlszárnyalták azokat a lehetőségeket, amelyek az ő számára nyitva álltak, a számúzótság, a meg-nem-értettség csillogó, de ócska kötösébe burkolózott hidegség ellen, ami a többiek, a lenézettek részéről visszasugárzott rá. Amennyi józan esze és tiszta látása volt, talán neki magának is szeget ütöttek volna fejébe az élettel szemben táplált túlzott igényei, mert az édesapja földhözragadt szegény néptanító volt valamelyik faluban az isztriai hegyek között, aki kénytelen volt beleegyezni, hogy a felesége idegen szolgálatba álljon – ha nem őrzött volna magában valami különös titkot még gyermekora óta. Lehet, hogy ez titok nem is annyira titok volt, mint inkább csak rendkívül élénk képzetének a szülötte, hanem rendületlenül hitt benne.

Rendületlenül hitte, hogy ő annak a Schielleiten grófnak a leánya, akinél az édesanyja, a gyönyörű olasz leány már asszonykorában szolgálatban állott. Egyszer, amikor mint serdülő leány ott járt a kastélyban az édesanyját meglátogatni, az egyik teremben meglátta a gróf fiatakori arcképét, és akkor úgy képzelte, hogy önmagát látja a tükörben. Ezt a gyanúját megerősítette az is, hogy a gróf, még amikor ő kisleány volt, elhalmozta ajándékokkal, és csak akkor lett vége mindennek, amikor az apja is, az anyja is meghalt. Akkor ideoda hányódott a világban, amíg végre odakerült Triesztbe, Olifanti mesterhez, ahol valóban csak fellépésének és magatartásának köszönhette, hogy egészen cselédsorba nem fogták.

És most, ily drága titok birtokában, és ilyen következetesen megőrzött elszigeteltsége közepette egy egyszerű dalmát matrózlegény lép fel mint lovagja, és a megilletődés minden nyoma nélkül, mint ha csak az időjárásról beszélne, mondja meg a szemébe, hogy szép, hogy nagyon szép, és hogy... nem, voltaképpen semmi egyebet nem mondott és mégis megmondott mindent, ami már magában véve is végtelenül szokatlan és idegenszerű volt a kérgestenyerű, félvad
11 túlzott igényei] ezek a túlzott igényei *em.* 11 földhözragadt] földhöz ragadt *em.* 33 voltaképpen] voltaképen *em.*

morlák legénytől, aki előtt, méghozzá, el is szólt magát annyi gye-
rekes meggondolatlansággal, amennyire csak a hiúságra csábíthat-
ta.

[6.] Nagyon megbánta már, hogy Scagardellit illetően célzást lett
a legény előtt.

Scagardelli, ez a hórihorgas talján, azonfelül, hogy az uzsora ré-
vén már tekintélyes vagyona tett szert, halkereskedéssel kereste
kenyerét, és a többi között az Arany Kakasnak is szállította a herin-
get, a szardíniát, a pisztrángot, a márnát, a szardellát, a scampit és
a halaknak és más tengeri szörnyetegeknek egyéb fajtáját, és ebbeli
üzleti tevékenysége közben történt, hogy nős ember létére olthatat-
lan szerelemre gyulladt a pompás leány iránt, aki azonban a legelső
közeledési kísérlet alkalmával annyi határozottsággal és kímélet-
lenséggel utasította el a nyakigláb toszkánait, hogy annak lelkében
a szerelem valami vágyó, sajnó gyűlöletté rothadt. A felesége is tu-
dott a dolgról, de mivel pisszenni sem mert az otromba haramia
mellett, nem telhetett tőle egyéb, minthogy is meggyűlölte a leányt,
ahogyan csak az egyik asszony tudja gyűlölni a másikat.

– Ej, néhány nap múlva elmegy, és azután majd jobban fogok vi-
gyázni.

Ezzel végezte a töprengéseit Szabina, aztán elaludt.

Arról már nem tehetett, hogy álmában az Orient látta az óceán
hajjain hánykolódni, és a fedélzetéről Jován integetett búcsút feléje
erős, barna kezével.

Jován, amikor a leánytól elvált, sokáig bolyongott fel-alá céltan-
lanul az üres utcákon. Ezerszer is végiggondolta újra mindazt, ami
történt, és meleg boldogsággal töltötte el a szívét, hogy a büszke le-
ány, aki nem egyszer a szeme láttára utasította el az aranysujtásos
tisztákat, övele, az egyszerű matrözlegénnyel úgy beszélt, mintha
már régi ismerősök lettek volna.

Belefáradt már a csatangolásba, de a lelke nyugalma nem tért
vissza. Izzó gondolatai üzték, hajtották; nem tudott kieszelni oko-
sabbat: bevette magát egy albergóba, és addig ivott, amíg lerésze-
gedett.

Másnap este, amikor megint elment Olifanti mester tánctermebe,
1 méghozzá] még hozzá *em.* 4 Scagardellit] Scagardellit *em.* 6 talján] ta-
lián *em.* 25 bolyongott] bolyongott *em.*

az ismét behívta magához a lakásába, hogy a dolgokat véglegesen megbeszéljék.

Jován sem az elmúlt éjszakán, sem az egész napon nem aludt egyetlen szemhunyaszt sem.

5 A korhadt vénasszony akkor már aludt, és amikor egyszer Olifanti kiment, pár percre egyedül maradt Szabinával.

A leány akkor belenézett kutatón az arcába, és feddően azt mondta:

10 – Mi történt magával? Bizonyára dorbézolt! Vigyázzon, az ilyesmi nem vezet jóra!

A legény akkor szerelmesen nézett a leány szemébe, karjait szétártá, és olyan szomorúan, olyan reménytelenül, hogy az elnevette magát, azt mondta:

– Mit csináljak egyebet, signorina?

15 Azután mondott még valamit, talán csak néhány szót, valami izzó, szerelmes badarságot, mert amit a szerelmes ember mond, az többnyire badarság annak számára, akit a szerelem nem sanyargat, az ilyesmit csak ők kelten értik, talán inkább csak érzik meg: aki mondja, meg akinek mondja. Ezért olyan szomorú a sorsa sok-sok ezer lírai költőnek, akiknek a szerkesztők a szemükbe nevetnek, holott ők maguk talán sírtak, amikor a siralmaikat betűbe foglalták. De a megértők között a líra olyan, mint Aladdin varázsigeje, minél egyszerűbb, annál hatékonyabb; aki Baudelaire egy-egy remekével akarná megváltani a szerelmét, az hazug ripacsnak látszanék, 25 viszont egy-két izzó szó a maga idejében lángba borítja a legvédebb lelkét is. Ezért volt, hogy amikor a legény elmondta az említett zagyvaságokat és ráhajolt a leánynak az asztalon nyugvó hófehér kezére, és megcsókolta azt, Szabina nem mozdult, csak lehunyta félig a szemét, és arra gondolt, hogy milyen jó lenne a legény holló- 30 felete, fényes haját végigsimítani.

Akkor azonban felnyílt az ajtó: Olifanti visszatért.

Jován csak pár percig maradt még, amíg a megbízatását és a küldeményeket végleg átvette, azután elsietett.

Két nap volt már csak hátra az Orion indulásáig.

35 Ezen az estén nagy mulatság volt az Arany Kakasban, mert az

16 badarságot] badarságokat *em.* 22 Aladdin] Aladin *em.*

előző napon új hajó futott be kikötőbe.

Amikor Jován a terembe lépett, már javában állt a tánc.

Leült a megszokott asztalához, pohárka pálinkát rendelt, azután, hogy az unalmát elűzze, nézegetni kezdte a táncoló párokat. És ahogy a szemét vizsgálódva körülhordta, az egyik sarokasztalnál, közvetlenül Olifanti magánlakosztálya mellett, Scagardellit pillantotta meg. 5

– Lám – gondolta meglepetve –, a hórihorgas talján tehát nem utazott el! Nem engedte el a szíve! A féltékenység emészti, látni és hallani akar mindent! Bizonyára kiszagolta, hogy néhány estén keresztül odabent voltam Olifantinál! 10

A szíve megtelt boldogsággal; hirtelen lehajtott még egy pohárka pálinkát, azután lehunyta a szemét, és boldog álmodozásban a várta percet, amelyben újra megláthatja majd a fehérarcú királynőt.

Amikor a zene elhallgatott és a táncfűzér feloszlott, Jován is felállt az asztala mellől, mert észrevette, hogy pár idegen matróz is le akar telepedni melléje a táncosnőjével együtt, és akkor semmi kedve sem volt mások ostoba és durva fecsegését hallgatni. Céltalanul őgyelgett a teremben fel-alá, gondosan elkerülve azt a sarkot, ahol Scagardelli öntögette magába a bíborvörös dalmát bor egész özönét, mert sejtette, hogy találkozásuknak valami összeakaszkodás lenne a vége. 20

Csakhogy a jószándékával akkor már elkésett, mert az olasz megpillantotta őt, és felgyúlt agyában életre kelt annak a megszágyenyítésnek az emléke, amely a minap a legény részéről érte, és a mellőzött szerelem keserűségével együtt mérgezni, hajszolni kezdte a vérért. 25

A hórihorgas, ittas talján felállt, felborzolta a részegségtől csapzott üstökét, a karjait széttárta és hatalmas hangon kiáltozni kezdett:

– Hej, Bina, te r... gyere ki! Itt van a szeretőd, beszélni akar veled! 30

A teremben csend lett, a vendégek csodálkozva nézték a dühöngőt, hanem a táncoslányok boldogan összenéztek és összevihogtak, mert a lelkük telve volt irigy gyűlölettel Szabina iránt.

Jován pillanatig megdöbbenve, mozdulatlanul nézte az őrjöngőt, de amikor az tovább folytatta az átkozódásait, odalépett hozzá és hangosan, hogy mindenki meghallhassa, azt mondta neki: 35

7 talján] talián *em.* 27 talján] talián *em.*

– Hallja-e maga részeg gazember, ha el nem hallgat, lyukat nyitok az oldalába!

Scagardelli megragadta a nehéz tölgyfaszékét, de Olifanti akkor már ott állt köztük és karjait óvólag kitérte feléjük.

5 – Nézze csak, kedves barátom – mondta Jovánnak meggyőzően, mintha csak a halpástétomát dicsérte volna valamelyik vendége előtt –, nézze csak, barátom, ez a szerencsétlen, vén bolond szerelmes, akár egy tacsókókölyök és azonfelül most még alaposan be is van rúgva. Legyen magának több esze, és menjen el szép csendesen.
10 Majd rajta leszek, hogy Scagardelli holnap mindent jóvátegyen.

[7.] Akkor ismét kinyílt a szoba ajtaja, és a küszöbön Szabina jelent meg. Az arca a szokottnál is halványabb volt a megbántás miatt, de azért, amikor a tekintete Jovánéval találkozott, a szemével ő is arra kérte a legényt, hogy siessen el onnét. Jován megértette a néma parancsot, és indulni akart, amikor az olasz újra szitkozódni kezdett, és a legajlasabb szavakkal becsmérelte a leányt, őt meg gyáva gazembernek nevezte, aki csak a szoknya mellett nagy vitéz, de angol hidegvérrel elvonul a bajok elől.

Jován hirtelen megállt és megfordult.

20 De akkor az egyik matróztársa, akivel együtt szolgált az Orionon, odasietett hozzá, karját beleöltötte az övébe, és barátságosan kivezette a söntésbe. Jován ott még megivott két pohárka pálinkát, azután, hogy a pajtását lerázza magáról, észrevétlenül kiszökött az utcára.

25 Akkor már tudta, hogy mi következik – teljesen nyugodt volt.

Megkerülte a kocsmá épületét, lesétált annak a kis utcának sarkára, amelyikben Scagardelli lakott, ott leült egy sarokkőre és füttyörészve felnézett az égre. A hold előtt felhőrongyok csúszkáltak; az utca és az apró, görbe házak hol ezüsthényben úsztak, hol meg fekete éjszakába merültek. És a felhő széle olyankor, amikor a hold előbukkant mögüle, fehér volt, mint a tej és mint Szabina arca volt, amikor a gyalázkodást hallotta. Az ősz akkor már az egész nagy,
30 28–30 A hold előtt felhőrongyok csúszkáltak; az utca és az apró, görbe házak hol ezüsthényben úsztak, hol meg fekete éjszakába merültek.] Ezt a mondatot – kisebb változtatásokkal – Cholnoky több elbeszélésében és regényében megtalálhatjuk. Elsőként az *Éjszaka* (1907) felütésében volt olvasható.

8 tacsókókölyök] tacsókó kölyök *em*.

hideg testével ráfeküdt a városra, tenger felől hideg szél kelt útra, bejárta a zegzugos utcákat, sírva és gonoszul sziszegve, és a sziszegése úgy hangzott, mintha valaki gúnyosan azt suttogta volna:

– Bina! Bina!

Az Arany Kakasból odahallatszott hozzá a muzsika, de egyszerűen csak nagy zenebona után elhallgatott, és nyomban azután zűrözaváros hangok keltek, mint amikor tömeg oszlani kezd. 5

– Jönnék már! – gondolta, és ismét fütyörészni kezdett. És akkor valahogyan az ötlött az eszébe, hogy mindig fütyörészni szokott, valahányszor valami nagy esemény előtt állt. Mosolygott, elővette kését, ide-oda hajtogatta a pengéjét, kérges tenyerén kipróbálta a hegyét is, azután úgy kinyitva beletette a zsebébe. 10

Pár perc múlva hallotta, amint a kocsmá ajtaja feltárul és a vendégek zsi bongva, nagyokat rikkantva elkezdnek kiözönlöni az utcára. Akkor egy percre megszédült, a szeme lehunyódott, és tisztán látta maga előtt a régi, jól ismert tengerpartot, ahol színes kagylót és gömbölyű kavicsot szokott gyűjteni mint rövidnadrágos kisgyerekek. 15

Sóhajtott, megtörölte verítékes homlokát, és azt mondta:

– A királynő koronája félrebillent, helyre kell igazítani!

És halkán, szinte magában, dúdolni kezdte, amit meg tudott magának jegyezni a leány kedves dalából, amelyet az még Isztriából, a Schielleiten grófok kastélyából hozott magával: 20

Királynő voltam egykor
És újra az leszek
S ha majd időm betelik,
Elszálok tőletek! 25

Felhő lesz majd belőlem
A tenger kék égén,
Mít el nem érhet többé
Sem átok, sem remény. 30

S hajam, ha szétterítem,
Homályba vész a nap,
Kedvem, ha búra válik,
Leszáll az alkonyat.

5–6 egyszerűen csak] egyszer *em.* 9 ötlött] öltött *em.* 16 jól ismert] jólismert *em.*

Szavam lesz majd a szellő,
Rózsák közt szállva át,
Szemem az esti csillag...
Kedves, jó éjszakát!

5 A szűk, kis utca felső végét nehézkes, tétova léptek zaja verte fel.
Scagardelli jött egyedül, a kezével hadonászva és érthetetlen szókat mormolva.

Jován felállt és körülnézett. Egyetlen lélek sem volt sehol.

10 A hold kibukkant a felhők közül, és Jován tisztán láthatta, amint Scagardelli dülöngézve, csetelve-botolva közeledik feléje.

Amikor az utca sarkához ért, Jován előlépett az árnyékból és odaállt eléje.

– Buona sera, signore – mondta gúnyosan. – Lássá, nem vagyok gyáva, nem szöktem meg, itt vagyok!

15 Az olasz megtorpant, megállt, zavaros szemével riadtan nézett a legény arcába, azután rémületében és dühében hatalmas csapást mért csontos öklével annak fejére.

Jován megtántorodott, és egy pillanatra úgy érezte, hogy elvesztette a játékot. De akkor a fehér holdfényen újra megjelent előtte
20 Bina hófehér arca és hívta maga után, mint a lidérc a mocsárba tévedettet. Bal kezével hirtelen torkon ragadta ellenfelét, a jobbjaival pedig elővette zsebéből a nyitott kést s nagy erővel belevágta a talján oldalába.

25 Scagardelli hörögni kezdett, a két karjával ide-oda kapkodott a levegőben, mint a szélmalom vitorlái, kiáltani akart, de száját ellepte a vérhab, néhányszor ide-oda lódult, azután végigesett hatalmas testével az utca kövein.

Jován végighúzta ujjait a kés pengéjén, az összegyülemlett vért lefecsentette a földre, azután lábujjhegyen, sietve megindult lefelé,
30 a kis Anna tér felé, ahol utat veszíthetett. A szomszédos utcákból még odahallatszott a kocsmákból hazatérők zajongása, de azután csend lett mindenütt, és csak a kikötő felől hallatszottak az őrjelek.

20 Bina hófehér arca] Ez a motívum megtalálható Cholnoky *Éjszaka* című elbeszélésében.

6 hadonászva] hadonázva *em.* 22–23 talján] talián *em.*

Jován behúzódott a kápolna alacsony, mély kapuboltjába és ott végigfeküdt az egyik kőpadon, amelyen ülve koldusok szokták várni a templomjárók alamizsnáit. Eleinte csak tompa, süket zúgás dobolt a fülében, amelyről nem tudta, távoli kiáltozás vagy a szél muzsikája-e, de nemsokára mélységes megnyugvás szállta meg, hogy a királynő koronája ismét a régi fényben csillog. Akkor már hidegen, megfontoltan tudta mérlegelni a helyzetet. Hogy az Orionra nem térhet vissza többé, az világosan állt előtte; bizonyára ott fogják majd keresni legelőször. Hogy egyébként mi lesz tovább, arról egyelőre fogalma sem volt, csak azt tudta egészen biztosan, hogy mielőtt szökni próbál, feltétlenül beszélnie kell Szabinával.

A toronyóra ott a feje felett egymásután verte el a negyedeket és amint az érc hangjai meg-megrebbenve, ide-oda billenve alásiklottak hozzá a magasból, bolondos, régi képek jutottak az eszébe, aminőket valaha a falusi mester rajzolt nekik, és amelyek kottalábú, pontfejű emberkéket, megelevenedett hangjegyeket ábrázoltak, és arra kellett gondolnia, hogy a harang kedves hangocskái is olyan apró, csámpás, vékony kis kottalábakon ugrándoznak feléje, azért csetlenek-botlanak.

Amikor az óra a kettőt is elütötte, Jován előjött a rejtekéből és körülnézett. Ahogy a Piazzára letekintett, látta, hogy a katonai őrzárát akkor fordul be az egyik mellékutcába, és megindul a felső város felé. Azt tudta, hogy a rendőröktől ebben az órában nincs mit tartania, mert ilyenkor azokat a rejtett helyeket szokták ellepni, ahol a záróra után is adnak dugva szeszes italt, és ahol az elnézésüket zamatos cseppek alakjában szokták meghálálni a kocsmárosok és a vendégek egyformán.

[8.] Lesietett a pár lépcsőn, és nyugodtan megindult a szűk utca felé, amely ott vezetett el az Arany Kakas háta mögött.

Amikor a sikátorba befordult, a hold teljes pompájában ragyogott az égen, és ő már messziről meglátta a földön heverő hullát, amint mozdulatlanul feketedett az éjszakában. Akkor a szíve feldobbant a torkáig, különös, tekervényes dolgok jutottak az eszébe, amelyekről addig nem is tudott, de azután valami régi tengerészdalt erőltetett magára, és megindult újra, mert látnia, okvetlenül látnia kellett még egyszer a munkáját. Sietnie kellett, mert a hold felé megint hatalmas 25 záróra] záróra *em*.

felhő siklott, és az az érzése volt, hogy amint sötét lesz, Scagardelli feltápáskodik a földről, és nesztelen, surranó léptekkel megindul vele szemben.

Odaért még idejében.

5 Letérdelt a halott mellé, és figyelmesen belenézett az arcába. A talján szeme félig nyitva volt, és üvegesen meredt fel az égre, cser-sárga arcán rideg, mély barázdák futottak végig, a véres hab oda volt tapadva lilaszínű ajkainak szögletére.

10 – Buona notte, signore Scagardelli – mondta nevetve, mert akkor már vidám volt ismét, mintha most indult volna Olifanti mester mulatójába. Már sötét volt újra; lábujjhegyen, falhoz lapulva odaosont Szabina ablakához és megkopogtatta azt.

Ismerte már a lakás minden zugát, tudta, hogy a leány a süket öregasszonnyal alszik egy szobában.

15 És megkopogtatta még kétszer, és várt szívdobogva a hangtalan éjszakában, és ezek rettenetesebb percek voltak számára, mint amikor a halottat indult meglátogatni.

20 Az ablak végre megazörrent, halkan feltárult, és az éjszakában megjelent a királynő hófehér arca. Meztelen vállait nehéz török sál takarta, felbontott, bronzvörös haja ziláltan hullott a homlokába. Szabina akkor ezerszerte szebb volt önmagánál is.

25 És azután ki tudja, mit beszéltek akkor. Jován megmutatta a leánynak a véres kését, és talán akkor is a királynő koronájáról mondott valamit, a leány átölelte a fiatalember nyakát, és sírva fogadkoztak, hogy ha itt már nem találkozhatnak, odafenn a csillagos mennyországban bizonyára találkozni fognak. Scagardelli kiontott vére elmosott kettőjük közül minden hazug tartózkodást; amikor elváltak, megcsókolták egymás ajkát.

30 A leány betette az ablakát, azután letérdelt az ágya elé és minden büszkeségét elfelejtve, alázatosan könyörgött jövő találkozóhelyüknek, a csillagos mennyországnak mindenható urához, hogy segítse meg azt, aki nagy elhagyatottságában melléje állott, a legény pedig gyors léptekkel megindult a sikátoron felfelé, el, messze a tenger-től, és amikor utoljára visszanézett a városra, ő is a mennyország királyával beszélgetett magában, arra kérve őt, hogy a királynő koronáját őrizze meg épen és sértetlenül.

6 talján] talián *em.* 31 mennyországnak] menyországnak *em.* 34 mennyország] mennyország *em.*

Alkonyodott már, amikor Jován a hegyek között holtfáradtan lepihent, és késő délután volt megint, amikor felébredt. Már egy napja volt, hogy nem evett semmit, de nemigen törődött vele, legjobban szerette volna, ha rátalálnak. De azért lefejtette ruhájáról a matrógallért és a fényes gombokat, a levelet és a csomagot, amelyeket elhozott magával, elhajította a bokrok közé, hogy semmi se emlékeztesse arra, akit megölt, azután újra megindult, és az esti harangszóra beért a legközelebbi faluba. Pénze még volt egy kevés; az első napokban még el tudta tengetni az életét.

Amikor pedig a pénze elfogyott, koldulva csavarogni kezdett és sehol sem kérdezte tőle senki, hogy ki és honnét jött. Az a hegyi nép csak egyet tisztel: a szabadságot, ennél fogva tiszta szívéből gyűlöl minden hatóságot.

Később, amikor már biztonságban kezdte érezni magát, itt-ott munkát is vállalt, de egyre ment tovább délre, egyre jobban bevette magát az albán hegyek közé, ahol még úgy élnek az emberek, mint élhettek a nomád népek: a saját törvényeik szerint, semmibe sem véve az államhatalmat, amely különben maga sincs egészen tisztában azzal, hogy miért nevezik hatalomnak.

Bejárta Merditát, Mali Senjt, bekóborolta a Zepja és Kumula közé eső vidéket, részt vett a Cam és Aripa között elterülő hatalmas tölgyerdők irtásában, végül pedig beállt a prizreni gőzfűrészgárba, ahol nemsokára munkavezető lett.

Közel két évet töltött el így, bolyongva, minden komoly életcél nélkül, szívében egyre ott hordva annak az őszi éjszakának az emlékét, amelyen a leány ajkát megcsókolta, amikor egyszer váratlanul olthatatlan honvágy lepte meg.

Pár napig küzdött vele, de amikor látnia kellett, hogy hasztalanul próbál erőszakot tenni önmagán, egy nyárelői reggelen hátat fordított a fűrésztelepnek, és megindult a régi tengerpart felé, hogy felkeresse az unokabátyját, aki semmit sem tudott az ő viselt dolgairól. Megtakarított pénze volt bőven; nem volt mitől tartania.

20 Merditát] Merdita: észak-macedóniai falu 20 Mali Senj] Mali Senj: szerbiai falu 22 prizreni] Prizren: koszovói város 29 nyárelői] júniusi

3. Amikor a parázs lángra lobban

A hajnal még csak a karjait tárta szét, hogy visszaölelje magához a földet, amikor Jován felébredt.

A keleti égbolton tejfehér kárpit gyöngyölődött ki, az éjszaka árnyai sietve osontak a távoli völgyek felé, a lapályon hűvös szél verdeste nedves szárnyait, az emberek még holtan, bódultan, megbújva heverték. Csend volt, sivár, hideg csend mindenütt, amelyet csak teljesebbé tett a tenger örökös, titokteljes zúgása, és a távoli berekben ébredező madarak halk sírása.

Jován, amikor felnyitotta a szemét, nem emlékezett semmire, csak azt a gyászos bódulatot, azt a kietlen szomorúságot érezte, amelyet érezhetett a legelső ember, amikor a genézis megteljesedése után legelőszőr felnyitotta a szemét. Mert nem igaz, hogy a hajnal a vídamság, az élet órája, Auróra hideg, hiú, ledér és kegyetlen: amíg a szőke haját szétzilálja, rózsás melleit kitarja, tejfehér fogait rádvilantva, a szemedbe nevet, hogy jön már a nagyszájú, éhes valóság, és beszopja, felfalja az éjszaka minden pompáját, minden ragyogó látomását. Hajnalban érzed legfájóbban az elhagyatottság sivár reménytelenségét; amíg az illatos, nedves csendesség ránehezedik a lelkedre, úgy érzed, hogy szeretteid elhagytak, visszarokadtak a nyirkos földbe, ahonnet valaha útra keltek, a szerelmeseid pedig elmentek messze földekre, ott élnek vidám nevetés közt, téged elfeledve, és az egész mindenségben csak te vagy árva, csak te vagy egyedül.

Amikor a nap kibukkant a karszt hófehér ormai mögül, a tenger zúgása megnövekedett, és a vízimadarak sikongva rajzottak a hullámok fölé.

Akkor már Jován is visszaemlékezett mindenre.

Pillanat alatt újra átcikázott előtte minden, ami történt, és mindegynek legutolsója gyanánt ott égett lelkében a tudat, hogy feltalálták egymást újra a fehérarcú királynővel. Nem tudta, mi történt, nem is kereste, az az egy volt csak bizonyos, hogy tegnap este látta őt, és hogy nemsokára ismét meg fogja látni. Az az idő, amelyet tőle távol töltött, most eltűnt, megsemmisült, nehéz álom lett belőle,

17 látomását] látomását *em.* 17 legfájóbban] legrájóbban *em.* 28 átcikázott] átcikázott *em.*

amelyből csak annak az emlékezete bontakozott ki, hogy néha megpróbálta maga elé hívni a hófehér arcot, de hasztalanul és csak a leány hangját tudta tisztán hallani, ha néha, képzeletben beszélt vele. Most meglátta újra, és mintha új, idegen arcot látott volna, amelyik a réginél is hatalmasabb erővel kötötte magához.

5

[9.] Amikor Gilván kilépett, a legény már talpon volt.

– Menj be – mondta a halász hidegen, egykedvűen –, majd az asszony ad valamit reggelire, azután majd lejössz a partra, és segítesz nekem a hálót csomózni.

Azzal már indult is tovább.

10

Jován utána nézett; különös volt most ezt az embert látnia, mert szinte csak suhanc volt, amikor ő, mint gyermek, utoljára együtt volt vele, most pedig megvénült, kiszáradt, mint a keszeg, nem volt rajta egyéb, mint a csont és az izom s napégette arcát mélységes barázdák hasították keresztül. Az anyáik révén unokatestvérek voltak, de még gyerekkorukban sem jutottak közelebb egymáshoz, mint ha csak ismerősök lettek volna. Az alacsonyabb rendűek amúgy sem szoktak sokat vesződni az efféle érzelmi dolgokkal, Gilván meg éppen csak saját magával törődött kezdettől fogva. Most is, hogy az öccsét befogadta, az első perc meglepetéseinek hatása alatt tette, hogy pedig reggel ki nem adta az útját, annak az volt az oka, hogy az éjszaka folyamán meghányta-vetette a dolgot, és arra a meggyőződésre jutott, hogy négy férfikéz jobban bírja a munkát, mint kettő, és hogy még a tél beállta előtt elég ideje lesz leráznia a jövevényt, ha úgy látja, hogy az a kelleténél nagyobb pusztítást visz véghez éléskamrájában. Talán a felesége is biztatta, hogy jó lesz az új, váratlan segítség? Ki tudja?

15

20

25

Ahogy Jován be akart fordulni a házikóba, Szabina már szembejött vele. Megint belenéztek egymás szemébe, de egyikük sem szólt semmit. A legény már azért sem, mert nem tudta volna mivel elkezdni, az asszony meg azért nem, mert asszony volt, és az asszonyok a szerelmet csak bevégezni szokták, kezdeni csak elvétve, és olyankor is úgy tudnak intézni mindent, mintha a férfi kezdte volna. És ez többnyire sikerül is nekik, mert nem minden férfi olyan tökfilkó, mint aminő a bibliai József volt, bár ez lehet elsieltett beszéd is, mert

35

8 lejössz] lejössz *em.* 18–19 éppen] éppen *em.* 19 saját magával] sajátmagával *em.* 34 többnyire] többnyire *em.*

egyikünk sem ismerte Putifárnét, és azt sem tudjuk, hány éves volt akkoriban.

De a hallgatás kényes valami: hamar megerjed, és tarthatatlanná lesz.

5 Amikor a legény szeme bágyadtan, tétován lesiklott róla, az asszony halkán azt kérdezte:

– Engem kerestt? Utánam jött ide?

Jován szíve megdobbant. A kérdésből, mint édes zene, kicsendült az egész múlt, és azt is megérthette belőle, hogy ezt a múltat az
10 asszony sem temette el mindörökre, hogy ő is hisz annak feltámasztásában. A szépnak, a mesésnek örök ösztöne arra bujtogatta, hogy hazudjon igent, hiszen bizonyára a végzete vitte oda valóban is, de ezt az ösztönt megölte a tiszta, átlátszó egyszerűség, amely a szabad égbolt, a végtelen tenger és a mérhetetlen, tiszta levegő harmóniájából kristályosodott ki a lelkében.

15 – Nem – mondta csendesen –, nem kerestem senkit, csak a véletlen sodort ide! De mindig, mindig csak magára gondoltam, Szabina! Mondja el, mi történt azóta? Emlékszik-e még az elmúlt időkre, amikor...

20 Szabina arca lángba borult.

– Ha mi nem találkoztunk volna – mondta sietve, hogy a férfit félbeszakítsa –, sohasem kerültem volna ide!

És ebben a szóban benne volt mindaz a keserűség, amely kora gyermekségétől fogva felhalmozódott lelkében, hogy sohasem ér-
25 hette el azt, amire – amint vélte – született, és amiről soha meg nem szűnt álmodozni. És ez a keserűség egyre mérgesebb, egyre fájóbb lett, mert soha senkinek el nem panaszkolta. Jóval büszkébb volt, hogysem bárkit is közel engedett volna féltve őrzött belső világához, viszont okosabb is volt, hogysem be ne látta volna, hogy
30 maga keresi a sorsát. De minden büszkesége és minden okossága mellett is asszony volt, azért most, amikor az egész elveszett élete ott sóhajtozott, ott sírt mellette, az ő szeme is könnybe borult és két ragyogó csepp végigszaladt halovány arcán.

A legény előtt erre ködbe borult a világ, és ezen a ködön keresztül mint valamely álombéli színpadon, elvonult előtte az Arany Ka-
20 lángba borult] lángbaborult *em.* 32 könnybe borult] könnybeborult *em.*
34 ködbe borult] ködbeborult *em.*

kas régi, vidám népe, hallotta a tambura pattogó pengését, de az utolsó akkordok összefonódtak a sötétséggel és ahogy megint világos lett, a holdfényben úszó kis utca jelent meg előtte, közepén a vérbefagyott holttest fekete foltjával. Amikor az is eltűnt, az albán erdők csendes, hűvös éjszakája következett; a topolyafák végtelen, harmatos csarnokának sötét messzeségéből imbolygó, hófehér arc integetett feléje. Akkor hiába gázolta a nedves avart, hiába tárta ki karjait a látomás után, az egyre távolabbra szállt tőle, azután beleszlott a semmiségbe, hogy csak a sajtó, fájó emléke maradjon meg lelkében, mint a hajnali álom. 5

De most valami istenadta csoda történt, mert a fehér arc itt van, itt él közvetlenül előtte. 10

Hirtelen az ablakhoz lépett és kitekintett.

A felkelő nap már lángolva öntötte alá a fényességét, a madarak az élet lázában tobzódva sikongtak, és a tenger részegen hánykolódva csapkodta fehér habfodorral beszegelt sötétzöld hullámain. A bátyja mint fekete pont sürgölődött ott lent a parton, másutt apró hangyarajokban húzódtak az emberek, de a közelben nem volt senki. Visszafordult, letérdelt az asszony előtt, megcsókolta a kezét, és lázasan, remegve azt mondta: 15

– Szabina... szerettek! Valóban olyan vagy te, mint a királynő! 20

Szabina lehunyta a szemét, hűvös, bársonyos kezével megsimogatta Jován éjfekete haját és halkán azt kérdezte tőle:

– Meddig maradsz itt?

– Nem tudom – mondta az –, de úgy érzem, hogy soha többé már el nem szakadok tőled! 25

Jován sietve róttá a part lejtős lapályát, hogy idejében ott lehessen a bátyja mellett. A gömbölyű kavics meg-megroggyan a léptei alatt, a lágy, barna homok, amelyet a dagály rakott le a zombékok közé, ezer finom, kis vonalban hajlott erre-arra, az égen csapongva szálldostak a hófehér sirályok, és mindez oly vidám és oly kellemes volt, mintha valami lakodalmas nép tréfája lett volna az egész. Jován boldogan mosolygott, és a vidámsága csak nőttön-nőtt, amikor eszébe jutott, hogy a királynőtől meg sem kérdezte, hogyan került oda közejük. Jött, mert jönnie kellett, hogy találkozhassanak. 30

8 látomás] láttomás *em.* 23 Jován] Jován *em.* 32–33 Jován] Jován *em.* 35

Valamelyik távoli faluból odahallatszott hozzájuk a déli harangszó, amikor a háló kötözgetését abbahagyták. A bátyja egyetlen szóval sem kérdezte tőle, hogy miért jött, mit keres ott. Nem kérdezte másnap sem, azután sem, amikor napokig odavoltak halászni, vagy amikor később a zsákmányt otthon feldolgozták. Jován csak egyszer vetette oda félvállról, hogy megunta már a matrózéletet, de ő akkor is csak bólintott, mintha azt mondta volna: cselekedjen mindenki úgy, amint jónak látja. Amint már szó volt róla, az első napokban sok fejtörést okozott neki a kérdés: hogyan szabadulhatna meg szépszerével a hívatlan vendégtől, aki – amint a feleségének titokban mondta – rövidesen majd a háztetőt is leeszi a fejük felül, de aztán, ahogy azt látta, hogy az öccse segítségével vagy háromszorosára megy a munkájának, mint amikor még egyedül kínlódott, belenyugodott a dologba és ezen időtől fogva úgy volt minden, mintha a legény kezdettől fogva ott élt volna náluk. Vendégelte az öccsét, adott neki szállást és enni-innivalót, mintha hozzájuk tartozott volna, de aztán veleszületett kapzsiságával, ki is használta annak minden percét. Ha ő ment, az öccsének is vele kellett mennie, ha jött, a ház körüli munkát akasztotta a nyakába. És így ők ketten, az asszony meg a szerelmese ott éltek egymás mellett, és mégis oly távol egymástól, mint azelőtt. És ez a gyötrelmes játék a szívükben lobogó szerelmet a láz delíriumáig fokozta; úgy éltek, mintha szakadatlanul álmodnának, mintha szakadatlanul egymásról álmodnának.

[10.] Szent János napján Jovánt váratlanul átölelte a szabadság vágya, és ellenállhatatlan erővel vonta maga után. Azért ebéd után, mielőtt a munkát újra megkezdték volna, odaállt Gilván elé, és azt mondta neki:

– Bátya, ma van a névnapom! Gyere be velem a városba, majd koccintunk egyet. Űgyis szeretnék egyetmást bevásárolni.

A halász csodálkozva nézett rá, azután vállat vont, és közönyösen azt mondta:

– A bort nem mérik ingyen!

– A vendéget sem hívják csak úgy, semmire – mondta Jován nevetve. – Jöjj velem, és ne törődj a többivel.

5 Jován] Jován *em.* 25 Jovánt] Jovánt *em.* 26 ellenállhatatlan] ellentállhatatlan *em.*

Abba a kis kocsmába vették be magukat, amelyikben Gilván a testi-lelki jóbarátjával és egyetlen meghittjével, a félszemű Gregoriccsal szokott találkozni a vásárokat megelőző napokon. Amikor megérkeztek, a nap még forrón tűzött alá az égből; a hűvös, csendes, gerendás kocsmaszoba barátságosan, enyhülést ígérően tárta fel előttük sötét ölet. De a halász azért eleinte konokul megmaradt a hallgatás mellett, mert ostoba, gyanakvó paraszteszével még akkor sem volt képes megérteni, hogy valaki közeledhessen hozzá anélkül, hogy az eldugdosott garasait akarná kicsalni tőle, és azért is, mert egyre az árulás szorongását érezte, amiért az ősi asztalhoz idegent, jövevényt ültetett, holott ott rajta kívül csak félszemű jóbarátnak volt helye vagy húsz éven keresztül.

De a harmadik, a negyedik pohár után a helyzet kezdett megváltozni. Gilvánt akkor boldog ernyedtség, a kényelemmel bélelt nyugalom érzete fogta el, hogy itt nem bántja az élet, itt nem hajszolja a zsarnok ösztön, hogy minden percből kisajtoljon valamit, itt nincs más, csak zavartalan békesség, zamatos, édes bor és tulipiros reménység. Reménység, hogy az élet talán még most sem késett el vele, hogy szebb és jobb legyen... reménység, hogy mindaz, amit a mámor elvonultat előtte, egyszer talán valóra is válik.

És a jóérzése nőttön-nőtt, mert közben a Jován lelke is átfűlt, átmelegedett; a legény mérhetetlenül boldog volt a titkos szerelem édes mérgével szívében, és úgy érezte, hogy azt az embert is részletetni kell a szeretetében, akitől lopni akar, akitől lopni készül. Nem tudta, hogy a szeretet a bizalommal kezdődik, csak úgy az ösztöne vitte rá hogy elmondja, mennyi fáradalmas küzdésen ment keresztül, de a törhetetlen akarását nem fecsérelte hiába, mert sikerült némi tőkére szert tennie, amelyet szeretne úgy befektetni, hogy el ne kallódjon ismét, és hogy erre a célra a halakkal való kereskedést találna a legalkalmasabbnak, mert ő, Gilván, ott volna mellette... és a többi.

Mindez csak akkor, boldog adakozási kedvében jutott eszébe, de Gilván izgalmasan felfigyelt, mert életének legszebb álmát látta teljesedésbe menni.

Hanem akkor váratlanul közbejött valami.

A kocsmá ajtaja betaszítódott, és egy hórihorgas, kellemetlen külsejű ember lépett be rajta. Fekete keménykalapja, amelyet a rekkenő nyári hőségben is rendületlenül fenntartott tar koponyáján, hátra volt csapva, jóformán csak az elálló fülei tartották, és alóla kivilágolt vörös, bortól felfúvódott, hülye arca, ijedt, vizes, réveteg szeme. Odaállt a söntés elé, és mély, rekedt hangon bort kért.

– Mi újság, ignore Weipretti? Van-e sok munka? – kérdezte a kocsmáros, rosszakaróan mosolyogva.

– Azt az asszonytól kérdezze – mondta a jövevény, pimaszul viszsanevetve a kérdezőre. – De úgy látszik, akad... akad, mert...

Belenyúlt a zsebébe, és összehajtogatott bankjegyet villantott elő. Aztán megint vigyorgott, és a pohárral kezében forgolódni kezdett, helyet keresve, ahol megüledhetne.

Ez az ember valamikor a halnagykereskedők ügynöke volt, de már évek óta beszüntette ebbeli tevékenységét Német eredetű volt, eredetileg Weiprechtnek hívták, de a kelekótya olaszok elnevezték Weiprettinek, és ez a név megragadt rajta úgy, hogy utóbb maga is így nevezte magát. A halkereskedelem közvetítésével azóta szakított, amióta a házi közgazdaság vezetését a felesége vette át. A szép, erős, szőke asszony eleinte, akkor még kényszerűségből, mert a férje a haljövedék minden gyümölcsét elhordta a kocsmába, csak a környékbeli kisebb számlákat egyenlítette ki pusztán megjelenésével, csak a végrehajtói rohamokat háritotta el ezen módon, utóbb azonban – egy szak-vénasszony tanácsára – kiterjesztette az üzletkörét. Rövidesen tekintélyes keresetre tett szert, és akkor már bizonyos, hallgatagon megállapított apanázt adott a férjének, amivel szemben az köteles volt a nap bizonyos szakáiban elvonulni hazulról.

A volt ügynök szíve az első elvonulások alkalmával még megremegett, a torka még összeszorult, akkor még el tudta hitetni magával, hogy azért jár éppen ebbe a kocsmába, mert innét át lehet látni a házukra, leskelődhetik, és majd egy alkalommal lecsaphat a feleségére és a besurranó üzletfélre. Hanem utóbb észrevette, hogy a szíve is, a torka is sokkal könnyebben veszi már a dolgot, sőt, idővel bizonyos ellenőrzési jog érzése lopózott a lelkébe, és felébresztette

13 megüledhetne] megüledhetne *em.*

az exügynök szemtelen, rabiátus természetét. Weiprecht most már minden lehető alkalommal, minél nagyobb nyilvánosság előtt vad szitkokat dobált minden feslett életű nőre, különösen pedig a feleségére. De mindhiába, mert egyszer a kocsmában egy züllött kis asztalosmester az arcába lötytyintette a bort, amellyel megkínálta, és egészen nyíltan megmondta, hogy ő *olyan* pénzből nem iszik. Fontos percek voltak ezek akkor ott a kocsmában, a régi ismerősök körében, mert mindenki bizonyosra vette, hogy a rabiátus Weiprecht szörnyűséges dolgokat fog művelni. A volt ügynök lelkét el is borította a tehetetlen düh, szeme előtt tüzes karikák ugrándoztak, de nem tudott mit tenni, rekedt hangon azt mondta:

– Hát... igen! De nem is iszom másnak a borát, mint maga, piszkos potyándi, és a lábam ujja sem lóg ki a cipőmből, mint a magáé!

Pár pillanatilag gyötrelmes csend volt És ez alatt a csendesség alatt a kis asztalosmester szomorúan és jóvátehetetlenül elvesztette az ütközetet. A többiek, akik már nem egyszer bosszankodtak a potyák miatt, az első pillanatban csak úgy magukban, de mindjárt azután nyíltan is helyeselni kezdték Weiprecht kijelentését. A diadal zárókövét pedig a kocsmáros tette le.

– Mindegy, hogy honnét van pénz, de *van!* Aki adja, önként adja, a Weiprecht úr nem lop, sem nem rabol... Igaz-e, urak?

Az *urak* lelkesen helyeseltek és ezzel az üggy akkor elsimult.

Hanem ezen az éjszakán Weipretti kellemetlen álmot látott. Árokparton állt, amely árokban sötétbarna moslék folydogált, de a túlsó partján hatalmas, pompás szőlőtöke virult, óriási fürtökkel és az egyik fürt megrepedt, opálhalvány bogyóiból szép, aranysárga bor csepegett. Ő sirt nagy bajában, sirt a fürtelemtől, de azért mégis nekivágott az ároknak, és csak akkor ébredt fel, amikor a csatak éppen a szívéig ért.

[11.] Weiprecht ezenközben bevégezte a kocsmárossal folytatott megbeszélését, és most ismét forgolódni kezdett. Végre is a Gilvánék mellett álló üres asztalt választotta ki.

Ahogy leült, körülhordozta a termen bárgyú, boros szemét és a halászt megpillantva, nyájasan, feltűnő és hangos bizalmaskodás-

1 rabiátus] indulatos, hirtelen haragú 13 potyándi] hitvány, értéktelen

28 éppen] éppen *em*.

sal üdvözölte őt. Mindenkit ilyen nyájasan, ennyi közvetlenséggel üdvözölt, akivel csak egyetlen szót is beszélt valaha, pedig törhetetlen akarattal ragaszkodott hozzá, hogy a kocsma minden visszatérő vendégével válthasson legalább egy szót. Mert csak két ösztön állt már lelkében: elhitetni saját magával, hogy az emberek befogadják maguk közé, mintha semmit sem tudnának a dolgai felől, a másik meg, hogy orvul befűrődhasson másnak a családi ügyeibe, és akinél valami szerelmi piszkot szimatomat, azt lerántsa magához a csatákba bajtársnak. Mivel pedig semmi komoly dolga, semmi más tenni-valója nem volt az ég alatt, mint hogy időnként a mámorát kialudja, bőven jutott ideje, hogy beleássa magát mások legmeghittebb dolgaiba, hogy mindenkinek ismerje minden családi körülményeit, hogy aztán, ha majd le lehet csapni az illetőre, ne sokat kelljen teketóriáznia.

15 Gilván kedvetlen, hűvös fejbólintással fogadta a züllött ember üdvözlését, akivel pedig valaha meghittebb üzleti összeköttetésben állt, azután, hogy minden további közeledésnek elejét vegye, összebújt az öccsével, és halkán a maguk dolgáról kezdett beszélni.

20 De a volt ügynököt nem lehetett ilyen könnyen lerázni. Aki mellé odaférközhetett, ahhoz ragaszkodott is, mint a bogáncs.

Ahogy egyszer a halász pillanatra abban hagyta a beszélgetést, az ügynök odafordult hozzá, és fejével Jován felé intve, azt kérdezte tőle mézédés hangon:

– A földije?

25 Gilván nem fejtelt, csak fejét ingatta tagadóan.

– Tehát csak jóbarát? – fűzte tovább Weipretti makacs kitartással. – Nincs is szebb, mint a barátság.

A halászt kezdte elhagyni a türelme, és hogy a tolakodót lerázza a nyakáról, csak úgy foghegyről odavetette:

30 – Az unokaöcsém.

– Áh, áh! – ujjongott a züllött ember. – Pompás, pompás! És együtt is laknak, ugyebár?

– Az öcsémet csak nem küldöm a más födele alá – mordult rá a halász, abban a meggyőződésben, hogy ez a hang majd eszére téríti a tolakodót. Hanem az most már a világért sem hallgatott volna el. Hiszen most jött csak az ő pillanata, amelyben mérges nyálát bele-
5 saját magával] sajátmagával *em*.

feccsenhette más ételébe.

– Derék, derék! – mondta hazug örömmel, a kalapját visszatolva a homlokára. – Legalább a gyönyörűséges Szabina asszony nem fog unatkozni a hosszú őszi estéken! No, hallja, ilyen szép, erős legény!

Jován lelkét az asszony nevének említésére elöntötte a méreg.

– Ki ez a hülyeformájú, vén pimasz? – kérdezte a bátyjától hangosan.

De az exügynököt ez sem hozta ki a sodrából. Most már, hogy a gyilkos mérget a maga lelkéből átcsempészthette a máséba, boldogságában hajlandó volt bármit is eltérni.

– No, no, fiatalember! – mondta barátságosan. – Nem kell a dolgot olyan komolyan venni. Én már csak ilyen tréfás ember vagyok, hehehe!

Jován nem felelt. Fizetett, és elvitte magával a bátyját is. Átmentek a szemközti kocsmába, és ott folytatták a poharazást. Gilván nem mutatta, hogy a méreg felszívódott a lelkébe, pedig érezte, bizonyosan tudta, hogy azt onnét többé ki nem veszi senki. Hanem később, ahogy a mámorea nőtt, elérzékenyedés és a megbocsátás sürgős, édes vágya vett erőt rajta, és kóválygó, nyüzsgő gondolatai visszakanyarodtak ahhoz, amit az előbb hallott.

– Az a barom – mondta Weiprettire célozva – még gyanúba hozná a feleségemet! Pedig, ha tudná, hogy rá sem néz senkire, szóba sem igen áll senkivel, hiába hízelegnek neki virággal, meg édes szóval még a leányok is! Hiszen magamnak is úgy kell odakoldulnom magamat a közelébe, mint a megvert kutyának a gazdájához! És ez a senkiházi, ez a nyomorult... De várj csak, visszamegyek és meg-táncoltatom!

Jován pillanatra lehunyta a szemét; a bátyja beszéde nyomán édes boldogság töltötte el a szívét. Most nagyon, de nagyon szerette ezt az embert, szerette és sajnálta, pedig néha csak pillanatokon múlt, hogy oda ne kiáltsa neki: te csak csússzál, másszál előtte, így van ez jól, mert ő a királynő, Bina királynő, te pedig nyomorult, buta paraszt vagy! Szabina az enyém lesz, és elviszem őt innét közületek! – De mindez olyan hatalmas, olyan szilaj lánggal csapott fel a lelkében, hogy egyetlen pillanat alatt ki is lobbant.

Megfogta a bátyja karját, és nyugodtan azt mondta:

– Az eb csak csahol, de az nem hallatszik fel a mennyországba!

Ki az a nyomorult?

5 Gilván boldogan, sürgősen, sietve kiteregette mindazt a piszkot és szennyet, amit a volt ügynökről tudott, aztán legyintett és azt mondta a boldog megnyugvástól és mámortól elelcsukló hangon:

– Igazad van, ki szennyezné be a kezét az ilyen hitvány féreg vé-
rével?

10 Pár pillanatig hallgatott, azután az állát az öklére támasztva, azt mondta:

– Ne is beszéljünk az egészszről! Nem érdemes! Hát valóban volna kedved pénzzel hozzáállni az üzlethez? Meglátnád, mennyit keresnénk! Én is értek a dologhoz!

15 Jován előtt kifeslett, kitárult a jövő. Elképzelte, milyen másként lesz, ha ő is olyan úr lesz majd otthon, mint bátyja, és az nem rángathatja majd őt magával erre-arra, ahogy a kedve tartja. Mily könnyű lesz majd alkalmat találnia, hogy valami ürügy alatt útraküldje őt, és egyedül maradjon a királynővel!

20 Amikor idáig ért, a gondolatai szivárványos gomolyaggá kuszálódtak; nem bírta többé követni őket.

Hatalmas kezét az asztalra nyugtatta, és fontoskodva azt mondta:

– Amit mondtam, megmondtam. Matrózember nem szokott játszani a szavával.

25 Gilván felállt, karjait széttárta, és mámoros boldogsággal felkiáltott:

– A jó csillagom hozott téged ide közénk! Új életet kezdünk ma! De most gyere, siessünk haza, hogy az asszony előtt is megbeszélhessük a dolgot.

30 Keresgélgni kezdett a condrai között, kínosan, remegő kézzel elővette a pénzét, és csengetett a poharán, hogy fizetni akar.

– Itt én fizetek! – mondta örömteljes fölénnyel. – Kéz kezet mos.

De Jován mosolygott az aprópénz láttára, visszaerőltette azt bátyja kezébe, és egy nagyobb bankót az asztalra dobva, fizetett. Gilván szomjasan, sóvárogva nézte a pénzhalmot, amelyet az öccse vissza-

29 condrai] condra: posztóból készült kabátszerű felsőruha

2 mennyországba] menyországba *em*.

kapott és akkor, a bortól felhevült agyával, már arra az időre gondolt, amikor az a tömérdek pénz mind az övé lesz. Mert hogy valamiképpen az övé lesz, azt bizonyosan tudta.

– Siessünk! – mondta sürgetően. – De nehogy otthon vizet kellen innunk... hé, kocsmáros! De ezt én fizetem!

– Amint tetszik! – mondta Jován tettetett közönnyel, mert megremegett a gondolattól, hogy most, a lelke boldog mámorában újra megláthatja a fehérarcú királynőt.

A kocsmáros megtöltött számukra jókora iszákot borral, azzal megindultak. Titkon, magukban, mind a ketten sokat reméltek az úttól, egyik is, másik is bízott benne, hogy a diadalmas gondolatok, a lepkeszárnyú remények csak megnövekednek és pazarabbak lesznek az alkonyfényben úszó, végtelen lapályon, egyre közelebb a királynő elátkozott, ütöttkopott kastélyához, de másként történt.

[12.] Mivel jócskán ittak, a lépésük most, az első percekben, ahogy kiléptek, meg-megingott, és azt is érezték, hogy a szemük homályos és bizonytalan. Hogy az emberek tekintetét elkerüljék, lenéztek a földre, de az utcának a lenyugvó nap aranyos fényében csillogó hófehér, egyenetlen kövezete mint izzó kőpatak, lassú folyásban megindult előttük. Belekaroltak egymásba, halk, zagyva hiábavalóságokat mondtak egymásnak és amennyire tőlük telt, siettek ki az emberek közül széles végtelenbe. Az ital elgyalázta, gyávákká tette őket; most csak egymástól nem féltek, csak egymást keresték.

Amire a lassan ereszkedő parti lapályra értek, a nap már lebu-kott a távoli hegyek mögé; a távolban, mint a kalifa végtelen, zöld szőnyege magasodott a tenger. Izzó halántékuk lehült, a bátorságuk csapongva kerülgette őket visszatérőben, de ha a gondolataikban akartak gyönyörködni, fáradságot éreztek. A nagy, gyermekes odaadásukért restellték is magukat egymás előtt, hallgatva bandukoltak, szemükkel benyelve a tengernek, édesanyjuknak, gyámjuknak és istenségüknek nyájas arcát.

Hanem amikor a régi vidék kitarult előttük, amikor már ott jártak újra a királynő birodalmában, az élet ismét fellángolt bennük, mohón vetették magukat újra a gondolataikra, a terveikre, egymás-

9 iszákot] iszák: bőrből készült tarisznya

2–3 valamiképpen] valamiképen *em.*

hoz simultak megint, és keresték egymást, mint a bűntársak, mert mindegyik ott élt a másik belső életvilágában, mint aki nélkül mind- az, ami az eljövendőben feltárult, megmutatkozott, összeomlana és porrá válna. Az egyik azért volt fontos, mert a másik az ő révén remélte, hogy pazarul onthatja a pénzt a királynő lábai elé, a másik meg, mert ő volt az, aki tudtán és akaratán kívül is fedezte és elleplezte a titkos egyességet, amely minden aranyhímzésnél ragyogóbban és dúsabban szövődött-fonódott magától.

Amikor a tamariszkuszcserejék egyik halványlila, kis tengerén átvágtak, Gilván megállt, kérdően nézett Jovánra, azzal kitekerte az izsák nyakát. Jován mosolyogva bölintott, ittak újra, de a szavuk már nem eredt meg többé. Csak amikor Gilván letért a megszokott útról, és nekivágott a cserejés lapálynak, kérdezte meg tőle az öccse:

– Hová megyünk?

– Ma jó napom van – mondta amaz –, úgy gondoltam, hogy Gregoricst is át kellene hívni egy pohárra.

– Ahogy akarod! – mondta a legény közönyösen, pedig már abban a pillanatban látni vélte a bátyja minden gondolatát: tanút akar hívni, hogy őt megkösse, hogy elejét vegye a szándéka megmásításának.

– Így is jól van – gondolta magában. – A jobb üzletet azért mégis én csinálom.

Hirtelen másfelé terelte gondolatait, mert kicsinynek és hitvány-nak érezte magát.

Gregoricst a kunyhója előtt találták, amint dohányt vágott a küszöbön. Kancsal félszemével kíváncsian nézett a vendégeire, de Gilván félrevonta, és pár szóval beszámolt neki a dolgok állásáról. Amikor megértette, miről van szó, vállat vont, és azt mondta:

– Nem bánom. De ha már nálam vagytok, legyetek előbb az én vendégeim.

Elővette a sarokból a pálinkásüveget, és kézről-kézre adta. Jován odaemelte a szájához, de nem ivott. Az első korty Gilvánnak sem ízlett, de mivel benne volt a vérében, hogy azt, ami nem kerül semmibe, okvetlenül és feltétlenül elfogadja, nagyokat kortyintott, azután odaadta az üveget a gazdának. Gregorics aznap még nem ivott, most

9 tamariszkuszcserejék] tamariszkusz cserejél *em*.

mohón esett az alkoholnak, de ő már fel sem vette az ilyesmit. Az volt nála minden, ha egy régi tengerészdalt dúdolgatott, messzebbre sohasem jutott a részegségében.

Szabina már messziről meglátta a közeledőket, és az asszonyi ösztöne révén nyomban megsejtette, hogy ez a nap jelentős lesz az életében. Azt is tudta, hogy ittak, mert látta, hogy férje egyre beszél és kezével széles köröket ír le a levegőben, mint a szélmalom vitorlája, de amikor megérkeztek, úgy tett, mintha ügyet sem vetne rájuk. Csak ahogy a férje a részek boldog kapkodásával elmondta neki, hogy ezután másként lesz minden, és azután a poharat a kezébe erőltetve a különös alakú madárfejével Jován felé intve, azt mondta: „tegezzétek egymást, hiszen rokonok vagytok!” – nézett rájuk fürkészően, mint az álmából ébredő nézi a valóság elfelejtett, idegenszerű körvonalait. Amikor pedig a legény kiöntötte a pénzt az asztalra és odatolta férje elé, belenézett hidegen Jován szemébe, és tekintetébe ez volt írva:

– Most engem vásároltál meg, nyomorult!

Jován visszanezett rá, és az italtól fátyolos szeme telve volt a megalázottak szelíd esdeklésével, de mögötte ott lobogott az olthatatlan szerelem szomjas, emésztő tüze. És ez alatt a pár pillanat alatt különös dolog játszódott le az asszony lelkében: ezúttal nem a szerelem rothadt megvetéssé, amint az már annyiszor megtörtént, amióta a szerelem él és forgatja a kozmoszt, hanem megvetés erjedt vissza valami sajtó, vágyó, tikkasztó szerelemmé. A halász mindéből nem tudott, nem látott semmit; nem látott semmi mást, csak a pénzt, amelyet majd megszázsoroz és amellyel majd, mint lágy selyemmel, körülveszi a királynőt. Nem tudta, hogy a királynő már a másé, és hogy ő maga is segített eladni annak a másnak. De amit ő nem látott meg két szemmel sem, azt a tenger dúvadja meglátta egygel is. És akkor keserű gyűlölet és izzó féltés lepte el a lelkét. De hallgatott. Hallgatott és várt.

Ittak újra, de amikor Gilván már értelmetlenül, zagyván kezdett beszélni, mint a lázbeteg és végigdobta magát a fekvőhelyén, Gregorics elköszönt. Akkor már holdas, csillagos éjszaka volt; megindult hazafelé, de amikor az erdő gyér vonulata már elfedte, megfordult, visszakanyarodott Gilván kunyhójának közelébe és leheveredett a

fübe. Az állát feltámasztotta a tenyerével, és nézte, merőn és mozdatlanul nézte a királynő rozzant kastélyának fényben úszó tornácát.

5 És látta, amint a legény egyszer kilépett, körülhordozta a tekintetét a holdfényes lapályon, azután lefeküdt a vackára. A kunyhó ablakai nyomban azután elsötétedtek, csend és mozdatlanlanság ült a part felett, csak az éjszakai szél járta bolondját a gyér fák és tépett bokrok között, cifra dalocskát fütyörészve halkán.

10 A félszemű már gyakran hallotta ezt az áriát, de sohasem jött rá, hogy olyan, talán az is, amit az édesanyja énekelt neki valaha régen, nagyon régen, amikor őt álomba akarta ringatni. Ennek a révén befészkelte magát a múltba, hosszan elidőzött egy-egy rég megholt ismerősnél, de amikor azoknak az elszállt hangját egy hajszál híján már elkapta volna az emlékezetével, az éjszakai szél mindig közbeszólt és elrontott mindent. És most azt is észrevette, hogy ez a lány zene összejátszik a távoli hullámok ütemes feccsenésével. A hold lassan felhők mögé húzódott, és nyomban azután óriási, gyérszövéssű, bánatszürke fátyol lebegett alá a magasságból, lány vonalakban omolva mindenre a végtelen messzeségekig. Csak a tenger maradt
20 meg szabadon, zúgva, forrva kezdett terjeszkedni, mert elérkeztek a dagály órái. De most másként volt minden, mint máskor, mert minden hang valami távoli sírgödörből érkezett, és a sötétségben is lehetett látni mindent. Lehetett látni, amint a smaragdzöld hullámok szeszélyes tornyokká csavarodtak, mintha a forgószelet kapta volna fel őket, tajtékozó, hófehérben pezsgő oromzatuk széttárult,
25 mint egy-egy liliumóriás kelyhe, és minden kehelyből a királynő halovány arca és égő szeme parázslott alá. És amikor egy-egy oszlop összeomlott és visszaroskadt a tengerbe, a mérhetetlen messzeségben szívettépő zokogás és jajveszékélés zendült fel, de ez olyan volt mégis, mint ezer hárfa pattogó pendülése.

Amikor a félszemű halász felébredt, a karjai el voltak zsibbadva és a hajából izzó veríték csordogált a homlokára. Felnyitotta a szemét, de koromsötét volt mindenütt. Úgy gondolta, álmodik akkor is, de ahogy a holdfény megint végigömlött a tájon, feleszmélt. Első
35 pillantásával megint a királynő tornácát kereste, csakhogy a gyűlöletes idegen fekhelye akkor már üres volt.

2 fényben úszó] fénybenúszó *em.* 13 híján] híjján *em.*

4. A sátán csápjai

[13.] Weipretti mester későn szokott kelni.

És ez természetes is: az annyira differenciálódott, kifinomult lénynek, mint ő, hosszú és zavartalan pihenésre van szüksége. Mert nem igaz az, hogy a testi munka fáraszt jobban, a lelki tevékenység az, amely valóban megviseli és összetöri a maga emberét, márpedig a mesternek „a lelkek megfigyelése és morálfilozófia művelése” a fő teendője, ami pedig az alkoholt illeti, a bölcselőnek egyenesen szüksége van ilyesmire, hogy a logikával el nem érhető lelki magasságokba lendíthesse magát.

Amikor a toalettjével végzett, elfogyasztja hideg felvágottból álló reggelijét, és beveszi rá az első reggeli áldást, amint ezt ő maga mondja kifogyhatatlan humorával, de csak ásványvízzel felhígítva, mert nem akarja, hogy bármi is befolyásolja munkájában, ami pedig éppen most fog következni. Ennek a munkának a neve: az iratok és tervek rendezése és evidenciában tartása. Ilyenkor odaül az íróasztalához, amely a konyhában van elhelyezve, mert a felesége azon szokta kisodorni a tésztát, duzzadt, sárgás arcát megfegyelmézi, és miután több ízben is kijelentette, hogy aki most zavarja, az a halál embere, zsebéből szutykos papirosdarabokat von elő, azokra számokat és más ákombákomokat pingál, miközben halk hangon titokzatos szavakat suttog. A munka végeztével körültekint a házban, hogy rendben van-e minden, és bármint talál bármit is, feltétlenül elmondja azt a szigorú, de azért pártfogói hangnemben tartott beszédét, amely a cselédleány, a kis Bettina előtt a családfői tekintélyt van hivatva fenntartani. Bettina ilyenkor egy percig mímeli a figyelmest – okos leány, a hely pompásan megfelel neki mert az asszony révén sokat keres, miért zavarná meg hát lehiggadt harmóniát –, de aztán rányitja a gazdájára az ablakot, a bútorokat összedobálja és siet az asszonyához, hogy annak a toalettben segítségére lehessen. Mert a nő hűségesebb és rajongóbb cinkos, mint a férfi, de csak addig, amíg a cinkosi hűségen a legapróbb karcolás sem esik, mert akkor vége mindennek.

1 későn szokott kelni] Cholnoky *Régi ismerős* című regényének egyik fejezete is hasonló címet visel.

10 toalettjével] toalettjával *em.* 14 éppen] éppen *em.*

Amikor a helyzet otthon tarthatatlanná lett számára, Weipretti mester elsiet hazulról és bejárja a szomszédokat, itt is, amott is jótanácsokat adva a kis gyerekek hidegtelelésének kezelését, a szakmai elkészítését, és a befőttek megőrzését illetően.

5 Hanem mielőtt ezen az útján tovább kísérnénk, egyetmást okvetlenül meg kell mondanunk úgy a rovására, mint a javára.

Weipretti, amikor reggel kilenc órakor felébred, lehunyta szemmel, tükör nélkül is tisztán látja, hogy az arca sárga és puffadt, hogy a szeme bárgyú és fénytelen, és ez undorral és szomorúsággal tölti el. Ahogy megszólal, hallja, hogy hangja rekedt, rikácsoló, és olyan, amelyhez csak durvaság illik, mert gyengéd, kedves dolgoktól teljesen távol áll, mintha valamely finom pecsenyét kormos, ócska fazékban tálnának fel. Ez felingerli, idegessé teszi, és ilyenkor száználmas erőlködéssel azon van, hogy új, mértékletes programot állapítson meg a maga számára, de nyomban érzi, hogy mindez teljesen hiábavaló erőlködés, mert hiszen annyi akarata sincs, hogy felkeljen. Tehetetlenül, mozdulatlanul hever az ágyán, egykedvűen nézi a mennyezetet, anélkül, hogy ott bármit is látna, és legfeljebb arra tud gondolni, hogy a szomszédok, az ismerősök ilyenkor már régen a dolgaik után járnak, mindenki vidám, mindenki telve van élettel, és azon fáradozik, hogy az övéinek, az otthoniaknak örömet szerezzen, csak ő lopja napot és csak ő nincs senkinek öröme, hasznára. Ez a tudat még szomorúbbá és keserűbbé teszi, unottan, csüggedten kezd öltözködni, mert az is tudja, hogy a felesége is, Bettina is sóvárogva várja már, hogy elmenjen hazulról, hogy ne is kelljen 15 őt látniuk, de szólni egyikük sem mer, mert tudják, hogy nyomban vad átkozódásban, a szennyes szidalmak egész özönében törne ki, és ez megint azért bosszantja, mert érzi magáról, hogy másokkal szemben gyáva vagy legfeljebb szemtelen és csak otthon játssza a diktátort. Tudja azt is nagyon jól, hogy a kis cselédleány jóízűt nevet magában, amikor ő reggeli után „dolgozni” kezd, és ő mégis végigcsinálja mindennap ezt a komédiát, mert mindenáron el akarja hinni önmagának, hogy komoly tervei vannak a régi üzleti tevékenység újra való megkezdését illetően, ezért mindig gondosan el is teszi a piszok kis papirosdarabokat, rajtuk az értelmetlen, oktalan 20 5 kísérnénk] kísérnők *em.* 14 programot] programmot *em.* 26 látniuk] látniok *em.* 33–34 tevékenység] tevékenység *em.*

kalkulációkkal. A mester tehát a lelki szenvedések egész sorozatán megy keresztül, amíg végre eljut hazulról, és ezért az, aki beleláthatna gondolataiba, kissé talán meg is sajnálná. A helyzet akkor kezd megváltozni, amikor átmegy a kocsmába, és az első féllitert megissza. Az alkohol megnyugtatja, elszongítja az idegeit, később egészen átalakítja; bátrabbá, többé, fontosabbá teszi önmaga előtt. Ő 5
érzi ezt a fokról fokra való átalakulást és örül neki, mert már tudja, hogy nincs messze az az idő, amikor őszintén elérzékenyedik és felháborodik, hogy mily szerencsétlen és hogy viszont a felesége mily romlott és feslett. Valami titkos sejtelem ugyanakkor is egyre sut- 10
tog a fülébe, hogy mindez ismét hazugság, azért mégis egyre hangosabban, egyre nagyobb nyilvánosság előtt pocsékolja a feleségét, mert a dolog úgy áll, hogy signor Weipretti gazembernek született, aminthogy soha egyetlen dolgát, egyetlen üzletét sem tudta tisztán lebonyolítani. 15

Történt, hogy amikor Weipretti egy napon a délutáni, úgynevezett harmadik látogatását végezte a kocsmában, az egyik asztalnál, annál, amelyiknél legutóbb is ült Jóvánnal, Gilvánt pillantotta meg. Nyomban visszaemlékezett a múltkori jelenetre, és boldog meglepedséggel gondolta, hogy a méreg azóta bizonyára hatott, de 20
viszont ugyanezért most nem is merete megszólítani a halászt. De elhatározta, hogy legközelebb feltétlenül módját fogja ejteni a közledésnek, hogy a művét tökéletesebbé tehesse és befejezhesse.

Gilvának azóta, hogy a pénzt megkapta és az üzletét kiterjesztette, gyakran volt dolga a városban, mert ott érintkezett a kereskedőkkel és vendéglősökkel, akiknek a halakat szállította. Nem volt még csak pár hete, hogy az életét új alapokra fektette, da máris úgy volt, hogy szinte rá sem ismert önmagára. Most látta csak, hogy eddig úgy élt, mint a kis rovar, amely a fűszálak között csetlik-botlik, 25
és a valóságos életről fogalma sem volt. De azóta az emlékezetes nap óta minden másként lett. Megismerte az emberekkel való érintkezés gyönyörűségeit; szó sem volt már régi szótlanságról, sőt, bámulva ismerte fel önmagában azt a rábeszélőképességet, sőt, ékesszólást, amely az üzletember egyik legfontosabb tulajdonsága. A legmélyeb-

12 pocsékolja] itt: becsmétel, gyaláz

10 ugyanakkor] ugyan akkor *em*.

ben szántó változás pedig az volt, hogy most már nem kellett reszketnie minden fillérért. A jobb és szebb életbe könnyen és gyorsan beleszokott, ami megtetszett neki, azt megvásárolta, vett magának és a feleségének ruhát, miegyebet és szinte kéjes gyönyörűséggel töltötte el, ha egy-egy ilyen bevásárlás után olyan ügyesen tudta az eladásokat intézni, hogy a kiadott pénzt behozta.

És a feleségét is csak most ismerte meg valóban, mert többé már nem mint az alattvalója, hanem mint a férje látta.

Mert addig csak az alattvalója volt, és ezt valahogyan természetesnek is érezte. Hiszen már az a mód, ahogyan feleségéül kapta a királynőt, önként értetődővé tette, hogy a leány részéről szó sincsen semmiféle vonzalomról, csak elmegy vele, ahová akarja, mert betelt az étellel és a maga asszonya akar lenni. A halász egyszer három napot töltött Raguzában valami törvényes dolog miatt, és ott, az egyik városvégi kis vendéglőben meglátta Szabinát, akinek számára az élet, a gyilkosság után, szinte elviselhetlenné lett Triesztben és aki ezért Raguzába ment egy másik távoli rokonához, de a durva, söpredék népség miatt, amely a kocsma törzspublikumát alkotta, ott is csak örökös, kényszerű szenvedésnek érezte az életet. A halász másnap, a dolga végeztével kissé beivott, és amikor a szava megjött, elmondta a leánynak, hogy ki és mi ő s tréfásan megkérdezte tőle, hogy nem akarna-e a felesége lenni.

[14.] A leány ránézett csodálatos fényben úszó szemével, pár pillanatig gondolkozott, majd azt mondta:

– Tudja mit? Jöjjön el holnap este is, akkor majd felelek a kérdésére.

Gilván már aznap haza akart menni, de ez a pár szó varázserővel odakötötte. Ezen az éjszakán már a leányról álmodott, és reggelre kelve, reszketve várta az estét, mert álmában már férj és feleség voltak és nem tudta volna elviselni, ha az álom csak álom marad. Már ahogy alkonyodott, elsietett a vendéglőbe, és akkor Szabina azt mondta:

– Gondolkoztam a dolgon, elmegyek magához. Maga becsületes embernek látszik, a magányt és a szegénységet majd megszokom. Azt ne várja tőlem, hogy szeressem, nekem csak egy vágyam van: el, minél messzebbre el az emberek közül!

16 Triesztben] Triestben *em.*

Szabina egy hónap múlva már a halász felesége is volt, anélkül, hogy egyik is tudott volna róla, ki sodorta őket egymáshoz, de a szíve telve volt keserőséggel és szerelmének emlékével.

Ahogy a halász egyszer feltekintett, ő is meglátta a volt halügynököt. Eszébe jutott a legutóbbi találkozásuk minden csúf kellemetlensége és lelkét betöltötte a gyűlölködő undor. El sem fogadta Weiprecht nyájas üdvözlését, hanem csak bevárta azt, akivel dolga volt, aztán elsietett azzal az elhatározással, hogy rá sem gondol többé. Csakhogy az ilyesmit sokkal könnyebb elhatározni, mint megtenni. Az ilyen égető, gyötrelmes gondolat alacsony játékot űz az emberrel: ellebbenik, elszáll, mintha örökre eltávozna, de aztán egy titkos kerülővel visszakanyarodik hozzá, és belefűrődik a lelkébe.

– Tökfilkó vagyok – mondta magában a halász, ahogy hazafelé bandukolt –, Szabina olyan, mint a ragyogó tükör, amelyet nem fog a piszok.

Pedig az a ragyogó tükör akkor már elhomályosodott, megfakult és elvesztette a fényét. Elvesztette azon az éjszakán, amelyen Jován átadta a pénzt a bátyjának.

Akkor, ahogy egyedül maradtak, mert a halász részegen hevert a belső szobában, az első pillanatban idegeneknek érezték magukat egymással szemben, mert a titkos, meddő szerelem kiegészítette a szívüket és fáradt ernyedtséggel lepte meg őket, de amikor Szabina halkan elmondta az élete további folyását, és ő is a végzetet említette, mint amely összehozta őket újra, a közös titok édessége és a községes suttogás újra fellobbantotta köztük a zsarátnokot. Amikor megcsókolták egymás ajkát, már tudták, hogy elvesztek, csak arra vártak, hogy az éjszaka beálljon. Amikor aztán egymáséi lettek, Szabina kérlelte a kedvesét, hogy vigye el magával bárhová, mert úgy érzi, hogy a fertő lassan elfedi, elnyeli, de azután, a tervezgetéseik közepette felbukkant előttük a félelmes vétő, hogy a legény nem a magáé többé, hanem rabja a véres emlékeknek, amely elől bujkálnia, menekülnie kell. Amíg messze, idegen országokban járt, ez a fantom egyre ott kísértett a nyomában és csak a munka lázában, az őserdők fái között talált menekülést előle, hanem amióta a királynőt újra feltalálta, mindez olyanná változott előtte, mint a nyomasztó hajnali álom, amely a napfényben eloszlik, semmivé lesz. De most, 35 feltalálta] feltalált *em*.

a tikkasztó ölelésből, mint rejtett melegágyból, új életre kelt az, ami örökre holtnak látszott. Először az áloműző, sajnó kérdés ütötte fel a fejét, hogy mi lesz velük tovább, azután ez a kérdés lassan átalakult, átfurmálódott a gyilkosság emlékének kísértetétvé, legutoljára pedig
5 testet is öltött, hogy mint Scagardellinek a holdfényben heverő hullája vagy mint a csendőrök szuronyán csillogó napsugár mérgezze meg Jován szerelmes álmait.

Egy volt csak, ami ezt az egymás előtt is rejtegetett keserűséget elviselhetővé tette a számukra: a közös titok édessége.

10 Mert nem is sejtették, hogy az a titok sem titok többé.

Gregoricstól azóta az éjszaka óta nem látta közülük senki, de ez nem is tűnt fel egyiküknek sem, mert a félszemű halász néha hónapokra is elvonult, és nem beszélt mással, mint a tenger hullámaival meg azokkal a mesebeli, titokzatos vendégekkel, akik álmaiban
15 szokták felkeresni.

Pedig a régi vendégek már elkerülték az ütött-kopott kunyhót, éjszakánként már nem ültek oda az ágya szélére, hogy tündérmeséket suttogjanak a fülébe, és nem mosolyogtak be már az ablakán hajnal bíborával együtt, helyettük vámpírok és lidércek nyüzsögtek a
20 halbűzös vacokban, hangtalan hangon bujtogatva a vén szerelmezt, hogy adjon túl a titkán és annak árán juttassa vesztére azt, aki az életét pokollá tette. Ha addig szerette az asszonyt, most vergődve, őrvongva imádtá; amikor a pálinka a fejébe szorította a vért, látni vélte a királynőt a bűn pillanatában, és olyankor verte a fejét az
25 öklével, szörnyű átkokat szórt az istenre, aki mindezt így akarta, amíg a tomboló indulattól összetörve, megroggyant, és ráncos arcán keserű könnyek folytak alá. Reggelente összetört testtel, de a lemondásban megbékült lélekkel ébredt, és olyankor a szabad természetben megöregedettek bölcs és becsületes tisztánlátásával mérlegelve a dolgokat, újra hallgatást fogadott magában, mert megértette, hogy mindaz, amit megtudott, olyan egyszerű és természetes,
30 mint az, hogy az apály után a dagály következik. De esténként újra kezdődött a szenvedés, amelyet végsőkig fokozott az a tudat, hogy nem oszthatja meg senkivel, mert mindenki csak a szemébe nevetne, ha reménytelen szerelmének izzó kínjairól panaszkodna. A fiatalok gonoszak és ostobák, nem értik meg azt a poklot, amelyet az
35 11 azóta] az óta em.

öregedő szerelmes hordoz a lelkében, amely pedig százszorta gyilkosabb szenvedésekkel van zsúfolva, mint az övék, az öregek pedig hazugok és képmutatók. Arra is gondolt, hogy a legényt elteszi láb alól, de már későn volt minden, az ő reménytelen reményei már a meleg véresőtől sem borulnának virágba, azután meg reszketve féltette, őrizte szabadságát, mert úgy érezte, el kellene vesznie, ha elszakítanák a tengertől. 5

A nyár utoljának egyik éjszakáján Jován a királynőről álmódott és az álombéli asszony oly különösen, oly titokzatosan, oly könnyefakasztóan, de gyönyörteljesen más volt, mint az igazi, hogy a lelkével riadozva, csapongva menekült az utóbbihoz, és amikor az illatos, hús reggelen felkelt, már tudta, hogy még ma, az élete árán is, egyedül kell lennie Szabinával. 10

Dél előtt a bátyja otthon volt, a számadásaival vesződött.

Nehéz, buta fejét órákig törte olyasmin, amivel más egy perc alatt végzett volna, és mivel paraszti gyanakvásában a tulajdon édesapjának sem hitt, a legegyszerűbb, legátlátszóbb dolgot is körülszimatolta, megforgatta elejétől végéig, aztán a végétől az elejéig, és mindenben agyafúrtan kieszelt kelepécét sejtett. Mindezekhez hozzájárult, hogy amióta kereskedőnek tudta magát, egyszersmind rendkívül fontosnak is érezte magát, aminek iparkodott is minden módon kifejezést adni. Amíg a könyveit rendezgette, ezt így hallotta odabenn a városban, pedig csak néhány szurtos papirosdarabot vont elő zsebéből, ezerszer is megnyálazta a ceruzáját, szemöldökeit haragosan összehúzta, ha valaki hangosabban beszélt, titokzatos számokat és neveket motyogott. Ilyenkor nevetséges és gyűlöletes volt. Szabina, ha ott járt körülötte, szándékosan elkerülte a tekintetével, mert szánó megvetést érzett iránta, amelyet önmaga előtt is szégyenkezve rejtegetett, hanem az öccse, az matrózi őszinteséggel mulatott gyámoltalan erőlködéseinek, ami Gilvánt vérig bosszantotta, de azért nem szólt, mert a pénzes üzlettársnak sok minden meg volt engedve. 20 25 30

Dél előtt tehát nem volt mód Jován számára, hogy a tervét megvalósítsa, hanem délután már elhagyta a türelme, és anélkül, hogy a továbbiakkal gondolt volna, tettetett közönnyel azt mondta a bátyjának: 35

– Most jut eszembe, hogy Steinhofér, a vörös bajszú ügynök, még vasárnap, amikor odabenn voltam a városban, megfogott az utcán és azt mondta, hogy ma, csütörtökön délután valami fontos ügyben okvetlenül akar veled beszélni! Négy órakor ott vár rád a kocsmában.

[15.] Egyetlen szó sem volt igaz az egészből, de a legény nem törődött semmivel. Tekintete összevillant az asszonyéval, annak arca pillanatra lángba borult, ő is tudta, hogy hazugság az egész. De a „vállalkozó” nem gyanakodott. Bár egészen természetesnek érezte, hogy őt már a legnagyobb vállalatok ügynökei is kerülgessék, hiúságának erősen hízelgett a dolog. Mégis, a forma kedvéért, kedvetlen arcot csinált, dörmögött, hogy sohasem hagyják békében, meg hogy az ilyen fontos dolgot nem az utolsó pillanatban kellene megmondani, de azért sietve felkészült és elment.

Amikor a kocsmába megérkezett, a zsidó ügynöknek nyoma sem volt sehol. Nem is volt akkor ott senki, a délutániak már elmentek, az estiek még nem érkeztek meg, üres volt az egész terem, csak az egyik sarokasztalnál bóbiskolt egy nagytestű, nehézkes ember, hátracsapott keménykalappal a fején.

Mi már tudjuk, hogy ez megint Weipretti volt, aki délelőtti fáradalmait pihente ki a ripszkanapé lágy ölén, de Gilván csak akkor ismerte meg, amikor az egyszer felütötte a fejét, és recsegő hangon újabb borszállítmányt rendelt.

– Úgy látszik – gondolta akkor magában gyűlölködve –, hogy ez a piszkos naplopó az egész életét itt éli le! És nekem biztosan bele kell botlanom! Most már harmadszor! Nem marad más hátra, mint megint megszökni előle!

Lekapta a fejét, hogy a volt ügynök meg ne ismerje, de nem sokra ment vele. Mert mindössze ők ketten voltak a teremben. Aminthogy Weiprecht körülhordozta mocsaras, duzzadt szemét, nyomban fel is ismerte és mivel az ő lelkén a visszautasítások csak egészen jelentéktelen karcolásokat szoktak jelenteni, amelyeknek pár nap múlva már nyomuk sem volt, azon módon meg is szólította.

A halász kelletlenül dörmögött pár értelmetlen szót, de mivel a Steinhofér-ügy nagyon szúrta az oldalát, és mivel hirtelen eszébe
21 ripszkanapé] bordázott szövettel bevont kanapé
8 lángba borult] lángbaborult *em*.

jutott, hogy a volt ügynöktől, mint közös ismerőstől talán megtudhat valamit a zsidó felől, pár pillanatnyi hallgatás után valamivel nyájasabban azt mondta:

– Meleg van.

– Meleg van! – ismételte Weiprecht lojális egyetértéssel és már emelkedett is fel a székéről. 5

– Meleg van! – ismételte előzékeny meggyőződéssel bólogatva. – És ez az oka annak is, hogy itt vagyok! Ezer tennivalóm volna, de hiába, elhíztam, nem bírom a forróságot. De majd napszállta után...

Odatelepedett a halász mellé, és egy liter bort rendelt. Ennek a szerencsétlen, undorító, hideg varangynak már csak az okozott igazi lelki gyönyörűséget, ha más is, nemcsak a kocsmá söpredéke, megitta a borát, és baráti hangon beszélt vele. 10

A halász nyugtalanul nézett körül, nem látja-e őket valaki, de mivel még akkor is csak ketten voltak, szórakozottan, mintha csak most jutott volna eszébe, kérdezősködni kezdett Steinhofer felől. 15

– Steinhofer? – mondta Weiprecht rekedten, nyirkosan köhögve. – Steinhofer már három nappal ezelőtt elutazott Triesztbe valami nagyobb kötés ügyében, és nem is jön vissza, csak két hét múlva! De milyen ügyben keresi őt, kedves barátom? 20

– Az öcsém... – szólta el magát a halász – azt az üzenetet hozta tőle...

Észrevette, hogy elsiette a dolgot, de akkor már nem állhatott meg. Vontatottan folytatta:

– ...hogy ma délután négy órakor itt vár rám! 25

– A kedves öccse mondta? – kérdezte Weiprecht kajánul vigyorogva. – Az a szép, fekete, erős fiatalember? – folytatta, minden jelzőt külön hangsúlyozva. – Hehehe! Bizonyosan tréfált! Az ilyen tüzesvérű fiatalemberek szeretik megtréfálni az öregeket!

– Már aki öreg! – mordult rá a halász szinte fuldokolva a dühtől. 30
– Különbön is... miért csinálna ilyen bolond tréfákat?

Weiprecht felhúzta a szemöldökét: ő bizony nem tudja.

Gilván pillanatra lehunyta a szemét, és az alatt a pillanat alatt kimondhatatlan kínokat szenvedett. Akkor úgy érezte, hogy hiszen már az exügynök múltkori beszéde is megfogalmazott a lelkében, hogy ő már régen tud mindent, csak gyáván, pimaszul letagadta önmaga 35

18 Triesztbe] Triestbe *em*.

előtt is ezt a tudását. Megtörölte veritékes homlokát, valamit akart mondani, de a szó elhalt az ajkán.

– Miért nyugtalankodik, tisztelt barátom, hiszen nincs az egészben semmi! – mondta Weiprecht békítően, mert a hozzá hasonló 5 kapcabetyárok nyomban meg is vigasztalják azt, akit megmérgezték. Azután beszélni kezdett, eleinte mézédés szavakkal, megbo csátó, nyájas arccal, csavaros, tudálékos mondatokban kerülgetve a szerelemnek erkölcsileg alárendelt, jelentéktelen voltát, ügyet sem vetve arra, hogy a hallgatója megérti-e őt vagy sem. Pedig a halász 10 fülébe mindez csak, mint zagyva hangzavar jutott el: nem volt képes felfogni tisztán és összefüggően semmit abból, amit a szerelem elzüllött ingyenélője beszélt, de a megérezése, az világot derített előtte mindenre, amint a vak is megérzi a kés hegyét a homloka előtt. Tudatlan fejében táncot jártak a gondolatok, az emlékek: hirtelen 15 úgy látta magát, amint a koromsötét éjszakában kisompolyog a tornácra, és átszorítja az öccse torkát, majd meg a régi mesék tértek vissza hozzá a tenger fenekén álló kagylópalotáról, amely a királynő megérkezését várja... Miért is nem gondolt erre már előbb is? Elviszi oda magával Szabinát, ott nem bánthatja őket senki, mert a 20 palota kapuját két sárkány őrzi, és nem enged be mást, csak aki a bűvös ígét ismeri, azt pedig csak ő ismeri, mert csak ő tudja kiolvasni a királynő szeméből, ahová az fel van jegyezve...

Szótlatlanul ült a helyén, időnként gépiesen kortyintva a poharából, a másik pedig, aki akkor már részeg volt, nemcsak a bortól, hanem 25 a gyalázattal való meddő csatától is, akkor már nem kerülgette a mondanivalóját, cseppenként, de a gyönyör mindenről megfélelkező akarásával csepegtette bele a hallgatója lelkébe mindazt a hazug bölcsességet, amelyet álmatlan éjszakákon titkon kifacsart a maga nyirkos, rothadozó lelkéből vigasztalóul. Elmondta, hogy az erkölcs 30 otromba, hízott bálvány, amely csak a tömeg számára való, mert az okos ember tudja, hogy az élet gyorsan elröppen, úgy kell hát szembé tenni, ahogyan lehet, márpedig a pénz az az egyetlen csodaelixír, amely minden bajt, minden rútságot eltüntet.

És a halász ezt már megértette.

Amint a „pénz” szót hallotta, már tudta, hogy eladta a feleségét, 35 már tudott mindent. A pénznek még a neve is hatalom, amely bűvös 28 bölcsességet] bölcseséget *em*.

erővel napfényre hozza az elrejtett dolgokat. Hirtelen eszébe jutott, hogy az öccse sohasem kérte tőle a számadást, bizonyára, mert egyszer és mindenkorra szóló adásvételt csinált, és ha ezt még jóvá is tudná hazudozni önmaga előtt, a mai eset a napnál is világosabban megmagyaráz mindent. Az öccse valami ostoba hazugsággal egyszerűen elküldte hazulról, hogy egyedül lehessen a királynővel, ő pedig eljött, mert a hiúságát legyezgették és mert pénzt szimatolt.

Amikor a volt ügynök befejezte morálszichológiai előadását és nyájasan, a jól végzett munka boldog megelégedettségével elköszönt tőle, a halász még sokáig ült mozdulatlanul a helyén, maga sem tudva, hogy azt várja, amíg az elhatározása megérlelődik a lelkében.

A falon függő bádogóra tüdővészés huhogással elütötte a hatot.

Gilván akkor már tudta, hogy vége mindennek. Úgy érezte, hogy a sátán csápjai odafonódnak a melle köré; sietnie kellett, amíg holt-ra nem szorítják a lelkét.

Ahogy felállt, a tekintete véletlenül beleesett a tükörbe. Csodálkozva nézte azt a ványadt, keserű vénembert, aki ott állt vele szemben, nem ismert rá önmagára. A gondolatai, a mozdulatai is idegenek voltak előtte... ő időtlen idők óta csak azt a hallgatag, hideg, elkülönült embert ismerte, akinek csak két jóbarátja volt.

Az egyik a tenger, már lépre csalta és cserbenhagyta, elindult hát a másikhoz, hogy megtalálja saját magát és az akarátát, amely elkallódott valahol az új üzlet szövevényes szálai között.

5. A vásár után

[16.] Ha vak volnál és nem értenél semmi más nyelven, mint magyarul, akkor is meg tudnád mondani, hogy zsidó, örmény, görög vagy olasz csődületbe kerültél-e. A zsidó, nos, erről fölösleges beszélni, hiszen kéznél van bárki számára, az örményről viszont nem érdemes. De a görög is, az olasz is annyira másként beszél, mint bármely más náció, hogy ha sokan vannak együtt belőlük, a hadarásukból és éneklésükből szinte valami ősi nemzeti himnusz bontakozik ki a figyelmes hallgató számára. Csakhogy amíg a görög voltaképpen ak-
18 ványadt] ványadt *em.* 22 lépre csalta] léprecsalta *em.* 23 saját magát] sajátmagát *em.*

kor is csak fisztulázva hazudik, amikor a nagyapja haláláról számol be, az olasz opera-töredékekben magasztalja az olaját és narancsát, és ritornelleket szaval a tavalyi parmezánról, amit a vevő nyakába akar sózni. Azután meg amíg a görög zsinatból valami rettentő nagy
5 Ü betű kanyarodik elő, az olasz tömegzaj alaphangja az Ó, aminek hallatára hűvös, esős őszi napon is a klasszikus Parthenope virágos oléanderei közé képzeled magadat.

De amikor együtt van mind a négy, meghintve hanggá dermedt, öblös német nagyképűséggel, nos, akkor ne is vesződj tovább se az
10 etnográfiaival, se az etnofizikával, se a fonetikával, hanem egyszerűen vedd tudomásul, hogy ott vagy a trieszti őszi nagyvásár kellős közepében.

A trieszti őszi vásár valaha olyan volt, mint valami nyolcnapos nemzetközi ünnep, amelynek az előkészületei azonban lefoglaltak
15 a maguk számára háromszor nyolc napot is. És aki ott járt abban a heterogén, nyüzsgő embertömegben, kénytelen volt arra gondolni, hogy azoknak az élete, akik ott vérbe borult szemmel lesik egymás sátorát, őrzik a portékájukat, nyújtják ki kezüket a pénz után, és rekedt hangon kiáltozzák beteggé magukat, nincs tovább, hogy azok
20 csak erre az egyetlen alkalomra születtek, azoknak a lelkét nem tölti be más, mint ennek a nyolc napnak az eshetőségei, azok ott ülnek már a születésük óta, és nem mennek haza a vásár múltán sem, mert a tömeg embere mindig személytelen atom, akit nehéz elképzelni, mint önálló egyéniséget, és mint valamely kisebb átmérőjű kör fontos töltelékét.

Mivel azonban az olvasó teljes joggal tiltakozik az ellen, hogy a vásár leírásával untassuk, el is állunk ettől, és a délszaki vásároknak csupán arra az egy, a mieinkétől eltérő sajátosságára szorítkozunk,
30 amelyik annyira meglepi az északiakat és a nyugatiakat egy-egy ilyen tumultuson. Amíg a mi vásárjainkon már délelőtt tizenegy óra tájban tömve vannak a kocsmák, és az egyhangú zsvajt mindenfelől

1 fisztulázva] éles, sipító hangon, fejhangon 3 ritornelleket] ritornell: változó részek közt állandóan visszatérő zenei közjáték 6 Parthenope] az egyik szíren neve a görög mitológiában 7 oléanderei] leanderei

8 hanggá dermedt] hanggádermedt *em.* 10 etnofizikával] etnopszihikával *em.* 15 ott] att *em.* 17 vérbe borult] vérbeborult *em.* 23 személytelen] személytelen *em.*

aláfesti a részek zenebonája és a veszekedők lármája, a trieszti vásár kellékei közül ez teljesen hiányzik. Nem a zenebona, a kiáltozás és rikácsolás, hanem a kocsmá, a szesz. Minek a szesz a görögnek vagy a taljának, amikor úgyis szakadatlanul részeg a maga fantáziájától? És amelyik azt is elbírja józanul, talán az is valami részeg bódulatban kóvályog a vásár tartama alatt attól a láthatatlan fluidumtól, amely a szakadatlan üvöltésből és a halnak meg az olajnak a bűzéből verődik össze. Mert ahol egy olasz megjelenik, ott nyomban megjelenik a hal is, az olaj is – valószínű, hogy Jónás próféta a cethal gyomrából való szerencsés megmenekülése után titokban apró kis taljánokat nemzett s elrejtve az Appenninek titokzatos szakadékaiban, az olajbogyó nedvével táplálta őket. A vásár területének periferiáin már mindenütt megtalálod a halárusítókat, amint nyáron sütik vagy hatalmas üstökben kotyvasztják az Adria hidegvérű, néma gyermekeit, másutt meg a lacikonyhák árasztják magukból az olvasztott vaj és az olaj illatát.

Az ital ott kezdődik, ahol az olaszok és a görögök tábora gyérülni kezd, ahová a magyarok, a németek és dalmaták vonulnak vissza az ebéd idejére vagy alkonyattal. Itt már hangosak a kocsmák, egyikéből-másikából még cigányzene is hallatszik.

Az egyik ilyen kocsmá nagytermében ült Gilván az öccsével és Gregoriccsal.

Odakint aprószemű, szúrós őszi eső permetezett, végigcsordulva az ablak szivárványos üvegén, a levegő is lehült, jó volt odabent a meleg szobában, a bor mellett. Már reggel bejöttek, szét is néztek a vásárban, de nem vették komolyan a dolgot, mert nem akartak sem vásárolni, sem eladni, csak valakit kerestek és valamit vártak, de erről nem szólt egyikük sem. Délután aztán amikor elunták az ácsorgást, meg a színlelést, beültek a kocsmába, és ott beszéltek mindenféle haszontalanságról, hogy az idő múljon, és hogy a dolgok valahogyan maguktól elintéződjenek.

Azon az estén, amelyiken Gilván felkereste Gregoricst, a két régi jóbarát mindegyike megérezte, hogy a múlt örökre meghalt, hogy úgy már sohasem lesz többé, amint volt, és hogy nekik maguknak

4 taljának] taliánnak *em.* 11 taljánokat] taliánokat *em.* 11 Appenninek] Appenninek *em.* 20 cigányzene] cigánzene *em.*

is újonnan kell megismerniük egymást, mert ha azt akarják, hogy a lelkük összefonódjék a félelmes ismeretlen, a fehérarcú kísértet ellen való vergődő küzdelemben, nem szabad, hogy a titoknak egyetlen morzsája is útját állja az egyesülésnek.

5 Amikor Gilván benyitotta a félszemű halász kunyhójának ajtaját, az már az első pillanatban tudta, mi hozta hozzá vendégét ebben a szokatlan időben, de sokáig egyikük sem szólt. Talán egyikük sem merte elsőnek megbolygatni a titkot, vagy talán, anélkül, hogy maguk is tudtak volna róla, a haldokló múltat őrizgették, ápolgatták
10 a meghitt, régi csendesség utolsó felidézésével. Később is a közelgő őszről, a Karszt ormai felett füttyörésző hideg szélről és a tenger-ről mondták el egymásnak mondanivalóikat, miközben balzsamos, halk muzsika pendült a lelkükben, hogy hiszen még várhatnak, mert maguk akarják, amit akarnak és ha nem akarják, miattuk a levél sem
15 rezdül meg odakint a didergő fákon, és mégis csak úgy lesz minden, amint volt.

Csak amikor aztán inni kezdtek, jöttek rá újra, hogy hiábavaló minden, mert az ő idejük betelt.

Akkor aztán pár perc alatt mindent megtudtak azokról is, akik
20 megcsalták őket, egymásról is, de önmagukról is. A pálinka felfalja a kétségeket, mint pók a legyet, és elintéz mindent.

Amikor Gilván halkan, szinte suttogva beszámolt mindenről, amit hallott és amit sejtett, a félszemű halász odaállt eléje, és az elveszettek kaján gyönyörűségével, a megcsalt csaló féltékeny dühével fel-
25 tárta előtte a valóságot, és aztán megfeledezve arról, hogy a gyötrelmeit dugdosnia kellene, kiterjesztette a karjait és a mellét, részegen döngetve, felkiáltott:

– Meghal! Meghal, amiért idejött közénk!

Gilván pár pillanatig dermedt csodálkozással nézett a vén cimborára, a lelkén át is vonult valami ködös sejtelem, de nem törődött vele, az ő számára akkor csak az a tudat élt, hogy bár az, aki ott áll vele szemben, új és titokzatos előtte, mégis annak a lelkében is ugyanaz a pokol lángol, mint az övében, és hogy az is csak abban tudja feltalálni a megbékülést, amiben ő.

35 Az éjszaka már leszállt, csend volt mindenütt, csak a tenger zúgott, morajlott a dagály közeledtén.

1 megismerniük] megismerniök *em.*

És ebben a csendben a tenger dúvadjának a lelke is megnyugodott, elpihent; a félszemű halász odaült az ágya szélére, izzó homlokát feltámasztotta a tenyerével, és halkán, mintha magában beszélne, azt mondta Gilvánnak:

– Csütörtökön kezdődik a trieszti vásár, arra vidd magaddal valami ürügy alatt az öcsédet is... Én is bemegyek veletek... Akkorra szedd össze minden pénzedet, én is összeszedem a magamét, amit húsz év alatt összekuporgattam... Triesztben keresd föl Bruckot, a gazdag lengyelországi zsidót, aki már tud róla, hogy milyen jól megtanultad a hallal való kupeckedést, mondd meg neki, hogy az öcséddel összevesztél, ő szívesen ad pénzt, hogy tovább kereskedhessél... Ha ad, kifizetjük az öcsédet és szélnek eresztjük... Ha pedig nem ad, vagy ha az öcséd nyakaskodik, visszajövet – majd úgy intézzük a dolgot, hogy éjjel jöjjünk haza – majd én eligazítom vele a dolgot!

[17.] Hirtelen felkapta a fejét, belenézett Gilván szemébe és kínosan, különösen nevetgélni kezdett. 15

Gilván hirtelen elkapta róla a tekintetét, végigsimította elhidegülő halántékát, és halkán azt mondta:

– Legyen úgy, amint akarod!

Csak amikor már kimondta, ébredt fel benne az ősi ösztön, a paraszt kapzsisága, és remegni kezdett a gondolatra, hogy a sok drága pénztől, amihez az öccse révén jutott, meg kell majd válnia. Azt is érezte homályosan, hogy elviselhetetlen lesz a számára, ha nem láthatja soha többé azt, aki az életét megmérgezte, mert az az ő asszonya lelkét is elviszi majd magával, fel akart állni, hogy elsiessen a sötét éjszakába, el, minél messzebb az ismeretlen régi ismerőstől, de akkor hirtelen és váratlanul, mint az elfeledett álom, derengeni kezdett az emlékezetében, hogy hiszen már régen tud mindent, hogy régen elvégezett magában mindent: a fehérarcú királynőt elviszi magával a tenger koralljai közé, a ragyogó tündérpalotába, ahol nem találhat rájuk senki – mit bánja hát, hogy mi történik addig mással, vagy mi történik addig övele magával? Érezte, hogy az akaratában abban a percben meghalt; felállt, biccentett a fejével és újra azt mondta:

– Legyen úgy, amint akarod! 35

A hold már magasan állt az égen, amikor elváltak. És a tervük akkor már készen volt a legapróbb részletekig.

Ahogy az eső egyre jobban kezdett esni, a kocsmá is egyre jobban megtelt vásárosokkal, akiknek ruhájáról és kalapjáról apró patakok csordogáltak a padlóra; a termet eleinte halk zsongás, később egyre élénkülő zaj töltötte be.

Gilván még a délelőtt folyamán elintézte a dolgát Bruckkal: a fél-szemű jól számított, mert a gazdag zsidó valóban hajlandó volt a szükséges pénzt a kellő kamatok mellett előteremteni.

Most tehát, amint ott ültek hármában, Gilván csak a megbeszélt jeladásra várt a félszemű részéről, hogy az öccsével a leszámolást megkezdje, hanem ez a jeladás késett.

Gregorics azóta már sokszor elgondolta, hogy mi vár rá, ha a legény vonakodik, és ő kénytelen lesz a szavának állani – most, hogy eljött az elhatározó perc, erőt vett lelkén az ösztönös félelem. Nem volt szándékában megváltoztatni azt, amit kimondott, ilyesmire eszében sem volt gondolni, hiszen nagyon jól tudta, hogy a számukra nincs más megoldás, mert a fehérarcú asszony talán el is menne a legény után, ha az életben marad, de meg azt is érezte, hogy az élet így, amint van, elviselhetetlen a számára csak a percet húzta-halasztotta, amelyben megindul a pokolbeli kotyvalék szennyes zuhataga. De még akkor ott, a biztos, meleg helyen, az aranyárga bor mellett nyugalmas enyhülés lett úrrá felette, akkor úgy óhajtotta volna, ha minden, ami az utolsó hónapokban történt, eltűnik, mint az álom, és neki nem kell gyűlölnie senkit, nincsen köze semmi olyan érzéshez, amely megzavarná boldog, szerelmes gyötrelmeit.

Csakhogy az idő múlt, és a leszámolást nem lehetett tovább halasztani.

De mégsem került reá a sor.

Az egyre sűrűbben érkező vendégek csoportjából egyszer csak kivált egy púpos, villogószemű emberke, odaállt az asztaluk mellé, és hosszasan vizsgálgatva Jován arcát, kajánul vigyorogva azt kérdezte tőle:

– Mondja csak, barátom, nem volt maga valamikor matróz az Orion nevű hajón?

32 villogószemű] villogósszemű *em.*

Jován felkapta a fejét, és a hajó nevének hallatára megdöbbenve nézett jövevényre. Az első pillanatban megismerte: az a gyűlöletes kis nyomorék volt, aki ott lakott Scagardellinél, és akit tréfásan Fridolinnak neveztek. Hirtelen dühbe jött, hatalmas tenyerével rácsapott az asztalra, és ráförmedt a kis emberroncsra:

– Kinek mi köze hozzá? Hagyjon engem békében!

Fridolin leverten elvonult, érthetetlen szavakat motyogva, bevette magát az egyik sarokba, de le nem vette a szemét Jovánról. Az pedig akkor felkelt és kiment. Tudta már, hogy minden elveszett, hiszen már hajnalban ostoba mesével csalogatni kezdte be a vásárra, megsejtette, hogy vége a tündérvilágnak, hogy valami végzetes baj van valahol. De azért a reménynek valami kis szikrája még pislogott a lelke mélyén: észrevétlenül megkerülte az épületet, és bepillantott az ablakon.

Látta, hogy Fridolin ott áll ismét az asztal mellett és a bátyjával beszél.

Azután az az utolsó kis szikra is kilobbant.

A bátyja arcáról is, Gregoricséről is leolvashatta azt a falánk gyönyörűséget, amellyel az áruló szavait nyelték, tudhatta, hogy nincs kegyelem a számára. Néhány percig még ott állt mozdulatlanul, zúgó fejjel, nem gondolva semmire, azután megindult céltalanul a külvárosok ódon házai közé, ahol valaha, életében egyszer boldog volt. Eleinte nem ismerte ki magát, eleinte csak magának a városnak az ígérete alatt állott, de amikor véletlenül eljutott a kis Anna térre, ahol valaha a toronyóra kongását hallgatta, a torka elszorult, és a szeme sarkába izzó könnycseppek szöktek. A kőpadon templomjáró, istenes vénasszonyok ültek, behúzódva az eső elől a kapubolt fülkéjébe, a kápolna ajtaja félig nyitva állt, és rajta tömjénnel elegy langyos szegényszag vonult kifelé – ott nem volt maradása, tovább kellett sietnie. Sietve ment az ismerős utcákon, de azóta minden mintha mássá lett volna: a házak kopott koldusokhoz voltak hasonlóak, amint összedugják ódivatú, szélesperemű kalappal fedett szomorú fejüket; az utcaövek csillogtak a hűvös esőben, az apró pocsolókat hullámosra fodrozta a szél, egyre sírva és halkán jajveszékelve, hogy minden elmúlik, minden mássá lesz, csak a szomorúság egy, örök és változatlan.

Végre aztán ott volt a görbe kis sikátorban, ahol az olasszal végzett.

A ház, amelyikben Scagardelli lakott, újonnan volt cserepezve, az ablakrámak rajta sötétzöldre mázolja – ott már azóta más lakott, akinek nem volt köze az ő dolgaihoz, aki talán nem is hallott soha semmit a fehércarcú királynőről. Ez elviselhetetlen volt a számára: továbbsietett az *Arany Kakas* felé, de mielőtt befordult volna a sarkon, ahonnét az emlékezetes, kedves ablakot megláthatta volna, hirtelen megállt.

Hátha ott is más lakik már azóta, és hátha ott sem mesélnék már esténként Szabináról és órála?

Megfordult, lement megint a sikátoron, aztán sietve, szinte futva nekivágott a házrengetegnek, az országút felé, hogy minél előbb, talán utoljára ott térdelhessen a titokzatos bálvány előtt, akinek még az emlékezete felé is oly bódultan tárta ki a karjait, mint az alvajáró a ragyogó holdvilág felé.

Csak amikor már odakint járt a nedves, elsárgult mezők között, kezdett visszagondolni mindenre, ami történt, és csak akkor vetett számot a maga dolgával. Megdöbbenve gondolt a saját késedelmére, mert tudta, hogy legelőször is ott, az asszony mellett fogják majd keresni. Mert hogy a bátyja be fogja őt árulni, aziránt egy pillanatra sem volt kétsége. Vagy ha az talán mégis vonakodnék, ott van mellette a sátán, a szerelmes vénember, aki nem fogja őt nyugton hagyni, amíg a diadalmas jövevény sorsát teljessé nem teszi.

Az eső elállt, de az égbolt még felhős, haragosszürke volt, amikor megérkezett a partra. Már késő este volt; a holdvilág néha előbukant a sebesen szálló felhők mögül, a nyugati mennyboltot sötétvörös kárpit borította: holnap, vagy holnapután megérkezik az őszi napéjegylenlőség félelmes hírnöke, a bóra.

Megkopogtatta az ablakot és várt. És az emlékezetén átsajdultak azok a tündérien gyötrelmes percek, amelyekben egyszer már várta, hogy az ablak felnyíljon, és benne megjelenjen a királynő bronzvörös hajkoronája. Lehunyta a szemét és tisztán látta önmagát, amint odalent fekszik a sírban, és a szívéből liliomvirág fakad, hófehér, mint a királynő arca.

21 aziránt] az iránt *em.* 23 mellette] mullette *em.*

[18.] Amikor az ablak felnyílt és Szabina kitekintett rajta, a legény odasietett hozzá, átölelte a nyakát és sietve, suttogó hangon elmondott neki mindent. És amikor bevégezte, megcsókolta a királynő arcát, és könnyben úszó szemmel azt mondta:

– Isten veled Szabina... örökre!

5

Az asszony ráemelte a szemét, amelyben akkor titokzatos, menyeyei fényesség lobogott, magához ölelte a fejét, és lágyan a fülébe súgta:

– Imádkozzál istenhez, és mielőtt a nap háromszor felkelne, újra megláthatsz majd engem! Most menj, hogy itt ne találjanak!

10

– Isten veled! – mondta a legény még egyszer, most már boldog reménységgel. – A viszontlátásra! De esküszöm neked, hogy addig is itt leszek mindig a közeledben!

Amikor az ablak becsukódott, a legény még sokáig állt ott mozdulatlanul, azután hirtelen nekivágott a parti cserjésnek.

15

Ugyanakkor a gyér erdő fái közül két sötét árnyék bukkant elő.

Sietve jöttek, és feszülten figyelték a távozó minden mozdulatát.

6. Szabina királynő

Szavam lesz majd a szellő,

Rózsák közt szállva át,

Szemem az esti csillag...

20

Kedves, jó éjszakát!

Amikor a hajnal violaszínű vére szétömlött a keleti égbolton, a parti cserjék sárguló levelei idegesen, dideregve remegni kezdtek a hideg légáramtól, amely a Karszt zegzugos ormai felül vonult a végtelen lapály felé. Az erdő fái is szomorúan, fázósan hajtották össze nedves koronáikat: búcsúztak egymástól, tudták mi vár rájuk, holnap megjön a szelek kegyetlen nagyapja, a bőra és ők dermedt ájulásba esnek tőle a jövő tavaszig.

25

Jován egész éjjel nem mozdult el a leshelyéről, látta, amint a bátyja elvált a félszemű halásztól, azután bement a kunyhójába, látta, amint annak ablakai vagy egy óra múlva elsötétednek, és mindent elfed az éjszaka, de azért még sokáig, nagyon sokáig nézte mozdu-

30

4 könnyben úszó] könnybenúszó *em*.

latlanul a kunyhó sötét körvonalait, amelyeket csak néha borított fénybe a felhők mögül előbukkanó holdvilág. Jóval éjfél után volt már, amikor átszédült az álomba, és most, hogy felébredt, minden tagja reszketett a hidegtől és a harmattól. Első érzése az ösztönös gyűlölet volt, amelyet a bátyja iránt érzett, aki most ott álmodik az ő vesztéről a jó meleg párnák között, és hallhatja a királynő halk lélegzetét, aki az ő számára talán meghalt örökre. De amikor az emlékezetét lassan-lassan betöltötte újra mindaz, ami történt, minden egyéb iránt való fásult közöny, és az a hangulat vett erőt rajta, amelyben az ember mintha valaki mássá lenne, idegenné önmaga előtt is, akinek a gondolatai, az érzései felett elvesztette a hatalmát.

Amikor felegyenesedett, érezte, hogy a testét összetörte a kemény föld, és hogy minden porcikáját átjárta a gyilkos hidegség. Nem volt maradása többé, óvatosan körülnézett, és amikor látta, hogy még egy lélek sincsen ébren sehol, sietve megindult a part hosszában. Nem volt célja semmi, csak mozognia kellett, és azt is tudta, hogy ott, azon a tájon nem maradhat.

Amikor a halászkunyhók csoportjához ért, még egyszer visszanezett a bátyja kalyibájára, amely most, a derengő világosságon oly szárnalmas és ütött-kopott volt, mintha valami vén, toprongyos csavargó hevert volna holtrészezen a parton, tekintetével megsimogatta a kis ablakot, amely tanúja volt a tündéri perceknek, magában azt mondta boldogan: visszatérek! Azután letért a partról és nekivágott a dűlőútnak, amely a szomszédos falvakba vezetett.

Messze járt már, amikor ráeszmélt, hogy valahová okvetlenül be kell térnie, mert az éhség és a hideg lassanként teljesen erőt vesz rajta. Amikor a nap szétlővelte sugarait az égen, a levegő ismét átfűlt ugyan, a nyár még egyszer visszanezett a birodalmára, de az éjszaka nyirkos hidegsége csökönyös és nem egykönnyen hagyja el azt, akit megszállhatott. Akkor már megélnékvült a vidék, egyre sűrűbben találkozott szembejövővel, akik közül többen ismerősei voltak: parasztok, akik mezei munkára indultak, halászok és kufárok; az egyik földesgazda meg is kínálta a kulacsából szilvapálinkával, amely átfűtötte a testét és felderítette a lelkét. Ezzel az emberrel hosszan elbeszélgetett, és meggyőződhetett róla, hogy a környékbe-
7 lélegzetét] lélegzetét *em.* 19 derengő] derendő *em.* 27 szétlővelte] szétlővelte *em.*

liek még nem tudnak semmit. Ez megnyugtatta; halkan dudorász-
va sietett tovább, hosszan elnézve az ismerős dombokat, amelyeken
azelőtt semmi látnivalót sem talált, a rogyásig megterhelt fűre kis
öszvéreket, amelyeket ma parádésoknak, vidámaknak, barátiaknak
talált, mintha tudtak volna róla, hogy az ő lelke telve van izgalmas,
5 ünnepi várakozással és boldog álmokkal, el-eljátszott a fűben csetlő-
botló bogárkákkal és észre sem vette, hogy a nap már délre hajlik.
Akkor már a harmadik faluban járt, és hirtelen eszébe jutott, hogy
jobbra az országútitól, abban a házikóban, amelynek oly vidáman
füstöl a kéménye, jóismerőse lakik, akit ő egyszer, még abban az
10 időben, amikor odaszármazott, kiségitett valami apró kölcsönnel.
Hirtelen elhatározással keresztülment az apró kis udvaron, belépett
a tornácra. De nem volt sehol senki, az emberek ilyenkor még a dol-
guk után járnak, csak a konyhában tett-vett egy csapzott-öszhajú
öregasszony. Óvatosan vissza akart vonulni, mert a csendességtől
15 és fülledt levegőtől valami titkos szomorúság fogta el, de akkor már
későn volt. Az öregasszony megismerte, leültette és aztán beszélni
kezdett feltarthatatlanul.

Közben aztán megszólalt a déli harangszó, és a háziak hazajöttek.

Amikor a gazda meglátta Jovánt, kissé fanyar arccal keresgél-
ni kezdett a ládában, de amikor a legény mosolyogva leintette, hogy
20 nem a pénzért jött, felderült, és erőnek erejével ott tartotta ebéden
anélkül, hogy bárki is megkérdezte volna tőle, miért jár azon a vi-
déken.

Amikor a háziak ismét elmentek, Jován is elkészönt. 25

Akkor már fülledt melegség volt megint; lekanyarodott a rétre,
lefeküdt az egyik satnya szénakazal tövében, és nyomban mélységes
álomba merült, de amikor vagy egy óra múlva az éj váratlanul lebo-
rult, a hirtelen fényváltozásra felébredt. Ernyedten felült, még küz-
dött az álmával, amelyben valami csodaszép tündérkert kanyargós
30 útjait járta, és gyönyörködött a szökőkút vígan csobbanó vizében,
de a valóság hirtelen, orozva rácsapott és táncra perditette a szí-
vét, mert messze, a tengeriföldek szélében két csillogó szuronyt és
két kakastollas főveget pillantott meg. Mozdulatlanul meredt a lát-
ványra, amíg a két csendőr eltűnt a hatalmas tengeriszárak mögött,
35 és akkor egy pillanatra azt hitte, hogy még mindig álmodik. Vagy

ha valóban ébren van is, a kakastollasok bizonyára valaki mást keresnek, nem őt, és ha őt keresik is, még mindig van ideje utat nyerni előlük. De a tekintete már a távolba tévedt, le a tenger partjára, ahol a rozzant kunyhó állt és hangosan azt mondta:

5 – Visszamegyek hozzád, fehérarcú királynó!

Hanem az estét be kellett várnia.

A faluba, ahol a délidőt töltötte, már nem mehetett vissza, mert a csendőrök azon jöttek keresztül, és ott már bizonyára tudnak mindent, le kellett térnie a régi útirányról. Megfordult hát, és tuskön-
10 bokron, árkon, vízmosáson és tengeritáblákon keresztül megindult a legfélreesőbb falu, Bobornohora felé. Lehet, hogy éppen ott rohan majd a vesztébe, gondolta, de már azzal sem törődött.

Ahogy az úttól és az izgalomtól fáradtan megérkezett, nyomban bevette magát a kocsmá hús ivójába, ahol akkor, rajta kívül, egy lé-
15 lek sem volt. Mohón itta a bort, mert szomjazott, és amikor az első, könnyű bódulat meglepte, fejét az öklére támasztotta és a tölgysfaasztalba vésett idéetlen betűket s összefűzött, szerelmes szíveket nézegetve szórakozottan, elképzelte: mi történhetett azóta, hogy a trieszti vásárról megszökött.

20 [19.] És a tengerészek természetes gondolatfűzésével, viszont a dalmaták élénk fantáziájával szinte szóról szóra kitalált mindent.

Fridolin, a púpos kis emberroncs akkor, amikor ő a tereméből kisi-
ettett, már tisztában volt a dologgal, tudta, hogy ő oda vissza nem tér
többé. Azért odament megint a két halászhoz, és miután színleg kö-
25 zönyös, de agyafúrtan kieszelt kérdésekkel kivette belőlük, hogy ők is ellenséges viszonyban vannak a fiatalemberrel, jöllehet egyiküknek az unokaöccse, és hogy szabadulni szeretnének tőle, elmondott nekik mindent, és aztán elsietett, hogy a szökevénynt feljelentsé.

Ahogy egyedül maradtak, a két öreg cimbora lelke felujjongott
30 az örömtől. A félszemű úgy érezte, mintha a gyilkos szerszámot valamely jóságos kéz kicsavarta volna az övéből, Gilvánban pedig pár percre felébredt ismét az ősparaszt: a pénzt nem kell visszaadnia, a többit pedig majd elmossa, megőrli az idő, hiszen oly végzetes sebességgel következik a tél fagyára a nyári verőfény, és aztán
35 megint a zúzvara és a hó, ami elsimít és egyformává tesz mindent. De mindez valóban csak pár percig tartott, mert amikor a felesége
11 éppen] épen *em*.

aranyos hajkoronával övezett hófehér arca megjelent előtte, a lelke legmélyén már érezte, talán csak sejtette, hogy hiába minden, hogy már csak ott találkozhat újra a régi életével a tenger mélyén csillogó kristálypalotában.

Sietve megindultak hazafelé, és úgy határoztak, hogy nem szólnak senkinek semmiről, történjen minden úgy, amint a végzet akarja. A tengerpart lakója számára a végzet az isten, és az isten a végzet. 5

És a végzet nyomban ki is nyújtotta föléjük a kezét: amint a parti erdőcskéből kiléptek, látniuk kellett a szerelmesek ölelkezését.

Amikor Jován alakját elnyelte az éjszaka, szétváltak azzal, hogy a félszemű holnap ismét felkeresi őket. 10

Gilván hosszan utánaézett a távozónak, és félelmes, reménytelen árvaságban érezte magát. Azután megkopogtatta a kunyhó ajtaját és belépett.

Szabina közönyösen, egykedvűen nyitott neki ajtót, mint egyébkor, és amikor a férje megkérdezte tőle, hogy az öccse járt-e otthon azóta, hogy elmentek, határozott hangon azt mondta: 15

– Nem! Én nem láttam!

Erre belenéztek egymás szemébe hosszan, hidegen – ez a pillanat végleg megpecsételte a sorsukat. 20

Jován hajnalig bolyongott a szomszédos falvak határában, nézdelve a száguldó felhőket, miközben emlékezetében újra átélte az elmúlt idők minden diadalmas percét, azután visszament a kedves vidékre, elrejtőzött a megfakult csalitban és bár az éjszaka hideg és nedves volt, nyomban mély álomba merült. 25

Hogy meddig aludt, nem tudta, amikor felébredt, a nap már jóval túl volt a delelőn, az égbolt fekete és szennyesbarna volt és a lapályon vad orkán verte dühödten a szárnyát.

Amikor fel akart egyenesedni, hogy körültekintsen, szívszorongva kellett éreznie, hogy a teste mozdulatlanra dermedt a hidegtől. Vizsgálni kezdte a tájat, amennyire a galagonya és a hangacszerjék közül kiláthatott és egyszer a szíve hatalmasat, keményet lökött a mellkasán. 30

A Sólyom odakint himbálózott a nyílt tengeren, és a fedélzetén megpillantotta Gilvánt, amint a vitorlákat bontogatta. 35

9 látniuk] látniok *em.* 23 percét] percet *em.*

– Megőrült ez az ember? – kérdezte magától, miközben a vér a szívére tódult, mert valami homályos, pokolbeli sejtelem kezdett kóvályogni körülötte. A tenger szennyeszöld vize vadul hánykolódott, felette sikongva szálltak a sirályok, hol a vizet súrolva szárnyukkal,
5 hol az egekig vágódva szeszélyes röptükben.

És a pokolbeli színpadnak volt még más jelenése is: ahogy a tekintete riadtan a királynő furcsa kis kastélyára esett, újra megpillantotta a kakastollakat és az elő-előbukkanó nap fényén csillogó szuronyokat. És a csendőrök előtt ott állt a félszemű Gregorics, valamit magyarázva nekik, és a karjait bizonytalan mozdulattal kitérve
10 a csalit felé.

Jován az ösztön munkájának legelső percében menekülni akart, de nyomban aztán le is mondott róla. Akkor már közönyös volt számára, hogy mi történik vele, akkor már csak a királynő élt lelkében.

15 Gilván pedig eközben elhagyta a Sólyom fedélzetét, csónakra szállt, kikötött, felsietett a parton, és bement a kunyhóba.

A csendőrök elváltak a félszeműtől, és már megindultak volna, de hirtelen megtorpantak, mert a kunyhó ajtaja újra felnyílt, és Gilván lépett ki rajta, kezénél fogva vezetve a feleségét.

20 Szabina ellenállás nélkül követte, és ahogy a fejét felemelte, hogy körültekintsen, a vadul bömbölő orkán lekapta hatalmas, bronzvörös haját, és ezer szálra bontva meglobogtatta a levegőben. És az asszony most olyan volt, mint a klasszikus ókor valamely istennője, akit szerelmes zsarnoka örökre elvisz magával a földi emberek
25 közül. Jován megigézve nézte, cserbarna arcán könnyek folytak alá a boldogságtól, a karjait kitérte feléje, de mert felegyenesedni nem bírt, a lelkét terítette oda szőnyegül a távozó elé.

A csendőrök csodálkozva függesztették szemüket a szokatlan látványra, és amikor látták, hogy a tenger szinte a felhőkig dobálja a hullámain, az egyik rájuk is kiáltott, hogy álljanak meg, hiszen a
30 vesztükbe rohannak ebben az időben, de ők nem láttak, nem hallottak semmit, csak siettek a part felé. És ezalatt a pár perc alatt a lobogó hajú asszony emlékezetén évtizedek vonultak keresztül, melyeknek nyomában ott kísértett a ragyogóan szomorú, de boldogságos sejtelem, hogy mindaz, amit az élettől soha sem szűnt meg
35

32 ezalatt] ez alatt *em.* 33 lobogó hajú] lobogóhajú *em.*

titokban számon kért: születésének titka, a pompás lemondások, az élet tündérien szomorú várása csak egy korábbi, titokzatos lét visszaálmódása, amelybe most vissza fog térni, elvárva maga után azt is, aki a varázslat alól feloldotta. Ismerte, előre látta ezt a percet már régen, de nem szólt róla senkinek, mert királynőnek született, mert boldog, izgalmas várakozással ment elébe, mint a szerelmes szűz megy az első találkozóra.

5

Beszálltak a csónakba, és Gilván erős kézzel ragadta meg az evezőt anélkül, hogy csak egyetlen pillanatra is belenézett volna a felesége szemébe...

10

A vihar már örülten tombolt; nem hallatszott sehol semmi, csak az orkán pokolbeli sípolása és az óceán félelmes siralma.

Egyszer aztán a Sólyom árbócára felrepült a vitorla, és az ócska jószág bukdácsolva száguldani kezdett a hullámokon.

És akkor messziről, a tenger habjai közül női ének csendült fel, és a vihar szárnyán ideoda rebbent, mint a megriadt sirály.

15

Hajam ha szétterítem
Homályba vész a nap,
Kedvem ha búra válik,
Leszáll az alkonyat.

20

Szavam lesz majd a szellő,
Rózsák közt szállva át,
Szemem az esti csillag...
Kedves, jó éjszakát!

Amikor az utolsó hangot is elnyelte a vihar bömbölése, Jován felállt, széttárta a karjait, és lihegve, zihálva futni kezdett arra, ahol a hajót eltűnni látta. Hallotta, hogy valaki utánakiált, de nem törődött vele. Ismét hallott zagyva hangokat, de azt hitte, hogy csak álmodik. Egyszerre eldördült az egyik csendőr puskája, és Jován lelke már szállt is fel, fel a magasba, hogy megelőzze a királynőt, hogy ne kelljen látnia, amikor kibontott hajától leszáll reá az örökös alkonyat.

25

30

HOLDSUGÁR

Első könyv

1. Bugyberki szökése

A nyugati szél belefeküdt az ömlő tavaszi zápor szürke szövedékébe, az ablak üvegét kövér cseppek verték csörömpölve – Bugyberki felébredt.

5 Délután volt, ötre járhatott; más napokon ebben az időben még szinte lángban áll az egész világ, de ma tintafekete felhők kárpitot-
ták az eget, ezért a betegszobára is félhomály borult, mintha minden sarkában valami tépett, fakó vándor szundikált volna összegubancolódva. A falon függő képek: a négy évszak, Petőfi halála, a merevlábú szárcsavadász és a többiek összeolvadtak a félhomállyal, csak
10 a kereteik csillanztak meg itt-ott, fekete üregetek hasítva a falra.

Bugyberki felült az ágyában, pár pillanatilag mozdulatlanul hallgatta a zápor suhogását, majd kedvtelve körültekintett. Szerette a félhomályt; valahogy csakugyan úgy is van, hogy a negyvenen túl már kedvesebb a borulat tapintata, mint a verőfény tüntető ölelése.
15 Szerette a félhomályt, és vele együtt az őt illető kereteknek valami nemesebb értelemben vett szegényességét, valami meghitt ócskaságát, amiből nem oly szemtelenül és aggasztóan vigyorog elő a pusztulás, a hanyatlás ígérete, mint az aranyos pompa kényes nebánsvirágai közül. Ott volt például az a kép, amelyik a merevlábú szárcsavadászt ábrázolta: Bugyberki nagyon jól tudta róla, hogy ócska
20 vásári portéka, amely ott függ minden kispolgári szoba falán, főleg a vidéken, de viszont nem árt neki a szivarfüst, és nem bujtogatja az embert, hogy egy titkos pillanatban orozva leakassza a falról és eladja. – Egyébként a lakás addig, amíg a mostohalánya is ott lakott
25 náluk, szebb és üdébb volt, de azóta lassú hanyatlásnak indult. Az ilyesmi egészen észrevétlenül, de nagyon könnyen megy.

A beteget most hirtelen köhögési roham lepte meg, amitől az egész teste megremegett. Érezte, hogy hajszálainak tövéből izzó veríték csordogál elő, és fülében a vértorlódástól pokolbeli zenebona
30 támad. Kitérta karjait az ablak felé – ebben a percben jó lett volna a júniusi napsugár baráti, biztató kézszorítása, de a zápor egyre ömlött, ide-oda sodródva a széltől, amint az oldalba kapta.

Az ajtó feltárult, és a felesége lépett be az orvossal.

– Hallottam, hogy felébredtél – mondta az asszony. – És már megint köhögysz? ... Vigyázz, öreg cimbora, kikapsz tőlem!

Ezt az utóbbit tréfásan, pajtáskodva akarta mondani, hogy nincs semmi baj, de a hangjából hiányzott a gondtalanság nótás perdülése. Nem volt olyan szomorú sem – semmilyen. Csak mondta, mert már megszokta és aztán féloldalt fordulva pár pillanatig kérdően nézett a férjére. És ez a pillantás nem azt kérdezte, hogy a beteg jobban érzi-e magát, vagy nehezebben, nem, egyebet sem, amit a nevén lehetne nevezni, hanem talán valami olyant, ami örökre megoldhatatlan. De úgylis mindenki ismeri ezt a nyugtalanító, néma kérdést, amelyik csak az asszonyok szemeiből indul útra.

Bugyberkit mindig idegessé tette ez a kérdés. Tudta, hogy meddő dolog a válaszon töprengenie, de mégis: mit akarnak tudni tőle? ... Talán, hogy meddig bírja még? ... Vagy arról a másik ügyről van szó? ... Mert volt egy másik ügyük is, és ő mind a kettőben ludas volt. Mert, amikor a köhögése alább hagyott, egészen nagy legény lett belőle újra, de ezt egyelőre nem volt tanácsos elárulnia, az a másik ügy pedig titokban egyre fejlődött, lombosodott, holott ő már többször is ünnepiesen szavát adta, hogy vége mindennek.

– Hogy vagyunk? ... Hogy vagyunk? – kérdezte az orvos a tudósok dallamos fölényével, és leült, kalapját a térdei közé állított esernyő kampójára téve.

Bugyberki vállat vont. Mit feleljen? Úgy van, mint volt tegnap, és azelőtt, és mint lesz holnap, és azután.

– Jól aludt az éjjel?

– Az éjjel nemigen, de most délután... mint a tejföl!

– Lássa, ezt már szeretem hallani – mondta az orvos. – Nekem az a felfogásom...

Beszélni kezdett a felfogásairól, amiket már többször megtárgyalt a beteggel, meg az asszonnyal, bár azok csak bólogattak, és a maguk dolgára gondoltak. Az orvos felfogásaiból sohasem lett valami megfogható, maga sem akarta, hogy legyen. Rajongva szerette a testi és lelki kényelmet és nyugalmat, ezért ösztönösen úgy vélte, hogy másnak a nyugalmat sem kell megzavarni nagy bejelentésekkel, még nagyobb kijelentésekkel, élesen elhatárolt tilalmakkal és még nagyobb] mégnagyobb *em*.

más ilyennel. Minek? ... Majd tudja azt a beteg maga is! – Ezért volt, hogy a betegi, hálából, többnyire meg is gyógyultak.

– Mit evett tegnap?

– Pörköltet céklával.

5 – Ízlett?

– Megettem volna tízszer annyit is!

– Brávó! ... Hát holnap majd újra eljövök. De eszébe ne jusson ám felkelni! ... A köhögés ellen pedig ne szedjen kodeint, csak elrontja vele a gyomrát. Majd elmúlik magától is. Vizontlátásra!

10 Meghajtotta magát, és elment. Az asszony utána, és odakinn a szűk kis folyosóban azt mondta neki halkán:

– Alig evett pár falatot, de mindig így hősködik!

– Tudom – mondta az orvos nyugalmasan, mert valóban tudta is –, de hadd örüljön! ... Az is valami!

15 Elment.

Az asszony visszatért a beteghez, megigazgatta, rendbe hozta, majd azt mondta neki:

– Én most elmegyek, és megveszem a holnapra valót. Légy jó, és viselkedjél okosan!

20 Bugyberki feszült figyelemmel hallgatta, amint az asszony tesz-vesz odakinn, készülődik, amikor azután hallotta, hogy az előszoba ajtaja becsukódik, és a kulcs megcsikordul a zárban, fejét visszajettette a párnára, és boldogan mosolyogva azt mondta:

– Holdsugár! ...

25 [2.] Felkelt, és először a tükörhöz sietett, hogy megvizsgálja az arcát, de a félhomályban nem láthatott semmi bizonyosat, és ebbe készségesen belenyugodott. Tudta, hogy ez a nagy készség meglehetősen szomorú dolog, de most ez sem rontotta el a kedvét, mert a szökés gondolata és a vizontlátás reménye örömmel töltötte el a lelkét. Amikor a haját rendbehozta, megint azt mondta: Holdsugár!
30 – azután kettőt-hármat ugrott, mint diákkorában.

Holdsugár a mostohalánya volt, akit ő nevezett el így, hogy feledtesse magával azokat a családi vonatkozásokat, amelyek a leányhoz fűzték, és útjában álltak az ő rejtett, lángoló érzéseinek.

35 Amikor a feleségét elvette, a leány még csak tizenöt éves volt, és az első időkben minden mozdulatából nyilvánvaló volt, hogy féle-
18 holnapra valót] holnapra valót *em.*

lemmel vegyes undort érez azzal az idegennel szemben, aki sötét éjszakákon rejtve megöleli az édesanyját az első, az igazi helyett, aki nem mentheti meg ezektől az ölelésektől, mert már harmadik éve porladozik a föld alatt. Hanem később, amikor azt kellett látnia, hogy az édesanyja egészen jól elviseli a változást, a leány hidegsége és idegenkedése lassanként és a maga tudtán kívül is az anyja felé kezdett fordulni, míg a férfit illetően valami sajtó kíváncsiság ébredt a lelkében: ki lehet ez az ember? ... Ki ez a hatalmas idegen, aki nyomtalanul elsöpörte az emléket annak, akinek a szívében őrangyali jóság, a lelkében pedig félisteni felsőség lakott? 5

Tizenhét éves volt, amikor egy tavaszi délutánon felismerte és leleplezte a hatalmas idegent. Egészen eddig az óráig úgy voltak egymással szemben már utóbb, mint a jópajtások, mert Bugyberki könnyelmű volt, tréfás és léha, és az ilyesmi tetszik az érintetleneknek, akik még nem tárták ki magukat az élet számára. 10

Ezen a tavaszi délutánon a feleség elment látogatóba. Holdsugár a maga szobájában ült a tükör előtt, és a haját igazgatta, ami illatos, szőke hullámokban ömlött a vállára. A napsugár behullt az ablakon keresztül, ott táncolt, reszketett a leány körül, aki ekkor valóban oly szép volt, mint a remeték látomásai a pusztában. Ekkor történt, hogy a mostohaapja váratlanul betoppant a szobába. Véletlen volt az egész, mert Bugyberki csak azt akarta megkérdezni a leánytól, hogy nincs-e az édesanyjának eldugott pénze, ami néha megesett. Hanem amikor a látvány a szemébe tárult, hirtelen megállt, mert a melle elszorult. Csak úgy a tükörből néztek egymásra, de a férfi hirtelen eltakarta szemét a kezével, majd zavarában leült a kerevetre, pár zagyva mondatot hebegett, azután újra felpattant és kisietett. 15

Csak ennyi volt az egész, de azért már mind a ketten tudtak már mindent.

Az izgalmas lelki játék azután titokban egyre folyt, kivirágzott, napról-napra bátrabb lett, amíg a férfi szívében lángoló szerelemmé erősödött. A leány meg végtelenül fontosnak és érdekesnek érezte magát a közös titok miatt, ami erősen hízelgett is neki – kell-e ennél több egy tizenhét-tizennyolc éves leánynak? ... Holdsugár – mert akkor már ez volt a neve maguk között – okos volt, rendkívül okos, annyira, hogy a polgári értelemben tilalmas dolgoktól is csak 3 ölelésektől] öleésektől *em*. 20 25 30 35

az eszével döbbsent vissza, a lelkével nem, ennél fogva addig, amíg az esze nem tiltakozott ellene, szívesen bele is kóstolt ezekbe a tilalmas dolgokba.

5 Hanem már az ősszel vége lett mindennek, mert Hermin, az asszony, egy napon rajtakapta a férjét, amint titokban kezét csókolt a leánynak. Hermin az elhatározások és tettek embere volt: még azon a héten kitette a leány szűrét, áttelepítve azt a nagynénjéhez, a férjével pedig szentül megfogadtatta, hogy eszére tér, és letesz az ilyen gyerekes ostobaságokról. Bugyberki esküdözött égre-földre, megfogadott mindent, a fogadalom emlékére vett is a feleségének egy 10 kis rubinköves gyűrűt, és mivel valóban jóságos és tapintatos volt, a felesége előtt iparkodott mindig vidámnak és könnyednek mutatkozni, mint aki mindent elfelejtett, valójában azonban végtelenül szenvedett, különösen azokon a napokon, amelyeknek az éjszakáján a leányról álmodott. Hozzájött mindezekhez a messzeség is, az, 15 hogy semmiképpen sem láthatták egymást, mert kétfelől is őrizték őket, és vigyáztak rájuk. Pedig a leány a maga részéről készségesen belement volna a veszélytelen folytatásba, ha másért nem, hogy a szégyenteljes kitessékelésért elégtételt vegyen magának.

20 Ez volt az a másik ügy, ami a férfit mindig idegessé és nyugtalanná tette, valahányszor a felesége azzal a bizonyos kérdő, megfejthetetlen pillantással nézett rá.

Pedig a családi békességen nem esett komolyabb csorba. Hermin nem volt szerelmes sem az első, sem a második férjébe, talán soha 25 senkibe, az ilyesminél jobban érdekelte őt az egyházi ünnepek és böjtök alapos ismerete és pontos betartása, a holdkulcs és aranykulcs számainak titokzatos szövedéke, ezenkívül a főzés és sütés terén több jelentős újítást mondhatott a magáénak, amik aztán lekötötték minden figyelmét. – Hermin azok közé a nélkülözhetetlen, 30 vihartalan asszonyok közé tartozott, akiknek ezeket a jeles érdemeit a férjek, oktanul, csak elnéző mosolygással szokták honorálni, akikről azonban ez a mosolygás is leesik nyomtalanul, mint minden más, ami nem őbelőlük magukból indul ki. Bugyberki sem volt szerelmes soha a második feleségébe – mert ő is özvegyember volt már 35 akkor –, csak végtelenül szerette az elszigetelődött, magára maradt asszonyt, mert nem kellett azzal vesződnie, hogy megértesse magát 5 kezét csókolt] kezetsókolt em.

vele, és mert támogathatta, vezethette. Bugyberki jó ember volt, nagyon jó, ezenkívül pedig nyugtalan, érzékeny és kalandos.

Két év telt el azóta, és Bugyberki lassanként elfelejtette a leányt. Mert az elszakítást követő első időkben olyan mohón vetette magát az emlékeire, annyiszor átélte őket magában, hogy azok lassanként elkoptak, elmorzsolódtak, szinte alig maradt belőlük valami. A leány meg az új, gazdagabb környezetben, udvarlóktól körülvéve, egészen könnyen likvidálta a múltat, ami aztán így lassanként olyanra lett a számukra, mint a bűnös nyaréji álom, aminek csak a sajtó emléke jár vissza kísérteni.

Egyszer pedig, pár nappal egy izzó báli éjszaka után, olyasmi történt, ami egyszer és mindenkorra pontot látszott tenni közös regényük végére.

[3.] De Bugyberki ezen a télen meghűtötte magát, amitől a régi, lappangó betegsége kiújult úgy, hogy a láz mindennapos vendég lett nála. És a magányos, félálomtól ködös éjszakákon, amíg a felesége nyugodtan horkolt a szomszéd szobában, a beteg láztól izzó emlékezetében újra kiújult és minden addiginál fényesebben tündökölt a leány képe úgy, hogy már nem volt menekülés előle többé. Tegnap délután pedig, amíg ő ravaszul alvást színlelt, a felesége egyhangú retyeteléssel, mint a vízvezeték csurdogálása, elmondta a szomszédasszonynak, hogy a leánya másnap este egy ismerősüknél lesz afféle kis nyári batyubálon. Bugyberki is ismerte ezt a családot, tudta, hogy ő is elmehet hozzájuk bármikor hívás nélkül is, és akkor már tudta is, hogy megszökik, hogy elmegy a leány után, ha akármi történik is.

A zápor szinte pontosan abban a percben szűnt meg, amelyikben Bugyberki, teljesen útrakészen, a kalapja után nyúlt.

Az ajtón nem mehetett ki, azt a felesége rázárta, ezért átment a másik szobába, amelyiknek egyik ablaka a szomszédos ház kis kertjére nyílt, óvatosan kitekintett, és amikor nem látott senkit, kiugrott az ablakon, az üvegtáblát gondosan betéve maga mögött.

Végigsietett a kis kerten, miközben a lépései oly könnyűek és rugalmasak voltak, mintha csak szállt volna a muskátlik és bazsarózsaák felett, alig érintve azokat a lábával. A külvárosok felől behallat-

16 magányos] magános *em.* 23 afféle] afféle *em.*

szott az ebek vonyítása és ez most valami gyászos jajveszékeléssé, valami sohasem hallott temetői siralommá kavardott a fülében, de a borbélylegény odaát a túlsó soron vidáman okarinázott, és az égen rózsafelhők lebbentek át.

5 Bugyberki hirtelen bekanyarodott a mellékutcába, nehogy véletlenül találkozzon hazatérő feleségével. Sietve, loholva ment; útközben két régi jóembere is jött vele szemben, de egyik sem ismerte meg. Ez leverte és elszomorította, mert tudta, hogy a betegsége rontotta le annyira, de érezte, hogy majd ott, a leány előtt a diadalmas
10 szerelem újra átfűti a testét, és rendbe hoz mindent.

Az ismerős lakásának ablakai nyitva voltak, és zongoraharangok hullámoztak alá belőlük.

– Megyek már... megyek már – mondta Bugyberki mosolyogva és boldogan befordult a kapun.

2. Uralkodók, ha éjjel találkoznak

15 Ebben az évben is a május volt az igazi tavasz; a hisztériás április néha még visszasírta a telet, június derekán meg olyan szabályosan egyforma volt minden következő nap, mintha az idő megállt volna. A szél meg sem lebbentette a szárnyát, az égen nyoma sem volt a felhőnek – nem történt semmi és nem is ígérkezett semmi.

20 Hanem június huszonkettedikének Paulin püspök ünnepének koraéjszakáján nyugati peremén kettéhasadt a mennybolt a Duna völgye fölül egészen a messze rákosi mezők sötét mennyezetéig, és a tündöklő, lobogó örvény körül eszeveszett riadalomban nyüzsgöttek a kárpit feketeizzóvá égett foszlányai. Aki a Balaton mellett született, aki ismeri a tiroli és stájer hegyek felhőbe vesző ormain, aki
25 messze földeket bejárt, ahol a tenger titokzatos tükre csalja le magához a szférák tüzeit, az ismeri ezt a tüzet is, de ilyen istenien tökéletes villámlobbanást csak keveseknek adatott meg láthatni – ez talán a trópusok világából, talán Bengália violakék egéről tévedt ide
30 hozzánk, azért némult el dühében, amikor alátekintve az ágavék,

24 a kárpit feketeizzóvá égett foszlányai] A fejezet – az első bekezdést leszámítva – hasonló címen megjelent 1924-ben a *Világ*ban.

1 vonyítása] vonítása *em.* 25 felhőbe vesző] felhőbevesző *em.*

eukaliptuszok és liánok pazar szövevénye helyett a nagyváros kővázainak sötét seregét kellett látnia. Mert a lobbanást csend követte, félelmes, nyomasztó csend, csak a vihar csatlósa, a hegyes hideg éjszakai szél nyargalt végig az utcán, óriási boltosstanciclikat pöndörítve az utca porából és a fák letépett leveleiből. És akkor megkezdődött a járókelők riadt menekülése, betöltve az utcákat az egyetlen hangzúrré olvadó ezerszólamú kórossal, amit csak a megriadt tömeg produkálhat: a nyargalók lihegése, rekedt káromkodása, itt-ott egy-egy asszonyi nevetés – mert az asszonyok még a pokolban is nevetnek –, mire a zápor első, kövér cseppjei megérkeztek, már csend volt mindenütt. És akkor kezdetét vette az isteni színjáték: az égbolt, mind a négy sarkán kigyúlva, olyan félelmesen fenséges volt, mint lehetett a genézis első napjaiban; a felhőszakadás csillogó szakadatlansága a mennyei fényességben valamely istennő rubinkövekkel kihímzett menyasszonyi fátyolához volt hasonló, az éjszaka, mint oldalba rúgott fekete komondor, reszketve lapult meg a szögletekben.

Háromszor újult fel mindez, de éjszakára csendes lett a város.

Az égbolt kiderült, a nedves háztetőkre nyugalmasan tekintett alá a fényes ezüstsínben izzó Jupiter.

...Milyenek lesznek majd reggelre a régi kertek ott a Mátra alján, ha ott is tombolt az istenek szikrázó haragja? ... Superi florum amici, a magasságbeliek szeretik a virágokat – ez az illatos kis népség nem hallja a mennyei zengést, csak a magasságok harmatát szürcsöli fel, és utána csak teljesebben, pompásabban díszeskedik. A bazsarózsa, a gyöngyvirág, a nárcisz ilyenkor már végeztek a jelenésükkel, a rózsák első szezsúrja is elmúlt, most a rezeda, a szekfű és az amarillisz ideje következik, főként pedig a cserfes violáké, akik most egész az őszig mesélik egymásnak a virágpor-piacról érkező rémhíreket, meg hogy a gazdag, de ragyás bodzavirág egyre üldözi őket szerelmes ajánlataival, csakhogy ők szilárdabban állnak, mint a kőszál. – Voltaképpen milyen különös is, hogy az ember évtizedeken át nem láthatja az örök, pompás egymásután, amint a havas, lucskos, bar-

22 Superi florum amici] szó szerint: az istenek a virágok barátai 27 szezsúrja] szezsúr: üdülés, tartózkodás

6 járókelők] járó-kelők *em.* 11 akkor] akkor *em.* 16 oldalba rúgott] oldalbarúgott *em.* 32 Voltaképpen] voltaképpen *em.*

na föld virágoszöld parádét ölt magára, aminek végtelen selyemén azúrkék, meg égőpiros pontocskák jelennek meg, és amint egy hajnalon előnti a pimpimparé aranyesője. Nem látja már a nyári nap hevében fehérlő tehéncsordát, nem hallja a szomorú kolompszót, nem a darazsak álmos döngését, sem a tücsök hegedűjét. És nemcsak attól szorul el már a szíve, hogy a kihalt mezőséget egyszer megint elfoglalja sötét hadával a félelmes Ködkirály.

[4.] Eltűntek a fehérarcú asszonyok, amint az alkony bíborában felbukkanva jöttek, jöttek sietve, hogy apró kis lábuk szinte nem is érintette a fűszálak enyhe dárdácskáit, csak úgy lebbentek át az illatos lapályon, ahogyan Krisztus sietett övéihez a galileai tenger habjain. És az isten tudta, hol lehet már az az apró, buta kis virágpamat is, amit a szomorúak kötöttek maguknak emlékül hajjuknak legelső hófehér szálával. Feuillet hőseitől sem telt volna édességtől cseppenőbb ötlet, de a megijedt ember a romantika után kapkod, ezenkívül pedig a bölcsességhez vezető út megkövesedett, ősi szármásokkal van kirakva. Különben is mire való a vénasszonyos emlék, hiszen az embernek csak a szemét kell lehunynia, és már meg tudja hallani, amint a köszörülők sikoltozva végigszalad a kassa pengéjén, és láthatja, amint a búzagalászok riadtan összedugják szőke fejüket. – Közeledik Péter és Pál apostolok ünnepe; ők, akik valaha az életet hirdették az embereknek, most a halált jelentik az anyaföld aranysárga sokasága számára.

Éjfél után két órakor újra beborult hirtelen, és anélkül, hogy a szél akár csak szét is tárta volna a szárnyait, vagy egyetlen csepp eső is koppant volna az ablakok üvegén, megint lángba borult és rettentőt csattant az ég. Most már nyilvánvaló volt, hogy mindez tervszerű pompa, mert ezen az éjszakán, június huszonkettedikének éjszakáján adja át a trónját a régi uralkodó az újnak: a tavasz a nyárnak. Solstitium aestivale, ez az ünnep hivatalos neve a ceremóniamester jegyzőkönyvében, mert uralkodó és ceremónia, ez a kettő elválaszthatatlan, egyik sem teljes a másik nélkül.

3 pimpimparé] pitypang 12–13 virágpamat] vékony virágszálakból álló csomó 14 Feuillet] Octave Feuillet (1821–1890), korának kedvelt francia írója és drámaírója 30 Solstitium aestivale] nyári napforduló

16 bölcsességhez] bölcsességhez *em.* 17 mire való] mirevaló *em.* 26 lángba borult] lángbaborult *em.*

Amikor újra csend lett, a felhők mögül előbukkant a hold. És a szőkefürtű Flóra istennő, a tavasz uralkodója akkor már szállt is fel- felé az ezüstös magasságba, a június emlékét, mint tündöklő fátylat vonva maga után, dél felől pedig valami test nélkül való, reszketve izzó, párasemmiségű ködóriás emelkedett fel vele szemben és kitar- 5 ta lángoló karjait. Amikor találkoztak, egy pillanatra megálltak, egy pillanatra megállt minden, akkor azután hirtelen felszökött az ég- re a hajnal, bőven hullatva violaszínű vérét a budai hegyek csipkés oromzatára.

...Barátaink, vénülő bolondok, trónjaitokat veszített koldusgúnyás lézengők, rozzant trubadúrok, segítetek nekünk, hogy ne legyünk egyedül, ha majd a többiek nevetnek felettünk, és mondjátok, hogy az utolsó percben ti is kiterjesztettétek volna karjaitokat az elszálló után, mert a ti szívetek is elszorult volna a sejtelemtől, hogy ha ta- 10 lálkozunk is vele újra, nem ismerünk már egymásra többé. És ti sem gondoltatok volna rá, mit fizetünk majd a rettentő ünnepségetért, ti is elfelejtettétek volna a mát, a holnapot, el mindent, a jövőt, talán magatokat is egyetlenegyért: az elszálló istennő illatos, szőke hajá- 15 ért... Romantika, te veritékkel gyúrt ambrózia, milyen bolondok is a te görhes kosztosaid! 20

Odafenn a magasban még tombolt a szél, és gyors szárnyakon röpítette tova az egyetlen, rózsaszínű felhőrongyot.

Hanem itt alant a kőcellákban akkor már meleg volt, reményte- len, csüggesztő melegség, amitől az akarat összebicsaklik, mint a krajcáros bugyli s a Szahara homokjához hasonló sárga unalom rá- 25 könyököl az ember lelkére.

Megérkezett a nyár.

3. A találkozás

Bugyberki szökését nem vette észre a felesége.

A szőkevény hajnaltájban bemászott megint az ablakon és aludt másnap délutánig. 30

Az est maga így folyt le.

Amikor Bugyberki belépett, a vacsora még nem kezdődött meg. A vendégek még a szalonban nyüzsögtek, és a belépőre nemigen 33 szalonban] szalónban *em*.

figyelt senki. Viszont, aki észrevette, az le nem tudta venni róla a szemét, ami egészen érthető volt, mert mindenki ismerte a tragédiáját, amint Bugyberki az ügyet magában nevezte. Nyomban akadt önkéntes futár, aki a háziakat értesítette, és a vendégek között is futótűt gyanánt terjedt el a hír, de azért senki sem mosolygott, mert mindenki arra gondolt, hogy a szerelem nagy úr, kegyetlen és szélszélyes, aki őt is megrétfálhatja. Hihetetlenül fontos és érdekes pillanatok voltak ezek; az új vendégnek szinte lehunyódott a szeme a dolgok különös voltának boldog tudatától. A háziasszony kibontakozott a vendégek gyűrűjéből, és bár a híradás erősen meglepte, örömmel sietett a jövevény elé. Mert most minden attól függött, hogy ő mit fog csinálni, és hogy azt a mit hogyan csinálja. És ezt mindenki tudja. Amíg a vendég kezét csókolt neki, balkezének mutatoujjával tréfásan, diszkréten megfenyegette és halkán azt mondta:

– Rémes, miket csinál maga! Hermin tud arról, hogy eljött?

Bugyberkit kellemesen érintette a fogadtatás. A szerelmesek szeretik, ha korholják őket a vakmerőségükért. Azután meg a betegségeről szó sem esett, nyilvánvaló, hogy nem látszik meg rajta semmi. Ugye, hogy igaza lett? Tudta ő azt előre.

– Bizony nem tud felőle – mondta tréfás töredelemmel –, sőt sejtelve sincs róla.

– Igen, igen – mondta a háziasszony nyugtalankodva –, de mit mondjak neki, ha találkozom vele?

– Ha nem kérdezősködik, semmit.

– És ha igen?

Bugyberki egy pillanatra eltűnődött. Szerette volna azt felelni, hogy akkor mondjon el mindent, mert most már szinte vágyódott a botrány után – az ilyesmi úgy húzza az embert, mint a mélység –, de azután, arra gondolt, hogy a feleségének fájna a dolog, hát ezt az egész kérdést hirtelen elejtette.

Hold sugarát már észrevette a vendéget, de úgy tett, mintha nem tudott volna semmiről. Mit is tehetett volna egyebet? Csak nem siethet az üdvözlésére? Különben is jól volt ez így, mert vannak pillanatok, amelyeknek meg kell érniük.

13 kezét csókolt] kezetsókolt *em.* 35 érniük] érniök *em.*

A háziasszony a vendég karja alá fűzte a magáét, bemutatta az ismeretleneknek, azzal szabadjára engedte. És Bugyberki egyszer csak ott állt a leány előtt. Kezet fogtak, nem néztek egymásra, és nem szóltak semmit...

[5.] Vagy nem, nem így volt. Hanem úgy, hogy Bugyberki végtelenül szomorúan belenézett a leány szemébe és halkán azt mondta neki: 5

– Jó estét, kis Holdsugár, tudja-e, hogy most még ezerszer szebb, mint mikor utoljára találkoztunk!?

A leány, zavarában, az édesanyjáról kezdett kérdezősködni, de azután abbahagyta. Megérezte, hogy ez most nem odavaló. Hallgatott pár pillanatig, aztán halkán, de hevesen azt kérdezte: 10

– Drága barátom, miért jött el? Nem tud feledni?

A szerelmes férfi torka elszorult. Íme, ez az igazi ő, a bátor, a vakmerő, a titokzatos nő, aki hallgatva sem hazudik, aki megmondja azt, amit meg akar mondani, és megkérdezi azt, amit meg akar kérdezni. Most már bizonyos, hogy akkor régen, ott a tükörrel szemben ülve is azt kérdezte violakék szemével: van-e, aki engem elkerülhet? Ez az a pompás leánytestbe öltözött élő titok, amelyiknek a megoldása csak a boldog halál küszöbén túl kínálkozik a kiválasztottak számára. 15 20

A férfi úgy érezte, hogy ebben a pillanatban semmivé lesz, elhal, és erőtlenségében ki engedi siklani kezéből mindazt a lelki pompát, káprázatos ünnepiességet, amit a hosszú, gyötrelmes várakozás idején annyiszor szoritott álmában a szívéhez. De az utolsó pillanatban világosság gyűlt a lelkében, tudta már, mit kell felelnie, hogy a nagyszerűségek el ne röpphenjenek, sőt megteljesedjenek, mint hatalmas reggelen a májusi rózsza. 25

Azt mondta halkán, szomorúan:

– Tudni talán tudnék, de akarni... sohasem akarok! 30

– Édes jó barátom – suttogta a leány, és mutatóujjának hegyét odanyomta a férfi kezére –, mi lesz ennek a vége?

– A vége? – kérdezte Bugyberki fanyarul, de fontosán. – Semmi! Ennek nem lesz vége soha!

3 Kezet fogtak] kezefogtak *em.* 8 Jó estét] jóestét *em.* 27 nagyszerűségek] nagyszerűségnek *em.*

Akkor már rejtve odanézték többen is, és ezt mind a ketten nagyon jól tudták. Ezért most már, ha suttogva is, nem egymásnak beszéltek többé, hanem mindenkinek. Úgy volt, hogy amit kimondtak, az, mint az elektromos áram, átrezdült a körülállól lelkén, majd
5 ezer színben pompázva visszatért hozzájuk, befűrödva egymás szívébe.

– Lehet, hogy igaza van – mondta a leány, révetegen nézve a semmibe –, mert csak álom az egész, és az álom végtelen, ha nincs teljesülése.

10 Ennek ugyan nemigen volt értelme, de szerelmi dolgokban nem is fontos az ilyesmi. Ezenkívül éppen kapóra jött Bugyberkinek, aki most belenézett a leány szemébe, és egészen halkán, de a fölényesek acélos tétovátlanságával azt mondta:

– Hátha ez olyan álom, amelyiknek – lesz teljesülése?

15 A leány hirtelen kirántotta karját a férfi karja alól, szembefordult vele, és lángoló arccal azt kérdezte tőle:

– Megőrült?

Ebben a pillanatban valóban nagyon szép volt és izgalmas. Orrcimpái kitágultak, a szeme ködös lett és az alja reszketett – a férfi szinte semmivé lett ott előtte. Nem is telt tőle más, szakadozottan, bizonytalanul azt mondta:

– Meg! Már régen! Tudja, még akkor!

Egy pillanatig nem tudták, mit tegyenek. Ha haraggal szétválnak, kész a kínos feltűnés. Hanem akkor, szerencsére, a háziasszony
25 megperdült a terem közepén, és azt mondta:

– Asszonyok, lányok, urak, kész a vacsora!

30 És ez élet vette mindennek. Itt-amott tréfás diadalkiáltások hangzottak, a zsvivaj megélenkült. Bugyberki karját nyújtotta a leánynak és vezetni kezdte az ebédlő felé. Közben szembe kerültek egy hatalmas tükörrel, és ahogy belepillantottak, a férfi szíve szinte repesett az örömtől, amikor a leány búzavirágké szeme hangtalanul így beszélt: az összhang elég jó. Bugyberki akkor rejtve saját magát kezdte vizsgálgatni, és szinte nem hitt a tulajdon szemének. A rugalmasságot és a restaurálódást illetően csodákat látott már saját magától,

11 éppen] épen *em.* 15 alól] alul *em.* 32 saját magát] sajátmagát *em.* 34 saját magától] sajátmagától *em.*

de ez bámulatos volt. Arcának nobilis sápadtsága és szemének hunyó zsarátnoka csak érdekessé tette s csak a tragédiás szerelemre árukkodott. És hogy mindezekben nem tévedett, az kétségtelen volt, hiszen senki sem érdeklődött a betegsége iránt. Ha a maga meg-
látása és a másokéi között a legcsekélyebb eltérést kellett is volna
tapasztalnia, kénytelen lett volna magát azzal becézni, hogy az em- 5
berek megfigyelése tökéletlen és ingatag, aminthogy valóban: tíz
ember közül kettő sem tudja pontosan megmondani a közös ismer-
ősről, hogy az szép-e vagy csúnya, alacsony-e vagy magas, erős-e
vagy gyenge, jó-e vagy rossz, főleg pedig, hogy mik a felfogásai. 10
Erre kellett volna gondolnia, sőt talán arra is, hogy csak az egé-
szben közönséges embereket látja mindenki egyformának – de így?
Így kétségtelen volt minden, még az is, hogy a csodálatos újjászü-
letés csak percek műve és csak a felcsigázott lélek szárnyalásának
munkája lehetett, mert még jövet, az utcán, a régi ismerősök nem 15
üdvözölték.

A vendégek kavargásából egyszer egy harmincöt év körül lévő,
alacsony, nyírott bajuszú, rendkívül elegánsan öltözött, kopaszodó
úriember vált ki, odalépett hozzájuk és azt mondta a leánynak:

– Úgy tudom, a vacsoránál szomszédok leszünk! 20

– Igen? – mondta a leány szórakozottan, majd azt kérdezte:

– Ismerik egymást?

Rámutatott a jövevényre, és azt mondta:

– Muraközy...

És akkor a pillanat egy ezredrésére lopva, gúnyosan rápillantott 25
a mostohaapjára, és a szemében ezer ördög táncolta a tarantellát.

Bugyberkinek ez volt az egyik legfontosabb pillanata az életben.
Hallomásból, különféle zsudor és kaján bemondásokból már ismer-
te Muraközty, a megyei árvaszéki ülnököt, tudta róla, hogy a leány
hivatalos udvarlója, talán jövendőbelije, és amint hitte, végtelen 30
nézést és idegenkedést érzett iránta.

[6.] De ezt csak gondolta, mert a valóság az volt, hogy a lelkéből
nem tudta volna már kilakoltatni az ismeretlent; ez az ember az ő
1 nobilis] nemes, előkelő 26 tarantellát] tarantella: jellegzetes dél-olasz
tánc és zenei stílus 29 árvaszéki ülnököt] a gyámsági és gondnoksági ügye-
ket intéző tisztviselő az 1945 előtti magyar közigazgatásban

18 nyírott bajuszú] nyírottbajuszú *em.*

felzaklatott, áradozó lelkének olyan bennfentes lakója volt már akkor, hogy nem távozhatott többé, ő volt az örök, lázas tündérmese gonosz varázslója, és mi lenne, ha a gonosz varázsló egyszer – après nous le deluge – hátat fordítana mesének, elmenne a dolgára, és engedné, hogy a királyleány és a lovag baj nélkül szeressék egymást? A gonosz varázsló nem távozhatik önként, a gonosz varázslót meg kell ölni. És ha százszor meghal, százszor is újra fel kell támadnia, mert különben kész a pityergés a gyerekszobában.

Hanem az bizonyos, hogy Bugyberki álmatlan éjszakáin, már sok súlyos és jelentős küzdelmet élt át az udvarlóval. Ezek a küzdelmek kiterjedtek mind a világszemlélet tisztultságának, egyéniességének, a szellemi felsőbbrendűségének, mind a férfiaságnak, bátorságnak, sőt testi erőnek a kérdéseire is, és igen váltakozó sikerrel folytak, persze csak azért, hogy aztán az ő periodikus zárógyőzelmei annál értékesebbek legyenek. Ezt ő maga is tudta, és néha restelkedve lehunyta a szemét, mert lehunyt szemmel minden valahogy másként van, de különben is: az emberi dolgok háromnegyed része ugyanis gyerekség.

És az volt rendkívül érdekes, hogy a vetélytársát úgy képzeletben pontosan, de egészen pontosan olyannak látta, mint most, a valóságban. Pedig soha senkitől sem kérdezősködött utána, az ilyesmi nem őhöz való lett volna. Kicsiny, vagyis jelentéktelen, a bajuszát nyíratja és nagyon elegánsan öltözködik – persze, mi mással tudna hatni és az a kezdődő kopaszság, mintha ráütötték volna a feje búbjára a bürokratáknak ezt az ősi bélyegét. A hangja pedig kissé rekedtes, vékony és fontoskodó, mint azoké, akiknek elveik vannak. Nem, akiknek csak úgy általában vannak elveik, hanem akiknek elvből vannak elveik. Ez egy fejlettebb fok az utálat fokmérőjén.

Mindent összevéve: most tehát itt volt az alkalom, hogy a mérkőzés valóban meg is történjék, mert belátható, hogy ez így nem maradhat. Mivel itt azonban a legkisebb hiba is végzetes lehet, különösen őreá nézve, aki annyira kényes helyzetben van, nemcsak a leánnyal, de a köztudattal szemben is, nagyon kell vigyáznia. Legyen már eleve fölényes, gúnyos, férfias vagy éppen szemtelen, ami

3–4 après nous le deluge] utánunk a vízözön

1 bennfentes] benfentes *em.* 34 éppen] épen *em.*

a legcélravezetőbb? Vagy legyen semmit sem tudó, hideg és közönyös?

– No, majd kiderül, melyik lesz a legjobb!

De nem derült ki.

A háziasszony volt annyira óvatos, hogy az árvaszéki ülnököt odaiültette ugyan a leány mellé, de a váratlan vendéget messzire elhelyezte tőlük. Vigyázni kell; a lakomás asztal abrosza jó villanyvezető, főként, ha borospalackok is állnak rajta. Bugyberki az asztal túlsó oldalára és túlsó végére került egy fiatal anya mellé, aki azt a megtiszteltetést, hogy a rendkívül érdekes és fontos ember szomszédja lehetett, azzal vélte meghálálhatni, hogy egész este a kétéves kisfiáról beszélt. A fiatal anyák általában azt hiszik, hogy rendkívül bájosak és édesek, ha a kisgyerekekről beszélnek, főként, ha töredelembe merülten selypítve elmondják, hogy íme ők itt dözsölnek, amíg a Pistuka otthon a mamuciról álmodik.

Bugyberki nem hallgatott oda, titokban szakadatlanul a leányt nézte. És mindjárt a vacsora végén észrevette, hogy Muraközy odahajol a leányhoz, valamit kérdez tőle, mire annak könnyedén kipirul az arca, felel valamit, szemét önkénytelenül is őfelé villantva, erre azután Muraközy is ránéz, és a tekintete őszinte csodálkozást fejez ki. Kétségtelen volt, hogy az ülnök azt kérdezte a leánytól, ki ő, az pedig megmondta, hogy a mostohaapja. Idáig rendben is lett volna a dolog, de Muraközy bárgyún csodálkozó tekintete egészen érthetően azt mondta: hát ez az az ember, akiről annyit beszéltek, és akivel már én is annyi csatát vívtam? Én egészen másnak képzeltem, ettől bizony nincs mit tartani! – Ez végtelenül bősztette Bugyberkit, és úgy érezte, hogy ez elviselhetetlen. De aztán mégis elviselte, sőt, utóbb arra gondolt, hogy jobb, ha az első benyomás gyenge, annál fontosabb és jelentősebb az egyéniség igazi kibontakozása.

Vacsora után a vendégek táncolni kezdtek a zongora hangjaira, de Bugyberki visszavonult a kártyázók és iddógálók közé. Kész komédia lett volna, ha az akkreditált regényhős táncra lendíti a rothadt szerelemtől beteg mivoltát, amiből a heves mozdulatok alatt talán még az újonnan fényezett parketre lötytyent volna a szirupsűrű rezignáció, és az ebből keletkező letompított, tréfásnak látszó, de gyűlölködő háziasszonyi szemrehányások tönkretették volna az éj-

szaka minden szépségét. Pedig voltak pillanatok, amelyekben a lába táncra rándult, és szeretett volna a fejéhez illesztett kézzel nótázni, mint régen, a meghitt murikon. Szép hangja volt, meleg, hullámos bariton, lelkét átfűtötte a szerelem, meg a bor: ha akkor elénekelheti az *Utolsó rózsaszál* c. románcát, amit valaha együtt dúdoltak a leánnyal, bizonyára révbe ér a hajóroncs, az ő sötét reménytelensége. Nem kell, hogy az is részeg legyen, akinek a trubadúr dalol, elég, ha ő maga az.

De nem lehetett, semmit sem lehetett.

Ezen az éjszakán még csak néhány percre találkozott a leánnyal. Az egyik szünetben, amikor Holdsugár egyedül maradt, odament hozzá, karját nyújtotta neki, és a közönyöst színlelve azt mondta:

– Úgy tudom, a nyarat nem töltik Budapesten!

– Nem – mondta a leány szórakozottan.

– Hová mennek?

Holdsugár megállt, egy pillanatra habozott, aztán azt kérdezte:

– Miért érdeklí? – De nyomban hozzátette: – Balatontárnokra.

– Mikor utaznak?

A leány hallgatott. Visszadöbbsent, nem akarta magára venni a felelősséget valami újabb esztelenségért. De aztán eszébe jutott a gyászos pillanat, amelyikben az édesanyja kipöndörítette a szobából, ahol a mostohaapja a kezét csókolgatta, meg valami belső izgalom is készítette a játék folytatására.

[7.] Elkerülte a férfi tekintetét, és halkán azt mondta:

– A jövő csütörtökön!

Zavarában izgatni kezdte a haját, miközben a lámpafény beraagyogta rózsaszínű elefántcsontból esztergályozott karjait. Bugyberki megszédült és elfeledkezve mindenről, megcsókolta a leány kezét. És megdöbbenve érezte, hogy az hideg, mint a jég. Zavarában azt a régi butaságot akarta eldadogni, hogy hideg kéz, meleg szív, de nem jött szó az ajkára. Valami mérhetetlen, emberfeletti szomorúság lepte meg, legjobban szeretett volna újra otthon lenni, és lehunyt szemmel feküdni az ágyban. Hanem akkor hirtelen eszébe jutott, hogy a leány bizonyára a saját merészségétől döbbsent meg, és ez boldogsággal töltötte el a lelkét.

Elsietett.

6 révbe ér] révbeér *em.*

Nem bírta tovább. Levegő, szabadság, tér kellett neki, ahol keringhet, mint a bolond. Csak a háziasszonytól búcsúzott, azután ment. Amíg a lépcsőn lebotorkált, némileg lehiggadt, és elhitette magával, hogy azért jött el, mert el akarta kerülni a hazakisérés körül adódható bonyodalmat.

5

Odalenn az utcán azután kitérte a karjait, és beszélni kezdett a néma éjszakával, a csillagokkal, a távoli hegyek boltozatával, az alvó csalóányokkal, a szférákkal és a szeráfokkal, szóval mindazokkal, akik már a világ teremtése óta igen jelentősen befolyanak a szerelem intézésébe, anélkül, hogy erről halvány sejtelmük is volna.

10

Ezek a tárgyalások aztán még idegesebbé tették: inni akart.

Befordult a Miramáre-kávéházba, és ahogy belépett, szinte összecsapódott Csecsinszkyvel, a régi jóbaráttal. Megragadta a vállát és rádördült:

– Szervusz, szervusz, gyere inni!

15

Csecsinszky tétován nézett rá, de azután átmelegedett az arca, és azt mondta: á igen, igen! –, és visszafordult.

Bugyberki bort hozott, azután beszélni kezdett. Lelkendezve elmondta, hogy most végre valami nagy történet előtt áll, ami ugyan csak ráfér, mert már évek óta nem történt vele semmi. Beszélt azután fűről-fáról, a maga csodás restauratív erejéről, a pompás nyári éjszakáról, de végül mindig csökönyszerűen visszakanyarodott a történetekhez. Így végezte:

20

– Vannak, akik a nyugalomra születtek, és vannak, akik a történetekre. Én ezek közé az utóbbiak közé tartozom. Olyanforma ez, mint ahogyan a nyárspolgár a haláltól fél, a poéta meg az ébredéstől. Azért nem értik meg egymást az ilyen különböző emberfajták soha!

25

Egészen világos volt már, amikor elváltak. Alig fordult be Bugyberki a mellékutcába, amikor hirtelen eszébe jutott, hogy hiszen Csecsinszky még tavaly meghalt vízibetegségben. Jókedve volt, elmeskedett:

30

– Ez a betegség a kánai menyegző paródiája! Ott a víz változott borrrá, ennél a bor változik vízzé. No, mindegy! De hát akkor ki volt

8 szeráfokkal] szeráf: a zsidó és a keresztény vallás hatszárnyú, emberszerű teremtménye 31 vízibetegségben] vízibetegség: vízenyő, vízkor

ez az ember? Üssön bele a ménkű, akárki! Valaki, aki nagyon hasonlít Csecsinszkyhez. Inni akart, ennyi az egész!

A kapuk már nyitva voltak. Besurrant és bemászott a kis kerti ablakon, amint már jelentettük.

4. A tubarózsa balzsama

5 Harmadik hete volt már, hogy Bugyberki ki sem mozdult a szobából, és nem is igen akart kimozdulni. Annak a pazar éjszakának az emlékei annyira lenyűgözték, leterítették, hogy nem volt ereje új élményekkel szembeszállni. A szökést követő nap délutánján a felesége, aki nem tudott semmiről, aznap harmadszor is bement hozzá, megigazította a párnáit, hűvös kezét rátette a homlokára, és ettől az érintéstől felszakadt szívében az ősi seb. Mert mindenkinek a szívébe bele van törve annak a lángpallosnak a hegye, amelyikkel az arkangyal kiüldözte az ősszülőket a paradicsomból, és ez a seb nem a durva érintéstől szakad fel, hanem a vigasztaló, tehetetlen simogatástól. – Azután meg úgy volt, hogy amint a nyár egyre jobban lendületbe jött, Bugyberki éjszakánként egyre jobban izzadt, ami ugyan egészen természetes volt, mert a felesége, túlzott elővigyázatból, egész hegyeket épített föléje párnákból és paplanokból, reggelre mégis erőtlenné, fázékonnyá tette. Pedig azt, aki fázik, a holdsugár nem melegíti fel.

Hanem az egyik álmatlanul töltött, veritékes éjszaka hajnalán a félig nyitott ablakon keresztül egy hatalmas dongólégy ütődött, verődött be a betegszobába, és újra felforgatott mindent. Pedig nem csinált egyebet, csak amikor újra szabadulni akart, ebbeli meddő
25 törekvéseiben háromszor is nekicsapódott fejével az ablak üvegének, és azután olyan szívet tépő, cérnavekony, keserves sírásban tört ki, amilyen csak a céljukat-tévesztettektől telik.

Csak hogy ez a halk, hullámos siralom, amint lassan elhalt, különös változáson ment keresztül a néma hajnalon. Először úgy lett,
30 hogy valahol a távoli, üres telkeken valami elúzótt kis fickó fütyörészett, de a reszketeg, esdeklő melódiából tisztán ki lehetett hallani, hogy nem jókedvéből fütyörész, hanem csak hogy a könnyeit

19 fázékonnyá] fázékonnyá *em.* 26 szívet tépő] szívettépő *em.*

visszatartsa és nemsokára ijedten elhallgatott, mert valahol a Duna mocsaraiban megszólalt a bölömbika, és a hangja oly szomorúan és döbbenetesen kolompolt, mintha sok, sok temetési menet indult volna el valahonnét. Mindenki összeborzadt, mert akkor már többen is voltak a szobában, és az emberi szívek oly sürgősen, oly együteműen kezdtek kalapálni, hogy ebből a riadt kalapácslásból az a meggyőződés bontakozott ki, hogy már csak a nyomban lecsapó vidámság mentheti meg a szomorúakat, és ennek a gondolatnak olyan hatalmas ereje volt, hogy a kolompolás nyomban megszűnt, és a helyét valami cigányzenekar vidám ütemei foglalták el. Bál ke-
rekedett, a leányok aranyba és fehér selyembe öltözöttek járták a táncot, és ott állt közöttük árván, egyedül a kis Holdsugár is és esdve nézett a fekvőre, aki oda akart sietni hozzá, hogy táncra kérje, de nem bírt megmozdulni. Sírás fojtogatta, érthetetlen könnyögeket rebegett, de mivel senki sem jött a segítségére, hatalmas akarással nekilendült. Félelmes mozdulat volt ez, a báli népség riadtan szétfutott, valamennyien egy kis lyuk felé özönlöttek, amelyet a küszöb alatt fúrtak az egerek, és amely az esthajnali csillagra torkollott. Akkor hirtelen elpattant a nagybögő húrja, és a hang hosszan, fájdalmasan zengett, mint az öregember sírása.

[8.] Elviselhetetlen volt ez, a föld torka is jajszóra nyílt tőle, de a férfi elkapta a leány derekát, akinek akkor hirtelen Mályvavirág lett a neve, és együtt kezdtek aláhullani a mélységbe. Erősen átkarolták egymást, az ajkukat összetapasztották, és a férfi a boldogságtól félig lehunytt szemével meglátta azt a havas völgyecskét, amely a leány két mellét elválasztotta.

– Ó, édes... drága!

Bugyberki érezte, hogy szemét ellepik a boldogság könnyei; megtörölte verítékes homlokát, majd kitérte a karjait. És nem tudta, talán nem merte tudni, hogy nemcsak a leány felé tárult ki a mel-
le, hanem a végtelen, az élet, a minden egyéb felé is, ami a homályos szobácskát, a temetői mozdulatlanlanságot mint napsütötte, verőfényes óceán körülveszi. Ha tudta volna, nem fonódott volna köréje regény. A mindenen, a mindeneken túl okos emberek egészen hal-
kan, észrevétlenül halnak vissza az istenségbe, akiből útrairandultak, ők nem alkalmasak a regényhósi állásra.

15 senki sem] senkisésem *em*.

– El kell mennem Holdsugár után! Elmegyek!

Felkelt, odaállt a félig lefüggönyözött, félig nyitott ablak elé, és tele tüdővel szívta be az illatos levegőt, amitől a tüdeje öröm- [kimaradt sor] bességgel születtek meg a tervek, a gondolatok. Elégedetten mosolygott – akkor már tudta, mit cselekszik, mit hazudik, miben fűrszti meg a maga bűnös lelkét... tudott mindent.

Átszólt az asszonyának a szomszéd szobába és amikor az bejött, az akarás akaratlan nyomatékával, a meggyőződés egyszerűségével azt mondta neki:

– Drága barátnőm, engem ez a szoba megöl. Elmegyek valahová, ahol a levegő erősebb, tisztább, illatosabb. Az orvosnak is szöly róla, az tökfilkó!

A felesége nem felelt, hanem úgy féloldalról megint ránézett azzal a titokzatos kérdő tekintettel, amely megint felforralta Bugyberki vérét.

Mit kérdez tőlem ez a buta nő? Hogy megbolondultam-e vagy hogy nem kellene-e felakasztani engem az aljasságom miatt? Talán azt akarja tudni, hogy elbírnak-e még a rozzant inaim, vagy hogy honnét szerzek pénzt az utazáshoz?

Hirtelen meghűlt a vér az ereiben.

– Igen... igen, erre nem gondoltam!

Pedig az asszony akkor már mondta is mosolyogva:

– Amint gondolod, kedvesem! Hanem most feküdj vissza az ágyba és aludjál. Én is alszom még, hiszen még nagyon korán van! Viszontlátásra!

Bugyberki pompás étvággyal ebédelt, utána megint aludt egy nagyot, és amikor felébredt, már készen volt a fejében minden.

– Először, legelőször ezt a drága jó asszonyt kell bódulatba ejtenem, hogy ne fájjon neki a hazugság sejtelve. Ezt a tubarózsa balzsama, illata végzi majd el. Tubarózsját adtam neki az esküvőnkre is, tudom, hogy ennek a virágnak csodálatos hatalma van felette. Azután jön a pénz. Erre a célra ott van a szekrényben pár ékszer, ezek elegendők lesznek az alaptőke előteremtésére. Mert azután a klub következik, ahol a kártya ma egészen biztosan csak engem vár, hogy csodákat művelhessen. Ha pedig minden kötél szakad, ott van Gold-

7 szomszéd szobába] szomszéd szobába *em.*

mann, a tiszteletreméltó agg uzsorás, akit egyszer szinte a hajánál fogva rántottam ki a bajból az utolsó pillanatban. Mindent összevéve: reggelre meglesz a kellő pénz! Ezt én mondom, Bugyberki Bonifác, szerelmes lovag és kötnivaló gazember!

Felöltözött, amíg a felesége a konyhában pizsmogott, elment hazulról, a sarkon vett három szál pompás tubarózsát, hazament, a csokrocskát odaállította az asztalra, azután az ékszereket észrevétlenül zsebrevágta, és ismét elosont, anélkül, hogy a feleségétől elbúcsúzott volna. 5

Az asszony, ahogy belépett a szobába, nyomban észrevette a fondor meglepetést. Odahajolt a virágok fölé, és a legnagyobb tubarózsa kelyhébe három kövér könnycseppet pottyantott. A hófehér virág pedig valóra váltotta a reményt, amit az ajándékozója hozzáfűzött, és illatos balzsamlelkével olyan édes bódulatba szédítette az asszonyt, hogy az észre sem vette a férje szökését. Azt hitte, ott 10
benn ül a kereveten, és apró köhécselések között a menyegzőjükről álmodik. 15

Pedig Bugyberki akkor már messze járt.

5. A hajnali kísérő

Ahogy a játékeremből kilépett és végigment az előcsarnokon, minden izma megfeszült, és a gerince kiegyenesedett, mint a jegenyenyár. Érezte, teljes pompájában érezte minden tagját: a lábát, amint ruganyosan előredobta, a karját, amivel majd minden akadályt elhárít, érezte a hajszárait, amint valamennyinek a tövéből izzó forrás fakad, ahogy egekig csapkodó fogadalmakat suttogott, és érezte a szemét, amelyből az elveszett, utolsó ékszerek fényessége túlvilági 20
káprázattal tündökölt elő. De a veríték forrásozása, a szíve tánca és szemének lidérces lobogása is a történekekből fakadt, és ő ezekre született. 25

Aminthogy ezen a napon nem is lehetett panasza a történekek ellen. 30

20–21 mint a jegenyenyár] Ebben a fejezetben több részlet is található Cholnoky *Vasutacska* című elbeszéléséből (1923), amelyet több címen is átdolgozott.

15–16 ott benn] ottbenn *em*.

Mindjárt, ahogy elment hazulról, elzalogosította az ékszereket.

Csak azt a rubinköves gyűrűt nem, amelyiket ő vett a feleségének fogadalma emlékére. Mert ahogy az utcán rejtve megvizsgálta a darabot, hogy mennyit kap majd reájuk, észrevette, hogy ebből a gyűrűből kiesett a kő. Azután már eszébe is jutott, hogy a felesége éppen azon a napon panaszkodott neki a balesetről, amelyiken ő először megszökött.

– Különös, fátumszerű véletlen – gondolta –, akárcsak a mesékben... De én szeretem a meséket!

Ha benne volt az akarás lendületében, minden a legnagyobb könnyűséggel túltette magát.

Felment a klubba, és játszani kezdett. Bankot adott, és egészen jól ment minden. Ha még egyszer üt, minden tervét játszva keresztülviheti. Hanem a kártya már ismeri az ilyen *ha még egyszer*et, és nem ül fel nekik. Tudja, hogy az első után jönne a harmadik, aztán a tizedik. Amikor felkelt az asztal mellől, egyetlen fillérje sem volt.

[9.] Bement az olvasóterembe, nézte a külföldi lapokat, anélkül, hogy egy betűt is látott volna belőlük, aztán felhagyott a meddő kísérletezéssel. Minden gondolata, idegszálának minden rezzenése ebben az egyetlen szóban találkozott:

– Goldmann!

Ki volt ez az ember?

Goldmann Sámuel télen-nyáron nagyon korán, szinte hajnalban kelt. De csak félig öltözött fel, a hálóruháit magán hagyva és az ágyát gondosan betakargatva, hogy melegen maradjon. Nyaranta aztán lement a piacra, betelni a friss zöldségek illatával és színével és veszekedni kezdett a kofákkal, jöllehet sohasem vásárolt tőlük semmit. Nézegette a kirakatokat, a nyüzsgő emberáradatot, főként az asszonyokat, – magába szívta, mégpedig ingyen, mindazt a szépséget és izgalmat, amit a világáros nyújt. Télen csak a lakásban járt-kelt, áterőlködött a fogadott fia és menyé szobájába, mert látni és tudni akart mindent, bosszantotta őket, amíg azok elmentek hazulról – a fia a dolga után, az asszony meg a piacra –, akkor azután kötényt kötött, és kitararította a szobát. Ezt nagyon szerette, mert ennek a révén belesírhatta a fiatalok fülébe, hogy hová kellett jutnia vénségére.

6 éppen] épen *em*.

A takarítás végeztével pedig visszabújt az ágyba, és beletemetkezett az újságba. Az ilyen szokatlan életmód idővel nyugtalanná szokta tenni a maga emberét, féltékennyé és iriggyé a többiek iránt, akik rendes polgári életet élnek, de Goldmann teljesen befejezett egyéniség volt, akit nem érdekelt a mások dolga, nem akart versenyezni senkivel és nem csinált utána senkinek semmit. 5

Amikor azután az ebéd elkészült, megint kibújt az ágyból, ócska, foltozott házikabátját összetűzte a nyakán, odaült az asztalhoz, kelletlenül piszkálgatni kezdte az ételt, de azért torkig ette magát.

Nyomban ebéd után pedig felöltözött és elment hazulról. 10

Ilyenkor mindig azt mondta, hogy dolga van a városban és bár senki sem törődött vele, csodálatos kerülőutakon lopakodott el a megszokott külvárosi kocsmába, ahol azután megivott egy liter bort. Minden délután pontosan egy literrel. És közel huszonöt éve senkinek még csak sejtelve sem volt arról, hogy amikor aztán később, a kávéházban, fölényeskedik, nagyokat mond, titokzatos, hatalmas tervekről tesz futólagos említést, voltaképpen a bor beszél belőle. 15

Mert a kocsmából következetesen átment a szomszédos kis kávéházba, ott bevette magát a kupeczek, makrapipás lócsiszárok, görbelábú csarnoki nagyvágók és borszagú ügynökök közé, kibicelt nekik, kikérdezte őket az árak felől, majd egyikével-másikával félrevonult a sarokba és ott összesűgött vele, mintha fontos dolgai volnának. 20

Amikor azután az óra elütötte a hetet, hazament, megvacsorázott és visszafeküdt az ágyába. És soha senki nem tudta, mikor uzsorásodik, mikor szerzi a pénzt, amelyből pedig mindig volt neki bőven. Kétségtelen csak az volt, hogy ő a legfélelmetesebb uzsorás a városban. 25

Aminthogy szakadatlanul voltak is bajai, amelyekből azonban következetesen kisiklott. Hanem egyszer, amikor túl nagy ügybuzgalommal rántotta le egyik ügyfelének a bőrét, olyan kelepécébe került, amelyből csak a mindenkit ismerő és mindenkivel jónak lévő Bugyberki tudta kirántani, minden régi összeköttetésének felhasználásával. De kirántotta, és akkor Goldmann meggyűlölte Bugyberkit. Goldmann az az ember volt, aki megölte volna azokat, akik lekötelték. 30

12 kerülőutakon] kerülő utakon *em.* 17 voltaképpen] voltaképen *em.* 30 túl nagy] túlnagy *em.*

Az a ház ott a Cimbalom utcában, amelyikben az uzsorás lakott, régi, nyútt, nyáron izzó, télen jeges, néma, ócska koporsó volt. Lépcsőit kávára tiporta a sokezer ember, akik megfordultak benne, az ajtókat fityegve lógtak sarkaikon, a szivárványos ablakok mögött szegény szabócskák, dühödt vadházások lapultak, az első tavaszi napfényre benépesítve a folyosót pállott szájú ivadékaikkal együtt. Ott álltak és daráltak ingujjban, az asszonyok kopott alsószoknyában, és sütötték magukból a szegényszagot egészen addig, amíg az udvar hársfái között végigszaladt az első hűvös őszi szél. Az ilyen ház lakói rendszeren lihegve szoktak menekülni belőle, hanem aki nem teheti, az hűséges marad hozzá, mint a pióca. Goldmann ebben is más volt, mint a többiek: ő meggyőződésből lakott ott már huszontöt év óta, és onnét temette el a feleségét is tíz évvel ezelőtt. Azóta élt ilyen pinceéletet.

Amikor a fiatalok hazamentek, és a házra csend borult, Goldmann elaludt, és többnyire arról álmódott, hogy valamely hatalmas tengeri teherhajó gyomrának titkos kis kamrájában pihen, ahol nem bánthatja senki, és ahol a gépek dübörgésén kívül csak a hajó fenekén szaladgáló patkányok apró körmeinek csattogása hallatszik el hozzá.

Bugyberki lesietett a lépcsőn, és a ruhatárban felcsapta a kalapját.

Tudta az uzsorás lakását, mert már egyszer, a bajok idején járt nála. Átkozta a sorsot, hogy még annyi pénze sem maradt, amennyivel kocsit fogadhatott, vagy legalább villamoson mehetett volna. Nem volt mit tennie, loholva, ideges létekekkel megindult a külváros felé. Ment, sietve, nekiütődve az embereknek, és magában valami régi nótát dudorászva, hogy ne kelljen az idő múlására gondolnia.

Az utcán hűvös szél szaladgált, de azért a homloka megizzadt, mire az ütött-kopott ház elé érkezett.

Egyetlen lélek sem járt sehol, és a kapubolt is üres volt.

Végigsietett az udvar macskafejű kövein, feltapogatózott a kormosötét lépcsőn, azzal megnyomta Goldmann lakásának csengettyűjét.

Sehol semmi hang – a csengő nem szólt.

A kilincsre tette kezét – az ajtó nyitva volt.

6 pállott szájú] pállottszejú *em.*

Belépett az előszobába; szemben vele, az ügynök szobájából gyér világosság szüremkedett ki az ajtó apró, homályos üvegtáblácskáin keresztül.

[10.] Bereteszte maga mögött az előszoba ajtaját, hogy váratlanul meg ne lephesse senki, végigment a színehagyott szőnyegen, megkopogtatta az ajtót, és nyomban be is nyitott. 5

A szobában nem volt senki, csak Goldmann feküdt a vackában a fal mellett, és a belépő zajára felütötte kopasz fejét.

– Jó estét, Goldmann mester! Milyen dolog az, hogy ön itt egyes-egyedül gunnyaszt nyitott ajtó mellett? 10

Goldmann ernyőt csinált a tenyeréből, figyelmesen vizsgálgatta a jövevényt, és amikor megismerte, az örömmel valami kis árnyéka suhant végig az arcán, mert a pillanat egy ezredrésze alatt megérezte, hogy most ő lesz az úr, ő diktál, és ez örömmel töltötte el a lelkét. De nyomban azután megszabályozta az arcvonásait, és köhécselve, közönyösen azt mondta: 15

– Áh, ön az? Hozta Isten! Látja, uram, hogy nem kelhetek fel az ajtót nyitogatni! A menyem ilyenkor darálja ki magából, ami napközben a nyelve alatt megrekedt, a fiam meg kiment Újpestre... De ugyan kinek is jutna eszébe ilyen rongyos fészekben kereskedni és ha mégis megtenné, ugyancsak felsülne, mert az utóbbi időben nagyon sokat vesztettem, majdnem mindenemet... Hiába, uram, ha az ember nem maga jár utána a dolgainak, mindjárt kész a baj! Tessék helyet foglalni! Mivel szolgálhatok? 20

Bugyberki szíve nagyot dobbant. 25

– Gazember – gondolta –, bizonyosan kinézte a szándékmat a szememből... ebben gyakorlata van..., és most már eleve elzárkózik.

És akkor villant át az agyán, hogy mi lesz, ha az uzsorás megtagadja a pénzt. Nincs egy fillérje sem, az utolsó ékszereknek is vége – mi lesz? 30

Remegő kezével megfogta a szék karját, leült a beteg ágya mellé, és a nappali pompás, nyári verőfényről, meg az éjszakai hűvös szélről kezdett beszélni, de hirtelen abbahagyta, és sietve, daráló hangon elmondta, hogy pénzre volna szüksége, de mindössze csak holnap estig. 35

9 Jó estét] jóestét *em.* 9–10 egyes-egyedül] egyesegyedül *em.*

Goldmann szíve megtelt boldogsággal. Ott látta maga előtt ver-
gődni a gyűlölt ismeretlen ismerőst, aki előtt nemrégiben ő reszke-
tett, mint a nyárfalevél, és akinek ő rimánkodott, hogy ragadja meg,
mielőtt a torkáig ér az iszap. Nyugtalanul fészkelődött a szennyes
5 ágyban, miközben a vánkosa alól kövér, tömött tárca árulkodott elő.
Ő maga is észrevette, és vézna, kiaszott kezével sürgősen, titkon
nyomogatni kezdte vissza a régi helyére, miközben ki-kimaradó,
fuldokló hangon mentegetni kezdte magát, hogy ebben a pillanat-
ban nem tehet semmit, de ha holnap lesz szerencséje, addigra majd
10 összehoz némi pénzt. És amikor a végére ért, fanyarul, szemtelenül
azt mondta:

– Hja, uram, aki kérni tud, az tudjon várni is!

Bugyberki lelkén mérhetetlen düh és gyűlölet vonaglott át. De az
energiája egyetlen pillanat alatt összelapult, semmivé lett, összebi-
csaklott, mint a krajcáros bugyli, és már menni akart, amikor oda-
15 kinn az égen a felhők mögül előbukkant a telihold, és a fénye be-
hullott a függöny rései között. Ezek a sugarak azután, ahogy körül-
folyták, isteni világosságot gyújtottak a lelkében.

– Mít kell itt még tűnődni!? Holdsugár!

20 Hirtelen körültekintett, az utcai ablakok le voltak függönyözve,
az előszobában temetői csend. Gyorsan, mereven felállt a helyéről,
csontos jobbával megragadta az uzsorás torkát, fejét lenyomta a
párnára és a balkezét rászorította a szájára. Goldmann vézna mel-
léből halk, panaszos sípolás tört elő, erőtlen karjaival tehetetlenül
25 kapkodott, az orrából meleg, véres hab fröccsent elő, de azután ha-
lálós csend lett mindenütt.

Bugyberki várt egy másodpercig, és amikor látta, hogy vége min-
dennek, eleresztette a holttest nyakát, a vánkos alól elővette az er-
szényt, és úgy, ahogy jött, halkan kisurrant az ajtón. A koromsötét
30 folyosón egy lélek sem járt; zsebkendőjét rászorította az arcára és
remegő léptekkel, ide-oda csapódva lesietett a lépcsőn, keresztül az
udvaron.

A házmester már odakinn támaszkodott a kapuban, és amikor
Bugyberki kilépett, valamit mormogott utána. A lába remegni, a fü-
35 le zúgni kezdett, de nyomban azután már hallotta, amint a kapu
becsapódott mögötte, és a kulcs megfordult a zárban.

6 Ő maga] őmaga *em*.

A kerületi plébániatemplom órája akkor ütötte a tízet.

– Vagy úgy – gondolta boldogan, miközben a szívéből jeges szorítás siklott alá –, a kapupénzét siratja! Ó, ha csak egy másodperccel később jövök is le, és kérdezősködni kezd, mi lett volna? Úristen!

Megindult, sietve, majdnem futva, mert egyre hallotta Goldmann nyöszörgő, panaszos szavát, és látta, amint petyhüdt, sárga arca hamuszínűvé válik. Hanem amikor látta, hogy az utca teljesen üres, és csak a túlsó gyalogjárón botorkál valami részeg napszámosféle, hirtelen befordult az egyik utcasarkon. Csak úgy, a zsebében kiszedte az erszényből a pénzt, begyömöszölte a ruhái közé, az üres bőrrongyot beledobta egy pinceablak betört fiókjába, azután felkapott a robogó villamosra. Kiállt a peronra, titokban megnézte a kezét, ahová a véres hab fröccsent, gondosan letörölte, azután gondolkodni kezdett, olyan nyugodtan, mintha az orvosnak számolt volna be arról, hogy mit evett tegnap ebédre. És mindent egybevetve megállapította, hogy teljes lehetetlenség lesz kideríteni, ki volt a gyilkos. 5 10 15

A villamos akkor az egyik fontosabb útkeresztezéshez ért és az úttest közepén álló rendőr feltartotta a kocsijukat. Ez idegessé tette Bugyberkit, aki nagyon szeretett volna már ismét a klubban lenni, hogy a színes kartonlapok között újra elfelejtsen mindent. Idegesen tekintgetett erre-arra, míg végre a kocsi újra megindult. 20

A ruhatárban akkor már az éjjeli inspekciót találta, aki szokásához híven becsípve szundikált a széken. Ez is kapóra jött neki: ha esetleg rákerül a sor, a ruhatáros nem tudja megmondani, mikor jött vissza. 25

Felsietett a lépcsőn, azután olyan unottan, lustán ment be a játéktérembe, mintha csak az olvasóban szundikált volna.

[11.] A bankot egy úgynevezett bankigazgató adta. Tudniillik pontosan disztingválni kell bankigazgató és úgynevezett bankigazgató között. 30

Bugyberki az egyik kisebb játékos, aki lekötelezettje volt, barátságosan kiugratta a székéből, leült a helyére, és játszani kezdett.

Eleinte most sem ment vele semmire, hol a bank ütött, hol a já-
22 inspekciót] ügyeletes, éjszakai szolgálatban lévő 29 disztingválni] vi-
lágosan különbséget tesz egymáshoz nem illő dolgok között

12 peronra] perronra *em.*

tékosok, hanem amikor a lap őhöz kért, háromszor megtartotta és meg is nyerte a bankot.

Az úgynevezett bankigazgató elvonult. Mosolygott akkor is, mert az úgynevezett bankigazgatók mindig mosolyognak.

5 Azután Bugyberki vette át a bankot, és éjfél után egy órakor ká-
zalban állt előtte a pénz.

– Elég volt!

Beváltotta a zsetonját, azután visszavonult az egyik mellékterem-
be és megoldvasta a pénzét. Sok volt, nagyon sok.

10 Amíg a bankjegyek között dúskálkodott, az ajtóban megjelent
egy kalóz – mindmégannyi letörött játékos, aki önként felajánlott,
soha vissza nem adandó kölcsönt remél –, de mivel Bugyberki ügyet
sem vetett rájuk, elvonultak. Másért talán a bőrét is le hagyta volna
húzni, de ezeknek nem adott volna, ha éhenhalnak is előtte. Mert is-
15 merte őket, és tudta, hogy nemcsak akkor kérnek, amikor valóban
nincs nekik, hanem akkor is, amikor van. Szóval, hogy ők az elvek
emberei.

Cigarettára gyújtott, még vagy egy óra hosszat nézte a játékot,
azután lesietett a lépcsőn.

20 Már az utcán volt, amikor hirtelen azt érezte, hogy gyötrő éhség
kínozza.

– No, persze! A mai vacsora, érthető okokból, elmaradt... Közbe-
jött valami!

Megborzongott. Félelemmel töltötte el a saját nyugalma.

25 Pár pillanatig tűnődött, azután megindult az egyik belvárosi ven-
dégelő felé, amelyik reggelig nyitva marad.

Ahogy az üvegajtó becsukódott mögötte, végtelenül kellemes ér-
zés fogta el. Az éjszaka hűvösségével szemben odabenn jóleső me-
legség volt, azután az asztalok nagy része el volt foglalva, ezért a
30 cigány még meggyőződésből húzta.

– Nem értem ezt a dolgot – töprengett Bugyberki. – Milyen más-
ként van ez a regényekben! Például Raszkolnyikov... Én pedig szin-
te már el is felejtettem a dolgot... Csak azt a rettenetes arcot ne lát-
nám! Brrrr! De majd leöblítjük ezt a fanyar utóíz!

35 Pompás étvágyal evett, közben badacsonyit kortyolgatva.

Egyszer azután a cigány a *Helyettem kis virág* áriáját kezdte muzsikálni. Ez az örök életű dallamocska is közös emléküik volt a leánnyal. Megpróbálta, hogy lehunyt szeme előtt lepergesse az emlékeit, de nem ment vele semmire. Újra és újra a régi, diákkori her-
nádparti ligeteket látta, és a leány arca helyett a kántortanítóék kis
Juliskájának a vonásai bukkantak fel előtte, aki tizenhárom éves ko-
rában meghalt.

– Hazamegyek és lefekszem... Rettentő fáradt vagyok!

A virágáros leánytól vásárolt egy szál pompás, fehér szekfűt, azt
kitűzte a gomblyukába, azután fizetett és kilépett. Arra gondolt,
hogy kocsit fogad, de ahhoz is ernyedtnak érezte magát, hogy utá-
nanézzen.

Megindult gyalog, és annak a levélnek a szövegén gondolkozott,
amelyben majd értesíti a leányt az érkezéséről, de azután eszébe
jutott, hogy a levél a nagynéni kezébe is kerülhet, meg aztán érde-
kesebb is lesz a meglepetés.

Legyintett.

– Majd csak lesz valahogy!

Ekkor valahol messze mögötte lépések hangzottak.

– Megvárom, amíg az a tökfilkó elhagy. Rendkívül idegessé tesz,
ha valaki kocog utánam.

Megállt, hanem akkor a lépések koppanása is megszűnt mögötte.
Az a valaki bekanyarodott az egyik mellékutcába.

Hanem alig lépett tízet, már megint ment utána valaki.

– Kellemes lesz, ha ez az egész úton utánam fog bandukolni.

Megfordult.

De nem látott sehol senkit.

Hanem alighogy újra megindult, a lépések újra felhangzottak mö-
götte, most egészen közel. De most sem volt senki sehol.

Még kétszer ismétlődött meg ez a különös játék, akkor azután
hirtelen megállt a szívverése.

– Csak nem a Goldmann jön utánam a pénzéért?

Futni kezdett lihegve, zihálva; a tüdeje úgy égett, mintha pokol-
beli parázzsal tömték volna tele.

28 alighogy] alig, hogy *emend.*

2 örök életű] örökéletű *em.* 30 különös] különös *em.*

A kapu már nyitva volt.

Felsietett, halkan kinyitotta az előszoba ajtaját – neki is volt kulcsa hozzá –, aztán belépett.

– Most jön a legszörnyűbb... mit mondjak az asszonyomnak?

5 Csakhogy amint lábujjhegyen beosont, látta, hogy a felesége nyugodtan, az álomtól kipirult arccal alszik az ágyában.

A kis csokor ott állt az asztal közepén, és az illata betöltötte az egész szobát.

– Igen, igen... a tubarózsa balzsama!

6. Tamás apostol üvegszeme

10 Délután volt már, amikor Bugyberki felébredt.

Amikor a felesége bement hozzá, és megkérdezte tőle, hogyan érzi magát, eleinte bizonytalanul ötlött-hatolt, mert nem tudta, hogy az asszony észrevette-e a szökését, de amikor egészen bizonyossá vált előtte, hogy felesége nem tud semmiről, vidáman azt mondta:

15 – Te, asszony, azt mondom neked, hogy olyan pompásan érzem magamat, mintha ma születtem volna! Most felkelek, felöltözöm, megebédelek, mert olyan éhes vagyok, mint huszonöt farkas, azután elmegyek egyet sétálni. Mit szólsz mindezekhez?

Az asszony egy pillanatig hallgatott, azután azt mondta:

20 [12.] – Jó! Ha jól érzed magadat, csak menj! A levegő jót tesz majd! De nyolc órára okvetlenül jöjj haza, tudod, hogy ma estére Marinczerékhez ígérkeztem. A legjobb persze az lenne, ha te is eljöhetsz velem, de olyan későn este már a szobában kell lenned.

Bugyberki elfordult, mert érezte, hogy fülig pirul.

25 – Úgysem mennék el hozzájuk, azok mindig a cselédekről beszélnek és ez undorító.

– Gondoltam. Öltözz fel hát, és gyere ebédelni.

30 Öt óra is elmúlt már, amikor Bugyberki elment hazulról. Rettegetesen ideges volt, tudnia kellett, mi van odakinn, mit tudnak a gyilkosságról.

Elsietett hát, és betért az egyik, a lakásától távol eső kávéházba.

Az estilapok már tömve voltak tombolóan szenzációs híradásokkal, a legfantasztikusabb feltevésekkel körítve az esetet. A vége azon-

31 távol eső] távoleső *em*.

ban valamennyinek az volt, hogy a rendőrségnek halvány sejtelme sincs róla, ki a rablógyilkos.

Pokolbeli kínokat állt ki, amíg a tudósításokat végigolvasta és mégis, amikor már az utolsóval is végzett, mosolyogva azt mondta:

– No, ha ezt is kiderítik, fel hagyom kötni magamat! Bár igaz, hogy akkor már nem is nagyon kell, hogy hagyjam magamat.

Miután így megnyugodott, papírost vett elő, és számolgatni kezdett, a legcsekélyebb tételt is gondosan beleillesztve a költségvetésbe. Azután meg a menetrendet kérte, abban lapozgatott úgy, hogy amikor fél nyolc tájban fizetett és elment, az elutazása elméletben már teljesen ki volt dolgozva. Végtelenül fájt neki, hogy a feleségét addig, amíg valami ötletes hazugságot ki nem tud találni, nem részesítheti a pénzből, de nyilvánvaló volt előtte, hogy ha zsilipet nyit a kérdések árjának, vége mindennek.

Akkorra már elszállt lelkéről az az ernyedtség, amely hajnalban megülte, és a leány alakja ismét pompásan, glóriásan elemelkedett fel előtte. Szinte lelkendezve örült a tervének, pedig nagyon jól tudta, hogy ebből a bonyodalomból nem szabadulhat már többé soha, és ha ez kiderül, pedig feltétlenül kiderül, a felesége, ez a drága, jószágos, egyszerű lélek, szakít vele, és ezt ő már nem bírja majd elviselni. De nem volt többé megállás, mint a meredeken; ha a feleségére gondolt, undorteljes gyűlöletet érzett maga iránt, szerette volna felkötni magát, de már a következő pillanatban felcsillant előtte Holdsugár rózsaszínű elefántcsontból esztergályozott karja, és akkor elfelejtett mindent.

Mikor a jezsuiták temploma előtt haladt, csodálkozva látta, hogy az még nyitva van. Gondolkozni kezdett, hogy milyen alkalomból lehet ez, de nem tudott rájönni.

– Mindegy. Bemegyek. Milyen jó lesz majd néhány percig ott a tömjénfüstös félhomályban!

Belépett.

11 fél nyolc] félnyolc *em.*

A templom már üres volt, csak itt-ott gunnyasztott még a sarokban egy-egy istenkoptató vénasszony. A színes ablakokon át behullott a leáldozott nap derengő emléke, az oltár előtt a sekrestyés fontoskodott, és mindenféle olyan dolgot művelt, aminek semmi értelme nem volt. Már a sekrestyések csak szeretnek ilyen dolgokat csinálni, és közben a torkukat köszörülik, krákognak a visszhangos templomban, mert ez valami különös súlyt kölcsönöz a hivataluknak.

Bugyberki, ahogy az átvirrasztott éjszakától még mindig fáradt szemét körülhordta, észrevette, hogy minden ablak színes üvegén egy-egy apostol áll, és néz le egykedvűen a templom szürke csendjére és a bágyadt fény átderengi az üvegszentek színes testét, halvány arcát. Ahogy jobban szemügyre vette őket, az apostolok egyre nyájasabbak lettek, mert elhagyott, árva embert vettek körül, aki maga is elszakadt önmagától, aki kisodródott a tulajdon érzéseiből is, de a fanyarvígazstálás helyett csak hallgattak, és csak egymáshoz küldötték át a gondolataikat, amelyeket a bolyongó lélek látása zavart fel üvegszívükben. A szentek a szívükkel gondolkoznak. – Pál apostol sajnálta, hogy nem mozdíthatja meg üvegkezét, mert örömmel írt volna levelet a korintusbeliekhez azokról, akiket szeretettel vesznek körül, de akik árvaságra születtek, a fiatal Bertalan útvesztőre gondolt, amibe ezek az árvák eltévednek és üvegszívében gondoskodó szeretettel megáldotta őket. Simon apostol így beszélt: félek, hogy baj éri, mert nem tudja, mit keres és mit talál majd! – De János, az evangélista, összegyűjtötte szívében a behulló sugarakat, a ragyogó fénykévét átküldte Simonhoz, és az akkor már tudta, hogy nincs oka félni, és bezárta üvegszívét. Máté boldogan nézett a magasba, szent dalokat pengetve a mennyországot a földdel összekötő álmainak színes húrjain, hanem Tamásnak, az örök kétkedés szentjének üvegszeméből csak jeges, dermedt kérdés feszült alá a töprengő arcába.

Bugyberkit dühbe hozta ez a tekintet.

– Kutykurutty, öreg zsidó, miért nézel rám olyan ostobán? Mit nem hiszel már megint? Csak maradj magadnak, én elmegyek!

2 egy-egy istenkoptató vénasszony] A templomjelenet Cholnoky egyik korai, 1906-os elbeszélésében (*Tamás*) tűnt fel, majd a szerző bemásolta többek között a *Prikk mennyei útjába*, illetve a *Piroskába* is – kisebb változtatásokkal.

Az utcai órán látta, hogy háromnegyed nyolc már súlyosan elmúlt – loholni kezdett hazafelé.

A felesége éppen végzett az öltözködéssel; Bugyberki, hogy a maga gyötrő lelkiismeretétől szabaduljon, leült a kerevetre, az asszony-nyal szemben, és sürgősen, szaporán beszélni kezdett, hogy milyen pompás az idő, hogy milyen szép ma ő, az asszony, hogy majd az őszre, amikor majd meggyógyul... de hirtelen megdermedt a szíve, mert a felesége azt mondta:

– Készen vagyok. Most még csak felteszem a néhány megmaradt, vacak kis ékszeremet, aztán megyek. Te pedig vacsorázz meg, olvasgass kissé, azután csak feküdj le szépen! Tente baba!

És már indult is a szekrény felé.

Bugyberki szeme lehunyódott, a szíve úgy ugrált, mint akit szent Vida táncoltat.

– Mi lesz most? 15

Néhány másodperc telt el így, de az asszony nem szólt semmit. Amikor aztán végre feltekintett, azt látta, hogy a felesége nyugodtan húzza fel ujjára a zafíros aranygyűrűt, csatolja fel karjára a kirakott aranyperecet és övezi át derekát a kétsoros láncsal.

[13.] ...Ugyanazok az ékszerek voltak, amelyeket ő tegnap délután elzálogosított. 20

Mi történhetett itt?

Nem történhetett más, mint az, hogy a felesége ma délelőtt, amíg ő aludt, titokban kiváltotta az ékszereket az eldugdosott kis pénzein. Igen, de ő a cédulát betette a tárcájába, a tárcáját pedig, mielőtt elaludt, bedugta a párnája alá. Ha tehát valóban úgy volna, amint gondolja, a felesége a pénzt is megtalálta volna, és vele együtt megtudott volna mindent... De az asszony egy szóval sem tett említést semmiről, amire viszont képtelen lett volna, ha valóban megtalálta volna a rengeteg pénzt. És a pénz megvan hiánytalanul. 25

– Mi történt... mi történt? 30

Bugyberki érezte, hogy most ő is azzal a jeges, dermedt kérdéssel ostromolja a sötét végtelenséget, amelyet Tamás apostol üvegszeméből érzett maga felé sugárzani.

De választ nem kapott senkitől, semmitől. 35

3 éppen] épen *em.* 24 eldugdosott] eldugosott *em.*

Második könyv

1. Krizsnyóczi barlangja

Kopott tengerésztszti zubbonyból olyan hosszúkás fej mered elő, hogy a tulajdonosa ezt a zubbonyt felfelé is levethetné, mint az ingét, anélkül, hogy akár ki is gombolná. És ezt a fejet csak zombék-szerű, különéletű hajpamatok fedik itt-ott, a többi cserásrga, sima, 5 fényes meredély. Arcán, a fül cimpájától kezdve, tűzvörös pattanások zárt hegylánca húzódik egészen az őszülő, gyér bajuszig, amit az évtizedes nikotinmocsok merevvé ragasztott. Hegyes állát egyetlen szakállfürtöcske ékesíti, mint szokatlan csengőhúzó, amellyel az álmos fejet fel kell serkenteni merengéséből, nyaka pedig tágulékony, 10 rugalmas, hosszú cső, amely talán csak utólag, szükségszerűen került a helyére. Mindezekkel szemben a zubbony alsó peremétől lefelé eső részek fejlettek, erősek: izmos combok, ikrás lábszárak, hogy megfeszül rajtuk a nadrág, és csontos, de nem nagy, alkalomadtán egészen szalonképes lábfejek, egybeszabott, katonás cipőkbe bújtatva. 15 Rekedt, borízú hang, de tiszta, derült szem: íme ez Krizsnyóczi, akinél Bugyberki nyári szállást bérelt Balaton-Tárnokon. Ez a Krizsnyóczi, de csak kívülről, mert belülről lényegesen, jelentősen más, és ez az oka annak, hogy elszigetelődött. Azok az emberek, akik lényegesen mások belül, mint kívül vagy kimagasodnak az emberáradatból, vagy kisodródnak belőle, de ez azok közé a mostoha sorsú igazságok közé tartozik, amelyeket azonnal réges-régen tud mindenki, amint megmondják neki. – Krizsnyóczit ma is kapitánynak nevezi mindenki, jóllehet senki sem tudja, hogy hol, mikor, melyik 20 hajón parancsnokolt.

25 A kapitány házikója, vagy amint ő nevezte: barlangja, a Séd folyócska partján állt, amely aztán nem messzire eltűnt a nádas sötétzöld sűrűjében, beleöntve vizét a Balatonba. De a torlódástól már ott, a kapitány házával szemben is kiszállt a medréből úgy, hogy ott tavasszal és nyáron teljes pompájában virulhatott a festő poézise, a 30 lápvirág.

A ház közepét a konyha foglalta el, ettől jobbra is, balra is volt két szoba. A baloldali szobákban a kapitány lakott, és egy kövér nő, 20 mostoha sorsú] mostohasorsú *em.* 21 réges-régen] régesrégen *em.* 26 aztán] aztán már onnét már *emend.*

aki éppen úgy lehetett Krizsnyóczi szakácsnője, mint a felesége. De lehetett az édesanyja, sőt a leánya is. Vannak ilyen kifürkészhetetlen korú nők. Hogy a négy közül melyik volt, arra nézve a kapitány nem nyilatkozott, ha pedig megkérdezték, csak legyintett. Ez a nő járt bevásárolni a faluba, ez főzött és takarított, és ez szedte ráncba a kapitányt, ha az az alkohol romboló hatása alatt garázdálkodni kezdett, ami azonban csak ritkán fordult elő, mert Krizsnyóczi, fejének minden uborkaszerűsége mellett is okos ember volt. – A jobboldali szobákat kapta a nyári vendég.

Bugyberki mindjárt a megérkezését követő napon barátságot kötött a kapitánnyal – szerette az ilyen szokatlan embereket. Mindig is szeretett mindent, ami valószínűtlen volt. Ezúttal azonban némi célszerűség is belejátszott a barátkozásokba: meg akarta tudni, hogy hol, melyik nyaralóban lakik Holdsugár, amit őneki magának rendkívül kényes lett volna kipuhatolnia. Krizsnyóczi, aki naponta bejárt a vagy két kilométernyire fekvő fürdőhelyre, mindent tudott, mindenkit ismert, de azért most a nagynéni neve után eleinte nem tudta, kikről van szó. Hanem egyszer a homlokára ütött, ami, mint valami padlásszoba tetőzte be hosszúdad testrészt, és azt mondta:

– Áh, az a pompás szőkehajú, kékszemű lány, meg a nagynénje? Nos, ők nem a fürdőhelyen laknak, hanem abban az egyedülálló, pirostetejű kis nyaralóban ott a jegenyék között! Az egész vagy ötszáz méter ide! Az a félig befüggönyözött ablak ott, az a leány szobája. Tudom, mert ismerem a vincellérjüket!

Bugyberki szerette volna torkon ragadni a kapitányt, de a boldogság, hogy a véletlen úgy a kezére jár, elhessegette a haragját, mint a szellő a párát. Különben is: nem lenne örültség féltékenynek lenni erre a lötétű emberkére, aki még hozzá bizonyára van már vagy ötvenöt éves? Végül pedig egészen jól meg tudott érteni egyetmást, és ez a megértés ezúttal mint valami látomás vonult el pár pillanat alatt a lehunytt szeme előtt.

A látomás ilyenforma képekből állt.

Tél van, a Csákányhegy ormairól jeges szél zúdul alá, a Balaton regés zúgása már régen elnémult, mert a tükrét jégpáncél fe-

24 vincellérjüket] vincellér: a szőlő műveléséhez értő szakember

25 torkon ragadni] torkonragadni *em.*

di. Csend van mindenütt, csak a kóbor kutyák csaholása hangzik a távolból, ott lenn a parton pedig a náderdő szálai verődnek össze fázósan, zörögve, mint megannyi csontváz, és felettük kavargva táncol a hó. Még csak öt óra van délután, de a köd már leszállt, sötét van. A kapitány ott áll az ablakban, nézi a tintafekete égboltot, és azon tűnődik, hogy mit csináljon. A kövér Bábi minden elmondhatót mondott már neki ezerszer is, a könyveit kívülről tudja – felölti a báránybőr bekecsét, fejébe nyomja a kucsmáját, és bemegy a faluba, a kocsmába. Ott van ilyenkor mindenki, akinek telik rá; a dróton aláfüggő petróleumlámpás nehéz tusában áll a pipafüsttel, a legények hallgatnak, vagy buta tréfákat ismételtetnek, ezerszer, a soros öreg pedig, aki ma beszédes, halkán, tűnődve mesélget, miközben karcsú tulipánokat köpköd a padlóra.

[15.] A terem másik vége üres, elhagyott, ott már csak derengve reszket a lámpa fénye, az ott a színpad, amelyen a mesék csodaemberei megjelennek. Ott bukkanik fel a domború mellű csodaezredes, aki akkorákat tudott kiáltani, hogy három privadénerje is megsütkélt mellette – minden katonaviselt parasztnak van ilyen csodálatos brigadéros; az üres hordók mögül előttoppanva ott jelenik meg a tréfás Csömböllék bácsi, aki Paloznakon élt, és ott is halt meg ezelőtt harminc évvel, és aki olyan tréfákat és ijesztéseket tudott kifundálni a srófós eszével, hogy a menyecskék és a lányok beteggé rikoltották magukat; ott jár fel-alá, tűnődve, hátratett kézzel a pohorányi jegyző, aki mindéig bizonyos pillangókat látott, amelyekről azt mondta, hogy azok az ő tulajdon gondolatai lennének, amíg be nem vitték a keszthelyi ispitába, ahol meghala. Ott Krizsnyóczy kapitány egy szál véres ingeben, kezeit tördelve a Berta Gábor egyetlen leánya, az Eszter a maga penitenciájában, mert elirtotta a magzatát, és ott kuporog fázósan a Rimányi Ferkó, aki véletlenül megérintette a halott kántor jéghideg orrát, és ijedtében nyavalyatörést kapott.

Este nyolckor azután hazamegy a kapitány, megvacsorázik és lefekszik.

És ez így megy közel nyolc hónapon keresztül.

17 privadénerje] ebből: Privatdiener, tisztiszolga 24 mindéig] örökké, mindig 26 ispitába] ispita: ispotály, kórház

16 domború mellű] domborúmellű *em.* 28 penitenciájában] penitenciájában *em.*

Hát élet ez?

Vagy csoda-e, ha aztán akkor, amikor végre felszökkenik az égre az isteni nap, keresve keres valamit, ami a meséket a valósággal összeköti? És mi köti össze a mesét a tündöklő valósággal? Az aranyzóke női haj. És mi oszlatja el azt a rengeteg sötétséget, ami a hosszú télen át összezsúfolódik az ember lelkében? A zafirkék női szem.

Bugyberki már három napja bujkált, lappangott a pirostetejű nyaraló körül, látta is Holdsugárt, de nem tudott mihez kezdeni. Ha ott benn a fürdőhelyen, mondjuk a sétányon találkozánk úgy véletlenül, még csak-csak, de így? Lehetetlen. Hanem a leány csak a kertben sétál, legfeljebb a szomszédba megy át, ami oda vagy húsz lépés... mit tegyen, mit eszeljen ki, hiszen a szíve már szinte zsarát-nokká ég a lángoló szerelemtől.

A harmadik nap estéjén azután megjött a megváltás.

Amint ismét ott ólálkodott a ház körül, a félig lefüggönyözött ablakból papírosgolyócska pottyant eléje.

Felkapta, és az izgalomtól remegve elsietett.

Bevette magát a szobájába, az ajtót szinte eltorlaszolta és kibontotta a golyócskát.

– Édes kicsikém, azt kell hinnem, hogy megörültél! Miért jöttél utánam? Mi lesz, ha a nagynéném megtudja, hogy itt vagy? Én az égre kérlek, hogy holnap ne járkálj a ház körül, úgysem leszek itt-hon, ellenben a tánt otthon lesz, mert már megint migrénje van. Én estefelé a szomszédokkal bemegyek Tárnokra a kerti ünnepségre. Siess el innen, kérlek, amíg nem késő! Isten veled! Majd az ősszel, Pesten, talán megint beszélhetsz velem.

Aláírva csak egyetlen betű: H.

Bugyberki szinte elájult gyötrelmes boldogságában.

– Hiszen ez találka! És azt is megírja az édes, hogy egyedül lesz! Azután így írja: te! Így szokta mondani néha, úgy félig tréfásan, mert egyszer, még az édesanyja jelenlétében te-poharat ittak. Édes kicsikém... ezt még csak egyszer mondta, egyetlenegyszer, amikor ő még régen a nevenapján, névtelenül hatalmas virágcsokrot küldött neki.

24 tánt] nagynéni, tanti

10 ott benn] ottbenn em.

Nem bírt magával – valamit kellett tennie, valakivel okvetlenül kellett beszélnie.

Keresni kezdte Krizsnyóczykat, és amikor rájuk bukkant a szőlő között, ahol a fürtöket vizsgálgatták, megállt előttük, és azt mondta:

5 – Kedves kapitányom, én ma olyan árvának érzem magamat, mint a kivert kutya! Hívjanak meg vacsorára, a bort én szállítom. És meg lesz velem elégedve, arról biztosíthatom!

10 – Hopp, Bábi – kiáltotta a kapitány katonásan. – Tekerd ki a nyakát vagy három csirkének! Az uborkasalátát én csinálom, ahhoz te nem értesz!

Bábi családi helyzetének kérdése éjjel tizenegy óraker körülbelül már tisztázva volt, pedig Bugyberki nem is volt rá kíváncsi. De az intimítások jobban kínálgatják magukat, mint az utcalányok. Hogy a kövér nő nem a kapitány édesanyja, az már este nyilvánvaló lett az utóbbinak diadalmas rendelkezéséből. Maradt csak három felte-
15 vé: a feleség, a szakácsnő és a leány. Az utolsó tüzetes megfigyelés után, önmagától elesett, nem is számítva azt, hogy a kapitány a legfesztelenebbül mondott el a füle hallatára olyan tréfákat, amelyeknek hallatára idősebb furvezér-káplárok is elpirultak volna, végül
20 a feleség-feltevést az a gyötrelmes habozás tette valószínűtlenné, amelyik a nő egész mivoltán megmutatkozott a harmadik üveg bor után. A feleség ilyenkor nem habozik, hanem cselekszik, a szakácsnő azonban, még ha feleségi hivatást tölt is be, csak elvonul morogva, mert el akarja kerülni, hogy a bortól felháborodott férfi hatalmi kérdést provokáljon, ami súlyos leleplezésekkel szokott járni. –
25 Mindez így elmondva unalmas és fölöslegesnek látszik, de képzeljük csak el, milyen fontos leleplezési folyamat volt ez ott hármuk között, márpedig most örölük van szó. Különben is: Bábi ezzel már, hosszabb időre, le s került a színről, mert amint a falióra tudóvésztes
30 huhogással elütötte a tizenegyet, feltűnés nélkül elvonult.

Az ablakok tárva-nyitva álltak; az alvó mindenség felett szikrázva égtek a csillagok, és a zeniten néma pompával siklott tovább a holdvilág.

Bugyberki szíve megtelt édes reménnyel és boldogsággal.

19 furvezér-káplárok] tizedes rangban szolgáló szekerész

31 tárva-nyitva] tárványitva *em.*

– Nox erat et coelo fulgebat luna sereno inter minora sidera... – szavalta, és az orrcimpái kitágultak. – Milyen pompás mindez!

– Főleg, ha szerelemmel van nyakon öntve, mint a paprikáscsirke tejföllel! – tette hozzá a kapitány incselkedő vigyorgással.

Bugyberki érezte, hogy az arca lángba borul.

5

[16.] – Szerелеmmel? – dadogta. – Hogy érti ezt?

– Papperlapapp – mondta a kapitány törölmetszett kapitányiasággal –, azt hiszi, nem láttam, mennyit ólálkodott ott a pirostetejű ház körül?

Bugyberki szívéből szinte ömlött a sűrű, mézédés boldogság. A szerelmesek, különösen a vén szamarakat szeretik, ha a szerelmük miatt incselkednek velük.

10

– Szavamra... – motyogta gyerekesen – szó sincs róla... de izé... nézze csak... hát nem pompásak például azok a távoli hegyek, ezüstkoronával a fejükön?

15

– Pörsenések! – mondta a kapitány az ajkát biggyesztve. – Patanáások a Balaton szája szögletében! A Himalája, a Kordillerák...

– No persze – vetett közbe Bugyberki –, maguk tengerészek mindjárt tudnak valami nagyobb, szebbet, nagyszerűbbet, szóval feltétlenül valami ...bbet! Maguk is olyanok, mint a pedagógusok! Mert az úristen csak mindent tud, de a pedagógus mindent *jobban* tud.

20

A kapitány legyintett.

– Ha ismerné Amerika nyugati partjait, egészen másként beszélne!

– Az bizony meglehet – mondta Bugyberki –, de hát nem ismerem. Ha a Kati néninek szakálla volna, urambátyámnak szólítanák. De nincs.

25

A kapitány nem is hallgatott rá.

– Voltaképpen, ha már a Kordillerákat említettem – mondta tűnődve –, a hókoronás Sierra Nevadával kellett volna kezdenem, amint ennek jeges ormai a Csendes-óceán felett lenyugvó nap bíborpiros

30

1 Nox erat et coelo fulgebat luna sereno inter minora sidera] szabad fordításban: „Éjjel volt, és a derült égen fénylett a hold a kisebb csillagok között” (Horatius)

3 nyakon öntve] nyakonöntve *em.* 5 lángba borul] lángbaborul *em.* 7 törölmetszett] törölmetszett *em.* 17 szája szögletében] szájaszögletében *em.* 17 Himalája] Himalaya *em.* 30 Sierra Nevadával] Szierra Névadával *em.*

fényében beleszaladnak Észak-Amerika kígyónyelvébe, a tengerbe
nyúló Kaliforniába, hogy annak a végén hirtelen megálljanak, és
erejüket a Szent Lukács-fokba összpontosítva tiltakozzanak az óce-
án hatalma ellen. De aztán mintha ez a félelmes gránithadsereg azt
5 gondolná, hogy az okosabb enged, bekanyarodik a kontinens felé,
és most már Rocky Mountains, utóbb Sierra Madre néven közele-
dik spanyol föld felé, sőt már ott is van: Mexikóban. Acapulco felett
megint felnéz magasra haragos, fehér fejével, és ötezerháromszáz
méter magasságból kémlel körül, merre induljon tovább. Yucatan-
10 nál leli meg az útját, és most már ott halad óvatosan, mint a kötél-
táncos ott a két óceán vízszivataja között. De mire Dél-Amerikába ér,
már ismét a félelmes hegyóriás, aki volt ott a távol északon. Most
már Venezuelában van, jó földön, kreol földön, vad földön, égnek
ökleli hát megint hatalmas fejét. És amikor átlépi az egyenlítőt, ak-
15 kor hatezerháromszáz méter magasságból, a Csimborasszó ormairól
kiáltja: itt az igazi hódító, aki erősebb Corteznél! És ő, aki mint Roc-
ky Mountains, az angolszász földhódítás fegyvereivel, a vassal és a
kőszénnel dolgozott, most áttér a spanyol hódítás rendszerére: tűz-
zel és emberpusztítással rohan tovább. Tűzhányóhegyek sorozatává
20 válik, hogy spanyollá vált nevének, a Cordilleras de los Andesnek
is megfelelően. A Csimborasszó, a Cotopaxi, az Illimani, és végül a
rettenetes Aconcagua, amelyik kétezer méter magasságban dühöng
lánggal és kénnel: mind egy-egy lángtorka a spanyol konkvisztá-
dorral átalakult hegyláncolatnak... De az óceán azt mondja: csitt!
25 Két oldalról siet elő, hogy megállítsa a hatalmas dühöngőt és Pa-
tagónia csúcsánál el is fogja. Az óriás beleharap sziklafogaival az
ellenségbe, a sósvízbe s a Magelhaes-tengerszorosnál keresztülmar-
cangolja magát rajta, de a két óceán még egyszer megszólal, most
már segítségükre jön a déli sark jégvidéke is, és a Horn-foknál be-
30 lefojtják a vízbe a zsarnokot... Talán a déli sark két dühöngő örege,
a két jeges tűzhányó, az Erebusz és Terror hörgi el a halála utolsó
hangjait. És ki tudja, miként lehetett mindez valaha, pár évmillióval
ezelőtt? Akkor talán még az egész hegyóriás a tenger medrébe volt
1 Észak-Amerika] Északamerika *em.* 1–2 tengerbe nyúló] tengerbenyúló
em. 8 ötezerháromszáz] ötezer háromszáz *em.* 11 Dél-Amerikába] Délame-
rikába *em.* 15 hatezerháromszáz] hatezer háromszáz *em.* 17 angolszász]
angolszász *em.* 29 Horn-foknál] Hornfoknál *em.*

börtönözve, ott hallgatott letiporva a homályos mélységben, ahová a napsugárnak csak a sejtelve hatol alá, és ahonnan csak valami eget-földet rázó rengés menthette ki, azért gyűlölik úgy egymást mindörökké.

Bugyberki csodálkozva hallgatta mindezt. Lám csak, mi minden nem forr, szortyog abban a hosszúkás fejben, mint valami boszorkányüstben Walpurgis éjszakáján. És nagyon, de nagyon megaláztattnak érezte magát, szerette volna, ha szárnyai nőnek, hogy elszállhasson a nagyszerűségek közé, és a legmagasabb hegyormon állva kitarhassa karjait a valódi, az isteni holdsugár felé. De akkor az éjjeli szellő végiglebbent a kerten, összeverte a fák leveleit, és ebből a halk muzsikából tisztán ki lehetett hallani:

– Édes kicsikém...

A Kordillerák ormai recsegve összeomlottak, maguk alá temetve mindent. És Bugyberki úgy érezte, hogy porrá kell égnie az izzó, szikrázó, lángoló szerelemben.

A keleti égbolton már szétömlött a hajnal violaszínű vére, amikor lefeküdtek. A Balaton morajló zengéssel üdvözölte a közelgő napot, és a szédítő magasságokból már aláhangozott a pacsirta éneke. Amikor Bugyberki lehunyta a szemét, egy pillanatra megjelent előtte Goldmann cserfakó arca, de aztán mindent eltakart és befedett Holdsugár szőke haja.

2. A lampionok alatt

Hogyan telik el a szerelmes ember napja, ha nincs semmi dolga, egészen estig, amíg eljön a találkozás órája?

Ha az illető okos ember, feltétlenül elfoglalja magát valamivel, nehogy akarva, nem akarva már előre kiélje a találkozás gyönyöreit.

Bugyberki okos ember volt, ezért elhatározta, hogy békára fog vadászni. A béka csak a külsejével emlékeztet valami öreg tanfelügyelőre, a valóságban azonban rendkívül értelmes, ravasz kis állat, hogy a vadászata néha szinte művészet. Legalább hármat csíp majd

3–4 úgy egymást mindörökké] Ez a betét a *Régi ismerős* című regényből került át, ahol a szerző ennek kapcsán kifejezetten testvérének, Cholnoky Viktornak állított emléket.

7 Walpurgis] Walpurgisz *em.*

el, és aztán újra visszadobja őket a vízbe. Mit is csinálna három békával? Későn kelt, aztán megreggelizett és lement a tópartra.

Előbb megfürdött, aztán belevette magát abba a gazdátlan, szűtte, régi halászbárkába, amelyik talán már évek óta búslakodott ott a nádas közé beszorulva. Végigfeküdt a csónakban, és a békákról megfélelkezve a vizet kezdte nézni, amint ott ringott, bodrozott közvetlenül az arca előtt.

[17.] És csodálkozva érezte, mily bűvös ereje van ennek a különös látványnak: a rugalmas, sötétzöld tömeg él, mozog, beszél és mosolyog, de felhő siklik a nap elé, és akkor hirtelen úgy lesz, hogy az Olimpuszról alázuhan istenek sírták tele a tó medrét.

Így volt most is, csakhogy az a felhő aztán, amelyik ezt a változást okozta, többé el sem mozdult a helyéről, hanem bevárva barna testvéreit, felszakította sötét keblét, amiből hatalmas villám lobbant elő. A következő pillanatban megzendült az ég, és Siófok felől akkor már jöttek is zúgva, tajtékot hányva azok a hullámok, amelyeket az orkán hajszolt maga előtt.

Bugyberki riadtan nézett fel az égre, de látnia kellett, hogy nincs remény. Nincs már ideje ahhoz, hogy felöltözzön és hazasiessen.

Ruháit begyömöszölte a pad alá, beterítette azzal a kőkeménnyé zsugorodott ponyvával, amelyet a csónakban talált, azután megadással várta a sorsát.

És nem sokáig kellett várnia, mert a következő percben lerobbant a zápor.

Bugyberki kezeire fektette az arcát, lehunyta a szemét és amíg a hatalmas cseppek csattogva, zúgva verdesték a testét, arra gondolt, hogy a felesége talán elájulna az ijedtségtől, hogyha így látná az ő dédelgetett betegét. Ez elrontotta a kedvét, amit a maga csintalanságával szerzett magának, akkor legjobban szeretett volna megint ott lenni a homályos kis szobában, és hallgatni a felesége barátságos, féltő zsémbelését.

Ahogy a zivatar elállt, felöltözött és hazasietett. Érezte, hogy fázik, és ez aggodalommal töltötte el. Ezért ebéd után újra lepihent, tarkóig betakarózva, hogy megizzadjon.

Alkonyatkor aztán újra felkelt és az öltözködéshez fogott. Először megeretválkozott, és ez kellemes hangulatba ringatta, mert láthat-
11 Olimpuszról] Olimpuszról *em*.

ta a maga arcát, amint vagy tizenöt év lesiklik, elszáll róla, drága, izgalmas várakozásokat hagyva maga helyett. Bugyberki lelke akkor még a jövőbe világolt, de ha olyan tapasztalt lett volna, mint a kapitány, tudnia kellett volna, hogy már nem lehet messze a térítő, amelyen túl egészen új égőv következik.

5

Pezsgőszínű nadrágot öltött, hozzá bikavér-vörös cipőt és sötét-kék selyemkabátot, fehér nyakkendővel, ami kiemelte férfias, barna arcát – nem kellett képzelődnie, valóban kellemes és érdekes volt a benyomás, amit keltett. Ezt különben az is kétségtelenné tette, hogy amikor bement búcsúzni a kapitányékhoz, azok ugyancsak meglepetve néztek rá, sőt, Babi egy pillanatra rajta is felejtette a tekintetét... Édes Istenem, egy kis változatosság az örökös egyformaságban...

10

A kertben letépett egy szál pompás Maréchal Niel rózsát, kitzúzte, azután gyalog megindult a fürdőhely felé.

15

Balaton-Tárnok nemcsak a fekvését illetően, de társadalmi vonatkozásában is elkülönült mindig a többi nyaralóhelytől, aminthogy ez utóbbi tekintetében a legtöbb balatonparti fürdőhely is más, mint a másik. Földvár a mágnásoké, Almádi a veszprémi boltosoké, Keneze a nyugalmazott öreg tisztviselőké, Siófok a zsidóké, Tárnok pedig a vékonypénzű, de igazi úriembereké. A topográfiája pedig annyiban különbözik a többiekétől, hogy itt a kultúra közvetlen szomszédságában van az őállapotokkal és a rusztikummal: a pompás kis nyaralók mellett vedlett parasztviskók állodognak, amelyeknek legszélsője mögött már közvetlenül kezdődik is az irratlan bükkerdő, a tó tükrét a fürdőház körül már egészen közlelől sűrű hínár borítja, ami pedig a szociológiai viszonyokat illeti: a fürdőigazgató telivér, büszke dzsentri, de már a gazdasági felügyelő egyben úszómester és majoros is. Mindent összevéve azonban a kultúra és az elegancia volt fölényben, sőt a fürdővendégek, akik kivétel nélkül rivierai allűröket szomjaztak, ebbeli szomjúságukat jégbe hűtött etikettel próbálták oltogatni.

20

25

30

Ezt az ünnepélyt a fiatalság minden apropó nélkül hozta össze, de hogy a gyerekek mégis legyen valami neve, azt mondták, hogy ismerkedési estély a készülő regattára, pedig a szezon már teljes lendületében volt.

35

30 elegancia] elegancia *em.* 31 jégbe hűtött] jégbehűtött *em.* 35 szezon] szezon *em.*

Az estély, a környékbeli parasztok halálos rémületére – hiszen az asztagok még odakinn feküdtek a tallón, de viszont a szolgabíró is a rendezők között volt – tűzijátékkal kezdődött, és amikor ez véget ért, odakinn a tó vizén, az éj leple alatt felzendült a csónakok-
5 ba zsúfolt keszthelyi cigányok muzsikája. És ezt a rendezőség igen szellemesen gondolta ki így, mert a zenét ugyan lehetett hallani, de a cigányokat nem volt muszáj látni. Vannak, akiket ezeknek a nobilis árjaivadékoknak a láttára gyomorémelygés környékez. A társaság azután nyüzsögni kezdett, automatikusan is „ebenbürtig” csoportok-
10 tokra tagolódva. Az emberek az ilyesmit többnyire némileg gúnyos hangaláfestéssel szokták mondani, pedig nincs igazuk, mert a ceremónia és az etikett önmagától adódik, ahogyan önmagától is született. Képzeljék el egy vadonatúj, semmiféle példát nem respektáló állam kialakulását és már a harmadik lépésnél szemben találják magukat a ceremóniával és az etikettel, anélkül, hogy bárki is hívta volna őket.
15

A scenéria valóban pompás volt: előtérben a csillagos, holdfényes víztükör, háttérben az erdő fekete, titkos értelmű tömege, a parkszerű kertben ezer lampion: piros, kék, fehér, zöld, sárga és
20 ezüstös gömböcskék, alattuk pedig alabástrom asszonyi karok, vállak és mellek.

Ahogy a későn érkező Bugyberki megjelent a fényzőnben, a vendégek tekintete önkénytelenül is feléje fordult, és az illető ilyenkor, valami titokzatos ösztön segítségével, csalhatatlanul megérzi,
25 hogy milyen volt a benyomás, amit tett. Tarde venientibus ossa – csakhogy az elkésztettek, kárpótlásul a csontokért, az érdeklődést kapják osztályrész gyanánt, és ha ezért helyt is tudnak állani, nyert ügyük van. Különben is Bugyberki elegáns volt, fölényes és szokatlan, ami pedig a legjelentősebb a három között.

30 Holdsugár az első pillanatban megismerte az újonnan érkezettet, hiszen a halál bizonyosságával tudta, hogy eljön, és hihetetlen ügyességgel, finom észrevétlenséggel úgy intézte, hogy az is nyomban megtalálhassa őt, mégpedig egyedül. És erre egészen jó oka is
9 ebenbürtig] egyenértékű, egyenrangú 25 Tarde venientibus ossa] a későn jövőknek csak a csontok jutnak

4 odakinn] odakin *em.* 9 kezdett] kezdet *em.* 18 titkos értelmű] titkosértelmű *em.* 30 újonnan] ujonan *em.*

volt: feltétlenül kellett a mostohaapjával beszélnie, mielőtt bármi egyéb is történhetne.

[18.] Amikor találkoztak, kezét fogtak, de Bugyberki kísérletet sem tett, hogy a leány kezét megcsókolja. Ő maga is teljes bizonytalanságban volt, és ennyi józan esze még megmaradt. Ehelyett valami olyasmit akart mondani, amiben benne legyen minden öröme, gyötrelme és boldogsága, de a leány megelőzte:

– Nem arra kértem, hogy maradjon távol tőlem? – kérdezte minden meggyőződés nélkül, majd gyorsan, szinte hadarva hozzátette:

– Figyeljen ide, itt ma este senkinek sem szabad tudnia, hogy maga voltaképpen kicsoda! Magát ma éjjel Dobokay Alasztornak hívják, fővárosi magánzó, akivel én tavaly az atléta-bálon ismerkedtem meg! Jól megértette, amit mondtam?

Bugyberki bámulva nézett a leányra... Micsoda nő, mennyivel okosabb, mennyivel több, mint ő! Hiszen ez oly egyszerű és természetes: ha ő itt a valódi kivoltában jelentkezik, holnap a nagynéni megtud mindent, nem is beszélve arról, hogy vége a mai éjszaka minden pompás lehetőségének! És ugyanez kétségtelenül a leány számításaiba is bele van kalkulálva – ő akkor, abban a pillanatban azt szerette volna, ha a porban csúszhatik a leány előtt.

– És most jöjjön – mondta Holdsugár szinte parancsolón –, majd bemutatom a társaságomnak, akik gardíroznak.

Bugyberki maga sem tudta, hogyan esett túl az egészen, csak arra emlékezett, hogy a leány a szomszédjai és ismerősei előtt egyszer sem mondta ki értelmesen, tagolva a Dobokay nevet. Minek is? Elég lesz holnap is, ha esetleg faggatják. Akkor már tempí passati, itt pedig a mostohaapja úgysem fog senkivel mással megismerkedni.

Amikor újra négy szemközött voltak, Bugyberki azt mondta elragadtatással:

– Holdsugár, maga az élő titok, a testet öltött csoda! És mondja, miért hívnak engem ma éjjel éppen Dobokay Alasztornak? Én ezt a nevet ismerem valahonnét, de honnét?

Holdsugár mosolygott.

26 tempí passati] elmúlt idők

3 kezét fogtak] kezétfogtak *em.* 19 ő] ó *em.* 28 négy szemközött] négy szemközött *em.* 30 testet öltött] testetöltött *em.* 31 éppen] épen *em.*

– Persze hogy ismeri! Hiszen valamikor együtt olvastuk Jókainak azt az elbeszélését, amelyikben az a bizonyos lábasóra szerepel, meg Helvila, a leány...

Bugyberki a homlokára ütött és közbevágott:

5 – Igen, igen, és a gonosz Meritorisz Zénó...

– Úgy van. Hát ebben szerepel Dobokay Alasztor is.

– Most már emlékszem – mondta Bugyberki –, de miért éppen őróla...

Holdsugár könnyedén elpirult, aztán halkán azt mondta:

10 – Tudja Isten, maga ma éppen olyan, mint ő... már amilyennek őt képzeltem annak idején! Nem vette még észre, hogy ha az ember olvas valakiről, akit sohasem látott, nyomban látni is véli azt maga előtt?

– Ez szent igaz – mondta Bugyberki boldogan, mert eszébe jutott az egész elbeszélés –, de hiszen az a Dobokay Alasztor elegáns vivőr, elismert asszonyveszedelem és...

A leány vállat vont és felbiggyesztette az ajkát.

20 – Két embernél, akik hasonlítanak egymáshoz, még mindig lehet, hogy az egyik ilyen, a másik meg amolyan... Különben is beszéljünk másról!

– Rendben van – mondta Bugyberki boldog engedelmességgel, már hallotta, amit hallott –, hát tudja-e azt, drága, édes kis Holdsugár, hogy ez az Alasztorjáték – nevezzük így –, rendkívül veszedelmes és hazard? Képzelve csak, ha most Muraközy...

25 – Hogy veszedelmes és hazard, azt magam is nagyon jól tudom – vágott közbe a leány –, de kénytelen vagyok vele a maga oktalan vakmerősége miatt. Hanem ami Muraközyt illeti, az ő részéről igazán nincs mitől tartanunk, mivel most a stájerországi hegyek között üdül.

30 – De nagyon jól tudja!

– Ugye milyen különös? – kérdezte a leány gúnyosan. – Képzeld: megmondta! És ha már őróla van szó, én is mondom magának valamit! Még ott fenn Pesten azon a bizonyos házibálon észrevettem, 2 elbeszélését] Jókai Mór *Tégy jót* című elbeszélését 15 vivőr] vivőr: élvhajhász, életművész

10 éppen] épen *em.* 12 sohasem] sohasem *em.* 24 hazard] hazard *em.* 25 hazard] hazard *em.* 33 ott fenn] ottfenn *em.*

talán inkább csak megéreztem, hogy maga ebbe az emberbe bele akar kötni és... hogyan is mondjam? le akarja sújtani... No persze, én megértem a dolgot, ellenben figyelmeztetem, hogy ő rendkívül szellemes, sőt rossznyelvű ember, aztán meg nem is lenne igaza, mert ő magát nagyra becsüli, ismeri a maga... izé... dolgát is, és teljes megértéssel, sőt részvétellel van a maga irányában. Azt mondja, hogy amint az ember nem tehet arról, ha éhes, vagy szomjas...

Bugyberki fülig pirult.

– Jóságos Isten, csak nem maga mondta el neki a dolgokat?

– Hová gondol? – kérdezte a leány és zavartan mosolygott. – Ellenben a nagynéném, de ő is némi változtatásokkal. Az ő előadásában ugyanis maga egy kárhozatra méltó gonosz lélek, aki elől én, az ártatlan lilioszál kénytelen voltam... Pedig... De én azt hittem, csak játék, bolondos tréfa az egész!

Az arca lángba borult, a karja pedig megremegett Bugyberkiében. Az pedig akkor megfélemedezett mindenről, és megcsókolta a leány kezét. Szívében magasra lángolt a vágyó, epedő szerelem: már van közös titkuk, már úgy beszélnek egymással, mint a meghittek, sőt talán mint a cinkosok.

Észre sem vették, szinte kijutottak a lampionok fényköréből és ott jártak már az erdő szélső hatalmas bükkfái alatt. A leány csak ott kapott észbe, de akkor már körülbelül későn is volt, mert a lelke akkor már szinte be is fejezte azt a változást, amelyen átment. Még a találkozásuk első percében, amikor a mostohaapjái alá öltötte a karját, és lopva rápillantott arra, az a különös érzés fogta el, hogy valami új, más ember, valami idegen az, aki ott áll mellette. Akkor hirtelen eszébe jutott, hogy ez már máskor is megtörtént vele olyan emberekkel szemben, akiket illetően a megismerése, és az érzése megváltozott, hanem az első pillanatban nem volt tisztában a dolgokkal.

[19.] De később, amikor számot vetett vele, hogy az az ember mindent kockára tesz érte, egészen gyerekké alázódik mellette, főként pedig amikor ő is érezte a cinkosságnak hódítóan édes mérget, mint amaz, már tudta, hogy baj fenyegeti, de – nem iparkodott menekülni előle. Erőtlené tette, mákonyos szédületbe ringatta az 12 kárhozatra méltó] kárhozatraméltó *em.* 12 elől] elül *em.* 15 lángba borult] lángbaborult *em.* 22 mert] mer *em.* 31 számot vetett] számotvetett *em.*

érvessé rafinálódott tudat, hogy szokatlan és bűnös dolog az, amit cselekszik. Mert a méznél is édesebb a bűn hívogató szavát meghallgatni, aminthogy meg is kell hallgatnia mindenkinek, ha másutt nem, álmaiban. Hány megölt ember véérének a csobogása, hány letörtött liliumszál zokogása, hány felgyújtott háznak fekete-izzó füstje hal el, lesz semmivé, száll vissza a kísértetek honába, amikor megkondul a hajnali harangszó! Hanem az emlékük, az ott marad a lélekben és nem is száll el onnét többé, amint nem szállnak el a gyerekesek tündérei és boszorkányai sem. A mese talán nem is más, mint a bűn régen-elveszített, aranyhímes csillogó pártája, szökehajú királyleányok fejére illesztve.

– Most vezessen vissza az ismerőseimhez, és többé ne foglalkozzon velem ma éjjel! – mondta a leány. – Búcsúzóra talán még beszélhetünk néhány szót, azután vége mindennek!

Alighogy Bugyberki meghajtotta magát a leány előtt, és visszafelé indult, hogy felmenjen a büfébe, vörös válszalagos, elegáns fiatalember állt meg előtte, és nyájasan azt kérdezte tőle:

– Szabad a meghívót?

Bugyberki meghökkent. Erre nem gondolt.

– Bocsánat – mondta rendkívül előzékenyen –, nem tudtam, hogy csak meghívóval...

– No semmi! – mondta a fiatalember legyintve. – Hiszen csak formáság az egész! Szabad kérném a becses nevét? Én Szenteleky Kamilló vagyok, az egyik rendező!

Nem tartott a pillanat egy ezredrészéig, a másik észre sem vett belőle semmit, és Bugyberki a legapróbb részletekig megbeszélte magával a súlyos kérdést. Nyilvánvaló volt előtte, hogy az igazi nevét, a leány miatt, nem szabad megmondania. Azt felelte:

– Dobokay doktor... Budapestről...

Kezet fogtak, azután nyájasan beszélgetve, együtt megindultak a büfé felé.

– Magam is szomjas vagyok!

Holdsugár látta az egész jelenetet, és bár akkor már messze voltak egymástól, éppen úgy megértett minden szót, mintha ott állt volna mellettük. Sejtette, hogy a mostohaapja nem mondta meg az igazat [rafinálódott] raffinálódott *em.* 7 ott marad] ottmarad *em.* 16 büfébe] büfébe *em.* 31 büfé] büffé *em.* 33 akkor] akkor *em.* 34 éppen] éppen *em.*

zi nevét, de mégis, a bizonytalanság elviselhetetlen volt a számára. Különben is, ha Bugyberki idegen nevet mondott is be, a veszedelem egyáltalán nem múlt el, sőt, ha a rendezőség feszegeti a dolgot, vagy véletlenül valami közös ismerős bukkanik elő, kész a botrány, amelynek ő áll majd a középpontjában. Bármint van is, okvetlenül 5 kell beszélnie Bugyberkivel.

Csakhogya az eltűnt.

Eltűnt, mert felment a büfébe és amikor az ifjú rendező visszament a táncolók közé, bevette magát az egyik sarokba, bort hozatott magának, és leakasztotta a szegről az újságot. Megsárgult, tisztess 10 agg papíros volt, a Badacsonyi Hírlap egyik tavalyi száma, amelyből Bugyberki nagy érdeklődéssel értesült arról, hogy a tomaji szolgabíró bizonytalan időre meghosszabbította az ebzárlatot, és hogy Tarhonya Pilátus, harminchat éves ág. ev. vallású, foglalkozás nélküli egyén ittás állapotban beleesett a törmenici emésztőgödörbe, de úgy kell neki, máskor majd nem issza le magát. (A szerk.) 15

Arra gondolt, hogy hozat magának a pincérrel valami fővárosi lapot – elvégre csak ad egyet –, és utána néz a Goldmann-ügynek, de érezte, hogy nem bírná ideggel. Sohasem is szerette a bizonyosságokat: majd lesz, ahogy lesz, ha kiderül, majd eljönnek érte. Csak 20 hogy teljesen ki van zárva, hogy kiderüljön. Hiszen még a felesége sem tud róla, hogy ismerte az uzsorást, viszont az is bizonyos, hogy Goldmann sem szólt senkinek az ismeretségükről. Megvolt rá az egészen jó oka.

Nem bírta tovább, visszament a kertbe, hogy a leánnyal beszélhessen, annyival is inkább, mert tudta, hogy az is várja őt. 25

Holdszugár megint csodát művelt: három perc múlva már megint együtt voltak, mégpedig egyedül.

– Ugye, a meghívódat kérték, kicsikém? – kérdezte a leány hirtelen, megint tegezve, amitől Bugyberki szíve nagyot dobbant. 30

– Igen, imádott kis angyalom – mondta boldogan –, a meghívómat kérték, és mivel az nem volt, a nevemet!

12–16 a tomaji...(A szerk.)] A bevágott újságcikk Cholnoky *Piroska* című regényében is szerepel, de ott a főhős a valóban létező Veszprémvármegyében olvassa – Badacsonyi Hírlap címen soha nem jelent meg Magyarországon lap.

8 büfébe] büffébe *em.* 25 hogy a] hogya *em.*

– És mit mondtál?

– Dobokay...

– Gondoltam. Te okos ember vagy, ezenkívül pedig gavallér. Ha nem most nyomban el kell tűnnöd végleg. Gondold csak, ha véletlenül valami közös ismerős...

– Mindent megfontoltam, és tudom, mily veszedelmes ez a dolog, de nincs erőm elszakadni tőled.

A leány most már idegessé lett. Félt.

– Akarom! – mondta, és izgatottan megszorította a férfi kezét.

– Ó, most szeretnék leborulni előtted! – mondta az, és megcsókolta a leány kezét.

Holdszugár látta, hogy így nem megy semmire. halkán azt mondta:

– Nézd csak, drága barátom, legyen eszed! Majd talán máskor... esetleg holnap...

– De hol? – kérdezte Bugyberki izgatottan.

– Valahol... akárhol...

Bugyberkit szerelmes bódulat, édes izgalom fogta el.

Találka készült.

– Jól van – mondta remegő hangon –, megteszem, amit kívánsz, de holnap este nyolc órakor várlak az alatt a hatalmas fűzfa alatt, amelyik ott áll a folyócska kanyarulatánál... Eljössz?

Holdszugár vállat vont: talán!

Amikor Bugyberki kilépett a fénykörből, visszanézett.

Az ég elborult, a hold felhők mögé siklott, érezte, hogy nincs rá szükség, a sugara ott fényeskedik, tündököl a közelben és a kert olyanná válik tőle, mint a mesék tündérkertje.

[20.] A lampionok lágyan lebegtek az enyhe éjszakai szellőben, és most, a messzeségből sötétlilában látszottak fényleni. És ez oly különös volt: Bugyberki hirtelen úgy érezte, hogy díszes temetési menetet lát elvonulni maga előtt.

– Megfigyeltem már magamon – töprengett –, hogy az ilyen váratlan, látszólag okatlan elszomorodásaimnak mindig megvan a maguk valóságos, fizikai oka... Alighanem megfáztam a délelőtti béka-

16 izgatottan] izgatottán *em.* 28 lágyan] lágya *em.*

vadászaton! No mindegy! Alios ego iam vidi ventos... különb dolgokon is keresztülmentem én már! Holnap este letérdelek Holdsugár előtt, és úgy mondom meg neki, hogy imádom!

3. A visszacsinált keresztelő

Amikor későn reggel felébredt, már tudta, hogy az éjszakai sejtelve nem csalta meg.

A tegnapi zápor megártott neki. Láza volt.

De úgy érezte, hogy most valahogy ez is szükségszerűen jött, mert a láz kis bódulatában még ezerszer izgalmasabbak voltak számára az elmúlt éjszaka emlékei. Valami fájdalmas, de csábos rémülettel, valami kárhozatos, szégyenletes sóvárgással kellett megtudnia, hogy most már nemcsak látni akarja a leányt, nemcsak a hangját akarta hallani, hanem úgy vágyódik utána, mint a szeretője után. A pokol lángjainak lehet ilyen bűvös erejük, hogy az elkárhozottak talán önként rohannak beléjük.

A délelőttöt a tükör előtt töltötte, mert végezni akart azzal az üggyel, amit ugyancsak az éjjel raktározott el a lelkében. Akkor ugyanis néha, egy-egy pillanatra, valami ösztönös féltékenységgel, megfigyelte egy-egy fiatalember arcát, hogy megtalálja rajta azokat a különbségeket, amelyek együttvéve ezt a fogalmat adják: fiatal-ság. Elvégre ránc az ő arcán sincs még, a haja is csak itt-ott őszül, a szeme sem homályos és fáradt, termete mint a sudár jegenye, és mégis: bárki az első pillanatra megmondja, hogy már túl van a negyvenen, amaz pedig huszonöt éves. Amikor ő volt huszonöt, sohasem mérte össze magát a negyvenesekkel, kíváncsi volt hát, hogyan is áll ez az ügy?

Hanem rövid vizsgálódás után rájött, hogy nem jött rá semmi-re és akkor már kezdte is megérteni, mi is a fiatalság titkos varázsa. Azután még észrevette azt is, hogy ami őt illeti, szorgos vizsgálódás közben itt-ott apró kellemetlenségek jelentkeznek. Például határozottan előnyösebb, ha a nap nem süt az arcára, ez azonban egészen egyszerű dolog: az ember mindig úgy fordul, hogy az ar-

1 Alios ego iam vidi ventos] más szeleket is láttam, azaz nagyobb nehézségeket is legyűrtem (Cicero)

15 végezni] végezni *em*.

ca árnyékban maradjon. Azután meg a fogai is valahogy másként állnak, mint azé a szeladoné, akit megfigyelt, azonban hát őhozzá, a szomorú, tragédiás emberhez nem is illenék, hogy teli szájjal ne vessen mindenféle csacsiság felett. Egy-egy finom, diszkrét, sokat
5 jelentő mosoly... így... így...vagy talán emígy... igen, így jobb lesz, és ez a kérdés sem kérdés többé.

Bugyberki örömteljes meglepetéssel látta, hogy milyen könnyű és egyszerű, mégpedig tréfán kívül egyszerű ez a dolog. A javulás apró kis lánczemei mintegy önmaguktól illesztődnek össze, vagy
10 legfeljebb, hogy az erős akarás illeszti össze őket, de bármint van is, ez az erős akarás végül is kiül az arcra, és diadalmasan tekint körül. Persze, vannak pillanatok, amelyekben az illető úgy érzi, hogy csak szappanbuborék az egész, de a lánc nyomban azután újra megkezdí az összeilleszkedést, és ez a folyamat nem szűnik meg soha.
15 Végre is, csak némi stilizálódás az egész, a stilizálás pedig az élet fűszere. Mondjuk csak: a reneszánsz embereit ma mindenki valami olyan különös nyelven, olyan csodálatos kifejezésekkel, olyan dallamos hangsúlyozással beszélteti, hogy az ember ennek olvastára vagy hallatára hajlandó lenne azt hinni, hogy az akkoriak nem
20 a valóságos életet élték, hanem valami végeszakadatlan szindarabot játszottak. Pedig talán sohasem éltek durvább és erőszakosabb emberek, mint éppen abban az időben. És mégis... mégis úgy kell őket beszéltetni, olyan szokatlanul. Vagy képzeljük csak el, ha valaki önöknek az utcán énekelve mondaná, hogy: alásszolgágáháhája!
25 mint az operettben! De az operettben így kell mondani.

Éppen a szemöldökeit vizsgálta, amikor heves köhögési roham lepte meg. Lesunyta a fejét, de azért egy pillanatra úgy, köhögve is meg kellett látnia a maga arcát a tükörben, és rémülve látta, hogy az ilyen, az akaratnál hatalmasabb életmegnyilvánulás, hogy eltorzítja
30 az arcot, ezer darabra törve, összezilálva nevetségessé téve azt. Szívesen vette volna, ha nem látja magát ebben a pillanatban, de már későn volt.

2 szeladoné] szeladon: ifjú hódító, udvarló

1 árnyékban] árnyékba *emend.* 3 teli szájjal] teliszájjal *em.* 4–5 sokat jelentő] sokatjelentő *em.* 10 bármint] báemint *em.* 14 szűnik] szüik *em.* 22 éppen] épen *em.* 26 Éppen] épen *em.*

– Mi lesz, mi lesz, ha estére is!? Bah, estére okosabb dolgom lesz, mint köhögni! – tette hozzá vidáman.

Felállt, megperdült a sarkán, és összecusukta a tükröt.

Ebédre bablevest kapott oldalassal, utána túróscuszát, – mind a kettőt nagyon szerette – jól belakott hát, hogy ezzel is emelje a testi mivoltát. Mert Bugyberki okos ember volt, és úgy intézte, hogy ha szüksége volt rá, ilyen gyerekes számárságokat is el tudott hinni magának. 5

A heves tápanyagfelvétel eredménye azután az lett, hogy délután elálmosodott. Lefeküdt, és az álma annál édesebb volt, mert a láza még nem szűnt meg. Úgy gondolta: elalvás előtt megbeszéli magával, miket mond majd estére a leánynak, de nemsokára olyan gondolatokon kapta magát, amelyekről szinte reszketés állta el a testét. A tizenhárom aradi vértanú nevét kezdte hát magában mondogatni, de mivel csak négy jutott eszébe, csüggedten elaludt. 10 15

Délután öt óra volt, amikor Krizsnyóczy, aki akkor tért vissza Balatonfüredre, nagy dérrrel-durrall, affektált fontoskodással benyitott hozzá.

– Andiamo! – harsogta. – Levelet hoztam magának!

Bugyberki ijedten felült, és révetegen, az álom karjaiból még ki nem bontakozva, bámult a kapitányra. Ilyen bután nézne talán a gólya, ha megmondanák neki, hogy ő hozza a csecsemőket. 20

Csak akkor tért egészen magához, amikor a kapitány átnyújtotta neki a levelet. Megnézte a címzést – a felesége írta.

Amikor Budapestről elutazott, azt mondta a feleségének, hogy Balatonfüredre megy a nyárra. Ez volt az egyik. A másik meg az, hogy feltétlenül akart írni a feleségének, pénzt is akart neki küldeni, viszont ő is óhajtott levelet kapni attól. Ravasz tervet eszelt ki. 25

[21.] Balatonfüredi keltezéssel és mai dátummal még tegnapelőtt megírt egy levelet az asszonyának, egy postautalványt is kitöltött jelentősebb összeggel, tegnap azután felpénzelte a kapitányt, hogy hajókázzék át Balatonfüredre, adja fel a levelet és a pénzt, azután menjen el az Esterházy-szállóba, ahol ő állítólag lakott, ha van levele, vegye magához, azután mulasson egyet. A pénzről azt írta a feleségének, hogy úgy nyerte kártyán. Az asszony ugyanis tudta róla, hogy szenvedélyes játékos. 30 35

28 eszelt ki] eszelt *em.* 30 postautalványt] póstautalványt *em.*

Hát ilyen körülmények között jött most Balatonfüredről a kapitány, aki a program minden pontját katonás pontossággal betartotta, beleértve a mulatást is. Tegnap este nagy cécot rendezett a falufüredi vendéglőben, éjjel azután kimászott a szakácsnőhöz, és teljes diadalt aratott felette.

Bugyberki a levelet felbontatlanul tette a zsebébe. Nem volt bátorsága felbontani most, a gázság előtt, amire készült. majd máskor. Felkelt és mosakodni kezdett.

– Vettem néhány fővárosi lapot is – mondta a kapitány, hosszú-
kás fejét ide-oda lóbálva –, hiszen az ember itt valósággal megaszalódik, mint a múmia!

Bontogatni kezdte a lapokat, és mindjárt fel is olvasott belőlük egyetmást.

– A gyarmatpolitika régi elveinek csődjé... A ménkü üssön a politikába, az sohasem volt tisztességes embereknek való! Az én fejem elég tágas, akár hónapos szobának is kiadhatnám, de azért a politika sohasem ment bele. Nem is kívánom, hogy belemenjen! Hát aztán? Figdor Allain nyilatkozata a kontinentális sajtóvédelemről... Figdor!? Melyik ennek a keresztnéve? No mindegy! Hanem ha tudná, mi mindent mesélt nekem az éjjel az Eszter, a kövér szakácsnő! Hogy mi minden történik egy ilyen fürdőhelyen! Elhinné, hogy ott egy csinos pincér többet keres a zsíros, sokat alvó pesti asszonyoktól, mint a Rotschild? Hát aztán? A tornádó szörnyű pusztításai a perui partokon! Mi a csodálatos fittyfene az a tornádó?

Bugyberki, aki akkor éppen a nyakkendőjét kötötte, meglepve kérdezte tőle:

– Hogyan? Maga, aki az egész világot bejárta, nem tudja, mi az a tornádó?

– Hogy én bejártam az egész világot? – kérdezte vissza a kapitány. – Soha életemben még csak ki sem tettem a lábamat Magyarországból!

Bugyberki szinte kővé meredt.

– De hiszen maga tengerészkapitány volt!

– A keresztanyám térgye! Kapitány voltam a Sirály nevű dunai vontatógőzösön. De csak Galacig vezettem a hajót, meg onnét vissza!
2 program] program *em.* 22 sokat alvó] sokatalvó *em.* 25 éppen] éppen *em.*

– No, és a Sierra Nevada, a Rocky Mountains, a Kordillerák, meg minden egyéb, amiről nekem beszélt úgy néha, ha vacsora után elbeszélgettünk? A Nílus, a katarakták, a piramisok? Polinézia szigetvilága? Az úszó jéghegyek!? A trópusi erdők és Szibéria tundrái? – kérdezte Bugyberki, minden egyébről megfélekedve.

5

A kapitány legyintett.

– Olvastam róluk! Mit csinálnék itt az egész télen keresztül? Azt meg, amit a Kordillerákról mondtam magának, egyenesen betanultam! Hiszen ha a valóságban is megmászta volna őket, csak azt mondhatnám, hogy ott förtelmesen hideg volt, napokig nem ettem, a lábam kimarjult, lepottyantam az egyik sziklafalról és így tovább! Okos ember az élet szépségeit csak képzeletben éli át, akkor nem háborgathatja senki és semmi! A drágakő nem ott van, ahol van, hanem ott, ahol megtaláljuk. Ha nem találjuk meg, nincs ott sem, ahol van! Ugye mindez szokatlanul hangzik magának az én hosszúkás tökfejemtől? De már észrevettem, hogy magának az ilyen kifecamodott dolgok tetszenek, amelyek sehogyan sem illenek egymáshoz... de mit is csinálna egyebet a maga nyugtalan lelkével?

10

15

– Szóval mindezt csak úgy álmában élte át, csak úgy odagondolta magát? – kérdezte Bugyberki, és kiejtette kezéből a kis kefét, amelyikkel a bajuszát akarta rendbeszedni.

20

– Igen – felelte a kapitány. – Hiszen mondtam már, hogy az okos ember...

Bugyberki már nem figyelt rá.

A lelkét olyan soha nem ismert, földöntúli szomorúság fogta el, amilyen elfoghatta az Üdvözítőt, amikor a keresztfán hiába hívogatta az Atyát. Nem azért, hogy segítsen rajta, hanem hogy világosítsa meg a baromcsorda lelkét: mit cselekszik.

25

De mindez csak egy pillanatig tartott, nyomban azután valami gyilkos méreg, valami förtelemtéljes düh öntötte el a lelkét a kapitány iránt. Olyasmit szeretett volna mondani, ami a földig legázolja, a kárhózatba dönti a hosszúfejűt, de nem tudott mit mondani... Mit is mondott volna?

30

3 katarakták] katarakta: kisebb vízesés 11 kimarjult] kifecamodik, kisebesedik

1 Sierra] Szierra *em.* 3 Polinézia] Polynézia *em.* 15 Ugye] Ugy-e *em.*

Krizsnyóczi észrevette, hogy fölöslegessé vált, hát dohogva ki-
ment. Hogy magában mit gondolt? Ki tudja? Sok minden megfor-
dulhat egy olyan félméteres fejben.

Bugyberki, amikor egyedül maradt, elővette a felesége levelét,
5 ide-oda forgatta, majd megcsókolta rajta a kusza, szarkalászerű
írást.

– Felbontsam? Minek? Úgyis tudom, mi van benne! De legalább
ne legyen nálam akkor... abban az órában, ne legyen tanúja a gya-
lázatos gazságnak!

10 A levelet betette a szekrénybe, bezárta annak ajtaját és a kulcsot
gondosan belerejtette a zsebébe.

Nem volt maradása otthon. Különben sem akart hazulról indul-
ni a találkára, mert most már tudta, hogy Krizsnyóczi most is, és
ezután is leleskedik majd rá.

15 Vette a kalapját, és már fogta is a kilincset, amikor hirtelen mást
gondolt.

A levelet kivette a szekrényből, és betette a belső zsebébe.

Aztán elment.

Besétált Balaton-Tárnokra uzsonnázni.

20 Tudta, hogy ott a kertben is van terítve, ahol az éjjel a lampio-
nos ünnepséget tartották, de annak még a tájékára sem mert menni.
Nem lett volna bátorsága, hogy úgy lássa, letarolva, napfényben.

[22.] Belépett hát az egyetlen kávéházba, de nem a népes teraszon
foglalt helyet, hanem bement a fülledt, elhagyott terembe, ahol rajta
25 kívül még csak egy köhögős, öreg bácsi ült, a limonádéját szopogat-
va, és két kamasz billiárdozott. Nem akart esetleg az ifjú rendezővel
vagy más ismerőssel találkozni.

Az ablakon keresztül pompás kilátás nyílt a Balatonra, ami most
smaragdzöldben csillogott, ezer darabra tört tükrében ezer darabra
30 törve a napfényt is. A gőzhajó akkor érkezett meg Siófokról, hul-
lámái csattanva feccsentek szét a kiépített parton. Az égbolt rózsá-
színű síkján hófehér sirályok lebegtek – oly különös, oly bágyasztó
mindez a vidéki ember számára, amikor sok évtizedes fővárosi rab-
ság után visszakerül a régi tanyára, a természet szabad végtelenjébe.
35 Ott, az illatos korlátalanságban minden más, még a gondolatok, és
az élet igazságai is mások, mint a négy fal között.

23 teraszon] terraszon *em.*

Alighogy megitta a kávéját, már ment is. Nem bírta sem a szőrösögő öreget, sem a két vívőrösdit játszó kamaszt. Úgy gondolta, hogy nyomban visszafelé veszi az útját, de ahogy az eszplanádon hullámzó járókelők elvonultak a szeme előtt, heves vágyat érzett, hogy ő is besodródjon a színes, illatos hullámok közé.

5

És amíg ott járt közöttük, elszigetelten, egyedül, nem is tudta, hogy próbát tart.

Próbát tart, mint a mucai hősszerelmes ripacs, vagy még alább is: mint a primadonna.

És a próba sikerült: az emberek, főként a leányok és az asszonyok titkolt kíváncsisággal, idegenkedve néztek rá. Feltűnt... a többi néma csend.

10

Most hirtelen, egyrészt ösztönösen keresve a további érdekességet, másrészt meg valami didergős menekülési vágytól űzve, minden ok nélkül kivált a kolonból, és átvágva a parkon, felkanyarodott a hazafelé vivő útra.

15

Megnézte az óráját: negyed nyolc volt.

Az útja nemsokára konyhakertek között vezetett; itt megállt egy pillanatra. És itt most rendkívül nehéz lenne megmondani, mi tette: a paprika erős lehelete, az elalvó zöldség zamatos álomlelke, a közöttük álló napraforgó szomorúan lehanyatlott feje, vagy a paradicsom bódító illata, de Bugyberkinek fel kellett bontania a zsebében levő levelet.

20

Elővette a zsebkését, és a borítékot szertartásosan, ünnepiesen vágta fel, azután kivette belőle a levelet.

25

Szétbontotta: beíratlan, tiszta papíros volt.

– Tudtam – mondta –, minek is írna?

Biccentett a fejével, és sziszegve, mint akinek a foga fáj, továbbment.

Most a lesencei kántortanító virágoskertje következett.

30

Itt is megállt és mosolygott, mert megtetszett neki az, ami az eszébe jutott.

Megint elővette a levelet, az üres papírost kettétépte és annak a roncsaiból, meg a borítékból apró staniclikat csinált, azután mind a

1 Alighogy] Alig, hogy *emend.* 3 eszplanádon] eszplanád: sétatér

17 negyed nyolc] negyednyolc *em.*

hármat telerakta letépett virágokkal, és szertartásosan nekihajolva sorba rakta őket a földön, mintha valakinek a lába előtt helyezte volna el a kis csokrokat.

5 – Kedves Hermin... – mondta a generózus gavallérok szerény, de elismerést váró hanglejtésével, aztán mivel nem felelt senki, még egyszer meghajtotta magát, és tovalendült.

Csak pár lépéssel odább jutott eszébe, hogy hátha meglátta valaki. Az arca lángba borult; körültekintett, de nem volt senki sehol. A paraszt ilyenkor már alszik, mert napkelte előtt kell ébrednie.

10 Most kiért a harmatos lapályra... még tíz perc, és ott van a fűzfa szomszédságában.

Akkor valahonnét a mérhetetlen magasságból zakatoló, lüktető, szakadatlan hangfonál hullámzott alá, mint valamely óriásmadár veszett szívdobogása.

15 Bugyberki feltekintett; a keleti légiexpressz hatalmas, pompás repülőgépe siklott tova a mennybolt lángoló hátterén. A nap akkor bukott alá – búcsúzó sugarai aranyos glóriával övezték a levegő tetet öltött ős-álmát, az ember lelkéből sarjadt griffmadarat.

20 Bugyberki kitérta a karjait az ég felé, és lihegve, zihálva, kapkodva suttogni kezdett, mint az örült:

– Te mérhetetlen mélységű végtelen, te korlátatlan szabadság, te nagyszerűségek nagyszerűsége, és te, isteni napsugár, te elmúlhatatlan, örök élet, ti vagytok az én lelkem szomjúsága! Téged imádlak csak, ó fényesség, isten szemevillanása! Napsugár! Napsugár!

25 Amikor a repülőgép csattogva, lebegve eltűnt a látóhatáron, úgy érezte, hogy a lelke megfürdött, hótiszta lett az új keresztység szent-ségében.

30 A nap már alábukott; a nyugati égbolt dicsőséges fényességben lángolt, mint lángolhatott, amikor a régi istenek elköltöztek az Olimpusról és az új, az igazi istenség elfoglalta magasságbeli kastélyát.

Letért az ösvényről, és belevágott a rét sötétzöld, harmatos fűvének. Nem tudta, mi a célja, hová megy... csak oda ne, a kárhozatba.

A fű egyre nedvesebb lett, a növények egyre bujábbak és nektárosabbak – egyszer azután elállta az útját a folyócska.

4 generózus] nagylelkű

2 sorba rakta] sorbarakta *em.* 8 lángba borult] lángbaborult *em.* 17–18 tetet öltött] testetöltött *em.*

Bugyberki megállt, fél karjával átölelte az egyik parti fáska törzsét, és úgy nézte és hallgatta a tovasiető, apró hullámok csillogó táncát és halk perlekedését. Milyen furcsa is ez; az ember azt mondja: visszamegyek az én régi jóbarátomhoz, a folyóhoz – pedig soha nem látta még annak egyetlen cseppjét sem és annak egyetlen cseppje sem látta őt még soha. A régiek, az ismerősök? Hol vannak azok már? 5

Nem volt sehol egy lélek, csend volt mindenütt, csak a fürdőhely felől hozta el néha a szellő a cigánymuzsika egy-egy foszlányát.

Bugyberki lehunyta a szemét, érezte, hogy a láz megint erőt vesz rajta. 10

A faluban megkondult a nyolcórai harangszó; akkor már beállt a sötétség.

De akkor a horizont déli körívén, a Göncölszekér és a Fiastyúk között felbukkant a telihold és ezüstös sugarait szétöntötte a Balaton felett. 15

[23.] Bugyberki megigézve nézett a magasba, mint a holdkóros, azután hirtelen eltakarta az arcát, mert érezte, hogy a szeméből két nehéz, kövér könnycsepp gördül alá.

– Holdsugár! Holdsugár! 20

Futni kezdett a fűzfa felé zihálva, a félelemtől reszketve, hogy elkésik.

4. A megkerült rubinkő

– Búcsúzni jöttem – mondta a leány, ahogy sietve, hátra-hátrapillantva megérkezett, és kezet nyújtott a mostohaapjának. – Lásza be, hogy örülség és aljasság az egész! És mondja, történt talán valami? Mert láttam az erkélyről, hogy délután bement Tárnokra. 25

– Nem történt semmi – mondta Bugyberki a boldogok nyugalmával, megcsókolva a leány kezét. – Nem is találkoztam senkivel, csak nem volt nyugtom itthon, hát besétáltam uzsonnázni.

– Nálunk sem történt semmi baj – mondta Holdsugár mosolygova –, mert a szomszédok, akikkel voltam, ugyan nyomban beszámoltak magáról a néninek, de én csak legyintettem, és szórakozot- 30
1 fél karjával] félkarjával *em.* 10 erőt vesz] erőtvész *em.* 14 horizont] horizon *em.* 24 kezet nyújtott] kezetnyújtott *em.*

tan azt mondtam: ja igen, a véletlen csakugyan összehozott Dobokayval, de ő, fájdalom, ma már haza is utazik! Hallja ezt? Így mondtam: fájdalom! És mivel magát ugyan már nem egészen fiatal, de gazdag földbirtokosnak mondtam, a néni nyomban helyeselte is a fájdalمامat. És eszébe sem jutott gyanakodni, hogy talán az én kedves, gondos taticám jött utánam, megnézni, nincs-e hiányom udvarlókban!

Halkan, idegenen nevetgélt, és a kacagása olyan volt, mintha apró gyöngyszemek pattantak volna pendülve valami márványlapon.

A szerelmes, öreg fiú meg is akarta ezt mondani neki, de a leány leintette.

– És ha hallotta volna, hogy a szomszédok milyen áradozva beszéltek magáról, a fellépéséről, az elegánciájáról... amilyen hiú és képzelődő embernek ismerem, bizonyosan elolvadt volna a boldogságtól és most nem lehetne itt!

Bugyberki megint akart valamit mondani, de most sem jutott szóhoz.

– Aminthogy, ha csak egy cseppet... csak egy cseppet szeret is – mondta a leány zavartan, és az arca lángba borult –, pár perc múlva csakugyan nem is lesz itt már, és nem is keres fel engem soha többé! Gondolja csak meg...

Folytatta volna, de érezte, hogy nemsokára olyan mondanivalókhöz jut ezen az úton, amelyekből súlyos konzekvenciák következhetnek nemcsak a jövőt, hanem a múltat illetően is. Ez utóbbiakat, csökönyös, ősi asszonyi önzéssel egyszerűen el akarta felejtetni a maga részéről, az előbbiektől pedig – visszadöbrent. Ha nem vallotta is be magának, titkon egész tisztán érezte, hogy most már az ő lelkében is üresség támadna, ha a közös titkuk örökre lezáródna, ha a bódító illatú, gyilkosan mérges, de pompás virágot, amit titokban együtt ültettek, gyökerestül ki kellene tépniük. Üresség, sőt talán egyéb is.

Így álltak volna a dolgok már az éjjel is, amikor együtt bolyongtak a lampionok alatt, de mára még súlyos bonyodalmak is járultak hozzájuk.

Holdsugár hajnalban a mostohaapjáról álmodott.

19 lángba borult] lángbaborult *em.* 30 tépniük] tépniök *em.* 33 lampionok] lampionok *em.*

Amire felébredt, az álombeli jelenet egyes képei és mozzanatai már elmosódtak az emlékezetében, csak kettő maradt meg közülük tisztán: az, hogy a mostohaapja megcsókolta az ajkát, és ő ezt a csókot visszaadta, a másik meg, hogy ennek a csóknak a nyomán halálos bódulat, nirvánai akaratlanság lepte meg.

5

És nem is maradt ideje hozzá, hogy ezt az álmot kiélje, hogy annak az emlékeivel fáradttá eméssze magát, mert nyomban azután újra elaludt álomtalan, letargiás álomba mélyedve. A délelőtt annak a cselszövésnek és hazugságnak a tető alá hozásában telt el, amelyik ezt a találkát lehetővé tette a számára – azt mondta a nagynénjének, hogy estére átmegy azokhoz az új ismerőseihez, akikkel az estélyen kötött barátságot, aminthogy valóban meg is üzentek ezeknek, hogy talán felkeresi őket –, délután viszont vendégeik voltak; ami idő ezenkívül maradt a számára, az csak ahhoz volt elégséges, hogy az álom emlékei a maguk teljes pompájában kitárulhassanak, mint Brahma lótuszvirágbölcsője.

10

15

– Holdsugár – mondta Bugyberki a találka varázsától, a tücsökmuzsikás éjszakától, és az egyre növekvő láztól félálomba bódultan –, belátom, hogy ez az út csak a kárhozatba vezethet, ezért engedelmes leszek, és elhagyom magát, de csak úgy, ha ezt az utolsó estét egész lelkével nekem szenteli, és ha megengedi, hogy amíg együtt leszünk úgy beszélhetek magával, mintha idegenek volnánk... itt könnyen megláthatnak bennünket, és akkor vége mindennek – jöjjön, sétáljon le velem a tópartig, meg vissza, és ha akkor is azt mondja majd, hogy hagyjam el, elhagyom és nem is látom magát többé, csak álmaimban. Hiszen magáért szenvedni, talán meghalni is boldogság.

20

25

– Ezt a világ teremtésétől fogva bizonyára már milliószor elmondta minden szerelmes, és megírta minden Croker, hanem mivel tudom, hogy valóban megszokta tartani a szavát, megteszem, amire kér. Lesétálok magával a tópartig, maga visszakisér, és itt elválunk – örökre.

30

Mindezt szinte szórakozottan, a felelőtlenek könnyedségével iparkodott mondani, de azután titkon, félve, reszkető szempillákkal kö-

29 Croker] Bithia Mary Croker (1849–1920), ír író

2 közülük] közülök *em.* 12 üzentek] izente *em.* 16 Brahma] Bráma *em.*

rültekintett. Nem láthatta őket senki; hirtelen elhatározással elfogadta a férfi feléje nyújtott karját, azután megindultak. Volt vagy egy órája, amiről baj nélkül beszámolhatott.

5 És attól fogva nem szóltak egyetlen szót sem a maguk dolgáról. Nem is kellett, beszélt helyettük a holdfényes éjszaka, az egyedüllett és a bódítóan édes büntudat.

A Balaton éjszakai zúgásából kihallatszott a távozó gőzhajó acél-szívének dobogása, valahol messze a szerelmes ösztönöktől megvadult ebek vonítottak a telihold felé – ez volt minden, ami az éjszaka fekete csendességét itt-ott meglebbentette. De egyszer az egyik
10 nyaraló nyitott ablakából vidám zongoraszó pendült elő:

– Helyettem kis virág...

Megint és ismét az a nóta, amelyiket valaha együtt énekeltek, de amelyiket azon a hajnalon is kellett hallania a szerelemtől tébolyodott gyilkosnak, amelyiknek az éjszakáján végzett az uzsorással...
15 Ó, ha most is eljönne utána! Most nem lehetne meghallani a lépéseit, most csak a nedves fű suhogna, sziszegne tőlük.

[24.] Az éjszakai szellő végigszaladt a réten; Bugyberki reszketősen hátranézett. A leány látott mindent, érezte, amint a férfi karja
20 megremeg az övében, de nem kérdezett semmit, csak dermedten nézett a férfi halálsápadt arcába. Hanem a káprázat csak egy pillanatilag tartott, akkor újra, szorosabban összebújtak és mentek tovább. Az ária is hirtelen, a közepén kettészakadt, mintha a zongorázót orozva szíven szúrták volna. Bugyberki akart valamit mondani, de érezte,
25 hogy a hangja még remegne, azért az utolsó pillanatban visszakapta a szót.

Mint mindig, úgy most is a leány lett előbb úrrá maga felett.

– És most beszéljen valamit az otthonáról – mondta könnyedén –, ki az a hosszúfejű ember, akinél lakik?

30 Bugyberki szeme felvillant.

– Ismeri?

– Ha ismerném, nem kérdezném, kicsoda! Csak láttam őt néha a messzelátómon keresztül.

– Szokott néha erre mifelénk vizsgálozni? – kérdezte Bugyberki
35 boldogan. – Ó, ha tudtam volna!

A leány könnyedén elpirult, aztán vállat vont.

24 szíven szúrták] szívenszúrták *em.*

– Arra is, meg másfelé is! Mit csináljon az ember a hosszú dél-
utánokon?

– Igaz – mondta Bugyberki színlelt közönnyel, de a lelkében uj-
jongva. – Nos, hát az én hosszúfejű házigazdám rendkívül különös
és eredeti egyéniség. Ő az a hírneves utazó, aki már az egész világot 5
bejárta a Sirály nevű dunai vontatógőzös fedélzetén.

– Egy dunai vontatógőzös fedélzetén járta be az egész világot? –
kérdte a leány csodálkozva, és tágra nyitotta a szemét, amint ezt
már az asszonyok csinálni szokták a cukros kis naiva szerepében.

– Úgy van – mondta Bugyberki –, egy dunai hajó fedélzetén. En-
nek a vontatógőzösnek volt ő a kapitánya. 10

– Hát hazug vagy bolond?

– Inkább az utóbbi.

– No és összeférnek?

– Már amennyire két bolond össze tud férni! – elméskedett Bugy-
berki. 15

– És most mivel foglalkozik?

– Hortikultúrával és ampelológiával.

– Mik ezek a szörnyűségek? – kérdezte Holdsugar az előbbi szem-
játék kíséretében. 20

– Az előbbi kertészkedést jelent, az utóbbi meg a szőlővel való
foglalkozást.

– De hiszen nincs szőleje!

– Ő a szőlőnek csak a kipréselt levével foglalkozik.

– Ja úgy – nevetett a leány –, szóval iszik! 25

– Hiszen, ha csak szóval inna! – elméskedett Bugyberki.

– Végre is egész nap csak nem ihatik!

– No persze. De mindig talál magának valami foglalatosságot. Ol-
vas, fúr-farag, a konyhában piszterkedik, misgyél. Ilyenkor példá-
ul... 30

Bugyberki hirtelen elhallgatott. Érezte, hogy a szíve nagyot dob-
banik; eszébe jutott, hogy a kapitányék ma estére a harmadik faluba
vannak meghívva névnap vacsorára.

És a következő pillanatban már tudta is, mit akar.

29 piszterkedik] iparkodik, erőlködik

8 tágra nyitotta] tágranyitotta *em.* 33 meghívva] meghíva *em.*

A leányt akarja. Teljesen és tökéletesen. A lelkét is, a testét is.

Melle a szétpattanásig megfeszült, homlokán az erek kidagadtak.

A leány csodálkozva, fürkészve nézett rá, de akkor a következő lépésüknél a fák és bokrok gomolya közül apró kis házikó kivilágított ablaka csillant elő.

– No most – lelkendezett Holdsugár – elmehet már maga a maga bolondjával! Itt vannak az igazi bolondok! Ebben a házban a nyugalmazott kántortanító lakik a feleségével. Ezek szakadatlanul tépik, marják, ütik egymást, mert mindenik féltékeny a másokra! Az ember hatvanéves, az asszony hatvankettő!

– Hja, a szerelem! – mondta Bugyberki halkán, hogy a leány észre ne vegye a hangja remegését.

– Bolond... mi?! – kérdezte a leány, és gonoszul csíptetett a szemével.

– Vagy hogy okosabb, mint Szókratész és a többiek együttvéve – mondta Bugyberki, és tréfáskodó desperációval, pedig a szíve úgy dobogott a mellkasán, mint a dobverő. Torka kiszáradt a láztól és az izgalomtól.

– Várjon csak, édes kicsikém – mondta a leány, megfogva mostohaapja kezét –, meglessük őket! Hátha most is pofozkodnak!

Táncos lépésekkel az ablakhoz ment, maga után vonva a férfit is. És ezt nem csinálta, ez magától jött. Most gyerek volt egészen és igazán.

Lehajolt, és bekandikált a kivilágított ablakon.

Bugyberki ott állt fölője hajolva – feltekintett az égre, hogy az új istenség adjon erőt neki. De a Napistennek már az uszálya is eltűnt régen... nem volt, aki segítsen rajta. Feje erőtlenül lehanyatlott; csókolgatni kezdte a leány aranyszőke haját és fedetlen nyakát.

Az úgy tett, mintha nem vett volna észre semmit, de nemsokára felegyenesedett, és csalódottan legyintett.

– Nem ér semmit! Nem pofozkodnak! Az asszony uborkát rak el egy óriási üvegebe, a férje meg pipázik! Kudarcot vallottam a bolondjaimmal!

16 desperációval] desperáció: reménytelenség, kétségbeesés

1 lelkét] lekét *em.* 15 Szókratész] Sokrates *em.*

Ő is tréfás akart lenni, de most már az ő hangja is remegett. És amikor a férfi megint a karját nyújtotta neki, nem fogadta el. Nem utasította vissza, ennyire még nem mert játszani a tűzzel, csak mint-ha nem vette volna észre.

Ha a tópartra akartak jutni, egyenesen kellett volna előremenniük, de Bugyberki most hirtelen átcsapott a másik kis ösvényre, amelyik odavezetett a kapitány házához. 5

A leány kérdően nézett rá, és megállt.

Pár pillanatig nem szóltak semmit, csak néztek egymás szemébe ellenségesen, dacosan. 10

– Mit akar?

– Kedves Holdsugár – mondta Bugyberki halkán, rekedten –, az előbb oly kedves volt és az otthonom után tudakozódott... Most arra gondoltam, hogy milyen kedves lenne, ha megnézné... Hiszen többé már úgysem látjuk egymást. 15

A leány orrcimpái kitágultak, a szeme delejes fényben izzott.

[25.] – Megőrült?

– Miért? – kérdezte Bugyberki halkán. – Nem volna benne semmi, elvégre most is egyedül vagyunk! Megtudni pedig úgysem tudja meg soha senki! 20

A leány arca lángba borult... Itt tartanak már? Már csak az a kérdés közöttük, hogy megtud-e valamit a dolgaikból más is, vagy sem? Lelkét égette a szégyen, a gyalázat, de azért meg kellett, talán az élete árán is meg kellett volna kérdeznie:

– És az otthoniak? 25

– Ma este nincsenek otthon – mondta a férfi szemérmesen –, átmentek a harmadik faluba, és bizonyos, hogy csak késő éjjel jönnek haza.

– Mefisztó! – mondta a leány szikrázó szemmel. – Ezért hallgattott el az előbb olyan hirtelen! 30

Bugyberki lelkét elborította a szenvedély.

– Ezért! – mondta és erőszakosan átszorította a leány derekát. – Azért, mert szeretlek, imádlak!

A leány kifejtette magát az ölelésből, és riadtan, menekülve előresietett a kis mellékösvényen. A férfi utána, és amikor elérte, újra 5–6 előremenniük] előremenniök *em.* 21 lángba borult] lángbaborult *em.* 32 és] *ér em.* 35

átölelte. Most már ott álltak a mocsaras lapály szélén, a lópvirágok birodalma mellett.

– Jöjj velem – suttogta a férfi, csókokkal borítva a leány arcát és ajakát –, le akarok térdelni előtted, úgy akarom megmondani, hogy imádlak! Azután – szabad vagy!

Holdsugár lelke előtt ebben a percben csodálatosan tisztán, valamely tündérváros káprázatos ragyogásában újra elvonult a hajnali álma, és az ereje elhagyta. Lehunyt szemével szinte látta, amint a beborult ég sötét síkján egy távozó galambnak, az ő akaratának vergődő, riadt alakja bontakozik ki.

Lágyan, most már akaratlanul a férfi felé feszítette a karját; ez volt az utolsó, ami telt tőle.

Bugyberki meg akarta csókolni a leány kezét, de a heves mozdulattól megcsúszott a nedves, iszamós kövön, és térdre bukott, miközben az egyik lába belesüppedt a szennyes, sűrű csatakba. Holdsugár rémülten utána akart kapni, de amikor látta, hogy nincs semmi baj, hirtelen tiszta szívből, hangosan nevetni kezdett. És a távozó hófehér galamb ott az ég ívén akkor már vissza is kanyarodott, hogy elfoglalja régi otthonát.

Bugyberki fel akart tápázkodni, miközben a keze is csupa csatak lett.

– Menjen haza, kedves barátom, és mosakodjon meg, most nincs otthon senki! – mondta a leány gúnyosan nevetve, majd pajkosan csókot dobott a bús lovag felé, és futni kezdett. Bugyberki szemmel kísérte, amíg az alakja eltűnt a fák között, és ezután már csak egyszer látta Holdsugárt.

A kővágóórsi templom távoli tornyában éjfél vert az óra, amikor hazafelé menet befordult a mocsár mellett elvezető kis ösvényre.

A gyászos baleset után, amely mint láthatatlan fejfa emelkedett közös szerelmük sírdombja felett, átöltözött, azután, hogy ne kelljen egyedül lennie saját magával, visszasétált a fürdőhelyre vacsorázni. Hallgatta a cigányzenét, sétált az isteni éjszakában, de a mérhetetlen szomorúság és az egyre növekvő láz hazafelé csalogatta.

Ahogy a ház közelébe ért, meglepve látta, hogy a baloldali szobák ablakai világosak.

14 iszamós] iszamos *em.* 14 térdre bukott] térdrebukott *em.* 31 saját magával] sajátmagával *em.*

Krizsnyóczyék tehát már otthon voltak.

Az ajtó nyitva volt; bement, felgyújtotta a lámpását és ernyedten, akaratlanul belevetette magát a mélységes, züllött karosszékbe.

De fél perc sem telt bele, és már kopogtattak az ajtaján.

A kapitány lépett be rajta, hóna alatt két üveg borral. Már be volt csicscsantva kisé, feledte a sérelmeket. 5

– Jó estét, szomszéd úr! – mondta Krizsnyóczy a bokáját összecsapva. Ez volt nála mindig a csallhatatlan tanúbizonysága annak, hogy az aznapi ampelológiai tanulmányait alaposan végezte. – Domokos-estét rendeztünk odaát Paloznakon, hát ittunk, de mondok a sógornak: nem úgy van az, van nekem otthon egy kedves vendégem, aki engem is megkínált a múltkor, hát én is akarom, hogy ez az én vendégem énelem is koccintson a Domonkosok egészségére. Hát így azután ideadott két üveg bort, amit a Bábi hozott haza egy szatyorban, és a világ minden kincséért meg nem engedte volna, hogy útközben megtapogassam. Mármint, hogy nem őt, hanem az üveget, hogy nem folyik-e a bor... Már az előbb bezörgettem, de azt hittem, már alszik... Hát most itt vagyok... adj' isten! 10 15

Bugyberkinek végtelenül jólesett az éjszakai látogatás.

Reménytelen, átokverte szomorúsága valami didergős melegséggé sűrűdött a szívében a jóbarát társaságában; mohón nyúlt a hideg bor után, mert a láz emésztette a testét. A csúfos, megalázó verecség gyerekké érzékenyítette; meleg szívvel, őszintén tudott nevetni Krizsnyóczy ostobaságain és pajkos viselt dolgain, amelyek azonban sohasem haladtak túl egy-egy kövér szakácsnői lábszár orozva való megcsipkedésének erkölcsi határain. 20 25

Még azt sem bánta, talán még jól is esett neki, hogy a kapitány az ő dolgait kezdte feszegetni.

– Biztos, mint a halál, hogy ma is a szép szőke leány után járt, azért jött haza megint olyan későn! Hanem istenemre mondom, különös kisé, hogy magának, aki már nem fiatalember, olyan pompásan sikerül minden! Már ami az asszonyi dolgokat illeti. 30

Bugyberki különösen nézett rá lázbanizzó szemével, és azt mondta, szomorúan legyintve:

– Könnyű dolog az egész! Csak tudni kell a titkát! 35

– Hát tanítson meg rá, szavamra mondom, nem árulom el senkinek! De tudja – tette hozzá suttogva –, nagyon szeretném, ha a vöröshajú Pálfiné jó szívvel lenne hozzám!

Bugyberki titokzatosan mosolygott.

5 – Hiszen tudja nagyon jól maga is! Vagy ha már elfelejtette, mászon fel a Kordillerák legmagasabb ormára, onnét beleláthat minden titokba!

[26.] Krizsnyóczinak sejtelve sem volt róla, mit beszél a vendége. Nem is törődött vele. Magában azt gondolta: ez már részeg! De nem bolygatta tovább a dolgot, mert visszaemlékezett rá, hogy a Kordilléra-ügy felbőszíti Bugyberkit. Csak éppen, hogy mondjon valamit, azt mondta:

10 – De ma szomorúnak látszik! Valami baj érte? Nem sikerült a találka? Vagy talán beteg? Olyan különösen fénylenek a szemei, mintha láza volna!

15 – Ma mindenem ellenem esküdött – mondta Bugyberki a szomorúak akaratlan színpadiasságával –, mert idegen istenhez imádkoztam, aki aztán cserbenhagyott!

20 – No, ha ez sem bolond, akkor Budapesten a Lipótmezőn csupa korvettkapitány van összezsúfolva! – gondolta Krizsnyóczy. Az ő szemében a korvettkapitányok voltak az észlények reprezentánsai.

Teletöltötte a poharakat, amiket azután fenéig kiittak.

Bugyberki még sohasem álmodott ilyen különöset.

Azt álmodta, hogy álmodik.

25 És ebben az álmodott álmában úgy volt, hogy visszahódolt a Napistenhez, akit azonban csak úgy érhet el, ha a lelke elszakad a testétől, mert a testét, ezt a megtépett, elhasznált rongyot, mint ezüstművert rablánc, mozdulatlaná bilincselte a holdsugár.

30 És mindez oly világosan, oly érthetően állott előtte, hogy nyomban meg is kezdte a halálra való előkészületeket.

Először azzal a rettenetes gondolattal kellett leszámolnia, hogy majd a halál után a testét, amit úgy szeretett, amire olyan büszke volt, ami valaha annyi örömet szerzett neki, hatalmába veszi a rothadás, hogy majd undorító férgek csúszkálnak a fülében, amivel a szerelmes asszonyok suttogását hallgatta, az orrában, amivel a ró-
35 3 jó szívvel] jószívvel *em.* 11 éppen] éppen *em.* 27 megtépett] megtépett *em.*

zsa illatát beszívta, és a szájában, amivel megcsókolta azokat, akiket szeretett. De mivel erről nem lehet, és nem is kell tenni, mert úgyszólván mindig a piszok győz, lelkének legbelső csarnokaiból előhívta a romantikát, ami aztán mint bűvös kárpitosmester, először gondosan kitararította a sírboltot, azután kikárpította rózsaszínű selyemmel, hogy az olyan lett, mint valami pompás nászággy, amihez majd újra eljönnek zokogva és kínálkozva mindazok, akik a halottat szerették. Amikor már ez is rendben volt, az életét akarta revideálni, ezért hirtelen átalakult azzá a halványarcú kis Babszem Jankóvá, aki ő maga volt valamikor, és azután figyelemmel kísérte ennek a hüvelyknyi emberkének minden óráját, amíg abból az a letargiás álmodó lett, aki most ott fekszik az ágyban letörve, a halálba készülődve. Gyászos és szomorú vonulat volt ez; az elkövetett ostobaságok, mint kócos kuvaszok és komondorok tépték, marcangolták a lelkét, de azután vége lett ennek is, mert akkor már mindent beragyogott távoli, derengő fényességével az istenség, akihez készült.

Amikor a dolgok idáig fejlődtek, az álmodott álom véget ért, és Bugyberki úgy érezte, hogy nehéz álma volt, ami jó, hogy elröppent, mert ő még nem akar meghalni. Nem akar meghalni másutt, majd csak ott, a régi kis szobájában, az asszonya karjai között, akikhez azonban nem mehet vissza szégyenszemre addig, amíg meg nem kerül a rubinkő, amit a fogadalma napján vett neki ajándékba.

Felkelt tehát, hogy a bíborvörös kis drágakövet megkeresse.

És ebben a pillanatban valóban is felébredt.

Az álom még ott reszketett a lelkében; felült az ágyban és akkor rettenetes, gyilkos köhögés fogta el. Szeme előtt violaszínű villámok cikáztak, fülében ezer dobnak a pergése tombolt, és ahogy reszkető kezét tehetetlenül a szája elé emelte, azon bíborpiros cseppecske jelent meg, a hajnal behulló sugaraiban tündököelve.

– Napisten – rebegte Bugyberki hörögve, fuldokolva –, a tied vagyok örökre, mert visszaadtad nekem a rubinkövet! Haza... haza gyorsan, amíg lehet!

5 kikárpította] kikárpította *em.* 9 halványarcú] halaványarcú *em.*

5. Hullámzó Balaton tetején...

Melyik nap az, amelyiken a Tavasz férjhez megy Apollóhoz és kezd átasszonyosodni telt keblű, kövér csípőjű nyárrá?

Egy fecske nem csinál nyarat, és a tenger hajjai fölül érkező Favoniusz is füttyöl, mégpedig milyen szépen és lágyan füttyöl a naptár örök rovátkáira... A húsvét nem a maga ura, nem akkor jön, amikor akar, hanem amikor Karnevál hercegnek tetszik, mégis körülbelül úgy van, hogy a tavasz a húsvétal karöltve érkezik, de melyik nap az, amelyiken a tavaszból nyár lesz?

És melyik nap az, amelyiken a nyár először ébred nyoszolyájában ősz gyanánt? Már régebben kendőzte magát, már régebben is úgy volt, hogy csak mesteri kikészítés után, csak teljes díszben volt hajlandó megmutatkozni a hódolói előtt, de ezen a napon, ahogy belepillant a tükörbe, maga is azt mondja: nincs tovább!

És erre a gyászos megnyilatkozásra a Balaton éjszakai vidám, pletykás duruzsolása végeszakadatlan siralommá szomorodik, a fák földre hullatják rótvörös levélkőnyveiket, a hegyek ormairól pedig hűvös szél siklik alá, hogy belesöpörje a leveleket a tó opálos vizébe.

A naptár még nem mutatta, csak augusztus vége volt még, de az esti égbolton már szétterült a sötétszürke fátyol, amit majd a tavasz első sugarai hasítanak újra ketté.

Bugyberki megrémült a lelkében és megokosodott a szívében.

A gyászos hajnal után nem utazott haza, amint lelkendező sietéssel tervezte, nehogy azok a ködös látomások és sejtelmek, amelyeket a távolság rejt ismeretlen mélységeiben, újra megmérgezzék a lelkét. Férfiasabb és okosabb is az összeomlást végignézni, mint gyáván megszökni előle. Tisztán akart visszatérni a feleségéhez; mivel mindig is szerette a fellengős dolgokat, így mondta magában: visszaszállni tisztán, hófehéren, mint a saját hamvaiból megéledt fönixmadár. Hiszen megvolt már ismét a bűvös erejű klenódium, az elveszett rubinkő: minden reggel, amikor meglepte a fuldokló köhögés, ott reszketett, fényeskedett a kezén, a régi fogadalomról suttogva vérvörös szájacskájával.

3–4 Favoniusz] Zephürosz szélisten római megfelelője 27 fellengős] mes-
terkelt, dagályos 29 klenódium] kincs, ereklye

2 telt keblű] teltkeblű *em.* 2 kövér csípőjű] kövércsípőjű *em.*

[27.] Nappal olvasgatott, este pedig besétált Tárnokra. Nem bánta már, ha ki is derül, ki ő voltaképpen... legyen, ami lesz, mit bánja ő. A leányt nem látta egyszer sem, de nem is igen akarta látni. Hallgatta a cigányzenét, azután hazament és vacsora után a kapitánnyal torzsalkodott.

5

– Hogy mit tud hallgatni azon a vacak cincogáson?! – mondta a hosszúfejű. – Ha rajtam állna, én minden cigányt megmosdatnék hideg vízben. Értsen meg: nem azt mondom, hogy felakasztatnám őket, vagy levágnám a fejüket... nem, csak megmosdatnám őket! Ezt úgysem élné túl egyik sem!

10

– Ez valószínű!

– Különben is, nem figyelte meg, hogy a magyar nótát inkább lehetne élelmezési, vagy röviden tápnótának nevezni, tekintettel arra a szerves kapcsolatra, amelyben az anyagcserével áll, mégpedig a daloló önös szempontjaiból tekintve?

15

Bugyberki kérdőjelle döbönt.

– Igen, igen. Figyeljen csak! Ne menj rózsám a tarlóra, gyenge vagy még sarlóra, ha elvágod gyenge kezed, *ki süt nékem lány kenyeret?* Hallja ezt a diszkrét és romantikus kérdést? Egészen más lenne, ha a kenyérsütés céljaira jelentkezne egy másik nő, ebben az esetben a dalolónak esze ágában sem volna, hogy a rózsáját az ujj-elvágás műveletében megakadályozza. Elvégre az egyéni szabadság...

20

Bugyberki mosolygott.

– De várjon csak! Nekem olyan asszony kell, ha beteg is, keljen fel, főzze meg a vacsorát s csak arra várja, csak arra várja, csak arra várja az urát! Mennyi érzés, mily kristálytiszta szerelem! És talán még meghatóbb volna, ha a daloló a következő strófában megengedné a feleségének, hogy vacsorafőzés után visszafekhetik a betegágyába.

30

– Milyen különös dolgokon jár a maga esze mindig! – mondta Bugyberki mosolyogva.

– Ráérek! – mondta a kapitány katonatisztes egyszerűséggel. – Hát ehhez mit szól: csak azért szeretem a magyar menyecskét, mert meg tudja főzni a babot, a lencsét... Mily megtisztelő hódolat a magyar menyecske iránt...

35

2 voltaképpen] voltaképen *em.* 9 őket] őket *em.*

– Elég... elég!

– Nem elég! Sújt az átok, tekintetes úr, csülök nélkül nem jó a paszuly, de azért én mégis megeszem, mert a paszulyt nagyon szeretem!

5 Bugyberki nevetett, de a kapitány egészen dühbe gurult.

– És maguk egészen átszellemülve hallgatják mindezt egerszegi Gatyá Ferkó tzigányprímás isteni interpretálásában! Sőt, meglehet, hogy az olyan szentimentális, éteri lények, aminő ön is, titokban még könnyeket is hullatnak a babcsuszpájz szívbemarkoló sorsa felett!

10

– No, akkor ma este, úgy látszik, szerencsém volt – mondta Bugyberki –, mert ma szinte egész este ezt a nótát nyaggatta a cigány: Hullámzó Balaton tetején...

15

– Ja igen, az is nagyon szép! Az a: *teteje*! És érdekes, hogy így a szezon végén többnyire ezt húzza mindegyik cigány! Ez a legmeghatóbb, ezután mindig lehet tányérozni! Márpedig képzelje el, hogy a fürdővendégeknek legalább a fele már hazament!

– Nem volt maga valamikor cigányprímás, *signore capitano*, hogy mindezt ilyen jól tudja? – kérdezte Bugyberki gonoszokodva.

20

– Nem én, csak sohasem evett a fene a szerelem miatt, mindig jobban szerettem a sashegyit, meg a badacsonyt! – mondta Krizsnyóczy, óriási fejét jobbra-balra himbálva. Akkor is valami tápnótát énekelt magában és némán gyűlölködött.

25

Augusztus harmincadikán történt, hogy Bugyberki, ahogy besétált a fürdőhelyre, és belépett – búcsúzóra, mert most már ez sem fájt neki – abba a kertbe, amelyikben a lampionos ünnep lezajlott, véletlenül és egészen váratlanul társaságba keveredett. Az ismerősök közül többen üdvözölték és beszédbe ereszkedtek vele – nem volt már menekvés. Ótőlük tudta meg aztán hogy a vendégek búcsúestélyre gyűltek össze. És amint ott, ide-oda sodródott, a tekintete egyszer Holdsugáréval találkozott.

30

A leány körül egész gyűrű képződött az ismerősökből; ahogy a tekintetük összevillant, Bugyberki valami ösztönös mozdulattal már-

9 babcsuszpájz] babfözelék

15 szezon] szezon *em.* 18 capitano] *cpatiano em.* 26 lampionos] lampiános *em.*

már feléje indult, de a leány akkor hirtelen elfordult, és az egyik barátnőjével kezdett beszélgetni.

– Ne jöjj, nem kellesz már nekem, te bolond, szerelmes vénember!

De nemsokára azután megint rávillantotta a szemét a mostohaapjára és ez a tekintet különös bágyadt és mégis incselkedő volt. Mondhatta ezt is: a lovag úr belecsusszant a mocsárba, mert a lábikrája nagyon remegett az izgalomtól, a lovag úr megszűnt! De mondhatta ezt is: tökfilkó vagy, terajta múlt, a tied lettem volna akkor!

Bugyberkinek a pillanat egy ezredrészére megpezdült a vére, de nyomban azután bágyadt közöny lepte meg... Mindegy!

Céltalanul járkált fel-alá, egyszer azután olyan helyen állt meg, ahonnan ő láthatta a leányt, de az őt nem. És akkor észrevette, hogy Muraközy is ott van Holdsugár társaságában.

Bágyadtan legyintett. 15

– A stájer hegyek! No persze!

Ez is el volt intézve.

Még egyszer rápillantott a leányra – csak a szőke haját láthatta –, azután határozott léptekkel elment, vissza sem tekintve.

Ezek után már nem látta többé Holdsugárt. 20

De azért a regénynek még nincs vége.

Mert ez, a címe ellenére sem a leány regénye, még csak nem is Bugyberkié. Ez általában a regényhősök regénye, mégpedig az okos regényhősöké, akikkel minden úgy történik, amint ők akarják. Már ameddig akarnak akarni. Vagy mondjuk röviden így: ez a holdsugár regénye. 25

Bugyberki másnap ki sem mozdult hazulról.

[28.] Ahogy unalmában mindent felturkált a szobájában, a szekrény tetején régi, kopott kártyacsomagot talált, azzal pizmogott, azt nézegette. És a kettőstestű, színes emberkék: a páncélos, szigorú Harras Rudolf, a gonosz Gessler Hermann, a karcsú Tell Vilmos, a töprengő Fürst Walter és a többiek kedves, álomszerű elképzelésekbe ringatták a lelkét. A szomorú ember szeret visszaszökni a régmúltba, talán mert akkor még nem élt, hát nem is bánthatta senki. 35

Alkonyattal azután lement a tópartra, leült egy odvas fatörzsre és nézte a csillagok táncát a nyugtalan víztükörben.

5 És akkor hirtelen, minden gondolatkapcsolódás nélkül az első feleségére kellett gondolnia, és megdöbbenve látta, hogy már az arcát sem tudja maga elé képzelni. Annyira nem hagytak nyomot egymás
10 lelkében, annyira nem volt közük egymáshoz, mintha két, egymáshoz örök-idegen a hajótörés után kivetődött volna valami pusztaszigetre. Azután jött a második asszony... megint semmi új, semmi váratlan, csak a hétköznapok unalmas, szürke ólomlánc. Pedig ő az újat, a rendkívülit, a nagyszerűséget szomjazta, remélt is sokszor, de hiába remélt – belefáradt. Álnok valami a reménység: ha teljesül, elillanik és magadra hagy, ha nem teljesül, keserű méreg fakad a nyomában. Igen, ez a megoldás: olyasmi kellett neki, aminek nem lehet csalódás a vége mert nincs teljesülése, ami magában hordja a
15 reménytelenséget, ami olyan, mint a holdsugár: bűvös és magasztos, de megfoghatatlan. Ez a kényszerű érzés hajszolta őt a leány után. Intézhette volna úgy is, hogy mindent megkapjon... intézhetett volna mindent úgy, ahogy neki éppen tetszett volna... de mi lett volna azután? Csak a befejezetlenség olthatja el a lélek szomjúságát... hiszen a meggazdagodott fűszeres sem tesz pontot az álmai végére azzal, hogy a fiát megházasítja, és az üzletet átadja neki... de
20 hogy! Ő azután majd átalakul mintaszerű atyává, időnként elmegy a fiatalokhoz ebédre, szaktanácsokat ad a fiának, lemegy velük az üzletbe is, megtapogatja, ujjai között megmorzsolgatja a mákot, a pohánkát, tesz-vesz, kihúzgálja a fiókokat, esetleg ki is szolgál – mily izgalmasan pompás gondolat: most a fia a főnök és ő a segéd! –, miközben a menyé, szinte rajta felejt a szemét a tiszteletteljes bámulattól, hogy milyen egy-kettőre meg tudja mondani, hány szem
25 megy egy kilóba a mazsolából.

30 Most vége a Holdsugár elégiájának is... látszólag pusztá, sivár és néma minden, mint a Szahara homokja, de már jön a nagyszerű, az ismeretlen, a csodás szenzáció... érzi, tudja hogy jön... a lát már cserepessé aszalja az ajkát, violaszínű villámokat táncoltat a szemelőtt... reggelente, ha a köhögés orvul meglepi, a bűvös erejű taliz-

25 pohánkát] pohánka: hajdina

18 éppen] épen *em.* 27 rajta felejt] rajtafelejt *em.*

mán, a rubinkő már többedmagával feccsenik a kezére... jön, jön a mindenséget átölelő nagyszerűség... most visszamegy az asszonyához, legyen részese az is az ő átlényegülésének.

Úgy tervezte, hogy másnap este utazik, de másként lett.

Alighogy megvacsorázott, a kapitány nyitott be hozzá.

5

– No, holnap ilyenkor már megint magunk leszünk! – mondta. – És az ilyesmi oly szomorú!

– Nem olyan nagy dolog, egy esztendő, és jövőre újra eljövök – mondta Bugyberki.

Krizsnyóczi nem felelt, csak nagyon finoman, nagyon diszkréten mosolygott. Azután, észre sem véve, hogy voltaképpen elszólja magát, azt mondta:

10

– Különben... jó az isten!

Most észrevette, hogy csacsiságot mondott, hát jóvá akarta tenni a dolgot. Elméskedett.

15

– Egyébiránt – mondta – nagyon szerettem volna kiolvasni például annak a szentéletű egyházatyának az istent illető gondolatait, akinek, mondjuk, három napig egyfolytában fáj a foga! Azt a zsolárt kellett volna feljegyezni!

– Nincs igaza – ment bele a tréfába Bugyberki –, mert azért mégis csak jó az isten! Megtehetette volna, hogy a szóban forgó egyházatyának egyszerre három foga fájjon, és csak egy fáj neki!

20

– Ámen! – mondta Krizsnyóczi, tréfás áhítattal lehajtva a fejét. Azután szelíden csipkedni kezdte Bugyberkit, hogy alighanem kiadták az útját, különben ő sem utazna el addig, amíg a szép szőke leány ottmarad.

25

De Bugyberki egyre kevesebbet értett, egyre kevesebbet hallott abból, amit a kapitány beszélt. Ezt azután, úgy látszik, a kapitány is észrevette, mert egyszer csak eltűnt. Kisurrant vagy beleolvadt a semmibe? Nem valószínű, mert a feje ott maradt, de Bugyberki azzal is úgy volt utóbb, mintha csak azt az óriási, hosszúkás tököt látta volna újra, amelyet valaha régen otthon, a Heves megyei kis faluban látott az édesapja kertjében. És ez annyira elszomorította, hogy nem volt többé maradása a gyászos helyen.

30

5 Alighogy] alig hogy *em.* 11 voltaképpen] voltaképen *em.* 21 szóban forgó] szóbanforgó *em.* 32 Heves megyei] hevesmegyei *em.*

Csomagolni akart, de nem volt meg a hozzávaló energiája.
Hagyott hát mindent úgy, amint volt. Majd ír, hogy küldjék utána
a holmiját.

Halkan kilépett.

5 A nedves fűben ezer tücsök és kabóca muzsikált, a holdvilág teljes
pompájában ragyogott a zeniten.

Bugyberki felnézett a fényözönben úszó mennyei vándorra, az-
után elfedte az arcát, és amíg az ujjai közül kövér könnycseppek
bújtak elő, halkan azt mondta:

10 – Nemsokára ott leszek!

Azzal megindult.

Nem törődött vele senki, nem kísérte senki, csak a fürdőhelyről
halkan elhallatszó muzsika foszlányai:

– Hullámzó Balaton tetején...

6. Holdsugár

15 A falióra a délutáni ötöt ütötte, amikor Bugyberki felébredt. Ezt se-
hogyan sem tudta megérteni, mert nem emlékezett rá, mikor és ho-
gyan érkezett haza, de nem akart a szomszéd szobában piszmgó
feleségétől kérdezősködni, nehogy az viszont a nyári dolgokat fe-
szegesse. Vannak ügyek, amelyeket legtanácsosabb minden megbe-
szélés nélkül ad acta tenni.

[29.] Egyébként is már napok óta észrevette magán, hogy min-
denbe a legelső pillanatban belenyugszik. Talán nem is ő nyugodott
bele a dolgokba, lehet, hogy mindaz, ami a tudatába került, össze-
égett, semmivé lett a láz tüzes, izzó kohójában. Többnyire hatalmas,
25 kristálytisza és jéghideg zuhatagokra gondolt, amelyek édes gyö-
nyörúségek között fürdetik a nyelvét és a szájpaddlását, azután pedig
aláömlöve a bárzsingján, eloltják a pokolbéli tüzet, amely a belsejét
emésztí.

Egyszer valahonnét messziről, valami távoli kovácsműhelyből az
30 üllő ütemes, nehéz csengése kezdett hallatszani, és ezek a hangok
valami különös véletlen folytán pontosan olyanok voltak, mint a
falusi templom harangjának a kongása azon az estén, amelyen ő,
20 ad acta] félre, véglegesen félre tenni 27 bárzsingján] bárzsing: nyelő-
csó

ott a tó partján egy pillanat alatt elveszített mindent. És akkor már látta és hallotta is a leány bosszantó vigyorgását, ostoba, csinált nevetését, amíg ő tökéletlenül, a szégyentől lángoló arccal verdeste le magáról a mocsár barna csatakját.

Ezután keserű méreggel töltötte el a lelkét.

5

És legemésztőbb az a düh, amelyben az ember önmagával gyűlölködik, amelyik a megbánás keserű lötytyét forralja. Az ilyentől szabadulni kell akár a legbecstelenebb áruulás révén is.

Beszólintotta a feleségét, és odaültette az ágya szélére, mert elhatározta, hogy kelepcebe csalja. Azt a bizonyos titokzatos, érthetetlen, bálványyszerűen merev kérdő-pillantást akarta kicsalni tőle, hogy azután őt is meggyűlölhessen és ráfecskenyezhesse a mérgét. Valami olyasmit akart mondani, amit az asszony nem ért meg, egészen bizonyosan nem ért meg, de erre nem is volt szüksége, mert a felesége dióbarna szeméből akkor már sugárzott is feléje a gyilkos, néma kérdés.

10

15

Bugyberki dühe fellángolt.

Felült az ágyában, vézna karjaival megtámasztotta a testét és rekedt, fuldokló rikácsolással beszélni kezdett.

– Mit bámulsz rám úgy, mint valami agyagbálvány? Mit akarsz megtudni tőlem?

20

De az asszony nem felelt, és Bugyberki most már halkán, reszketegen folytatta, valamikegyes, fölényes vigyorgással.

– Tudom, kedvesem – mondta a tehetetlen dühtől szipákolva –, hogy te büszke vagy rá, valósággal féltékenyen őrzöd a hírnevedet, hogy te vagy a legbutább nő a Jóreménység fokától egészen a Kordille... egészen az északi Jeges-tengerig, de ezt az illúziódat most, ha a szívem megszakad is bele, szét kell foszlatnom... Mert ő... ő még tenálad is butább! Te csak védekezel a butaságoddal, mint a béka a maga zöld színével, de ő támad! Kitérja a karmait és úgy rohan rám! A te butaságod klasszikus, nyugalmas, befejezett, azé mozgékony, fantasztikus, regebeli! A te butaságod olyan, mint a nyugalmas trágyadomb, amelynek ormán pitypang virul, azé olyan, mint a megkergült birka, amelyik egyre szaladgál, egyre kering, de nem bír kimozdulni a kergeségi körből. Egymáshoz hasonlítva bennete-

25

30

35

27 északi Jeges-tengerig] Északi Jegestengerig *em.*

ket: te a butaságnak ma már szimbólummá magasztosult fantomja vagy, ő pedig a szakadatlanul vibráló, tekergőző kérdőjel: van-e, aki engem felülmúlhatna? Lehet, hogy egy évszázad múlva, amikor már a tudósok mérnek össze benneteket, akik mindent imádnak,
5 ami klasszikus, neked ítélik a pálmát, de ma, az élet szempontjából ő a fontosabb! Te már mozdulatlanra dermedtél, nincs többé hatá-
sod, de ő még hat... De mennyire hat! Ha hím volna, azt mondanám,
hogy hatökör!

Alighogy befejezte, újabb indulatroham lepte meg a saját zagyva
10 ostobaságai miatt, és ebben az emésztő érzésben együtt volt a düh,
a szégyen, a megbánás és a sajnálat: sajnálta a feleségét és sajnálta
saját magát. Sovány ujjait a hajába merítette, és hörögve felkiáltott:

– Napisten! Miért nem segítsz?

A felesége megsimogatta az arcát hűvös, lágy kezével, fejét vissza-
15 helyezte a párnára, és szelíden azt mondta:

– Bizony, mi asszonyok valamennyien buták vagyunk, de ez nem
a mi hibánk... így születünk! Hanem mondd csak, ki az a másik,
akiről beszéltél?

Az orvos, aki ott ült az asszony mögött az ágy fejénél és akit a
20 beteg eddig észre sem vett, most legyintett, és halkán odaszólt az
asszonynak:

– Hagyja csak, kérem, nem tudja azt már ő maga sem! A láz delí-
ríuma ez!

Bugyberki hátrapillantott, majd újra felegyenesedett, mert heves
25 köhögés fogta el. Halántékán kidagadtak az erek, lenszerű, őszülő
haja összecsapzott, amikor aztán megcsitult, a hófehér ágyneműn
csillogó vércsepre mutatva, azt mondta a feleségének:

– Lásd, a rubinkő! Már régen megkerült, csak nem mutattam meg
neked!

30 Az asszony rémülten eltakarta az arcát, és reszkető hangon sirán-
kozni kezdett:

– Nem delírium! A rubinkő... az igaz! De most a saját vérét nézi
drágakőnek!

9 Alighogy] Alig, hogy *emend.*

1 fantomja] fantómja *em.* 12 saját magát] sajátmagát *em.* 20 sem] *semm*
em.

Az orvos fölényesen mosolygott.

– Hiszen mondtam!

A beteg feje visszahanyatlott a párnára, szemei lecsukódtak. halálos csend volt a kis szobában; a leeresztett függönyök mögött sejtelmek, tudások gomolyogtak, lebegtek, egymásba olvadva, meg újra különválva, mint a horoszkóp színes cseppjei. 5

Az orvos közönyösen, unottan azt mondta:

– Ha a nyárra el lehetett volna vinni valahová... talán még néhány hétig...

Az asszony széttárta a karjait. 10

– Miből? Ma adtam el az utolsó rongyomat! Tegnap itt volt valami Goldmann nevű pénzügynök, azt mondta, hogy a férjem egyszer már tett neki egy szívességet... azt hittem, pénzt kínál, de amikor megmondtam neki, hogy a férjem ilyen... beteg, elstietett... Bizonyára megint kellett volna neki valami! A nyomorult! 15

[30.] – No persze! A pénzügynök... az pénzügynök! És mik most a tervei, kedves asszonyom?

Az asszony intette a szemével, hogy menjenek át a másik szobába, de az orvos megint legyintett.

– Őmiatta beszélhet már egészen nyugodtan! 20

Az asszony szemét ellepte a könny; szomorú volt, mint aki mögött az egyedülvalóság ólalkodik, de aztán jött az élet, ami az asszonyt mindig előbb felserkenti, mint a férfit.

– Nem tudom, mihez kezdjek! – mondta halkán. – Volt egy leányom... ha ő élne... Elüldöztem hazulról szegényt, mert a férjem, aki különben áldott jó ember, szemet vetett rá! 25

– A tüdővészések többnyire mániákusai a szerelemnek – mondta az orvos szakszerűen.

– Elküldtem hazulról, azután nemsokára meghalt! Most egyedül maradok teljesen! 30

A beteg lassan felnyitotta a szemét, és suttogva azt mondta:

– Halott volt már a tavasszal, amikor megcsókoltam a kezét! Éreztem... jéghideg volt!

Az asszony arca halálsápadtra vált, az ajkai reszkettek.

Az orvos felállt. 35

26 szemet vetett] szemetvetett *em*.

– Nekem itt már semmi dolgom. Elmegyek, mert várnak máshol is. Az én pénzem miatt ne fájjon a feje, kedves asszonyom!

Kissé fontoskodó, de igazán jó ember volt. Nem is a praxisából élt, hanem a földeskeiből. Csak szeretett egészen közélről szemébe nézni az életnek. A színházat utálta, hát a valóságban nézte végig a tragédiákat.

Az asszony megragadta a kezét, hálás szavakat rebegett, azután elfojtott zokogás közt, sziszegve azt kérdezte:

– De mi lesz itt velem... egyedül... ővele?

10 Az orvos megállt, pár pillanatig tűnődött, azután azt mondta:

– Azt hiszem, az éjjel még nem lesz baj! Legyen nyugodt!

Meghajtotta magát, és elment.

15 Férfias, nehéz lépései visszhangosan koppantak végig a folyosó kövein. A nap már mélyen aláhanyatlott: az orvos magas, nyúlánk természetnek árnyéka, mint óriási, fekete kísértet vonult végig az udvaron, amíg végre lebegve eltűnt.

Az asszony sokáig állt mozdulatlanul, azután odament a beteghez, odahajolt föléje, és reszkető szívvel hallgatózott.

20 Bugyberki mozdulatlanul, lehunytt szemmel feküdt, de a lélegzet szabályosan emelte a mellkasát.

Akkor kiment a másik szobába, odaállt az ablakhoz, és kinézett rajta. De nem látott semmit; a kert nyavalyás, poros fái, a napfénytől kifakult színes üveggolyók, a levegőben függő emeleti folyosók koppott rácsozata, a lustán hazaténfergő lakók: mindez valami szürke, 25 végeszakadatlan gomolyaggá szövődve forgott körülötte... Tisztára örültség volt tőle, hogy férjhez ment másodszer, íme: mindenkit és mindent elveszített, mihez kezd, mi lesz tovább? Bárcsak vége lenne már mindennek.

30 Amikor azután idáig ért, a testét is, a lelkét is elállta hirtelen, orozva a félelem.

Odakinn már egészen besötétedett, az éjszaka, mint kivert, bitang fekete komondor ott ólálkodott az ajtó előtt... mi lesz... mi lesz?

...Mi az a mondhatatlan, dermesztő félelem, amely a halál előtt és a halál nyomában settenkedik?

19 lélegzet] lélekzet *em.* 25 végeszakadatlan] végeszakadtlan *em.*

Most hirtelen arra gondolt, hogy áthívja a szomszédasszonyt és megkéri: töltsé nála az éjszakát. És erre a gondolatra szinte gyermek öröm töltötte el a lelkét – hogyan, hogy ez nem jutott előbb az eszébe? A szomszédasszony nem jönni, hanem repülni fog – minden vénasszony a halál bizalmasa és meghittje –, azonfelül pedig láthatja majd, amint a másik vergődik és gyötrődik... ilyen pompás éjszaka kevés adódik az életben. 5

De mielőtt átmegy, látni akarta még a beteget.

Ahogy a szobába lépett, az égbolton felbukkant a telihold és fénye reszketve behullt a függöny résein keresztül. 10

Bugyberki felült az ágyában, és az üvegcserep fényében villódzó szemeit körülhordozva azt kérdezte:

– Ki az?

A felesége odasietett hozzá, leült az ágya szélére, és lágyan, nótás babusgatással azt mondta: 15

– Én vagyok, drágám, ne félj semmitől!

És ebben a pillanatban jobban szerette azt az embert, mint a szerelmes menyasszony a vőlegényét.

De a beteg gyengéden eltolta őt magától, és kékülő ujjaival az ablakra mutatott: 20

– Nem... nem! Az... az ottan! Ki az?

Az asszony szíve jéggé dermedt. odanézett, de nem látott senkit.

– Csak a holdsugár az, semmi más!

– Holdsugár! – kiáltotta Bugyberki, kezeit védőn feszítve az ablak felé. – Ne vígy magaddal, nem megyek! Hermin, édes Herminem, ne engedj! 25

Reszkető karjaival szorosán átölelte a felesége nyakát, izzó homloka odahanyatlott annak a vállára.

Azután már nem mozdult többé.

A telihold fénye némán reszketett felettük; olyan volt az egész szoba, mint a mesék tündérvilágának előcsarnoka. 30

27 karjaival] karjaivel *em.*

Publicisztikai írások

Abszolút kritika

Egyelőre mellékes, hogy az elnevezés kissé önkényes és néhány hajszálnyira ferde, mert itt az a fő, hogy az abszolút kritika olyan csodálatos valami, ami *van*, mert mindenki tud róla, de ami *még sincs*, mert nincsen semmi létjoga, szóval lehetetlenség, hogy legyen. Ez nem a kapós, modern paradoxonok közül való; ha a definíció tökéletlen és szétfolyó, ha híján van a komoly, fontos körvonalaknak, annak kizárólag az abszolút kritika sajátságos mivolta az oka. Csak-hogy ez a körülmény is ideáll mellém, nekem segít, mert ez is azt mondja, hogy az abszolút kritika roppantul rejtélyes valami, ami van, és ami nincs.

Annyira érdekesnek találok ezt a furcsa valamit, hogy elfogultságomban majdnem elfelejtettem megmondani: mit gondolok abszolút kritika alatt és miért neveztem azt így, ezen a néven. Hát az abszolút kritika alatt, szemben a relatív, vagyis a minden mellékkörülményt figyelembe vevő kritikával, azt az elbírálási eljárást sejttem, amelyik a művészi produktum megbecsülésénél teljesen kapcsolja az alkotó egyéniségét, a kort, a helyzetet, szóval mindazt, ami az alkotást garnírozza, essenek bár ezek a dolgok akár a munka javára, akár terhére.

Mindjárt megmondom a dolgot rövidebben is.

Megkérem azt, aki ezt a kis micsodát olvassa, emlékezzék vissza, hogy iskolás korában, az irodalomtörténetben minden egyes író méltatásánál ott találta az illetőnek életrajzát, és ott talált ilyen mondatokat: „Tekintve az akkori viszonyokat”, azután „A kiváló költőre nagy hatással volt”, majd megint „Az akkori hazafias áramlat, amelynek az író rendületlen híve gyanánt esküdött” – és több effélet. De mindig olyan, az író egyéniségére vonatkozó adatot, amelyik aztán fontos befolyásolta. Ez a relatív, a viszonylagos kritika, amelyik nemcsak az alkotást bírálja meg, hanem a szerzőt is. Vagy

18 garnírozza] garníroz: ellát, körít

6 híján] hián *em.* 15 figyelembe vevő] figyelembevevő *em.* 26–27 effélét]
éfélét *em.*

ha a dolog még mindig nem elég világos, előrántom az agyonírt embert, Heinét. Te is ismered, ő is ismeri azt a versét, hogy:

Du bist, wie eine Blume
So schön, so hold, so rein...

Hát erre azt mondták és mondják, hogy nem ér meg egy Szabolcska-féle falusi levelet sem, mert a szerzője pózolt és hazudott, amikor megírta. Az – mondják – aki az apácafejedelemnők reciprok értékével bíró nők kosztján él, nem érezhet ilyen érzékenyen. Mondták, különösen a finom, művelt kis németek. Vagy ellenkezően: itt van a mi szent öregünk, Zrínyi Miklós, aki a Zrínyiással fenytette meg a romlott utókort. Óróla azt mondják, hogy ő volt a XVI. század legnagyobb epikusa, és művéből memoritereket adnak fel a diákoknak. Mert igaz ugyan, hogy olyan poémát, amilyent ő a világra sózott, még az apostrofált Szabolcska című zsoltároskönyv is tudna írni, de viszont az ő idejében a magyar irodalom még semmi sem volt, magyar eposz még nem volt, és így *viszonylag, akkor ő volt a legnagyobb*. A műve tehát jó és becses.

Ez a relatív kritika.

Az abszolút meg az, amelyiknek tökéletesen mindegy, hogy Musset holtrészeg volt-e, amikor a legszebb versét megírta, vagy sem. Amelyik csak azt nézi, hogy a vers jó-e vagy sem.

Már most lehet beszélni az abszolút kritika csodálatos mivoltáról.

Tehát abszolút kritika okvetlenül van, mert mindnyájan érezzük, hogy itt bolyong, itt kísért körülöttünk, és mert az ember összecsi-korítja a fogát, ha például azt hallja, hogy Kölcsey Parainézise jó, finom, prima kis műalkotás, mert át van hatva a hazaszeretet melegétől és mert erényes életre inti a fiúcskákat. Vagy akkor, amikor olyasmit lát az ember, amilyent éppen ma láttam, hogy a mérges öregek azzal szeretnék kigúnyolni az Ady-verseket, hogy Ady pózol kissé – nota bene: jól teszi –, és hogy nem széppenik meg egy-két félmesszely szőlőlétől. Nota bene: ezt még jobban teszi. Igen, és ab-

3–4 Du bist...so rein...] Részlet Heinrich Heine 1824-es, a Dalok könyvébe felvett verséből (*Te igazi virág vagy*) 5–6 Szabolcska] Szabolcska Mihály (1861–1930) költő, akadémiai tag

11 Óróla] ő róla *em.* 25 Parainézise] Parainézise *em.* 30 nota bene] notabene *em.* 31 Nota bene] notabene *em.*

szolút kritika a többi között már csak azért is van, mert hiszen elem tehetnek egy szignálatlan novellát, egy alá nem írt piktúrát, és én – ha én nem, hát okosabb ember bizonyára – meg tudom mondani, hogy a novella vagy a kép jó-e. Ez pedig mi egyéb, mint abszolút kritika? Hiszen azt sem tudom, hogy a képet ki és mikor festette!

Abszolút kritika tehát van, ez kétségtelen.

Aminek folyománya gyanánt sietek kijelenteni, hogy abszolút kritika nincs. Az, ami abszolút kritika néven szeretne élni itt közöttünk, nem egyéb, mint hazugság. Legjobb esetben számárság.

Valódi abszolút kritika nincs.

Az a műalkotás éppen úgy alá van vetve az átöröklésnek, mint az emberi utód. Sőt ugyanannyira, hogy a műalkotás egész precizitással rávall a kedves szülőjére. Például ki nem találja el Innocent Ferenc porcelánembereinek láttára, hogy a festőjük tanár? Nekem eszem ágában sincs a kitűnő pedagógusokat bántani, de mit tehetek róla, ha a magyar nyelvbe ilyen közmondások furakodtak be: zöld rózsza és okos tanfelügyelő nincs? Ez persze nem igaz, de mondják. Vagy ki nem jön rá azonnal, ha Lux Terka egy-egy félelmes kis utódját olvassa, hogy a *mű* papája tulajdonképpen nem is papa, hanem mama. Nő! Éspedig minő!

De ez nem fontos argumentum.

A dolog ott kezd kényes és fontos lenni, ha egy nem [olvashatatlan], de ezért egészséges, úri ízlésű embert odaállítok például Sebastianod el Piombo egy elrajzolt képe elé, és kikérem a véleményét. Mert ez az ember, amíg nem tudja, kiről van szó, valószínűleg azt mondja, hogy a kép bizony gyengécske, mert annak az asszonynak ott a válla valamivel lejjebb van, mint lennie kellene, ha azonban felvilágosítom, hogy bakot lőtt, elszégyelli magát, és azonnal szépségeket, tökéletességeket lát a képen. Elfogultság, elfogultság! – kiáltják az abszolút kritika hívői. Csak természetes, – folytatják – hogy az illető először mondta meg a helyes kritikát, amíg a művész neve rá nem nehezedett és meg nem döbbsentette!

13–14 Innocent Ferenc] (1859–1934), magyar festőművész, oltárképeket is festett (Eger, Zirc, Budapest) 18 Lux Terka] író- és újságíró (1868–1938) 23–24 Sebastianod el Piombo] (1485–1547), olasz reneszánsz-maniérista festő

27 lejjebb] lejjebb *em.* 28 elszégyelli] elszégyenli *em.*

Csakhogy éppen ez nem igaz. Pontosán itt hal meg az abszolút kritika. Mert a két bírálat közül nem az első volt a helyes, hanem a második. Az illető a szépségeket nemcsak *véli* meglátni, hanem tényleg meg is látja. Amíg ugyanis nem tudta, hogy del Piomboképről van szó, nem érdekelt egyébe, csak az elrajzolt váll. Nem figyelt a hatalmas egyéni felfogásra, a tökéletes meglátásra, az árnyalatokra. Aki nem tudja, hogy Murillo-képet néz, azt mondja, hogy a színek erősek, tombolnak. Aki tudja, hogy miről van szó, meglátja, hogy a színek lágyak és édesek, mint az anyai szív. Petőfinek egész csomó verse van, amelyik darabos, ízetlen, de amelyik azonnal széppé válik, amint tudom, hogy Petőfitől való. (Sietek megjegyezni, hogy nem azokról a verseiről beszélek, amelyek per absolute semmit sem érnek, ha százszor ő írta is őket.)

Azt hiszem, így áll a dolog. Ezért nem lehet abszolút kritika. Hogy igazam van-e vagy nincs, azt nem tudom, de meg mernék esküdni, hogy igazam van.

Politika

Láttad már a magyar Casanovát, az átéltségek érdekes erotikusát, a humoros dráma megteremtőjét, a stilizált hazai ichthyosaurust megfordított gukkeren keresztül? Én láttam, az *Új Nemzedékben*. Fontos, meglepő és titokzatos volt, a diamanttípus „n” betűjének alakjában mutatkozott, és magam is csak fölényes humoráról, és vasból kivert logikájáról ismertem rá, amellyel bebizonyította, hogy fehér terror nincs; a Dunántúlon csak kínos rendszeretből aggatják egymás mellé az izrealitákat, mint a lelkiismeretes garderobiére a télikabátokat, szépen sorjába. – Külön, új öröm volt számomra ilyesmit olvashatni, csak az nem volt már öröm, hogy új tudásaim révén valahogy visszacsúsztam a politikába, amitől pedig a Vörös

7 Murillo] Bartolomé Esteban Murillo (1617–1682) spanyol barokk festő 18 ichthyosaurust] ichthyosaurus: a halgyík rendjébe tartozó, többszáz millió évvel ezelőtt kihalt, nyílt tengeri hullófajta 19 *Új Nemzedékben*] 1919 folyamán jobboldali napilappá váló hetilap, főszerkesztője ekkoriban Milotay István volt 24 garderobiére] ruhatáros 257.27–258.1 Vörös Újság] a Kommunisták Magyarországi Pártjának lapja, 1918 decembere és 1919 augusztusa között jelent meg Budapesten

12 per absolute] per absolute *emend.*

Újság ízléses hasábjai elszoktattak. És a politikával úgy van az ember, mint a recidívás alkoholista az új, első pohár borral: jöhet már a többi is.

5 Garmadába raktam magam elé a lapokat, de olvasmányaim ridegek és zagyvák voltak.

10 Miért támadja most a *Virradat* Lovászy Mártont, hiszen *Szakács* Andor még a legutóbbi időkben is úgy járt-kelt a függetlenségi és 48-as párt otthonában, úgy vett részt annak még a választmányi ülésén is, mint bennfentes, azt pedig csak abszurdum elképzelni, hogy ő akkor már tudta volna, hogy másfelé fog húzni, vagy hogy éppen el akarta volna lesni a hűtlenül elhagyandó párt határozmányait? Mert igaz ugyan, hogy *Szakács* Andort most, a régi helyén, *Lakatos* Sándornak hívják, de tudjátok, hogy a mai szociális alapokon nyugvó társadalomban a tepszi szolidáris a reszelővel?

15 Hogyan lehetséges az, hogy Pető Sándor egy redakcióban dolgozik Kacziányi Gézával, holott egyik a másik meggyőződése szerint föltétlenül nem kollégának való többé?

Hogyan lehet az, hogy Ballagi Aladár, a Habsburg-veszedelem legbelsőbb ismerője most monarchista?

20 Hogyan lehet, hogy *Az Est* a nemzeti érzés tüneményes erejéről és a magyar napról beszél, amely újra elfoglalta helyét az égen, holott az a bizonyos erő éppen a nemzeti presztizslejárata kis turbínájába van most szolgálattételre berendelve, a Braun Sándor szerkesztésében megjelenő egyetlen magyar *Nap* pedig maga sem arrogálja komolyan az eget?

2 recidívás] visszaeső 6 *Virradat*] 1918 és 1922 között megjelenő fővárosi politikai lap 6–7 *Szakács* Andor] (1877–1942), magyar politikus és újságíró, a *Virradat* alapító-szerkesztője 15 Pető Sándor] Pethő Sándor (1885–1940), magyar újságíró és történész, ekkoriban a Magyarország című jobboldali napilap munkatársa 16 Kacziányi Gézával] Kacziány Géza (1856–1939), magyar író és politikus 18 Ballagi Aladár] (1853–1928), magyar történész, nyelvész, egyetemi tanár 20 *Az Est*] 1910-ben alapított nagy példányszámú fővárosi napilap 23 Braun Sándor] újságíró (1866–1920), *A Nap* című hírlap alapítója 24 *Nap*] 1908 és 1922 között megjelenő napilap, a modern bulvársajtó első komoly reprezentánsa

9 bennfentes] bennfentes *em*.

Hogyan lehetséges, hogy a redivivus *Pesti Napló* ugyanazt a Vázsonyit vonultatja föl első számában, akit a régebbiekben szép magyar tulipánformára körülköpködött? Vagy az csak mégsem elég egy több, mint félszázados lap ilyen formátlan színeváltozásához, hogy Lajos, az édes, cukros fiú most nincs itthon Budapesten? 5

Azt kell hinnem, hogy valamely parányi zsidócska, a zsidó humunculus áll e kísérteties *dance macabre* közepén, az galvanizálja vidatánkra a mérsékeltén *shining circlet*, maga is a kontakt-elektromosságtól véve erejét: a táncosok ütik, ő meg sugározza a fölhalmozódott elektront és közben jókat nevet magában: mboh! ha nem ütnének, milyen szép, nyugodtan leülhetnének pihenni! 10

És hogyan lehetséges az, hogy éppen most ragasztanak ki koronával díszített plakátokat, amikor az ember éppen az utolsó koronáján vett elnyűtt, régi lélegzetet a Teleki téren?

Ihol e, mit művelt a kis diamant, az apró „n”-ben meglapult [niholyi?] Diamant Nándor, a [lineqtollú?] pornográfus... Varázslatos erejével engem is a pornográfia felé igézett a politikától... vagy hogy mégis a politikáról beszéltem? Hogy ez a kettő ma mindegy? 15

Az is lehet.

Diridongó

Fél tizenegy, itt az én reggelem, felülök az ágyban, az asszonyom megsimogatja értékes fejemet, hogy megenyhítse a vészhírt: elfogyott a kocsz, beleoszlott a semmibe, finom fekete porrá omlott és odatelepedett a függönyre, belevette magát a bútorok réseibe, szóval hófejlesztésre alkalmatlanná vált, újat kell szerezni... de honnét? Diridongó... talán majd Ripka bácsi... a Rippka... Rori-ri-ri Rippka... ne félj asszonykám, még nem örültem meg, csakhogy álmomban a régi réteken ugrándoztam, ami közben veszprémi és 20

1 redivivus] újjáéledt, újra visszatért 1 *Pesti Napló*] 1850-ben alapított, nagy példányszámú fővárosi napilap 1–2 Vázsonyit] Vázsonyi Vilmos, magyar politikus (1868–1926), két ciklusban is igazságügyminiszter (1917–1918) 5 Lajos] Hatvany Lajos 6–7 humunculus] az alkímisták szerint mesterségesen előállítható emberszerű lény 8 *shining circlet*] itt: belső, bennfentes kör

14 lélegzetet] lélekzetet *em.* 27 ami közben] amiközben *em.*

füredi cigányok egyre a diridongót húzták a fülembé és ez az ária most nem akar kimenni előle! Hát nincsen mivel fűteni, no de hiszen már nem tart sokáig, már február eleje van, addig talán majd régi székekkel és rokkant gyufaskatulyákkal élesztendjük az áldott
5 tüzet, nehogy reggel jégkristályok alakjában üdvözöljük egymást, ha pedig már a skatulyák is elfogyogattak, elenyésztek, bátorságot meríték magamnak, és elmegyek Ripkához... Rip, Rip, ihol-e, most meg a Rip van Winkle motoszkál bennem... emlékszel a régi, kedves operettre, emlékszel még, amikor az öreg Rip belenéz a kútba,
10 meglátja ősz szakállát, és énekl: húsz év letelt s hajam s szakállam is fehér lett!? Mily különös is: ha megnöveszteném a szakállamat, én is olyan lennék, mint a vén Rip, de énekelni persze nem tudnék, részint mert hangok helyett csak rekedt vartyogásban tudom közölni érzésemet, részint meg mert biztosan elszorulna a torkom,
15 mégrészint pedig mert ha lánglelkem mégis dalba szökkenne, biztosan a diridongót énekelném, annyira belémsrőfolódott ez a furcsa kis dalocska... De több ily furcsaságot és szokatlanságot is tapasztaltam magamon mostanában: szeretek sok jó és erős bort leküldeni torkomnak örvényébe, bár ez talán nem is olyan szokatlan, és mind-
20 egy... és mindez azért van, úgy hiszem, mert a lelkünk szinte önműködőleg keresi azt a régi, elfeledkező nyugalmat, amelyet a jóisten apró részletekben ellopogatott tőlünk, bár igazán nem tudom, miért nevezgetik mindig jónak amaz ügyefogyott mennyei vénséget? Diridongó... hát ilyesmik fészkelődnek a fejemben, és oly szegyen-
25 letesen fáj, hogy nem tudok odafigyelni az asszony panaszaira, vagy ha odaerőszakolom is a figyelmemet, egy perc múlva elfelejtek mindent... diridongó... aztán ez a feledés is oly csodálatosan ostoba és bosszantó valami mostanában: a régi kedvességek makacsul a nyomokban járnak, hozzád ölelik magukat szorosán, pedig oly szívet tépően jó lenne, ha elmaradoznának immár a felejtés barna ködében,
30 de ha éjszakánként, mielőtt elaludnál, nagy, új gondolatok születnek lelkedből a fekete csendességben, reggelre már csak a pusztá sajtó emléküket találod meg önmagadban, néha reggelig sem kell várnod,
8 Rip van Winkle] Washington Irving amerikai író híres hőse, aki húsz évet aludt át egy barlangban (a történetet Robert Planquette francia zeneszerző dolgozta át 1882-ben)

29–30 szívet tépően] szívettépően *em.*

elég, ha egyik oldalról átfordulsz a másikra, mert ilyenkor úgy lehet, az agyvelő titokzatos kis kerekai visszafelé kezdenek forogni... Ennyi baj van, pedig még fel sem keltem. Hát azután amikor belelépsz a nappalba, csak hallod ám, hogy a Császár Elemér – éppen a Császár Elemér! – neked ugrott a *múmiák* hivatalos közlönyében, a Magyar Múzsában. Hát nem lett volna elég zsenánt, ha a Pekár mondott volna véleményt csekélységemről, muszáj volt kihúznom éppen az Elemért? Valahogy mozognunk kellene, hogy e kiváló retrográd művészt okvetlenül válasszák be a zodiákusba, úgy értesültem, hogy a rák-embléma már egészen elkopott, pótolni kellene újjal... diridongó! Hanem apropó: Pekár! Pekár a napokban aranyos humortól csillogó levélkét küldetett néhányunknak a kincstári jogügyi igazgatóság útján, hogy fizessük vissza azt a pénzt, amit a szovjet a kötetünkre, mint előleget kiutalt. Kacagnom kell, kacagnom kell, mert először is, honnét a nagyanyám bolyhos kis retiküljéből venném elő azt a pénzt, hiszen lám, kocszra sincs, azután meg miért szerezném én vissza azt a kötetet, amikor ugyanazokat a novellákat azóta már vidáman eladtam máshol is!? De lássátok: ilyen az, ha a Pekár egyszer humoros szeretne lenni, diridongó! De van itt egyéb humor is: olvasom, hogy a portugálok abbahagyták a vidám dudaszót, nagyon meg vannak ijedve, mert a pénzük, a reisz, rohamosan esik a külföldi piacokon, és don Nyavalygosz, a pénzügyminiszter – legalábbis én így emlékszem a nevére – kijelentette, hogy ha ez még pár napig így megy, a reisz a felére fog esni. Csintalan, bohó minisztere, hiszen a reisznek nincs is fele, a reisz csak kémiai úton oldható, hiszen ha valaki egy lisszaboni boltban tízfrankossal fizet, a főnök kiordít a cégvezetőnek: don Weiszadosz, küldessen be vagy négy és fél kiló millreisz, mert nem tudok visszaadni! Diridongó... de tegyük fel, hogy don Nyavalygosz tényleg bajban van... képzeljétek, mily bosszantó lenne, ha akkor, amikor a reisz-ügyek miatt

4 Császár Elemér] (1874–1940), irodalomtörténész, az Irodalomtörténeti Közlemények és a Magyar Múza szerkesztője, utóbbi lapban részese volt a Krúdy Gyula elleni lejárató kampánynak 6 zsenánt] kellemetlen, kínos 6 Pekár] Pekár Gyula (1866–1937), író, újságíró, 1920-tól a Petőfi Társaság elnöke, az irodalmi élet fontos prominense 13–14 szovjet] utalás a Tanácsköztárságra, amikor az írókat kataszterekbe sorolták és eszerint díjazták őket

5 neked ugrott] nekedugrott *em.* 20 abbahagyták] abbanhagyták *em.* 23 legalábbis] legalább *em.*

legjobban tépi a haját, belépne hozzá egy göndörhajú jövevény, és mondaná: Reisz Mór vagyok és ajánlok hajvizet!

Diridongó... nem ér az ilyesmi semmit, olyan ez, mint amikor az ember erőltetetten, kínosan vigyorog, hogy csak úgy nyekereg bele
5 az ember arca, mintha bükkfából volna kiesztergályozva! A diridongót nem lehet megcsalni, a diridongó a régi kedvek indulója... a diridongót majd csak a nyáron, az arácsi temető méheinek zene-
karától lehetne hallgatni méltón, de egy pár hófehér asszonyi kéz elfedezi a szemedet, ha arrafelé kezdesz tekintetni és aztán nincs
10 tovább, aztán megint csak álmodban hallhatod néha, hogy diridongó!

Világosság

Amint a Királyfogásban énekeltük: a félreértésektől pedig óvjon meg bennünket a nagy ég, – tehát nem a Conti utcai sajtópalotáról van itt szó, sem pedig arról a bizonyos ex oriente luxról, amely
15 et Oroszországból hozott számunkra, mint csodahatású szociológiai elixírt néhány kalandos semmiházi – hanem arról a, hogy úgy mondjam, történelmi világosságról, amelyet a hatesztendei világ-
égés lángja vetített az időközben összebonyolódott, szétriadt, megismét szinte hogarthi táncre összezsúfolódott emberi fogalmak és
20 elhatárolások tömkelegére.

Mindez szabatosabban és rövidebben úgy hangzik: a háború alatt, és a háborút követő zűrzavarban nemcsak konkrét tudományok váltak egészen újonnan megértendőkké és tudomásul-veendőkké, hanem az absztrakt tudások és fogalmak is egészen más értelmet és
25 tartalmat nyertek, mint aminőt régismert formájukban fedtek. Némi undorral bár, de mégis a kommunizmust említtem fel itt példa
2 Reisz Mór] eredeti szakmája szerint mészáros, majd szociáldemokrata politikus (1876–1952) 12 Királyfogásban] Királyfogás: Csiky Gergely 1886-ban bemutatott operettje 13–14 Conti utcai sajtópalotáról] a Népszava szerkesztőségének és nyomdájának helyet adó épület 14 ex oriente luxról] 'kelet felől jön a fény', az a vélekedés, miszerint a materialista nyugati gondolkodással szemben a spiritualitás igazi bölcsője a Kelet 19 hogarthi] William Hogarth (1697–1764) angol festő és karikaturista
9 tekintetni] tekingetni *em.* 19 hogarthi] hogart-i *em.* 23 újonnan] újonnan *em.*

gyanánt, ami egészen tavalyig a történelemben, a francia kommun
révén, mint ezer érdekes elképzeléssel környezett csodakorszak, a
társadalomtudományban pedig mint ugyan túlzott, de azért bizo
nyos szempontokból plauzibilis új társadalmi rend szerepelt, amiről
azonban ma már mindenki tudja, hogy részint a teljes társadalmi és
gazdasági csődöt, részint pedig a szabad rablást szimbolizálja. 5

És épp igen jelentős, bár a kommunizmus fogalmával ellenkező
en: jóértelmű változáson ment át a többi *izmus* és *krácia* fogalma
is. A kapitalizmus megszeliődött, mert a tulajdon reputációja érde
kében kénytelen volt zálogban hagyni az arroganciáját, a szocializ
mus tisztultabban, élei- és szögleitei-lecsiszoltan áll előttünk, és így
tovább, de mindez a szociológus dolga. 10

Hanem a *kráciákról* –, és itt fordulok át a tulajdonképpeni mon
danivalómra – a publicista is mondhat egyet-mást.

Az arisztokráciát a demokráciától – régi fogalmaik szerint – oly
magas és éles küszöb választotta el egymástól, hogy aki rövidlátó
szemmel indult neki a másik iránynak, az feltétlenül felbukott ben
ne és beütötte az orrát. A magyar mágnás a francia Riviérán puszt
tította el a pénzét, a nép, az istenadta nép pedig rekedt hangú átkot
kiáltott mindenkire, aki naponta lemosta magáról az izzadságsza
got. 15

Hanem amikor a versailles-i béketárgyalásokról megérkeztek az
első hírek, az ember szeme előtt egyet fordult a régi fogalomvilág.

A drága magyar aggastyán, a nagyszerű magyar úr, Apponyi Al
bert gróf ott, a haldokló nemzet tolmácsolt hattyúdalában elfelej
tett különbséget tenni azok között, akiket elsiratott. Versailles-ban
nagyszerű láthatatlan ölekezések történtek: a magyar nép odabo
rult a gémlábú sas behorpadt mellére, hogy odasírhassa a könnyeit,
amikor pedig ez a grófi félisten hazajött, senkinek sem jutott eszébe
vizsgálgatni, hogy az üdvözlésére összesereglett tömegben ki visel
díszmagyart és kinek a ruhája olajpecsétes a géptől. 20

4 plauzibilis] magától értetődő, elfogadható 24–25 Apponyi Albert] ma
gyar politikus (1846–1933)

19 rekedt hangú] rekedthangú *em.* 26 különbséget] különbséget *em.*

Teleki Pál gróf nem a mágnáskaszinót, hanem a magyar népet képviseli a külfölddel szemben – a Jásziak, a Kunfiak, a Pogány Józsefek eltűntek: felszívódtak, mint a szániesz a gyógyulás után –, Magyarországot a magyar úr fogja megmenteni, ha a magyar nép odanyújtja feléje a segítő kezét.

Most, hogy kinyílt a tavasz, a lombsátorba borult fákkal együtt betetőződtek az egyéb változások is. Mert sohasem az embernek van igaza, hanem mindig az életnek, jóllehet az élet voltaképpen maga az ember. Hanem úgy lehet, hogy az élet ebben az értelemben mindannak az összessége, amit az ember Klió karcsú bokája után szaladozva, önakaratán kívül cselekszik.

Gyilkos valóság

„A romantika halva fekszik a város kapui előtt.”
G. Lewes

A karácsony itt jár már a hegyek alján, szinte idecsillanik már tündéri, apró gyertyafénye – ilyenkor a szegény magyar író elmegy megnézni a könyvkirakatokat, mert könyvet majd baráti áron is kaphat az ismerős kiadóktól.

Alulírott szegény magyar író tegnap végezte el ezt a körútját és kesernyés belenyugvással látta, hogy az elmúlt karácsonyok két fedelme: Jules Verne és Conan A. Doyle leszállt a trónjáról, és szinte teljesen eltűnt. A világegés keménnyé edzette a lelkeket is – a gyilkos valóság elgázolta vasbeton lábával a szép, zöld abszurdumok poszka vegetáriánusát, a gyökértelen, fázékony romantikát.

Ez az első karácsony, amelyre nem készült új Doyle-fordítás és új Verne-kiadás.

Jules Verne-t meggyászolja mindenki, aki szerette a maga gyerekkorát. Mi pedig még valamennyien szerettük, mert szép volt és bőséges. És mindaz a bámuló szeretet és meleg rajongás, amellyel 2–3 Jásziak, a Kunfiak, a Pogány Józsefek] Jászi Oszkár (1875–1957), Kunfi Zsigmond (1879–1929) és Pogány József (1886–1938) az őszirózsás forradalomban és a Tanácsköztársaság alatt különböző pozíciókat töltöttek be 3 szániesz] genny, méreg, romlott vér (lat. sanies), itt kór, betegség 23 poszka] beteges

millió fiatal lélek környezte ezt a csodálatos tevékenységű literary gentlemant, bőven elégséges annak az ellensúlyozására, ha most, távozásakor, tisztult látással is szemügyre vesszük.

Jules Verne azok közé a kiválóságok közé tartozott, akiknek a jó csillaga úgy intézi, hogy a nevük hamarosan közfőnévvé alakuljon át az emberiség tudatában. Egyéniségek ezek, akiket elegyénietlenítünk, emberi bőrrrel körülhatárolt valakik, akiket nem vagyunk képesek külön, a többitől való elváltságukban látni, hanem csak szinte felolvadva, minthogy fogalom-jelzővé átalakulva. – Nem a legnagyobbak közül valók ők, de azért mégis nagyobbak, semhogy rászolgálnának erre a bizonyos tekintetben hálátlanság számba menő eláltalánosításra. Jules Verne is azok közül való volt, akiket semmivel jobban és közzelférhetőbben definiálni nem lehetett, mint a saját nevükkel. Ki volt Jules Verne? Jules Verne volt az az író, aki a Verne-regényeket írta!... Felesleges egy szót is hozzámondanunk. De nem azért, amiért Shakespeare-nek is elég ez a definíció, hanem valami egészen más okból. Körülbelül ugyanabból, amely miatt példabeszéddé – közismert valakivé lett az a vak tyúk, amelyik búzaszemet talált.

Verne neve már adoptálódva van minden szájhoz, anélkül, hogy kiejtésével az eszmék valami megmozdításának a pretenzióját is együtt hordaná. Név, amelyet tudunk, és amelyet nem tudni neveletlenség, de amely felett gondolkozóba csak akkor esünk, amikor a tulajdonosa valami szenzációval szolgál. Mint most, amikor eltűnik a színről, szinte felszívódik. Jules Verne-t szinte közmondásembernek nevezhetném. Semmi komoly intelligenciabeli okom, belső meggyőződési szükségességem sincsen arra, hogy kimondjam: aki másnak vermet ás, maga esik bele... vagy: ki korán kel, aranyat lel – s mégis a számban van, és értelmezés nélkül elfogadtatik általam mindkét mondás. Semmi olyan kvalitás Jules Verne-ben nem volt, amely íróvá tette volna – valamely stíluskészséget kivéve – s mégis világot megjárta a neve, és amit leírt, azt faltuk, élveztük, azon okultunk mindnyájan. Mert ő volt az a vak tyúk, amelyik megtalálta a búzaszemet. És annál a csodálatos egyéniségénél fogva Verne

21 pretenzióját] pretenzió: követelés, igény

16 Shakespeare-nek] Shakespearenek *em.*

alakja csupa ellentétet mutat. Verne mivolta a paradoxonok értékes amforája. Iskolát csinált a regényírásban, de olyan iskolát, amelyben csak tanár van, tanítványok nincsenek. A fantasztikus, romantikus regény egy új irányának a bámulatosan sok mondanivalójú megalapítója és – két krajcár ára fantáziája sincs. Soha nem játszik írásaiban az intuíció, de mindenütt ott van, teljes vonalon érvényesülve a töméntelen tudás. Valahogyan a kifordított magyar ember ő: tömérdek a vágott dohánya, de nagyon kicsi a pipája. És ezért nagy és ezért kicsiny. Tudta, hogy talált valamit, de sohasem érezte, hogy nagyot talált.

A társuralkodónak, a talán fontosabbnak, de mindenesetre kevésbé rokonszenvesnek és jóhiszeműnek: Conan A. Doyle-nak elhanyagolása már nem oly hangulatos és valahogy természetszerűbb, mint Verne-é. Conan A. Doyle az emberi idegszálakon játszott halhatatlanul merész fűgákat és capricciókat, csakhogy kényes hangszert választott, amely annál hamarabb és szeszélyesebben megernyed, elhanyagolódik, minél jobban megfeszítik a húrjait, minél élesebb hangot akar valaki kiverni rajta. Azt a hasonlatot is mondhatnánk, hogy Doyle mester szinte impertinens módon merész zsonglőr, aki azonban szédületes mutatványait nem végzi el valóban, csak rafinált tükörszerkezetekkel kelti fel publikumában a valóság látszatát. Ha meg nem írta volna *A nagy árnyék* című csodaszép regényét Napóleon bukásáról, azt merném mondani, hogy egyáltalán nem is író, hanem bűvös tudományú építőmester, aki felülről kezdi el építményeit, amiket azután csak a titokzatos architektúra ment meg az összeroggyanástól. Mindezekon kívül Doyle jókora adag arroganciával is kezel bennünket, amikor minden további nélkül elvárja tőlünk, hogy higgyünk a csodálatos Holmes mesterben, aki a belépő köldökének sötétviola színéről a ruhán keresztül is nyomban megállapítja, hogy az illető Melbourne-ben született ezernyolcszázhetvennyolc november kilencedikén, csosszanó lépéseiből kiolvassa, hogy huszonegy éves korában, mint novicius belépett az Assisi 22 *A nagy árnyék*] Doyle 1892-ben megjelent regénye, magyarra először 1898-ban fordították le

11–12 kevésbé] kevésbé *em.* 20–21 rafinált] rafinált *em.* 28 higgyünk] higgyünk *em.* 30 Melbourne-ben] Melburnban *em.* 30–31 ezernyolcszázhetvennyolc] ezernyolcszázhetvennyolc *em.* 32 Assisi] Asszisi *em.*

Szent Ferencről elnevezett szerzet kötelékébe, ahonnét azonban kicsapongó üzelmei miatt eltávolították, amire szülésznő lett Valparaizóban. – Valóban néha szinte felbőszítő, amikor nem áttal kísérletet tenni velünk: hátha elhisszük, hogy a csodadetektív egy világváros aszfaltján három nap múlva is fel tudja ismerni a tettes lábnyomát, mivel az a féllábára biccent, sőt a nyomokat követve, el tud jutni Southamptonba, ahol egy egérlyukba beszorulva csakugyan rá is talál M. W. S. T. Strongra, a gyilkosra – vagy amikor Sherlock Holmes útján nyugodtan kijelenti, hogy I. C. Morton ékszerész az általa eladott gyémántgyűrűt kizárólag egy erre a célra idomított lótetűvel lopathatta vissza, miután a gryllotapidákhoz tartozó hártaröptűeknek kiválóan fejlett érzékük van idegen ingóságok el-tulajdonítása iránt.

Nemcsak a romantika, hanem a fantasztikum is halva fekszik a város kapui előtt. A gyilkos valóság ölte meg őket. Ma már a tizenkét éves gyermek is arra kíváncsi, hogy mi a nasici tanningyár részvényeinek a kurzusa.

Az írók és az alkohol

Alfred *Musset*, a legnagyobb francia költők egyike egyszer azt mondta a barátainak: „egész nap dolgoztam, estére megcsináltam tíz verssort, és megittam egy üveg pálinkát, ő pedig – t. i. George Sand,^{*} a költő barátnője – megivott két liter tejet, és megírt egy fél kötetet”.

George *Sand* sohasem pihent írás közben, még akkor sem, amikor valamelyik könyvének utolsó mondatát megírta – azonnal újba fogott. „Megvallom – mondotta ő maga –, hogy gyorsan és könnyen írtam, és hosszú ideig fáradtság nélkül; eszméim ilyenkor ébredez-

^{*}Ez alatt a férfinév alatt tulajdonképpen nő, Aurore *Dupin*, a későbbi *Dudevantné* rejtőzik, aki maga is világhírű író volt. Amikor a férjétől elvált, *Musset*-vel között örökös barátságot. (Cholnoky jegyzete)

2–3 Valparaizóban] helyesen Valparaíso, chilei város 11 gryllotapidákhoz] gryllotapidák: lótücsökfélék 16 nasici tanningyár] a barcsi fűrészüzem neve 1912-től

4 csodadetektív] csoda-detektív *em*.

nek és dedukció útján kapcsolódnak egymásba tollam gyorsasága arányában”.

Íme, az alkohol és a költői alkotás egymáshoz való viszonyának kérdése. Sokszor felvetődik, különösen olyan íróknál, akiknek életére döntő befolyással volt. Az alkohol jelentékeny szerepet játszik 5 *Vörösmarty* Mihály, *Lisznyai* Damó Kálmán, *Kemény* Zsigmond és mások életében. *Poe* Edgar és *Musset* Alfréd, *Grabbe* és *Verlaine* életének tragikumja jórészt az alkohol. S az irodalomnak még mennyi jelese hódolt az alkoholnak!

Önként felvetődik a kérdés, vajon minő hatása van az alkoholnak az írói munkásságra. Nem úgy értendő, mintha azt kutatnánk, hogy például a *bordalok* szerzője borivó ember volt-e, mert a német anakreónisták kávékat ittak, és tüzes *bordalokat* énekeltek, és *Petőfi* Sándor *bordalai* között remekművek vannak, pedig a szerzőjük 15 gyenge ivó volt. Arról van szó, hogy az alkoholnak minő hatása van a költői eszme megfogantatására, kialakulására, a költői mű megszerkesztésére és kidolgozásra, a hangulatra és a logikára. Mindenesetre felette érdekes kérdés, amelyre a feleletet megadni bizony nehéz. Ámde egyes íróknál oly sok és részletes adat áll rendelkezésünkre, hogy a következtetés nagyon meg van könnyítve. Tudjuk 20 például, hogy egyik-másik író életét megrövidítette az alkohol, de nem tudjuk, mely műveit írta az alkohol hatása alatt, ennél fogva következtetéseink is ingatag alapon indulnának és csak általánosságokban mozognának, de ha egyes írók, például *Schaeffel*, nyíltan elmondják nézeteiket az alkohol hatásáról, és megnevezik azokat a műveket, amelyeket alkoholos állapotban írtak, sőt, ha még arról is 25 számot adnak, hogy az alkoholnak minő hatását tapasztalták, akkor kutatásaink természetesen a legnagyobb mértékben meg vannak könnyítve. Még csak arra kell törekednünk, hogy minél több eset álljon vizsgálódásunk rendelkezésére, mert az indukciónak ez 30 a legbiztosabb bázisa.

7 *Grabbe*] Christian Dietrich Grabbe (1801–1836) német drámaíró 7 *Verlaine*] Paul Verlaine (1844–1896) francia szimbolista költő 24 *Schaeffel*] Joseph Victor von Scheffel (1826–1886), német költő és író

10 vajjon] vajjon *em.* 11 kutatnánk] kutatnók *em.* 29 minél] mennél *em.*

Így, a többi között rendkívül érdekes *Ádler* Frigyesnek, a híres német szociológusnak és írónak nyilatkozata:

– Ha dolgozni akarok, akkor a fejemnek szabadnak kell lennie. Az alkohol pedig elnehezíti és megfosztja attól a képességétől, hogy a szárnyaló gondolatok urává lehessen. A nyugalom óráiban azonban egy pohár bor vagy sör nagyon jót tesz, és én az élet élvezeteiből egy-egy mértékletes kortyot nem szeretnék kikapcsolva látni!

Conrad Alberti-Sittenfeld így nyilatkozik:

– Az írói munka előtt sohasem iszom alkoholt. Ha esetleg előzetes alkoholélvezet után kénytelen voltam mégis munkához látni, annak mindenkor csak gátló hatását éreztem. Hogy azonban ösztönző hatása is lehet az alkoholnak a szellemre, az kétségtelennek látszik. De a művészi termelésre nem előmozdító, mert az elmét csapongóvá teszi. Ezt az ítéletemet nem változtatja meg az sem, hogy Schiller és Goethe, Lessing, Freytag és Ibsen alkoholisták voltak. Különben a művészetek lélektanára nézve az alkoholkérdést alárendeltnek tekintem.

Mint búoszlátót, *Altenberg* az alkoholt a költői termelésre előnyösnek mondja. *Arminius*nak a költői inspirációhoz nincs szüksége alkoholra, és ha ilyen élvezett, annak mindig gátló hatását tapasztalta. *Avenarius* az alkoholt a leghatásosabb butítónak tartja, *Benzmann* nem szereti az alkoholt, és előtte a részegeskedés rejtélyes és érthetetlen tünemény.

Carl *Busse* nem iszik, ha dolgozni akar, mert az bénítja szellemét, de egyébként jó germán torka van, és azt tartja, hogy egy derekasan átdorbézolt éjszakának is megvan a maga életértéke – azt is vallja, hogy a bor élvezete a költőt lelkesítheti, inspirálhatja. *Busse Palma* szerint az alkohol, mint eszmeébresztő, valóságos isten, ellenben

1 *Ádler* Frigyesnek] Friedrich Adler (1879–1960) osztrák politikus, filozófus és újságíró 8 Conrad Alberti-Sittenfeld] (1862–1918), német író és szerkesztő 15 Freytag] Gustav Freytag (1816–1895) német próza- és drámaíró 18 *Altenberg*] Peter Altenberg (1859–1919) osztrák író és költő 19 *Arminius*nak] Christian Wilhelm Arminius (1861–1917) német író, matematikus 21 *Avenarius*] Ferdinand Avenarius (1856–1923) német költő 21–22 *Benzmann*] Hans Benzmann (1869–1926) német költő 24 Carl *Busse*] Carl Hermann Busse (1872–1918) német költő 27–28 *Busse Palma*] Georg Busse-Palma (1876–1915) német költő

20 ilyet] ilyent *em.* 26 megvan] meg van *em.*

mint kidolgozó, egyszerű kontár; ezer költői eszmét talál, de egynek sem tud formát adni.

Schiller, életének utolsó éveiben már nem volt rendes író, de fiatal korában, szabadságának utolsó éveiben elég gyakran berúgott.

5 *Goethe* öregebb korában nagyon is tartózkodott az alkoholtól, nem úgy azonban az ételtől: minduntalan megterhelte a gyomrát. *Ibsen* egyáltalán nem lehet alkoholistának nevezni, habár egy-egy pohár bort, sört vagy pezsgőt nem vetett meg. *Poe* epilepsziás, nyavalyatöréses volt, epileptikus delíriumai rémülettel töltötték el, és ezek elől
10 keresett menedéket az italban – bár mondjuk meg őszintén, hogy nemcsak ezek miatt ivott.

Tiszta alkoholizmus esetei Otto Erich *Hartleben* és *Schaeffel*. Náluk azután az alkohol hatása szörnyű is: elnémulnak, munkaképtelenné válnak, eredeti, széptehetségük megtagadja a szolgálatot,
15 így különösen *Schaeffelnél*.

A „fabula docet” világos: semmit mértéktelenül, és vigyázzunk szigorúan a szervezetünkre.

Eszembe jut két jóízű német alkohol-anekdota.

A középkorban egy sváb lovag Olaszországban nagyon élvezte
20 a *Lacrimae Christi* (Krisztus könnyei) nevű bort, és boldogságában szinte sírva így fohászzkodott: édes Jézusom, jöjj sváb hazámba, ha még egyszer sírni akarsz!

Mert bizony ez a kitűnő olasz bor kedvrederítő, de nagy bajnak is lehet az okozója, amint ezt egy másik lovag esete is bizonyítja.
25 Ez Itáliában előreküldte csatlósát bort kóstolni, az pedig, amelyik korcsmában jó bort talált, annak a kapujára ezt a latin szót írta fel: *est!* (van!) Egyszer azután a jó csatlós kitűnő *Lacrimae Christire* talált, és örömeiben teleírta a korcsmaajtót a titkos kis jelszóval. A lovag nem is keresett más korcsmát, ott maradt és annyit ivott, hogy
30 belehalt. A hűséges csatlós megsiratta, el is temette és a sírkeresztjére felírta:

12 Otto Erich *Hartleben*] német költő és drámaíró (1864–1905) 12 *Schaeffel*] Joseph Victor von Scheffel (1826–1886) német költő és prózaíró 16 „fabula docet”] ’a mese azt tanítja’: tanulság

14 széptehetségük] szép tehetségűek *em.* 20 *Christi*] *Cristi em.* 23 bor kedvrederítő] borkedvrederítő *em.*

Proter nimum est, est est.
Dominus meus mortuus est!

Parainézisz

Szép volt és érdekes.

Siettem, lihegtem, a nyakkendőcsiptetőm leesett és bepöndörö-
dőtt az ágy alá, többször estem az isten nevét hiába ne vegyed rút 5
bűnébe, a villamoson valaki alkalmasint valamelyik irigyem orozva
beleköpött a zsebembe, némi félreértés is történt, mert valamelyik
lapban úgy volt, hogy a gyűlés az Akadémia félreeső helyén lesz, de
ott nem találtam senkit, hanem aztán valaki belökött egy terembe
és így pontban féltizenegykor mégis ott voltam a Petőfi Társaság 10
rendes havi felolvasóülésén.

Szép volt és érdekes.

Valaki elővett egy nagy kulcsot, kissé megnyálazta, hogy jobban
forduljon, azzal aztán megnyitotta az ülést. Akkor felállt egy szép 15
pirosbajuszú, kopasz ifjú, felállt mint művelt divatkereskedő, aki
tudja, hogy mi a szép és kellemetes, valaki odasúgott neki: Zoli,
légy erős! – de ő csak legyintett a kezével, és azután egy nagyon
szép és zamatos szavallatban kifejtette ama régi tévhit tarthatatlan
voltát, amely szerint szerezni nehéz, de költeni könnyű. – Én – úgy-
mond – még Debrecenben, a Kereskedelmi és Iparkamara szentelt 20
falai között megtanultam szerezni, szereztem is sokat – úgymond
–, de költeni sohasem tudtam. És ezen nincsen is semmi különös –
úgymond szerényen –, mert kedves atyám ezen társaság főtitkára
– úgymond –, és mégsem igen tud, – úgymond – én pedig csak a
titkár vagyok! – úgymond. De azért – úgymond – ha gyermekem 25
születik, ő lesz az altitkár – úgymond –, sőt, ha ikreket alkotandot-
tam légyen – úgymond művelten és virágosan –, akkor a másik meg
lesz a segédtitkár. Úgymond.

Szép volt és érdekes.

1–2 Proter...est!] az első sor helyesen: Propter nimum est, est, est. Amiért
túl sok volt a van, van, van, / most az én uram halva van

5 hiába] hijába *em.* 11 felolvasóülésén] felolvasó ülésén *em.*

Azután új szavallat következett, egy másik úr ment fel az emelvényre, és ez Lampérth Géza volt, és szép szerelmi költészetben részesítette hallgatóit, és egy ismerősömtől értesültem, hogy eme dalokat ő maga is írta. Legszebb és legkedvesebb volt az utolsó, amelyet önmagához intézett, és amelyet – mint édes-kacagva és apró pirolkosások között magát kifejezte – piécze de rézisztangnak tartogatott.

Vigyázz Géza,
Megigéz a
Jány!
Remélem, e
Versben nincs hi –
jány!

Zajos taps követte őt, és valaki egy virágcsokrot dobott feléje, de éppen fülön találta és valami túske felsértette az arcát a pakumpartja mellett, és erre ő kínosan és fanyarul mosolygott, és érthetetlen szavakat dünyögött. És valóban én magam is elítélem az illen mértéktelen heveskedést, pegyig nagyon szeretem a költészetet.

Szép volt és érdekes.

Azután az ősz Szabó Endre állt fel, és elmondta, hogy az orosz írókat, Dosztojevszkijt és másokat, nem muszáj éppen oroszból fordítani, lehet németből is, és erre a célra a legalkalmasabbak a Pieper-féle kiadások. Azután hirtelen leült. Zajos taps követte őt is.

Szép volt és érdekes.

De legszebb és legérdekesebb volt a Pali bácsi Parainézise. A szolga mondta, hogy a Pali bácsit Ispita Pálnak hívják, de ezen szolga számára volt, mert azután kigondoltam magamban, hogy ez bizonyosan a Kóroda Pál lesz, csak a szolga öreg, régies ember, és még mindig makacsul ispitának mondja a kórodát.

2 Lampérth Géza] (1873–1934), költő, író, a Petőfi Társaság főtitkára 6 piécze de rézisztangnak] helyesen piécze de rêsistance, azaz fénypont 15–16 pakumpartja] pakompart: oldalszakáll, barkó 20 Szabó Endre] (1849–1924), író és költő, a Petőfi Társaság tagja, Nogáll Janka írónő férje 28 Kóroda Pál] (1858–1933), író, költő, jogász, a Petőfi Társaság tagja, Reviczky Gyula összes költeményét sajtó alá rendezte 29 ispitának mondja a kórodát] a kórház régies elnevezései

15 fülön találta] fülöntalálta *em*.

Magáról a Parainézisről nem alkothattam magamnak fogalmat, mert közben lezáródtak azúrkek szemeim, de ezért ne dobjatok rám követ, mert kétéves kisfiam, Teofil, az éj folyamán többször foglalkozott anyagcserével.

De azért így sem volt baj, mert félálomban is velük foglalkoztam és elgondoltam, hogy istenem, ilyen szépen eljátszadoznak ők, miért nem tud így eljátszani Teofil is, ahelyett, hogy folyton ordít, mintha nyúznák? Még arra is gondoltam, hogy ezek a jóságos költők titokban bizonyosan balzsamot csöpögtetnek egymásnak azokra a sebeire, amelyeket odakint kaptak a nagyvilágban, a többi költő között. Meg hogy talán arra is használják a balzsamot, hogy rozzant, öreg poétákat bepácoljanak vele. 5 10

Kár, hogy a kedves, szép Kosztolányi, a lánglelkű dundi nem bírta ki közöttük. Talán éppen ezt a balzsamszagot nem tudta elviselni, ezért átszegődött az Új Nemzedékhez, ahol a tömjénszag elvégre mégis csak enyhébb és főként kiadósabb. 15

Beh szép is volt a Parainézis, én édes istenem!

Máskor is elmenek a gyűlésbe!

Útban a bűn felé

Amint nincsen abszolút egészséges ember, úgy nincsen abszolút büntetlen sem. Nemcsak olyan nincs, akinek lelkében a bűnre való hajlandóság még ne lenne, de olyan sincs, aki ezt a hajlandóságot egyszer-kétszer valóra ne váltotta volna. És itt nemcsak azokról a relatív bűnértékű bűnökről van szó, amelyek, mint a hazugság, kicsapongás vagy más efféle, csupán hitéleti szempontból bűnök, hanem azokról az egészen közönséges, köznapi bűnökről, amelyek a büntetőtörvénykönyv §-aiba ütköznek. 20 25

Ez így, első pillanatra, rendkívül különösen, sőt, bántóan hat, lesz is bizonyára az olvasók között, aki perhorreszkálja a dolgot, de majd mindjárt élet veszem ennek a látszólag túl merész kijelentésnek és pedig egyszerűen azzal, hogy felemlíték néhány példát. 30

13 dundi] a *dandy* tréfás, rontott alakja 28 perhorreszkálja] perhorreszkál: idegenkedik vmitől, elítél

24 efféle] eféle *em*.

Utazol a villamoson, jól behúzódsz a sarokba, sasszemmel figyeled a kalauzt, közben kitekintesz aggódva az utcára, hogy mennyire közeledtek már a célodhoz. Az állomások egymás után maradnak el, de a kalauz még mindig nem jutott el hozzád. Közeledik az utolsó előtti állomás, de közeledik már a kalauz is, hanem te gondosan elbújsz az előtted álló mögé. De a helyzet végre tarthatatlanná lesz. Ekkor te felpattansz a helyedről, és bátor, határozott lépésekkel megindulsz a peron felé. És az utolsó állomásnyi utat megteszed inkább gyalog, de a nyolc koronának, amit a markodban szorongatsz, jobban örülsz, mintha becsületes munkával húszat kerestél volna.

És eszedbe sem jut, hogy csaltál.

Vendéglőben vacsorázol, és a pecsenye mellé megeszsz két kenyert, egyet pedig, mivel még majd otthon is kell, de elfelejtettél venni, és a pékbolt már zárva van – tehát egyet pedig belecsúsztatsz a zsebedbe. Hanem amikor fizetésre kerül a sor, te is, ahogyan másoktól láttad, csak egy kenyeret diktálsz be, és aztán gyerekes, ártatlan örömmel örülsz neki, hogy a fizetőpincér nem vett észre semmit. És eszed ágában sincs rágondolni, hogy csaltál is, loptál is.

A szépasszony kártyázik, és mialatt apró lábacskaival az udvarlójára lábát nyomogatja, egy-egy édes pillantással belenéz a szomszédja kártyáiba. És igazán nem kap fejfájást a tudattól, hogy az asztal alatt a férjét, az asztal felett pedig a partnereit megcsalta.

Valakitől kölcsönkérsz egy könyvet, ami rendkívül megtetszik neked, ezért nyomban elhatározod magadban, hogy azt soha többé vissza nem adod a jogos tulajdonosának. Ezért, amikor az sürgeti a könyvet, egyszerűen belehazudod a szemébe, hogy már visszaadtad neki, vagy hogy valaki ellopta tőled. És esküszöm neked, hogy nem fogsz lelkiismeretfurdalást érezni amiatt a csekélység miatt, hogy sikkasztottál.

Ezek után ugye már nem olyan lehetetlen és sötét az, amit a cikk elején mondtunk?

Ami pedig az adásvétel útján való pénzszerzést, ha csak alkalmi pénzszerzést is illeti, ott a morális és az immoralis módokat és lehetőségeket olyan elmosódott határ választja el, hogy néha az, aki a tilalmat elkövette, maga sem tud róla. Azután meg – szomorú, de

5 utolsó előtti] utolsó előtti *em.* 8 peron] perron *em.*

úgy van – élettelenül lüktető kereskedelmet el sem igen lehet kép-
zelni kristálytisza etikai alapon. Ne gondoljunk itt a siberek, élel-
miszeruzsorások, valutacsempészek gázságaira, amikért az elköve-
tőiket börtön helyett fel kellene kötni – de meg ezek a dolgok nem
is tartoznak a kereskedelem körébe –, gondoljunk csak arra, hogy
egyetlen kereskedő sem tudna erőszakot tenni önmagán, hogy az
úgynevezett konjunktúrát ki ne használja, aminek pedig az uzsora
a becéző neve.

Tehát, amint mostanában mondani szokták, nem olyan veszélyes
a dolog. Annyival is kevésbé, mert most nem ezekről az úgyneve-
zett átmenő-bűnökről szeretnék szólni, hanem a kifejezett bűncse-
lekményekről, illetve azok elkövetőiről. Még élesebben precizíroz-
va: azokról az indítóokokról, amelyekből a bűncselekmény kinő, és
arról az időszakról, amely a bűn elkövetését, tetté-érését megelőzi.
Az embereket három főmotívum viszi a bűnre: az örökölt terhelt-
ség, másként a leszármazásbeli erkölcsi fogyatékoság, a szerelem
és az alkohol. Negyedik gyanánt a nyereségvágyat kellene említe-
nem, de ez többnyire már másodlagos indítóok, mert ez is az előso-
rolt három főmotívum valamelyikében gyökerezik. Igen gyakran a
szerelemben, mert például aki egyedül áll, akinek az egzisztenciája,
bár szűken is, de biztosítva van, az sokkal ritkább esetben gondol
a fokozottabb pénzszerzésre, mint az, akit otthon a bálvány mód-
jára imádott nőstény – akár az okos szerető, akár a buta feleség –
sarkall arra, hogy tegyen ki magáért. De talán még a szerelemnél
is gyakoribb indítóoka a nyereségvágnak az öröklékenység, mert,
hogy példát mondjak, az, aki pénzelő, kufárkodó családból száрма-
zik, már a vérében hordja a vagyon után való olthatatlan vágyat.

Bármint van is azonban, a nyereségvágyat egyelőre kapcsoljuk ki
a főmotívumok közül.

Sőt, még azt is előre kell bocsájtanom, hogy az említett három fő
indítóok sem különül el egymástól olyan élesen, mint ahogyan az az
ilyen betűkbe rögzített osztályozásnál látszanék. Ez különben min-
den emberi, sőt, minden földi dologgal így van: semmit sem lehet
2 siberek] siber: nyereszkedő kereskedő 7 konjunktúrát] konjunktúra: kö-
rülmények és viszonyok alakulása, összjátéka

20 egzisztenciája] egzisztenciája *em.* 24 sarkall] sarkall *em.* 32 betűkbe rö-
gzített] betűkberögzített *em.*

sem szóban, sem írásban úgy lerögzíteni, hogy arra az élet, a valóság rá ne cáfolhatna. Sem a társadalom, sem a fizika törvényeit nem elég szó szerint betanulnod, hogy azután nyugodtan, mozdulatlanul ülhess a tudásodon, mint a kotló a tojáson, mert ezek is, amazok is
5 ezer felé hajlanak, és neked minden hajlásukat szolgálilag követned kell, ha azt nem akarod, hogy a való élet áradata túl ne csapjon a fejedben.

Mіндеz azonban már eltérítene bennünket a kitűzött céltől.

Maradjunk csak meg a három főmotívumnál, és tárgyaljuk őket
10 külön-külön. Így is egészen bizonyos, hogy az egyetlen, megmásíthatatlan fix-pontban fogunk találkozni önmagunkkal.

És ez a fix-pont az, amelyikben a lehetőségeket túlhaladó akaratlan akaró ember feltétlenül felbukik és betöri az orrát, akár finanszionalitásról, akár politikáról, akár pedig a köznap kis tülekedéseiről van szó – az immoralitás.
15

[2.] Kérem az olvasót, emlékezzen vissza múlt heti megbeszéléseinkre, és vegye szívesen tőlem, ha sorra veszem azt a három indítóokot, amelyik az embert bűnre szokta csábítani.

1. Az örökölt bűnözési hajlam

A rendes polgár éjjel tíz órakor, esetleg tizenegykor, sőt, ha színházban vagy egyebütt volt, még később is, lefekszik, de az utóbbi esetben már némi nyugtalansággal hajtja álomra a fejét, mert a családi vagy az öntörvénytől való elhajlás már megbolygatja terveinek egységét, idegessé teszi, és – már előreláthatólag – befolyásolja
25 másnapi teendőiben. Amikor lefekszik, odakinn sziszeg a hó vagy szakad a zápor és ez akkor nagyon jól van így, mert mind a kettő az álom barátja. És ha mégsem tud elaludni, elgondolja magában: mily szörnyű lenne, ha most a hóesésben vagy a szakadó esőben ott kint kellene ténferegnien a csatakos utcán, ezzel szemben milyen jó a meleg szobában, a vastag dunna alatt, és ez a boldog biztosság-érzés
30 végre is álomba szenderíti.

Ugyanebben az időben azonban a Röpentyű utca száznyolcadik számának egyik jéghideg lakásában halálsápadt, kiéhezett asszony virraszt egy szál gyertya mellett, valami rongyot foltozva már ez-
16 múlt heti] múlt heti *em.* 27–28 ott kint] ottkinn *em.*

rendszer, közben meg-megsimogatva kétéves kisfia hidegveritékés homlokát, aki az éhségtől fel-felsír álmából, azután meg azon töprengve: hogyan is fog elsuhanni felettük az az újabb, szörnyű huszonnégy óra, amelyet a holnapi nap tartogat a számukra? Mert a jó öreg ménkű üssön abba a bölcs tökfilkóba, aki megállapította, hogy az idő mindennek az orvosa – az idő, az mindennek a gyilkosa. 5

Az idő eszi meg előlünk a szép tavaszt, a boldog májust, a pompás pecsenyét; az idő tépi ki a hajunkat, az idő szaggatja ki fogainkat, és az idő dobálja a hantokat a koporsónk fölé. Éjfél után fél háromkor vad káromkodás hangzik fel a visszhangos udvarról, a lakás ajtaja beszakad, és a küszöbön megjelenik a férj, az apa, sárosan, mocskosan, holtrészegen... Bocsánatot kérek, ha az ízlésem eltilt attól, hogy a képet tovább festegessem... Hajnali három óra van, amikor a kisgyerek a sikoltozásra felébred, és ahogy égszínkéék szemét felnyitja, még sokáig nem tudja: álmodik-e vagy valóság az, hogy valaki az édesanyját a hajánál fogva vonszolja a földön? 10 15

Reggelre csend lesz valahogyan: a hideg szobában három ember alszik. Az egyik élettelenül, álom nélkül, pálinkától iszamós fatuskó módjára, a másik remegve, lázas fázás között, a harmadik pedig az elnyomottak, a szenvedők, a rettegők öntudatlan, de diadalmas álmait látva. És amire a reggeli napfény beszűrődik a piszkos ablakon keresztül, a diadalmas álmok már belelopták a kis harmadiknak szomorú lelkébe: csak addig várj, amíg elég erős leszel hozzá, akkor majd belevágod a késedet annak a részeg baromnak a testébe, aki az anyádat megütötte. Addig pedig egyél-igyál, és hozz az anyádnak is enni-innivalót. Mindegy, hogy honnét kerül. 20 25

Tíz év múlva mocskos kis siheder áll a gyermekbíróóság előtt és amíg nyájas, barátságos szavakkal kérdezik, magában úgy érzi, hogy senkivel akkora méltatlanság nem történt, mint övele.

2. A szerelem

A szerző ennél a pontnál, az olvasók szíves engedelmével, kikapcsolja önmagát, és szóról-szóra reprodukálja egy huszonhatéves fitalembert elbeszélését, amint azt tőle valaha régen, még jóval a há-

18 pálinkától iszamós] pálinkától-izamos *em*.

ború előtt hallotta azon az éjszakán, amelyik a fiatalember letartóztatását közvetlenül megelőzte.

A beszélgetés az egyik külvárosi kocsmában éjféltizenkettő és egy között folyt le:

5 – Most már mindegy – mondta a fiatalember. – Most már sem energiám, sem kedvem nincs ahhoz, hogy innét elmozduljak, és hogy magammal vagy jövőmmel törődjem. Holnap úgyis vége lesz mindennek... ezen az éjszakán még a magamé vagyok!

Ivott, újra rendelt, azután elgondolkozva folytatta:

10 – Ön kíváncsi a lezüllésem történetére – szívesen szolgálak vele. Mivel azonban már gyermekkorom óta ismer, az előzményeket főlegesen elmondanom. Ön nagyon jól tudja, hogy az édesapám gazdag földesúr volt – azóta már meghalt –, tudja, hogy az érettségit jeles eredménnyel tettem le otthon, a szülővárosomban, tudja, hogy itt fent Pesten a jogot is óriási ambícióval kezdtem, de har-

15 madéves koromban beletörött az akaratom, mert akkor beleszerettem egy józsefvárosi kocsmárosnak a leányába... Most, hogy magam is összegezem magamban az elmúlt dolgokat, érdekesnek találom megmagyarázni – nemcsak önnek, hanem magamnak is – azt, hogy hogyan lettem törzsvendég ott a kocsmában, holott azelőtt csak a szendvicstől roskadozó zsúrasztalokat, a parfümös báltermeket és a szertartásos rekoneszszász-viziteket ismertem... Nos, ön is emlékezhetik rá az egyetemi évekből, hogy nálunk, jogászoknál, olyanformán, mint a magyaróvári gazdászoknál vagy a selmeci erdészeknél, szinte kötelező törvény volt a duhajkodás. Talán azok, akik ezeket a duhajkodásokat inszenálták, maguk sem tették néha

20 kedvvel és meggyőződéssel, hanem azért mégis megtették, részint mert ez volt a sikk, részint meg mert ezzel bizonyos vezéri szerephez jutottak. Elég az hozzá, hogy néhányszor elmentünk a mondott vendéglőbe, és ott nagyokat ittunk. És én egy ilyen ivás alkalmával, kissé becsípve, megcsókoltam a tulajdonosnő igazán feltűnően szép és elegáns leányát. Ha józanul tettem volna meg, bizonyosan

30 botrány lett volna a dologból, de a részeg embert nem éri baj, meg

22 rekoneszszász-viziteket] rekoneszszász v. rekoneszszász: elismerés, hála
26 inszenálták] inszenál: megrendez, színpadra visz

21 parfümös] parfümös *em.*

az is bizonyos, hogy az alkoholadta szerelmes merészség mindig lebilincseli a nőket. Hajnalig még ezerfelé csavarogtunk, és amikor reggel hazakerültem, bizony már régen elfelejtettem az egész esetet. Hanem amikor délután, még mindig mámorosan, izzó vérrel felébredtem, ismét magam előtt láttam a leánynak máskor csillogó, de akkor a szerelmes izgalomtól bágyadt, fátyolos szemét. És ez a szempár elkísért mindenüvé, ott láttam magam előtt, amíg izgattottan lóttam-futottam erre-arra, hogy a napközben elhanyagolt dolgaimat helyrehozzam, ott láttam magam előtt mindaddig, amíg esti tíz órakor újra elmentem a kis vendéglőbe, de ezúttal már egyedül. 5 10

Leültem a tegnapi sarokasztalhoz és vártam.

És egyszer csak megjelent a leány – akkor még szebb és hatalmasabb volt, mint tegnap –, odaült mellém és halkán mondta:

– Tudtam bizonyosan, hogy el fog jönni ma is! Vártam! 15

– Higgye el uram: az első pillanatban szörnyű volt egyedül ül-nöm ott, ahol tegnap a jóbarátok zsongó raja vett körül... pár percre szinte éreztem a pocsoló szagát, de aztán... aztán titokban megcsókoltuk egymás ajkát, és akkor már minden elvégeztetett.

A fiatalember itt nagyot sóhajtott – meglátszott rajta, hogy ma is szerelmes a leányba –, azután ivott, és csak később folytatta: 20

– Az én pénzem hamar elfogyott, és hozzá még a rokonaim, akiknél laktam, kitették a szűrőmet, mert látták, hogy el vagyok veszve. Akkor a leány kezdte lopkodni az édesanyját, de nemsokára vége lett annak is, és őt is elűzték hazulról. Akkor a régi jóbarátok kerültek sorra, itt-ott egy kis kölcsön, miegyéb, de azután, amikor a leány azt kezdte emlegetni, hogy kár volt magát ilyen koldus kutyához kötnie, megjelent az első hamis váltó. Csakhogy még mindig nem lett volna baj, mert a lejtőnek még a legutolsó szakaszán is meg tud állni az, akinek elég erős hozzá a lába, főként pedig a feje... 25 30

A múlt héten azonban újabb váltót hamisítottam, felcicomáztam a leányt tetőtől talpig és tegnap, késő este véletlenül megláttam őt, amint egy idegen férfival ment karöltve... Megvártam a sötét utcá-sarkon, és a hófehér, lágy, párnás derekába belecsúsztottam a késemet... Akkor sikerült elmenekülnöm, talán még ma éjjel sem lesz baj, de reggel, amikor hazamegyek, egészen bizonyosan vége lesz 35

16 Higgye] higgye *em*.

mindennek... Azért most hagyjon el ön is, nem kívánhatom, hogy egy gyilkossal üljön egy asztalnál! Isten önnel!

3. Az alkohol

Garzon-koromnak egyik szakaszában, ezelőtt tizenkét-tizenhárom évvel, sokat jártam esténként a Bástya utca egyetlen, ősi vendéglőjébe, a Kovácshoz. Idegen alig fordult meg ezen a kedves, meghitt helyen; ahányan odajártunk, valamennyien törzsvendégek voltunk. Ismertük egymást már ősidők óta, és mindegyikünk talán még azt is tudta a másikról, hogy hány korona – nincs a zsebében. De ez a *nincs* ott nem volt baj, mert a Kovács atya mindig nyájas mosollyal vette tudomásul az esetet. Voltak közöttünk fanatikus, méla örültek, akik ezeket az adósságokat meg is fizették, de e sorok lánglelkű írója, hála az egek urának, mindig el tudta kerülni a téboly iszonyait... Igaz ugyan, hogy az a tizenhat korona ötven fillér még ma is nyomja a lelkemet, de a nyomása nem elviselhetetlen.

Egy este azonban, az egyik társaság keretében különös új vendég jelent meg a leánderekkel szegélyezett, kedélyes kis udvaron. A jövevény láthatólag idősebb úriember volt, a szomszédjaival alig váltott néhány szót, csendesen iddógált, közben szórakozottan simogatva deresedő szakállát. És az volt a különös rajta, hogy sohasem nézett senkire, hanem maga elé meredt komoran, vagy tétován feltekintett a csillagos égre.

Az őslakók között csendben körüljárt a kérdés, hogy ugyan ki lehet az új vendég, és végre akadt valaki, aki meg tudta mondani, hogy a jövevény Horváth Ádám, Kecskemét városának volt főügyésze, előbb pedig egyik kerületének országgyűlési képviselője, aki a napokban töltötte ki azt az egyévi börtönt, amire a budapesti tábla sikkasztásért elítélte.

És amikor a nevét meghallottam, nyomban átvillant az emlékezetemen, hogy én ezt az esetet ismerem.

És ez az eset szomorú is, megdöbbentő is, érdekes is, de mégsem volna elmondásra érdemes, ha szegény, bukott hőséről már akkor

24 Horváth Ádám] (1861–1915), 1887 és 1901 között országgyűlési képviselő, az említett posztot 1902 és 1905 között töltötte be

5 fordult] forult *em*.

is nem lett volna köztudomású, hogy pályája kezdetén igen nagyot ígérő, valósággal zseniális, amellelt nagy tudású, tanult, és az érvényesülés minden eszközével, még az igazán nemes és férfias külsővel is felruházott ember volt, akit azonban az alkohol a pályája delelőjén a börtönbe juttatott.

5

Így azonban töprengjünk el kissé Horváth Ádám esete felett.

Hogy a részeg ember nem ura az eszének, az egészen bizonyos és ezt magunk sem akarjuk letagadni. Ellenben nem volna éppen célszerűtlen dolog tisztázni azt, hogy a részegség minő kapcsolatban áll az esztelenséggel vagy mondjuk precízen: a bolondsággal. Mert a vélemények itt eltérők, és az emberek többféleképpen látják a kapcsolatot. A legutcaibb közvélemény és a politúrt-ivott részeg asztaloslegény sápítózó felesége például úgy formulázza meg ezt a kölcsönhatást, hogy a részegség időszakos bolondság, amelyet a benne szenvedő készakarva idéz fel magában. Az okosabbnak látszani akaró, de csak nagyképzőbb formula már másképpen beszél: a részegség és a bolondság között az a kapcsolat áll fenn, hogy a rossz megszokásból alkoholra kapott ember, ha idejében nem tudja mérsékelni magát, feltétlenül a bolondok házába fog jutni. Még tudományosabban – és még nagyobb képpel: az alkohol idegméreg, amelyhez a szervezet hamar hozzászokik és nem tud megglenni nélküle, de mivel mindennek megvan a maga határa és az alkohol adagolása sem mehet a végletekig, be kell állnia az automatikus – gyomor baj vagy tüdővész vagy májdaganat által előidézett – elvonásnak, a továbbmérgezés lehetetlenné tételének, és az elvonás az idegrendszer csődjét, a szanatóriumot jelenti.

10

15

20

25

Vannak még ezekhez közeljáró más változatok is, de a felsorolásuk unalmas lenne, mert különbözni valamennyien csak a részletekben különböznek egymástól, a főtételeben azonban mind egyetért, és ez a főtétele azt mondja: az iszákosok örültsége az alkohollal való önmérgezés következménye.

30

Ezzel szemben azonban legyen szabad egyéni ellenvéleményt bejelenteni, ami előtt azonban feltétlenül tisztáznunk kell azt a kér-

1 köztudomású] köztudomású *em.* 8 éppen] éppen *em.* 11 többféleképpen] többféleképpen *em.*

dést, hogy ki az alkoholista. Alkoholista nem az – amint ezt a Detektív hasábjain már volt alkalmam kifejtteni –, aki mindig részeg, hanem az, aki sohasem részeg. Az előbbi közönséges részeges disznó, akinek a viselt dolgai cseppet sem érdekesebbek, mint azoknak az utcai szoknyavadászoknak a kalandjai, kik mindig készek tele szájjal eldicsekedni egy-egy ócska hódításukkal. Hanem a másik, a tragikus alak, az alkohol fanatikusa, szentségimádója, szomorú, szegény, beteg, mogorva ember, akinek a lelki bajára gyógyító csepp az, amit más bolondgombának szed magába.

És a bejelentett ellenvélemény éppen ezekre az emberekre vonatkozik.

Vannak testek, amelyek nem bírják el a saját lelkük súlyát. Vannak szerencsétlen hajók, amelyeknek vitorláit nem a parti bárkák számára való szél dagasztja, de a kötetletük, az idegrendszerük nem bírja el ezt a feszülést. A természetesnél nagyobb teherbírásra és nagyobb ellenfeszülésre van szükségük. Erre az egyensúlyra, ellenfeszülésre önként kínálkozó, kézügybe mindenütt eső médium az alkohol. Ez a mérgek sorában egészen specifikus helyet elfoglaló félméreg, amelynek a pszichikai hatása az, hogy megcsökkenti az ítéloképességet, de felszárnyazza a fantáziát. És az ítélet, a folyton bennünk dolgozó bíró az, ami elkomorítja, a fantázia pedig, ez a házipoéta, ami felderíti a lelkünket.

Végeredményben tehát Horváth Ádám esete is egyike azoknak a megdöbbentő példáknak, amelyek azt mutatják, hogy éppen a nagy intelligenciákra, a válogatni és ítélni legjobban tudókra leskelődik legmohóbban az alkohol gyilkos angyala. Megállapíthatjuk, hogy alkoholistává leginkább az lesz, akinek lelkében nincs meg a két legfontosabb fakultásnak, az ítéloképességnek és a fantáziának az egyensúlya. Ahol az ítélet nyomja le a mérleg karját, ott a lélek igen sokszor vetemedik arra, hogy alkohollal terhelje meg a fantázia csészéjét, ahol pedig a fantázia húzza le a kart, ott a hidegség és józanság kövei hullanak a serpenyőbe. Ezért van az, hogy északi irányban a hidegséggel együtt növekszik az ítélet józansága és az

1–2 Detektív hasábjain] Cholnoky a *Detektívben* több írást szentelt az alkoholizmusnak, lásd például a kötet *Az írók és az alkohol* c. írását. A jelzett szöveg pontosan nem azonosítható be.

5–6 tele szájjal] teleszájjal *em.* 19 pszichikai] pszihikai *em.*

alkoholizmus; dél felé növekszik a fantázia, tehát csökken az alkohol. A próféták pedig, a fantázia legfőbb exponensei, fanatikusan hirdetik az absztinenciát, és a maguk szempontjából igazuk is van: minek nekik a bor, mikor részegek az idegrendszerük természetes jóvoltából is!

5

Bármint van is: Horváth Ádám, a nem is olyan régen még szép, eszes, zseniális férfi, akinek mindenki csodálta gyors és biztos ítélőképességét, azt az éles különválasztó-tehetséget, amellyel a bonyolult kérdésben is azonnal határt tudott vonni... Horváth Ádám bizonyára remegve, gyámoltalanul, révedezve állt a bírāja előtt. Nagy volt a bűne: fázott a saját feje hidegségétől, és kereste a meleget, és addig melengette magát, amíg akkor sem tudott többé hideg lenni, amikor hidegnek kellett volna lennie. Ebben a tűzben azután elégett egy pár bankó is.

10

A pusztuló romantika

Bealkonyult a Jules Verne és a Conan A. Doyle regényeknek – Verne jelentősége a valóságban – Holmes mester csodálatos fogásai – Meddig jutna Sherlock Holmes az élet igazi rendőri problémáiban? – Eltűntek a detektívregények

15

Hosszú idők óta az idei lesz az első karácsony, amelyre nem készül új Jules Verne-kiadás és új Conan A. Doyle-fordítás. Mert igaz, hogy a papíros drága és nehéz idők járnak a könyvkiadók felett, de az is igaz, hogy a romantika megkezdte az agóniát. A világégés keménnyé edzette a lelkeket is, a gyilkos valóság elgázolta vasbeton lábával a szép zöld abszurdumok poszka vegetáriánusát, a gyökértelen, fázékony romantikát.

20

25

Bennünket itt *A Rend* hasábjain természetszerűen a bűnügyi irodalomnak a realizmushoz való visszahajlása érdekel elsősorban, mindazonáltal a kép teljes volta kedvéért hadd szóljunk néhány szót Jules Verne-ről, a fantasztikus-romantikus irány nagymesteréről is.

24 poszka] gyenge, beteges

27 elsősorban] első sorban *em*.

Verne eltűnése

Jules Verne-t meggyászolja mindenki, aki szerette a maga gyermekkorát. Mi pedig valamennyien szerettük, mert szép volt és bőszes. És mindaz a bámuló szeretet és meleg rajongás, amellyel millió fiatal lélek környezte ezt a csodálatos termékenységgű literary gentlemant, bőven elégséges annak az ellensúlyozására, ha most, elhanyaglásának idején, tisztult látással is szemügyre vesszük.

Jules Verne azok közé a kiválóságok közé tartozott, akiknek a jócsillaga úgy intézte, hogy a nevük hamarosan közfőnévvé alakuljon át az emberiség tudatában. Egyéniségek ők, akiket elegyénietlenítünk, emberi bőrrel körülhatárolt valakik, akiket azonban nem vagyunk képesek külön a többiektől való elválasztottságukban látni, hanem csak szinte feloldva, mintegy fogalomjelzővé átalakulva. Nem a legnagyobbak közül valók ők, de azért mégis nagyobbak, semhogy rászolgáljunk erre a bizonyos tekintetben hálátlanság számba menő eláltalánosításra. *Jules Verne* is azok közül való volt, akiket semmivel jobban, és közelférhetőbben definiálni nem lehetett, mint a saját nevükkel. Ki volt *Jules Verne*? *Jules Verne* volt az az író, aki a *Verne*-regényeket írta... Felesleges egy szót is hozzámondanunk. De nem azért, amiért Shakespeare-nek is elég ez a definíció, hanem valami egészen más okból. Körülbelül ugyanabból, amely miatt példabeszéddé, közismert valakivé lett az a vak tyúk, amelyik búzaszemet talált.

A titok nyitja

Verne neve már adoptálva van minden szájhoz anélkül, hogy kifejtésével az eszmék valami megindításának a pretenzióját is együtt hordaná. Név, amelyet ismerünk, és amelyet nem ismerni neveletlenség, de amely felett gondolkozóba csak akkor esünk, amikor a tulajdonosa valami szenzációval szolgál, mint most, amikor eltűnik a színről, mintegy felszívódik. Semmi komoly intelligenciabeli okom, belső meggyőződési szükségességem sincsen arra, hogy ki-
9 az emberiség tudatában] ettől a mondattól kezdve a szöveg Cholnoky Viktor *Jules Verne* című írásának (*A Hét*, 1905) átírása 24 pretenzióját] pretenzió: követelés, igény

20 Körülbelül] körülbelül *em*.

mondjam: aki másnak vermet ás, maga esik bele... vagy: ki korán kel, aranyat lel – mégis, a számban van, és értelmezés nélkül elfogadtatik általam mindkét mondás. Semmi olyan kvalitás Jules Verne-ben nem volt, amely íróvá tehetne volna, valamelyes stíluskésziséget kivéve, és a neve mégis az egész világot bejárta, és amit leírt, azt faltuk, élveztük, azon okultunk mindnyájan. Mert ő volt az a vak tyúk, amelyik megtalálta a búzaszemet. És ennél a csodálatos egyéniségénél fogva Verne alakja csupa ellentétet mutat. Verne mivolta a paradoxonok értékes amfórája. Iskolát csinált a regényírásban, de olyan iskolát, amelyikben csak tanár volt, de tanítványok nem voltak. A fantasztiko-romantikus regény egy új irányának a bámulatosan sok mondanivalójú megalapítója, akinek azonban két krajcár ára mondanivalója sincs. Soha nem látszik írásaiban az intuíció, de mindenütt ott van, teljes vonalon érvényesülve a töméntelen tudás. Valahogyan a kifordított magyar ember ő: tömérdek a vágott dohánya, de nagyon kicsiny a pipája. És ezért nagy és ezért kicsiny. Tudta, hogy talált valamit, de sohasem érezte meg, hogy nagyot talált.

Sherlock Holmes bravúrjai

Conan A. Doyle-nak elhanyagolása már nem oly hangulatos, de viszont természetesebb és érthetőbb, mint Verne-é. Conan A. Doyle az emberi idegszálakon játszott hallatlanul merész fűgákat és capricciókat, csakhogy kényes hangszert választott, amely annál hamarabb és szeszélyesebben megernyed, elhangolódik, minél jobban megfeszítik a húrjait, minél élesebb hangot akar valaki kiverni rajta. Azt a hasonlatot is mondhatnánk, hogy Doyle mester szinte impertinens módon merész zsonglőr, aki azonban szédületes mutatványait nem viszi el valóban, csak rafinált tükörszerkezettel kelti fel publikumában a valóság látszatát. Ha meg nem írta volna *A nagy árnyék* című csodaszép regényét Napóleon bukásáról, azt merném mondani, 17–18 nagyot talált] itt végződik a Jules Verne beemelése 20 mint Verne-é] A cikk ezen része a jelen kötetben olvasható *Gyilkos valóság* című írás részletének átírata. 25 impertinens] szemtelen, arcátlan 28 *A nagy árnyék*] Conan Doyle 1892-ben megjelent regénye, magyarul először 1898-ban jelent meg 27 rafinált] raffinált *em*.

5 hogy egyáltalán nem is író, hanem büvöstudományú építőmester,
aki felülről kezdi el építményeit, amiket azután csak a titokzatos ar-
chitektúra ment meg az összeroggyanástól. Mindezekon kívül Doy-
le jókora adag arroganciával is kezel bennünket, amikor minden
10 további nélkül elvárja tőlünk, hogy higgyünk a csodálatos Holmes
mesterben, aki a belépő köldökének sötétviola színéről a ruhán ke-
resztül is nyomban megállapítja, hogy az illető Melbourneben szüle-
tett ezernyolcszázhetvenkilenc július tizenegyedikén, csoszszanó lé-
péseiből kiolvassa, hogy huszonegy éves korában mint novícius be-
15 lépett az Assisi Szent Ferencről elnevezett szerzet kötelékébe, ahon-
nét azonban kicsapongó üzelvei miatt kitolták, mire színészlő lett
Valparaísoban.

Valóban, néha szinte felbőszítő, amikor nem átall kísérletet tenni
velünk: hátha elhisszük, hogy a csodatetektív egy világváros asz-
15 faltján három nap múlva is fel tudja ismerni a tettes lábnyomát, mi-
vel az a féllábára biccent, sőt, a nyomokat követve el tud járni South-
amptonba, ahol egy egérlyukba beszorulva csakugyan rá is talál M.
W. S. T. Stongra, a gyilkosra – vagy amikor Sherlock Holmes útján
nyugodtan kijelenti, hogy J. C. Morton ékszerész az általa eladott
20 gyémántgyűrűt kizárólag egy erre a célra idomított lótetűvel lopat-
hatta vissza, miután a gryllotalpidákhoz tartozó hártyaröptűeknek
kiválóan fejlett érzékük van idegen ingóságok eltulajdonítása iránt.

A fantasztikum halála

Mint mindenkire és mindenre, rossz világ jár a fantasztikumra és
a romantikára is. De van-e ennél természetesebb valami? Ma, ami-
25 kor a valóság olyan keményen néz a szemünkbe, önként következik,
hogy bennünket viszont a valóság érdekel elsősorban, főként akkor,
amikor az élet defektusairól van szó. A valóság pedig az, hogy a bű-
nöző előbb-utóbb igenis kézre kerül, kézre kell kerülnie, mert az élet
éppúgy nem tűri az immoralitást, mint az emberi test az infekciót.
30 Semmi szükség sincsen Sherlock Holmes nevű lehetetlen félistenek-

12 Valparaísoban] Valparaíso: chilei város

5 higgyünk] higyjünk *em.* 6 köldökének] köldökének *em.* 7 Melbourne-
ben] Melburnban *em.* 10 Assisi] Assizii *em.* 12 Valparaísoban] Valpara-
ízóban *em.* 28 kézre kerül] kézrekerül *em.*

re, pontosan elég a társadalmi rend fenntartására a derék, hozzáértő, kötelességtudó rendőrség. Sőt, körülbelül bizonyos, hogy Holmes mester, ha valóban élne, egy jobbfejta kasszafűrot sem tudna kézre keríteni a maga csodálatos, élettelen logikai eljárása alapján, mert úgy járna, mint az, aki a *Cipésmester a mellényzebben* című könyvecske tanítása alapján akarna cipőt készíteni anélkül, hogy akár egy dikics is lett volna a kezében valaha.

Most egy időre tehát búcsút veszünk *Conan A. Doyle*-tól és társaitól, *Gaston Leroux*-tól, *Maurice Leblanc*-tól, meg a többiektől. Bár csak ott tartanánk újra, hogy volna megint kedvünk és időnk az ő naiv történeteiken elandalodni.

Új tragédiák

A divat és a kokain szerelmesei

Vannak méltánytalanul félvállról vett, az életutak januárban is izzólötty aszfaltján félholtra gázolt fogalmak, amelyek éppen olyan távol állnak a tudattól, hogy közhelyekké lettek, mint ahogyan, mondjuk, a gólyának sincs sejtelve arról, hogy ő szállítja az újszülötteket.

Ezeknek a fogalmaknak legelső reprezentánsa a divat fogalma.

A divat – legáltalánosabb és legközértettebb mivoltában – főként a ruházkozásban, legfeljebb a társadalmi élet egészen jelentéktelen külsőségeiben megnyilatkozó időszakos és – mondjuk így, ragályos – teljesen logikátlan, látszólag teljesen szeszélyes változásokat jelent. Divat a hosszú szoknya, mert *Lotyopov Ringyőke*, a világhírű finnugor, de inkább ugor, mint finn, bár néha ez is elkerülhetetlen – szóval mert a kitűnő molesztár bokáig érő ruhában lépett fel Dumas pére-nek világhírű, *Gróf Mautner Kristóf* című darabjában. Csakhogy a sajtó másnap világgá röpíti, hogy a montefioretti hercegnő az egyik nyári hajnalon, valami patkányféléttől megérmülve, bizonyos aggasztóan rövid, tunikaszzerű ruhacsökevényben ugrott ki bordigherai nyaralójának balkonjára, amit az ottani milimárik,

7 dikics] cipéskéz 9 *Gaston Leroux*-tól] (1868–1927), francia detektívregény-író 9 *Maurice Leblanc*-tól] (1864–1941), francia író, Arséne Lupin mesterdetektív kitalálója 28 milimárik] milimári: tejeskofa

3–4 kézre keríteni] kézrekeríteni *em.* 9–10 Bárcsak] bár csak *em.*

akik a főrangú családok minden belső dolgával – természetesen – tisztában vannak, nyomban hírül adnak minden lehető helyen, mire három hét alatt Európa-szerte az úgynevezett köldökszoknya lesz divatossa.

5 Pedig a divat sokkal fontosabb, komolyabb, jelentősebb valami, mint az itt persziflált humortermőke, aminek egyébként oly régen ismeri minden égtáj fölényesen elmés cikkírója.

Itt most rendkívül hálás és kényelmes lenne kitérnünk arra, hogy a divat az élet félreértett fattyúinak egyike, amelyiknek éppen csak ez a fattyú-volta a létjoga, mert éppúgy nem előre készült, irányadó valami, hanem közönséges szükségyszerűség, következmény, posztulátum, – akár a törvény – de az ilyen bölcselkedésnek soha sincsen végérvényes megdönthetetlen rezultánsa, eredménye.

Sokkal egyszerűbbek a következők.

15 A divat a szemlélet szülte utánzási vágy egészen ösztönös megnyilvánulása. Lehet, hogy délelőtt tizenegy órakor még eszemben sem lenne enni, de ha valaki ugyanakkor jóétvággyal habzsolja előttem a villásreggelijét, magam is éhes leszek.

A másik, a fontosabb pedig az, hogy a divatnak a külsőségekben, ruhában, frizurában való megnyilvánulása majdnem olyan másodrangú tünet, mint a tüdővésztes köhögése. A tüdővést nem lehet malátacukorral meggyógyítani, ami pedig a köhögési ingert kétségtelenül enyhíti, a szigorú apa pedig hiába tiltja el a leányát a bubifrizurától, mert ezzel mégsem öli ki lelkéből az ösztönös, öntudatlan vágyat: közelebb, mindenáron, ha csak formailag is, de okvetlenül közelebb a férfihez, a segítőhöz, a földi istenséghez, mert ami, és ahogyan most van, az elviselhetetlen!

Lehet azonban, hogy ön, aki ezeket olvassa, más véleményen van a divatot illetően.

30 Ebben az esetben azonban célszerű, ha elolvassa például a római birodalom bukásának történetét. Értesülni fog olyan esetekről, hogy a legpéldásabb római családanyák az arénában, zuhogó embervér

6 persziflált] persziflál: kigúnyol, nevetségessé tesz

2 hírül adnak] hírüladnak *em.* 3 Európa-szerte] európaszerte *em.* 10 előre készült] előrekészült *em.* 15 szemlélet szülte] szemléletszülte *em.* 20 megnyilvánulása] megnyillvánulása *em.* 22 ami pedig] am ipedig *em.*

láltára valósággal hisztériás dühöngésbe szédültek, nemcsak azért, mert a konyhaszolgálóból lett császárné is tombolt a maga páholyában, – ez az utánzás ösztöne – hanem főként azért, ami talán csak sejtelmes bolygófény gyanánt derengett előttük, mert a porondon vergődő keresztények üvöltő kórusa az Olümposz menthetetlen isteni gyülekezetének halotti himnuszát jelképezte számukra. 5

Az olasz reneszánsz első évtizedében egyszerűen divat volt embert ölni, mert a kardinálisok, a bíbornokok is hasonlóképpen cselekedtek, – olvassák el Benvenuto *Cellini* emlékiratait – Medici Katalinnak és udvarhölgyeinek napi programjába pedig éppen úgy beletartozott a belladonna, vagy az akonitum kotyvasztása, mint a mai divathölgy napi teendőinek sorába a tenisz vagy a vernisszázs. És akit közülük diszkrétén megkérdeztek a dolog felől, az valószínű karikával aláfestett szemét tágra nyitotta a csodálkozástól: hogyan lehet olyan egyszerű dolgok után tudakozódni, hogy a nap reggelente nem a nyugati, hanem a keleti égbolton emelkedik fel a magasba? 10 15

A divat nem oka semminek, a divat mindig okozata valaminek.

Irkafrkás hányavetiségeknek látszik, és mégis igaz: ma valósággal divat, hogy a nők – mert minden különködés náluk kezdődik, és náluk végződik – kokainnal szédítsék magukat abba a kellemetes, új tartományba, amelyikben zavartalanul úgy folyik tovább minden, ahogyan itt az utolsó esztendőkből megszokták. Súlyosan régi időkben – van már talán két esztendeje is, hogy lezárult ez az ovidiusian egyszerű, gyermekded – még a morfium vezetett, de amióta nyilvánvalóvá lett felőle, hogy mint fájdalomcsillapítónak egészen közönséges polgári foglalkozása van, szóval, hogy kirurgiai alkalmazott, akivel nem sikk flörtölni, azóta a kokain hors concours vezet. 20 25

Abból az alkalomból mondjuk mindezt, hogy már megint bekerült egy artistanő a Rókusba a kokain miatt. És már megint és megint egy artistanő került be, mert kettőről már olvashattuk. Ő azt mondja, hogy csak véletlenül vett be nagyobb adagot a szokottnál, de hi 9 Benvenuto *Cellini*] olasz reneszánsz szobrász, ötvös és éremművész (1500–1571) 11 belladonna, vagy az akonitum] nadragulya vagy a sisakvirág 12 vernisszázs] esemény ünnepélyes megnyitója 26 kirurgiai] sebészeti 27 hors concours] versenyen kívül

5 Olümposz] Olimposz *em.* 10 programjába] programjába *em.*

szen ez mindegy, mert amikor az első adagot bevette, körülbelül bevette már az utolsót is. Ez a fogalom: artistanő, mindig is meglehetősen laza és terebélyes volt, többnyire beleértődnek a Ritz-vacsorák, parfümök, toalettek és pezsgős szerelmek is – ez a dús fogalmkör
5 ma, amikor kizáróan, és éppen csak maga az artistaság maradt meg belőle, ezzel automatikusan elviselhetetlenné is vált.

A kokain ma divat, de csak közvetve az. Közvetlenül az a divat, hogy feltétlenül és bármilyen áron is valami új, más életet varázsoljunk magunk köré, mint amilyen ez a valódi, az ólomnehéz, hálaitenes túléseseknek ez a hamuszürke sorozata.
10

A keresztény és a zsidó újságírás Tanulmány, amelyik itt is, ott is csak bajt hozhat a szerzőjére

Helyt adunk az illusztris író érdekes cikkének, ha nem is értünk vele mindenben egyet: mert nem akarunk rácafolni arra az állítására, hogy a „zsidó sajtóban” el lehet mondani olyat is, ami nem éppen hízelgő. Viszont napisajtóról lévén szó, le kell szögeznünk, hogy tulajdonképpen az úgynevezett
15 „zsidó sajtót” is zsidók és nem zsidók csinálják, és mindkettő között van jó és rossz újságíró. Ez az egyedüli helyes osztályozás. (Szerk.)

[1.]

Hiteles történelmi feljegyzéseink vannak arról, hogy Asszíriában, Krisztus előtt kétezerháromszáz-huszonkilencben a Ninive és Vidéke című napilap, amelyet Ben Jóna nevű odaszármazott zsidó alapított és szerkesztett, akkor szűnt meg, amikor ez az ifjú Ben Jóna a közgazdasági rovat vezetését egy keresztényre bízta. Hogy ez a keresztény hogyan került oda még Krisztus születése előtt, talán a könnyelmű századok előlegezték, vagy másként, az nincs feljegyezve, hanem az bizonyos, hogy ez a törekvő neofista tönkretörekedte
20

24 neofista] neofita: újhítű, újonnen megtért

4 parfümök] parfömök *em.* 18 kétezerháromszáz-huszonkilencben] kétezerháromszázhuszonkilencben *em.*

a rovatot, mire a ninivei bankok beszüntették a pausálét, a lap nem bírta fizetni a nyomdászamlát, amíg egy napon aztán csendesen ki-
múlt. De a halála szép és tiszta volt: az előfizetők megkapták kárpót-
lás gyanánt Pekár Gyula és Drasche-Lázár Alfréd összes munkáit hű
héber fordításban. Akkor tört ki Ninivében a vitustánc.

5

A lap tehát megszűnt, vele szemben azonban ma is változatlanul él és virágzik az örök tanulság, hogy a közgazdasági rovatot csak zsidó tudja vezetni, éppen úgy, mint ahogyan igazán szenzációs riportot is csak zsidó tud csinálni, ami viszont a trójai háború gyászos vége után lett nyilvánvalóvá. Az, hogy valamely lapvállalatot rentábilisan fenntartani szintén csak a zsidó tud, már sokkal újabb keletű, amely nálunk a kurzus alatt érte el a maga teljességét, amikor három kurzuslap dolgozott és amikor a zsidó kiadású lapok egyre emelték a terjedelmüket, és egyre többet juttattak az előfizetőiknek. Ami az előbbi kettőt illeti, ma már mindenki tisztában van a közgazdasági rovatnak a lap anyagi érdekeit illető jelentőségével, sőt, az sem titok, hogy ezt a rovatot *még a kimondottan keresztény lapoknál is zsidó vezeti, legfeljebb némi szenteltvízzel felhívítva.* (Ennek köszönhető-e, hogy a keresztény lapok hirdetői közt oly szép számmal vannak képviselve a zsidó cégek – nem tudom.) A jó riportternek pedig fűgének, fáradhatatlannak és olyannak kell lennie, aki a szerénységet úgy tudta felölelni vagy levetni, mint a kabátját.

10

15

20

Az újság fenntartásának kérdését most kikapcsoljuk, mert ez kiadói dolog, mi pedig az újságírásról beszélünk, ellenben a közgazdaság és a riportázs nemcsak par excellence újságírói munka, hanem az újságírásnak úgyszólván a gerince is, mivel pedig ezekben a zsidók excellálnak, önként következnek, hogy a zsidó tehát máris jobb újságíró, mint a keresztény.

25

De nem következik.

Sem önként, sem egyébként.

30

1 pausálét] pausálé: átalány 4 Drasche-Lázár Alfréd] (1875–1949), diplomata, politikus, író, az 1910-es évektől haláláig számos regényt írt 5 vitustánc] betegség okozta, rángással járó tünetegyüttes 12 kurzus] a Horthy-korszak gyakorta használatos (gúny)neve 27 excellálnak] excellál: kitűnik, jeleskedik valamiben

18 *legfeljebb*] legfejlebb *em.* 23 fenntartásának] fentartásának *em.*

Aminthogy az élő, eleven életben semmiből sem következik valami olyan határozott, megingathatatlan bizonyosság, ami ugyanakkor valahogyan másként is ne volna.

Ezért aztán azt, hogy a zsidó jobb újságíró, mint a keresztény, – eltekintve az *egyéni* kvalitások dús változatosságától – már csak azért sem lehet általános értékű igazság gyanánt elfogadni, mert viszont az újságírásnak azokban a teendőiben, amelyek pontosságot, alaposágot, szakszerű tudást kívánnak, határozottan a keresztényé az elsőség. Röviden, jóhiszemű szójátékkal úgy lehetne mondani: az ötlet a zsidóé, a gondolat a keresztényé.

Ne felejtjük el azonban, hogy mindaz, amit eddig mondtunk, az *újságíróra* vonatkozott, pedig mi az *újságírásról* akarunk beszélni. Ennyit azonban feltétlenül meg kellett mondanunk, viszont az *újságíró*-kérdésbe mélyebben is belemerülni kész veszedelem lenne, mert igaz ugyan, hogy Budapest lakosságának egyik fele színész, a másik azonban egészen bizonyosan újságíró. És ki merné megbolygatni ezt a fél városnyi hangyabolyt?

2. A sajtóakadémia születése és halála

Három évvel ezelőtt történt, hogy egy bombayi *hindu* fiatalembert, aki előzetesen beutazta a kontinens fővárosait és akkor éppen Budapestre volt eljövendő Berlinből, egy ismerősöm egyenesen hozzám utasította, hogy itt majd kalauzoljam és megismertessem a budapesti viszonyokkal. Hogy mi volt a hindu célja, az most nem tartozik ide, elég annyi, hogy mivel neki csak egy napja volt, amit Budapestnek szánhatott, viszont mivel magam meg azon a napon mással voltam súlyosan elfoglalva, átadtam őt az egyik újságíró-egyesülés alelnökének, a mindig készséges és kedves Szomaházy Istvánnak, aki nemcsak kitűnő író, de kiváló újságíró is volt. Másnap aztán mint riportot, elolvastam az egyik legnagyobb fővárosi estilapban a kettőjük között lefolyt beszélgetést; a cikknek ez volt a címe: *Az indiánok kultúrharca az angolok ellen*. Hogy a hindukat az indiánoktól 25 az egyik újságíró-egyesülés] az 1891-től 1948-ig létező Otthon Írók és Hírlapírók Köre 26 Szomaházy István] (1864–1927), a századforduló kedvelt írója

18 bombayi] bombey-i *em*.

pár ezer kilométer választja el, az a kitűnő írónak egyetlen pillanatig sem okozott fejfájást, de nem hozta ki a sodrából a segédszerkesztőt sem, aki pedig mindent el szokott olvasni leadás előtt.

Emlékeznek, ugye a Mississipp-i katasztrófális áradására, ami az Egyesült Államoknak szinte az ötödrészét tönkretette? Hát ezekben a hetekben egyszer azt olvastam az egyik legnagyobb fővárosi napilapban: a *chilei* kormány minden előkészület megtett a közelgő veszedelem elhárítására. Chile Dél-Amerikában van, a Mississipp-i áradásának tehát át kellene csapnia a Panama-csatornán, ha Chilét el akarná önteni. De ez nem baj. Sietni kell a Gresham-kávéházba a rendes napi kaszinópartira.

Most még csak egyet a sok közül, azután már jön a sajtóakadémia.

Azelőtt, amikor az újságok még nem ingyen fehérművel, színházjegyekkel, életbiztosítással és jutányos temetéssel, hanem csak híradással és tudnivalókkal kedveskedtek előfizetőiknek, a legtöbb lapnak volt egy ilyen című rovata: *Különfélék*. Ezt a rovatot a vezetője rendszeresen külföldi képeslapokból fordította tele, és volt benne szó hármásikrekről, négyfejű borjúról, közkedvelt fináncról – szóval mindenről, ami szokatlan, bizarr, izgalmas, meglepő.

A *Budapesti Napló* című, azóta megszűnt napilapnak ebben a rovatában egyszer ez volt olvasható az egyik cikkeszke keretében: *a struccok kellemes illatot árasztottak*. Pár nap múlva viszont arról értesült az olvasó, hogy a Húsvét-szigeteken *a tevék meg tudják változtatni a színüket, ha bajba kerülnek*. Még két ilyen természettudományi csoda következett, aztán betelt a mérték. És kiderült, hogy az első esetben a rovatvezető, a német *Strauss* szó két értelme (*csokor* és *strucc*) közül a rosszat vette, a másodikban a *Kameel* szót össze-
tévesztette a *Cameleonnal* és így tovább.

Mindezekhez még hozzá kell persze tennünk, hogy úgy a kitűnő író, aki az indiánokat emlegette, mint a segédszerkesztő, és mint a másik kettő – zsidó volt.

Elérkezett azután az idő, hogy tudományos körökben felvetődött a sajtóakadémia eszméje, aminek a célja éppen ezeknek a bántó

4 katasztrófális áradására] 1927-ben

4 Mississipp-i] Mississipp-i em. 8 Dél-Amerikában] Délamerikában em. 8 Mississipp-i] Mississipp-i em. 18 hármásikrekről] hármás ikekről em.

hírlapírói tudatlanságoknak a kiküszöbölése leendett. Az akadémia, külföldi mintára, a kultuszminiszter vezetése alatt meg is alakult a Közgazdasági Egyetem kebelében, tudósoknak elismert szaktanárok vezetése alatt működött is vagy három évig, de azután csendesen elhunyt, mert legutóbb már csak mindössze két hallgatója volt.

5 És miért volt legutóbb már csak két hallgatója ?

Azért, mert az újságírást nem lehet, ennélfogva nem is kell tanítani. Orator fit, poeta nascitur... nos, az újságíró is *születik*, nem pedig *úgy lesz*. Aki nem született újságírónak, az letörik ezen a pályán és elvonul.

10 De nem volt értelme a sajtóakadémiának azért sem, mert az előadói nem újságírók voltak, hanem tanárok. Márpedig a tanárok igen tekintélyes részének a világ kezdetétől fogva megvan egy különös tulajdonsága: amíg az Úristen csak *mindent tud*, a tanár mindent *jobban tud*. Holott vannak dolgok, amiket *nem tudni* nem illik, *tudni* kell, de *jobban tudni* nem szabad. Különben is általános tapasztalat, hogy a mindent jobban tudók a reális élet minden szempontjából a legimproaktívabb, leghelyhezköttebb emberek, márpedig az újságírás talán semmitől sem áll olyan távol, mint a helyhezkööttségtől, ahol is persze nem geográfiai értelemben vett helyről van szó.

A sajtóakadémia tehát megszűnt, anélkül, hogy le tudta volna szerelni ezt a bántó slendriánságot, viszont azonban anélkül is, hogy a kimondottan keresztény sajtót ki tudta volna emelni – igaz, hogy nem is nagyon akarta kiemelni – kényelmes és késedelmes mivoltából, főként pedig a kisszerűségéből, kisvonalúságából. Hogy ez utóbbiak alatt mit értünk, azt egészen egyszerű megmagyarázni: a kimondottan *keresztény* lap nyomban *felekezeti* lapnak is érzi magát, amiből önként következik, hogy elzárkózik minden olyan kérdés elől, amelyet az anyaszentegyház *aggályosnak* tart, viszont a legközelebbi közügyet is *antiszemita szempontból* kezeli. Lehet, hogy kiadói szempontból igaza van, amikor ezt cselekszi, mert a túlnyomó részben papi olvasóknak ez kell, viszont azonban szinte önként lemond vele arról a nívóról, amely a pártatlanságnak feltétlenül kidukál. A *zsidó sajtó csak filozemita, de nem antikrisztián* (sőt, zsidó újság-
8 Orator fit, poeta nascitur] Cicerónak tulajdonított mondás: szónok ke-
letkezik, költő születik

írók írják benne a legkenetlejtesebb keresztény ünnepi cikkeket), a keresztény sajtó viszont nemcsak filokrisztián, de egyben antiszemita is, akár anélkül is, hogy erre bármi szüksége volna. Makacsul nem akarja tudomásul venni, hogy az unos-untig agyonaggatott antiszemitizmus unalmas és ízetlen, sőt, éppen az ő szempontjából káros is, mert élet veszi az alkalomadtán felmerülő komoly mondanivalóknak is. 5

A zsidó sajtónak viszont súlyos hibája, hogy a sajtót lassanként szabályszerű gyarmatáru- és fehéreneműkereskedéssé változtatja, amit aztán a keresztény kényszerűségből utánacsinál, ha a keresztény sajtó mindenáron antiszemitizmust akar csinálni, mert hogy akar, az látnivaló, miért nem ilyesmikre fordítja a figyelmét ahelyett, hogy az egyetemi zsidóverésről erőnek erejével ki akarja deríteni, hogy az csak tréfa és lényegében nem is más, mint egy régi, barátságos norvég társasjáték, az úgynevezett *én ütlek, te tűrödnek* a felújítása, de általában is: miért van az, hogy amikor nagyszúlyú belső és külső események megvitatásáról volna szó, Loyolai Szent Ignác megtalált cipőzsinórjáról, esetleg Oberhammer vagy milyen Teréznek a stigmatizálódásáról ír másfél oldalas cikkeket? Amikor a zsidó Levin óceánrepülése az egész világsajtóban visszhangot keltett, az U. N. magának a táviratnak a közlésével elintézettnak tekintette az ügyet, ellenben ugyanezen számában háromhasábos, izgalmas cikkben számolt be egy Szedlacsek nevű borbélylegény indiai útjáról. Ezt a cikket eltettem magamnak, engedjék meg, hogy idézzek belőle néhány sort. 10 15 20 25

– Hátsó-Indiát nagyon szeretem – mondta tudósítónak a világsajtó fodrászsegéd –, mert olyan nagyon szépen van parkozva és éppen olyan cigánybanda játszik benne, mint nálunk. Elő-India azonban már zord, ott már bántják az embert. Engem is fültövön vágtak. De tudni fogom férfiasságom kötelességemet, és nem megyek többé Elő-Indiába! 30

20 Levin] Charles Albert Levine (1897–1991), az Atlanti-óceánt elsőként átrepülők egyike 21 U. N.] az *Új Nemzedék* című radikális napilap, a Központi Sajtóvállalat egyik fő terméke

22 háromhasábos] három hasábos *em*.

– Íme – mondta a cikkíró –, milyen tisztánlátó szem, mennyi egészséges meglátás, és mindezek mellett mennyi romlatlan, meg-

5 Szép volt, ugye? Lehet, hogy a derecskei plébánián örömet is okozott annak idején, sőt, talán a pesti borbélysegédek is elgondolkoztak felette.

Többször volt már részem szemrehányásban, hogy római katolikus létemre úgynevezett zsidó lapot olvasok.

10 Ugyan kérem!

Hát nem olvastam el az első betűtől az utolsóig Oberhammer Teréz stigmatizálódásának és Szedlacsek indiai útjának a történetét is... Az utóbbit még el is tettem emlékül.

3. Konklúzió

A zsidó sajtóban megírhatok olyat *is*, ami a zsidónak fáj, a keresztény sajtóban *csak* olyant, ami a *zsidónak* fáj. De hangsúlyozhatom így is: ami a zsidónak *fáj*. Pedig a keresztény sajtó igen sokszor írhatna a magyar zsidóságról olyat is, ami annak kellemes, és amit az mélységesen meg is érdemelt. És kár, hogy nem teszi, mert a zsidó hálás faj, és a maga részéről is előzékenyen sietne a helyzet tisztázására.

20

Utószó

Cholnoky László kiadatlan regényéről

A kötet összeállításakor még kacérkodtam a gondolattal, hogy felveszem a szövegek közé Cholnoky egyetlen kiadatlan regényét, amelynek kalandos szöveggenealógiája közel tíz évet fogott át, bizonyos részletei pedig meg is jelentek. Az ötletet végül elvettem, hiszen a regény (plusz fél) szövegváltozatának textológiaiilag releváns összevetése túlfeszítette volna a kötet (és jegyzetelési apparátusnak) korlátait, de a felvett írások némelyikének különleges szerkesztésmódja miatt, illetve ezek kiegészítéséül mégis érdemes lehet röviden összefoglalni azt, amit ma az első címén *Oberon és Titánia* című regényről tudunk.

Cholnoky a második pályakezdés (1915–1918) idején írta meg *Ósz* című drámáját, amely kéziratban maradt. Nem tudjuk, hogy ha volt is, mi volt vele a konkrét célja, de a drámát végül regénnyé dolgozta át, és *Szeptember* címen 1918 nyarának végén eladta a Légrády testvéreknek. A regény *Oberon és Titánia* címen jelent meg *Az Érdekes Újság* füzetes regénysorozatában 1919 tavaszán, kritikát vagy ismertetést nem írtak róla, jószerivel visszhangtalan maradt.¹ Cholnoky két évvel később leporolta a regényt, és kisebb átdolgozás után folytatásokban kezdte közölni azt *Szeptember* címen a *Magyarság* című napilapban. 14 folytatást követően a közlést megszakították, mivel a lap szerkesztőinek tudomására jutott, hogy a regény előzménye korábban már megjelent könyvalakban. Az ügyet csak a napilap konkurenciája, a radikálisabb *Új Nemzedék* tárgyalta ki, egyébként nem kapott publicitást. Cholnoky ezután újraírta a folytatást 16 további részben, de a *Magyarsággal* megszakadt a kapcsolata. A harmadik szövegváltozatba a szerző az előző variánsnak mintegy negyedét építette be, de egyértelműen új, elődjénél számos ponton kiforrottabb szövegnek minősíthető.² A folytatásos közlés a regény azon kulcsjelenete előtt szakadt meg, amelyből kiderül, hogy a szerelmespár, Geleméry István és Potyóka vérrokoni kapcsolatban állnak. Cholnoky kivágta a jelenetet a szövegből, és ezzel két újabb

¹WIRÁGH András, *A háló és az olló. Cholnoky László írásstratégiai és publikálási gyakorlata (1900–1929)*. (Budapest: Kijárat Kiadó, 2022), 122–123.

²Uo., 180–183.

variánst készített elő. 1922 első felében *Őszi verőfény* címen adott el egy regényt a *Tolnai Világlapjának*. A szöveg az *Oberon és Titánia* újraírása volt (az említett jelenet nélkül), amely természetesen nem tartalmazta a *Szeptember* alternatív befejezését. A regény a képes hetilap kivágható és önálló füzetbe köthető regénymellékleteként jelent meg, kritika erről sem született, és tudomásom szerint csak a Petőfi Irodalmi Múzeum Illés-hagyatékában férhető hozzá (a lap közgyűjteményekben található példányaiból, illetve digitalizált változataiból hiányoznak a mellékletek).³ Cholnoky a kivágott jelenet köré egy teljesen új történetet kreált, amelyet *Matild* címen az Athenaeumnek adott el, de mivel ez évekig nem jelent meg, 1926 elején visszavette és eladta a Grill Károly Könyvkiadóvállalatának. A regény *Kísértetek* címen jelent meg, de – bár a genealógia legértékesebb „kimeneteként” értékelhető – a korabeli kritika egy bekezdést sem szentelt neki. Ennek oka ezúttal az lehetett, hogy a szerző addigra a lapszerkesztőségek és kiadók nemkívánatos figurájává vált a sorozatos önpfágyumok, pénzszerzési stílik és egyéb, ismeretlen okok miatt.

A variánsok összességében a Cholnoky-féle szövegszerkesztési eljárások mindegyikét felmutatják: találhatóak bennük átírt, illetve teljesen újraírt részek, korábban megjelent elbeszélések, illetve ezek részletei, de olyan jelenetek vagy hosszabb szövegrészek is, amelyek más kisregényeiben és regényeiben is olvashatók. Ez a mozaikos szerkesztésmód a kötetben közölt két hosszabb szövegben is megmutatkozott. Míg a *Szabina királynő* viszonya elődjeihez képest olyan, mint a *Szeptember* az *Oberon és Titánia* közötti textuális kapcsolat (esztétikai értelemben előremutató újraírás és bővítés), addig a *Holdvilág* a *Szeptember* és a *Kísértetek* szövegmontázsaihoz hasonló. Cholnoky László utolsó regényében egy fél kötetnyi elbeszélés szövegrészei, utalásai és fordulatai lettek új kontextusra, demonstrálva az eleven szövegemlékezet kései meglétét.

³Uo. 194.

Jegyzetek

A kötetbe felvett Cholnoky-írások jelentős része csak egyszer jelent meg, és szerzőjük nem is dolgozta át őket. A publikálással kapcsolatos adatok a szerző hagyatékában található publikálási naplóból⁴ származnak.

Cholnoky László első nyilatkozata *A Rend*-ben jelent meg 1922. augusztus 30-án egy ankét részeként. *A Rend* című rendészeti és társadalompolitikai napilap 1921 és 1927 között jelent meg, folytatása – új évfolyamszámozással – *A Rendőr* című hetilap volt (1927–1931). Cholnoky 1921 és 1923 között, majd 1925-ben küldött elbeszéléseket és publicisztikákat a lapnak. Bár az interjú felvezetését maga Cholnoky szövegezhette meg, ekkoriban a szerző még viszonylag aktív publikálási tevékenységet folytatott. A nyilatkozatot Cholnoky augusztus 25-én adta, és érdekes módon naplójába azt jegyezte be, hogy elkésett vele, így meg sem jelent.

A második rövid nyilatkozatot Cholnoky *A Rend* karácsonyi körkérdésének keretében adta, a felkért szerzők válaszai a lap 1922. december 23-i számában jelentek meg. A nyilatkozat érdekessége, hogy a két regény kivételével egyik munkája sem jelent meg, illetve nem a tervezett időben látott napvilágot. *A Matild* 1926-ban *Kísértetek* címen jelent meg (és nem az Athenaeumnál), a *Tamás* pedig csak posztumusz, 1929-ben az özvegy magánkiadásában. Csak három évvel később, 1925-ben jelenhetett meg a *Szabina királynő* is. *A fátyol* című darab és a *Fűrészpor* című kötet csak ígérek maradtak, az említett életrajzból pedig csak részleteket publikált a *Világban* és *A Hétben*.

A Cholnoky László vallomása című, a szerzővel életében készült leghosszabb interjú a Magyarország Írók vallomásai című sorozatában látott napvilágot 1924. április 6-án, arcképmelléklettel. Ez is azt bizonyítja, hogy ekkor Cholnoky még neves szerzőnek számított. Az interjú február 4-én készült, Cholnoky négy nappal később küldte el a szerkesztőségnek a róla készült arcképet.

A Galbory kisasszony című novella a *Független Magyarország* 1907. november 6-i számában jelent meg. Cholnoky 1906 és 1913 között

⁴OSzK Kézirattár Fond 192/9.

93 írást publikált a napilapban, amely 1902 és 1919 között az egyik nagy, de nem kiemelkedően nagy példányszámú fővárosi napilap egyike volt. A szerző számára fontos publikálási fórumot jelentett a napilap, ez abból is látszik, hogy az itt közzétett írások kétharmada új, eredeti szöveg volt. Emlékét *Piroska* című regényében is megrögzítette *Önálló Magyarország* címen.

A *Márta nevenapja* című elbeszélés a *Magyar Állam* 1907. december 15-i számában jelent meg. Az 1868-ban alapított, de 1908-ban megszűnt napilapba annak utolsó két évében küldött szövegeket Cholnoky, szám szerint tizenötöt, amelyeknek azonban nagy része már megjelent írásainak egy-két helyen módosított utánközlése volt. A szövegben említett *Napló* vélhetően a *Budapesti Napló*, a *Világharsona* pedig a *Tolnai Világlapja*, amelyekbe Cholnoky ekkoriban több írást is küldött. Cholnoky Boldvay Fausztin néven 1907 és 1909 között öt novellát is publikált az *Egyenlőségben*. Az elbeszélés páratlan dokumentuma Cholnoky háború előtti pénzszerzési manővereinek, közte a már megjelent és kivágott szövegek újbóli eladásának.

A *tákerni kürtös* című novella a *Divat Szalon* 1909. január 15-i számában jelent meg. Az 1888 és 1929 között megjelenő képes hetilappal Cholnoky 1908 és 1913 között állt kapcsolatban, de csak ez az egy eredeti szövege jelent meg benne – a további kilenc írásának mindegyike utánközlés vagy átirás volt.

A *Marechal Niel rezidenciája* a *Független Magyarország* 1909. október 24-i számában jelent meg.

A *harmadik bádogédény vagyis az utolsó budai csoda* című hosszabb elbeszélés öt részben jelent meg a *Független Magyarország* hasábjain az 1910. szeptember 18-i, 25-i, október 2-i, 9-i és 19-i lapszámokban. A további folytatások címében a 'vagyis' helyett 'vagy' szerepelt. Lutter néven több szereplő is feltűnik Cholnoky korai elbeszéléseiben.

A *Pszichiátria* című történet a *Független Magyarország* 1910. október 29-i számában látott napvilágot.

A *Dobozom* a *Független Magyarország* 1910. január 9-i számában jelent meg.

A *Látogatóm* című novella két részben jelent meg a *Független Ma-*

gyarország tárcarovatában az 1911. szeptember 13-i és 23-i lapszámokban. A második rész – vélhetően tévedésből – *Az én látogatóm* címet viselte.

A *Sötét titok* című, *Vallomás* alcímet viselő elbeszélés négy folytatásban jelent meg a *Detektív* című folyóiratban 1923. április 15-e és augusztus 1-e között. Versinszky neve több Cholnoky-elbeszélésben is felbukkan. A szöveget egészében április 7-én adta le a lap szerkesztőségének. A lap (és *Detektív Szemle* című folytatása) Cholnoky egyik legfontosabb fóruma volt az 1920-as években, 1920 és 1927 között közel száz írást publikált itt, legtöbbjük eredeti közlés volt.

Az *Ügyész és betörő* című elbeszélés a *Detektív Szemle* 1925. június 10-i (hatodik) lapszámában jelent meg. A szöveg eredeti szerzőjeként W. H. Bolton, fordítójaként -yl- van megjelölve. Cholnoky publikálási naplója szerint az eredeti cím *Három pohárka konyak* volt, és már márciusban a lap rendelkezésére bocsátotta. Cholnoky újraközölte a novellát (a szerző és a fordító megjelölése nélkül) a *Tolnai Világlapjában* 1925. december 2-án.

A *démon* című novella a *Detektív Szemle* 1925. október 20-i (tizedik) lapszámában látott napvilágot egy Franck nevű szerző fordításaként. Az írást Cholnoky saját nevében 1927-ben közölte újra a *Salonban*. Ebben a variánsban a szöveg változatlan maradt, de a tulajdonneveket magyarosította.

A *Menüett* című elbeszélés a *Detektív Szemle* 1927/1-es számában jelent meg. A főszereplő neve egyértelmű utalás Cholnoky Viktor *A McCadwore hitbizomány* története című elbeszélésre.

Az *Ezeregy Éjszaka ezerkettedik meséje* a *Detektív Szemle* 1927. június 15-i (hatodik) számában jelent meg Roberto Fisani szövegként, F-y K. fordításában. Cholnoky szerzőségét a Fisani név használata bizonyítja.

A *Szabina királynő* című kisregény 19 folytatásban jelent meg a pozsonyi *Híradó*ban 1925. január 25-e és február 17-e között. A szöveg 1923-ban készülhetett el, ekkor eladta a Singer és Wolfnernek, de 1924-ben visszavásárolta, így került a pozsonyi napilaphoz. A kisregény első változata már 1906-ban (*Látomás*), második változata pedig 1918-ben megjelent (*A szép Carconte*), de Cholnoky a 20-as évek elején jelentősen kibővítette a szöveget. A *Híradó* az 1925.

január 24-i számban a következőképpen vezette fel a regényt:

Sikerült megszereznünk Cholnoky László budapesti írónak eredeti regényét, amely eddig még sehol sem jelent meg. Szabina királynő a címe a regénynek, amelyben a szerző, kit „a fantasztikus novella és regény bizarr palettájú, megkapó lírájú művelőjének” jellemeznék, a dalmát partvidékekre vezet, és az ottani halászok életéből ad elő drámai fordulatokban gazdag, feszítő érdekességű szerelmi történetet. Cholnokyknak minden eredetisége és jellegzetessége megnyilatkozik ebben a regényben, amely bizonyára megnyeri majd olvasóink tetszését.

Cholnoky László *Piroska* című regényének főszereplőjét is Fridolinak hívták, de közte és a *Szabina királynő* Fridolinja között csak névbeli hasonlóság van.

A *Holdszugár* című, eddig kiadatlan regény pozsonyi *Híradó*ban jelent meg 30 folytatásban 1928. március 21. és április 24. között (a lap többször is elrontotta a számozást). Cholnoky 1925 és 1928 között hét szöveget jelentetett a napilapban, publikálási naplójában az első közlést (*Szabina királynő*) feltüntette. A lap az 1888-ban alapított *Nyugatmagyarországi Híradó* utódjaként jelent meg 1919-től, főszerkesztője a jelzett négy évben Arkauer István volt. A lap a március 18-i és március 20-i lapszámokban harangozta be a regényt a következő szöveggel: „Legközelebb/holnap szerdán új regény közlését kezdjük meg, melyről tudjuk, hogy olvasóink nagy táborában osztatlan tetszést fog kivívni, mert e regény szerzője Cholnoky László a kitűnő magyar író, aki *Piroska*, *Régi ismerős*, *Bertalan éjszakája* és *Szabina királynő* című regényeivel, valamint színes, gazdagképzületű és érdekes novelláival régóta elsőrangú helyet vívott ki magának a magyar Helikonban. A *Szabina királynő* című regény annak idején a *Híradó*ban jelent meg, és aki elolvasta, bizonyára mai napig sem bírta elfelejteni. Holdszugár Cholnoky László új regényének címe, melyet sikerült a *Híradó* számára megszereznünk. A tüdőbajos Bugyberkinek aranyszőkehajú mostohalánya iránt érzett szomorú szerelméről szól ez a regény. – *Holdszugár* a szőke leány, akihez Bugyberki még az agonizálás túlvilágra szálló álmaiban

is imát és sóhajt küld. – *Holdsugár* a kacér, férfiszívvel játszó leány, aki sohasem lett az övé. A regény tele van érdekesítő részletekkel, cselekménye csupa mozgalmasság, derűs és mélyen megrendítő epizódok váltakoznak, de az író mindig megőrzi azt a színvonalat, mely regényeit nemcsak lenyűgözően érdekes olvasmányokká, hanem irodalmilag értékes alkotásokká is avatja. Cholnoky László regényének megszerzésével olvasóinknak nem mindennapi élvezetet óhajtunk szerezni s biztosak vagyunk benne, hogy az általános elismerés nem fog elmaradni”.

Az *Abszolút kritika* című szöveg a *Független Magyarország* 1909. december 25-i számában jelent meg.

A *Politika* című írás a *Pesti Élet* 1919. október 9-i számában jelent meg -yl- betűjellel. Ez volt az egyetlen, itt publikált írása, a megjelenés előtt két nappal adta le a szerkesztőségnek.

A *Diridongó* című szöveg a *Pesti Futár* 1920. február 13-i számában jelent meg. Cholnoky 1919-1920 folyamán több eredeti írást is küldött Nádas Sándor híres-hírhedt revolverlapjának. A szöveget három nappal korábban küldte el a redakciónak.

A *Világosság* című publicisztika a *Nemesség* című lap 1920. május 15-i számában jelent meg. A lap a háború előtt megjelenő *Szalon Újság* folytatásaként jelent meg, de publikálási naplójának tanulsága szerint Cholnoky sem a lap, sem – tíz nappal korábban megküldött – szövege megjelenéséről nem értesült.

A *Gyilkos valóság* című írás a *Detektív* 1920. december 15-i számában jelent meg. A lap öt napig fektette a szöveget.

Az *írók és az alkohol* című kultúrtörténeti írás egy héttel leadása után, a *Detektív* 1921. február 23-i számában jelent meg.

A *Parainézisz* című szöveg a *Rendkívüli Újság* 1921. júniusi számában jelent meg. Az írásban említett Teofil valójában Cholnoky László 1919-ben született negyedik gyereke, Kornél, akit korabeli publicisztikájában így emlegetett. Cholnoky összesen három eredeti írást adott a lap számára 1921-ben.

Az *Útban a bűn felé* című hosszabb írás a *Detektívben* jelent meg öt folytatásban 1922. április 19-e és május 17-e között. A szöveget április 7-én adta le egyben a szerkesztőségnek, majd hasonló címen május folyamán a *Tolnai Világlapjának* is eladta (több korabeli szöveggel együtt), de megjelenéséről nem tudunk.

A pusztuló romantika című szöveg *A Rend* 1922. szeptember 27-i számában jelent meg (négy nappal a leadását követően).

Az *Új tragédiák. A divat és a kokain szerelmesei* című szöveg a *Detektív Szemle* 1925. június 10-i (hatodik) lapszámában látott napvilágot.

A keresztény és a zsidó újságírás című értekezés a *Múlt és Jövő* 1928. február 15-i (második) számában jelent meg. Cholnoky 1917-ben, majd 1920 és 1928 között állt kapcsolatban a lappal, amelybe jobbára eredeti írásokat (elbeszéléseket, kultúrtörténeti jellegű cikkeket) küldött.